

ОБРАЗОВАНИЕ

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 46
Часть-12_ Июнь -2024*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Июнь - 2024 год

ЧАСТЬ - 12

ГИПОПИТАРИЗМ

*Samarqand Davlat Tibbiyot Universitet
Davolash ishi 413-guruh talabalari
Izzatullayev Muxriddin Sirojiddin o'g'li
Toshpo'lotova Durдона Oybek qizi
Baxritdinova Sevinch Zafarovna
Ilmiy raxbar: Baxriyeva Nigora Naimovna
Samarqand O'zbekiston*

Annotatsiya: Gipopituitarizm-bu bir necha yoki barcha gipofiz gormonlarining ishlab chiqarilishining pasayishi bilan bog'liq patologik holat. Sindrom gipofiz bezining nekroz, shish yoki yallig'lanish jarayoni bilan bevosita zararlanishi bilan yuzaga keladi, bundan tashqari, bu Hipotalamus-gipofiz regulyatsiyasi buzilishlarining natijasi bo'lishi mumkin. Gipopituitarizm gipokortizm, Hipogonadizm, hipotiroidizm, metabolik kasalliklar belgilari bilan namoyon bo'ladi. Kasallikning diagnostikasi gipofiz gormonlari, neyroimaging usullari, ichki sekretiya periferik bezlarini o'rganish uchun testlarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Gipopituitarizm, buyrak usti bezlari, qalqonsimon bez, jinsiy bezlarning funksiyasining buzilishi.

Ma'qola mazmuni: Gipopituitarizmning klinik ko'rinishi turli xil bo'lib, ishlab chiqarish kamayib borayotgan gormonlar va etishmovchilik darajasiga bog'liq. Bundan tashqari, bemorda kasallik rivojlanadigan yosh katta ahamiyatga ega. Erta bolalik davrida gipopituitarizm paydo bo'lganda, davolanish bo'lmasa, alomatlar yanada aniqroq bo'ladi, chunki gipofiz gormonlari o'sish va jinsiy rivojlanishga ta'sir qiladi. Semptomlarning tezligi kasallikning sababiga bog'liq. Semptomlar jarrohlik yoki keng qon ketishidan bir necha soat o'tgach paydo bo'lishi mumkin va gipofiz bezining o'smalari bilan bir necha oy davomida rivojlanishi mumkin. Kattalardagi somatotropik gormon sekretiya-sining yo'qolishi (kamayishi) bilan klinik ko'rinish kompensatsiya mexanizmlarining ta'siri tufayli juda kam va o'ziga xos emas. Kattalardagi o'sish gormoni (somatotropik gormon) suyaklarning kuchini saqlab qolish uchun mas'uldir, oqsillarni, shu jumladan mushak to'qimalari oqsillarini ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, yog'larning parchalanishida ishtirok etadi, qonda xolesterin miqdorini kamaytiradi. Gipopituitarizmning patogenezining asosi-tropik gormonlar, shu jumladan somatotropik gormon (o'sish gormoni) ning gipofiz bezining yetarli emasligi. Tropik gormonlar yetishmovchiligi pangipopituitarizmning rivojlanishi yoki qisman rivojlanishi bilan to'liq bo'lishi mumkin, unda bir yoki bir nechta gipofiz gormonlari ishlab chiqariladi. Gipofiz bezining funktsiyasi yo'qolishi darajasi lezyonning

joylashgan joyiga va kattaligiga, shuningdek, uni keltirib chiqaradigan jarayonning intensivligiga bog'liq. Gipopituitarizm gipofiz bezining oldingi ning 90% ni va gormonlarning qisman etishmovchiligini --60-70 % bilan mag'lubiyatga uchraganda rivojlanadi. Tropik gormonlar etishmovchiligi tufayli qalqonsimon bez, genital bezlar va adrenal korteksning ikkinchi darajali yetishmovchiligi mavjud. Shu bilan birga, gipopituitarizm qanchalik tez rivojlansa, o'sish gormoni etishmovchiligi belgilari qanchalik aniq bo'ladi. Somatotropik gormon oqsil sintezini rag'batlantirish orqali oqsil almashinuviga ta'sir qiladi. Shuning uchun uning etishmovchiligi kattalardagi bemorlarda skelet mushaklari atrofiyasi va ichki organlarning silliq mushak hujayralariga olib keladi.

Oldini olish: Gipopituitarizmning oldini olish mumkin emas, chunki uning rivojlanishining aksariyat sabablari genetik nuqsonlardir. Olingan tug'ruqdan keyingi gipopituitarizmning oldini olish uchun tug'ruqdagi qon yo'qotishlarini nazorat qilish va uni vaqtda qoplash kerak. Akusherlik yordamini yaxshilash bilan tug'ruqdan keyingi gipopituitarizm hollari kamroq uchraydi. Tiroid gormonlari va kortikosteroidlar bilan davolash ularning etishmovchiligidan kelib chiqadigan dahshatli asoratlardan qochadi. Jinsiy gormonlarni o'z ichiga olgan gormonal preparatlardan foydalanish o'g'il va qizlarda pubertatni boshlaydi. Agar kerak bo'lsa, qizlardagi fertillik va ovulyatsiyani, shuningdek, o'g'il bolalardagi spermatogenezni tiklaydigan turli xil preparatlar buyuriladi. Natijada, reproduktiv funktsiya tiklanadi.

Foydalanilgan adabiotlar:

1. B.X Shagzatova „, Endokrinologiya”
2. S.I Ismailov „, Endokrinologiya”
3. Mark S. *Nyu-York: Thieme Medical Publishers. 7 2010.*
4. Greenberg. „, Neyroxirurgiya bo'yicha qo'llanma.”
5. Bolalar va o'smirlardagi gipopituitarizmni tashxislash va davolash bo'yicha federal klinik ko'rsatmalar // endokrinologiya muammolari. — 2013

QISHLOQ XO'JALIGIDA SUV RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Jumamuratova Dilfuza

*Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti
Zooinjeneriya fakulteti "Marketing" ta'lim yo'nalishi 3-kurs studenti*

Annotatsiya: Bu maqolada "Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish" mavzusini ko'rib chiqamiz. Ushbu tezisdagi suv resurslarining qishloq xo'jaligida samarali foydalanishining muhimligi va mavjud adabiyotlardan foydalanib, bu masala haqida tahlilni amalga oshiramiz.

Kalit so'zlar: qishloqxo'jaligi, suv resurslari, suv manbalari, dehqonchilik, samarali foydalanish, muhimlik, tahlil.

Suv - Yer yuzasida hayot mavjudligining asosiy shartlaridan biridir. Lekin, hozirgi kunda, tabiatdagi barcha suvlardan bevosita foydalanib bo'lmaydi. Shu bilan birga "suv resurslari" tushunchasini barcha suvlarning sinonimi deb tushunmaslik kerak. Haqiqatan ham bu kategoriya faqatgina tabiatga xos bo'lmay, balki ijtimoiy-tarixiy va iqtisodiy bosqichlarda o'zgarib turadi. Hozirgi taraqqiyot bosqichida suv resurslari tabiatdagi barcha chuchuk va o'rtacha minerallasgan, tabiiy holda yoki sun'iy ravishda chuchuklashtirilgan, tozalangan suvlardan iborat bo'lib, ayni paytda xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida ishlatilayotgan va ishlatilishi mumkin bo'lgan suv manbalari yig'indisidir. O'lkamizdagi suv resurslarining asosiy manbalari daryolar, soylar, buloqlar, suv omborlari, ko'llardagi tabiiy toza suvlardan hamda yer ostida joylashgan chuchuk va o'rtacha minerallasgan suvlardan iborat. Bularga qo'shimcha ravishda muz osti va muz ko'llari suvlarini, termal (issiq) yer osti suvlarini, tozalangan (ikkilamchi) suvlarni, oqava suvlarining bir qismini, atmosfera yog'inlarini va tup - roqdagi namlikni kiritish mumkin. Demak, joylashish o'rniga ko'ra yuza suv resurslari bilan yer osti suv resurslari bir-biridan farq qiladi. Lekin, ular o'zaro uzviy bog'langan. Quyida o'lkamizning yuza suv resurslari sifatida oqim hosil bo'lish joyidan kelayotgan suv miqdori tushuniladi va ular daryolarning tog'lardan chiqish joyidagi suv o'lchash postlari ma'lumotlari asosida baholangan. Shu bilan birga o'lkamizda mavjud bo'lgan ko'llar va suv omborlarining suv resurslari, ularning tabiiy va antropogen omillar ta'sirida sarflanishi, suv resurslarini muhofaza qilish masalalari ham yoritiladi. O'rta Osiyoning yuza suvlari resurslari o'lkaning iqlim va orografik xususiyatlariga bog'liq holda g'oyat notekis taqsimlangan. Uning deyarli uchdan ikki qismini egallab yotgan bepoyon tekisliklarida oqar suvlar juda kam uchraydi. Tog'lardan bu yerlarga oqib tushadigan ko'pchilik daryolarga, to ularning quyilish joylariga qadar, bironta ham irmoq kelib qo'shilmaydi. O'lkamiz tog'larida sertarmoq

daryolar, katta-kichik soy va jilg'alar juda ko'p. Tog'larni o'rab olgan tog'oldi tekisliklarida ancha zich bo'lgan sun'iy gidrografik tarmoqlar mavjud. Ular daryolar, soylar va buloqlardan suv olib, tevarak-atrofdagi yerlarga tarqalib ketuvchi irrigatsiya kanallaridan, ariqlardan va shuningdek, zovur hamda kollektorlardan iborat.

Respublikada foydalaniladigan suvning 85 foizi qishloq xo'jaligida ishlatiladi. Dehqonchilikka mo'ljallangan yerlarning 98 foizini sug'oriladigan maydonlar tashkil etadi. Ko'rinib turibdiki, suvdan tejab-tergab, samarali foydalanilmasa, kelgusida suv ta'minotida muammolar kelib chiqishi mumkin. Sun'iy sug'orishga asoslangan dehqonchilikda suvning qadri bebahodir. Agar jami iste'mol qilinadigan suvning faqat 15-18 foizi respublikamizda shakllanadigan suv zahiralari orqali qondirilishini, qolgan suv Qirg'iziston, Tojikiston va Qozog'iston davlatlaridan keladigan suv orqali ta'minlanishini e'tiborga olsak mavjud suv zahiralaridan samarali foydalanish zarurligi ayon bo'ladi. Hozirgi vaqtda mintaqa suv xo'jaligi tizimlarida ko'pgina yechilmagan muammolar mavjud. Bu muammolar davlatlararo suv zahiralarini boshqarish, suvdan foydalanish samaradorligini oshirish, suv sifatini yaxshilash, xo'jaliklararo suv taqsimotini takomillashtirish kabilardir. Bu muammolarni yechish - mintaqa suv zahiralarini samarali boshqarish tizimini yaratish, suv tejoychi va muhofaza qiluvchi texnologiyalarni joriy qilishni taqozo etadi. Qishloq xo'jaligida suv resurslarini samarali foydalanish, suv bilan bog'liq muammolar va ularning muhimligini o'rganishga yordam beradi. Samimiylik bilan suv resurslarini isrof etmagan holda, qishloq xo'jaligi iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash mumkin. Buning uchun suv resurslarini samarali foydalanishga qaratilgan strategiyalar va qonunlar muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida. 2017. PF-4947.
2. Abdug'aniyev A., Sultanov N. Irrigatsiya va meliorasiyaga sarflanadigan investitsiyalarning samaradorligini oshirish//O'zbekiston qishloq xo'jaligi. - Toshkent, 2012. №1. 39-40-b
3. Gapparov F. Sug'orish tarmoqlari soz bo'lsa suvdan samarali foydalanish mumkin//O'zbekiston qishloq xo'jaligi. -Toshkent, 2014. №11. 13-b.

TOSHKENT KECHA, BUGUN VA ERTAGA

Ochilova Sarvinoz Husan qizi,

ToshDO‘TAU, O‘FF,

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik

yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Toshkent shahrining tarixi, rivojlanishi va u bosib o‘tgan mashaqqatli yo‘llar yoritildi.

Kalit so‘zlar. *Choch, Shosh, Chochkent, Shoshkent, Toshkent, kent, Chingizxon, Shayboniyxon, Amir Temur, Chirchiq, Chorsu, Shayxontohur va boshqalar.*

Mamlakatimiz poytaxti bo‘lgan azim Toshkent shahrining bugungi ko‘rinishi yurtdoshlarimiz uchun faxr hissini yanada orttiradi. Undagi zamonaviy turar joylar, hashamatli binolar, sanoqsiz korxonalar, dam olish maskanlari, yoshlar uchun ko‘plab oliygohlar, maktab va maktabgacha ta‘lim muassasalari kabi minglab go‘zal bunyodkorliklar yurtimiz ko‘rkiga ko‘rk qo‘shib turibdi. Biroq bu natijalarga birdan erishilmadi.

Toshkent Markaziy Osiyodagi yirik shaharlardan bo‘lib, ikki ming yillik tarixga ega. Yozma manbalarda Toshkentning Choch, Shosh, Chochkent, Shoshkent kabi nomlar bilan atalgani haqida ma‘lumotlar keltiriladi. “Kent” so‘zi qadimda shahar ma‘nosini bildirgan bo‘lib, Choch, Shosh nomlariga qo‘shib aytilgan va keyinchalik Toshkent nomiga o‘zgarib ketgan. Tarixiy ma‘lumotlarga ko‘ra, Taxminan miloddan avvalgi II asrning oxiri – I asrning boshlarida Xitoy solnomalarida Chirchik vodiysida Yuni viloyatining shahri borligi haqida ma‘lumotlar mavjud bo‘lgan. Olimlarning fikricha, Yuni shahri hozirgi Toshkent hududida joylashgan bo‘lgan. VI-VII asrlarda Toshkent hududida turkiy hokimlar yashagan. 713-yilda esa bu yerga arablar kirib kelgan. Shundan keyin o‘nlab yillar bu hudud maliklar tomonidan boshqarilgan. 751-yildagi arablar va xitoyliklar o‘rtasidagi jangda Toshkent hududiga katta zarar yetkazildi va bu yerda bitta noyob yodgorlik – Hazrati Imom maqbarasi saqlanib qoldi.

IX-X asrlarga kelib esa Toshkent hududi yana jonlana boshadi. Shahar savdo va hunarmandchilik markaziga aylandi. Bu yerda tepaliklarda joylashgan qal‘a va ichki shahar – shahriston qurilgan bo‘lib, hozir u “Chorsu” eski bozorining markazidir. Qadimgi qal‘a devorining minora qismi Toshkent sirki yonidan yaqin vaqtgacha ko‘rinib turardi. Qal‘aning bitta darvozasi shahar chekkasi – rabotga, boshqasi shahristonga olib borardi. Oxirgisi mustaqil devor sifatida topilib, uchta darvozagga ega bo‘lgan.

1220-yildagi Chingizxon boshchiligidagi mo‘g‘ullar istilosidan keyin xalqlar aralashib ketdi. Bu kurash natijasida XIV asr oxiri-XV asr boshlarida Amir Temur

davlati avval rivojlanib, keyin parchalanib ketdi. 1404-yilda Ulug‘bek ixtiyoriga mulk tarzida berildi. Bu davrda shahar voqa bilan dasht chegarasidagi kuchli qal‘aga aylandi, uning hududi kengaydi, ishlab chiqarish, savdo-sotiq, madaniyat rivojlandi. Registon, Shayxontohur ansamblidagi maqbaralar, Jome masjidi va boshqalar qurildi. Arxeologik topilmalar, me‘moriy obidalar mahalliy an‘analarning qo‘shni Sharq mamlakatlari madaniyati bilan uyg‘unlashib ketganligini ko‘rsatadi. Bu davr yodgorliklaridan Shayxontohur mozori yonidagi inshootlar majmuasi saqlanib qolgan. Ular orasida Yunusxonning maqbarasi bo‘lib, uning ichki qismi o‘ymakor, tosh yarim ustunlar bilan bezatilgan.

XVI asrda Toshkent Shayboniyxon asos solgan davlat tarkibiga kirdi. Toshkent yana obodonlashib, Turkistonning hunarmandlik, savdo-sotiq va madaniy markazlaridan biriga aylandi. Shahar yangi devor bilan o‘raldi. Me‘morlik obidalari qad ko‘tardi, ularning ayrimlari (Shayx Xovandi Tohur maqbarasi, Ko‘kaldosh madrasasi, Baroqxon madrasasi) bizning davrimizgacha yetib kelgan. Hunarmandlikning taraqqiyoti savdo-sotiq aloqalarining kengayishiga olib keldi. XVI asrning ikkinchi yarmida esa bu yerni buxorolik Abdullaxon bosib oldi. XVIII asrning ikkinchi yarmida Toshkent to‘rt qismga ajraldi. Shahar hokimlaridan biri Yunus boshqa hokimlarga qarshi kurashga qo‘shiladi va hokimiyatni o‘z qo‘liga oladi. Yunus davrida Toshkent shahri devor bilan o‘ralgan edi, chunki shahar doimo Qo‘qon xonligi bilan kurashga dosh berishga majbur edi. Ammo 1810-yilda Toshkent birinchi bo‘lib Qo‘qon xonligi, keyin 1865-yilda rus qo‘shinlari tomonidan egallab olindi.

1800-yilda Toshkent davlatining chegarasi janubiy va g‘arbdan Sirdaryo bo‘ylab, shimoldan Turkiston va Qoratog‘ yon bag‘irlari orqali o‘tgan. Sharqda Sayram tizmasi va Ugom daryosining o‘ng sohili, janubiy sharqda Chatqol Qurama tog‘ tizmalarini yoqalab Sangir qishlog‘igacha cho‘zilgan. Uning shimoliy va g‘arbiy hududlarida, asosan, chorvador ko‘chmanchi aholi yashagan. 1797-yil ma‘lumotlariga qaraganda, barcha soliq va majburiyatlardan ozod, yer va suv bilan ta‘minlangan 2 ming doimiy qoraqozondan tashqari Yunusxon ixtiyorida 50-70 ming atrofida lashkar bo‘lgan. Maxsus guruhlardan tuzilgan qoraqozon va lashkar navkarlari piltali miltiq, o‘qyoy, qilich va qalqon bilan qurollangan. Yunusxon qo‘shinida 20 ga yaqin to‘p bo‘lgan. O‘qlar asosan, Toshkentning o‘zida O‘qchi mahallasida quyilgan.

Toshkent mahallari haqida ma‘lumotlar qozilik daftarlarida, XIX asrning ikkinchi yarmida esa ruscha nashrlarda qayd etilgan. Unga ko‘ra, 1865-yili Toshkentda 140ta mahalla bo‘lib, unda 76 ming kishi yashagan. Turkiston o‘lkasi statistikasi yilnomasida (1876) Toshkentda 149 ta mahalla (Shayxontohur dahasida 48 ta, Sebzor dahasida 38 ta, Ko‘kcha dahasida 31 ta, Beshyog‘och dahasida 32 ta) bo‘lganligi ta‘kidlangan. N. G. Mallitskiy 1927-yil nashr etgan ro‘yxatda esa Toshkentda 280 ta mahalla va shahar aholisiga tegishli 171 ta mavze nomi bor. Mavzelar, odatda, shaharliklarning shahar

tashqarisida joylashgan ekinzorlari va bog'laridan iborat bo'lgan; sho'rolar davrida mavzelar davlat tomonidan musodara qilinib jamoa xo'jaligiga aylantirilgan.

XX asr boshlarida bu yer butunlay o'zgara boshladi. Toshkent ikki – eski va yangi qismlarga ajraldi. 1940-yilda bu ikki qism birlashtirilib, yangi ixcham hudud vujudga keldi. Shahar obodonlashtirilib, yangi inshootlar barpo etildi.

Ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekistonga front atrofidagi ko'plab sanoat korxonalari va ular bilan birga kadrlar ko'chirib keltirilishi tufayli shahar atrofidagi hududlarni yangi ko'chib kelgan aholi o'zlashtirdi. Toshkent viloyati tarkibidagi Toshkent, Kalinin hamda Qorasuv tumanlarida yangi aholi manzilgohlari vujudga keldi. Bu manzilgohdagi aholining asosiy qismi yangi sanoat korxonalari ishchilarini tashkil etgani bois hukumat qarori bilan 1959-yilda bu tumanlarning shahar bilan chegaradosh hududlari shahar tarkibidan o'rin oldi. Shu tariqa, Kalinin, Toshkent, Qorasuv, Orjonikidze tumanlari Toshkent viloyati va Toshkent shahri o'rtasidagi chegara hududlar etib belgilandi.

Urushdan keying yillarda shahar janubga tomon kengayib bordi. 1969-yilda Toshkent viloyatini poytaxtdan hududiy jihatdan ajratish maqsadida shahar atrofida avtomobil halqa yo'li qurilishi shaharning logistika tizimida yangi bosqich bo'ldi. Biroq qurilish jarayonida viloyat tarkibidagi hududlar shaharda va, aksincha, shahar hududiga qarashli yer maydonlari viloyatda qolib ketgan edi. Bu keyingi yillarda shahar hududining o'zgarishida noqulayliklar keltirib chiqardi.

Mustaqillikdan keyin Toshkent tarkibiga kiritilgan bir qancha tumanlar nomi almashtirildi. 1992-yilda Oktabr tumani o'zining qadimiy nomi – Shayxontohurga, Kirov Yunusobodga, Kuybishev Mirzo Ulug'bekka, Frunze Yakkasaroyga, Lenin Mirobodga o'zgartirildi. Bundan tashqari, 2005-yilda Toshkent shahridagi Akmal Ikromov tumani tarixiy Uchtepa nomini oldi; 2010-yilda Sobir Rahimov tumani Olmazor sifatida qayta tashkil etildi; 2014-yilda Hamza tumani Yashnobod tarzida qayta tuzildi. Bu davrda Toshkentda yangi qurilish ishlari olib borildi. Bir qator me'moriy obidalar qayta tiklandi. Bu esa mamlakatimizda tarix jonlanishiga o'z hissasini qo'shdi. Bugun Toshkentda chet el vakillarini har qadamda uchratasiz. Bu ham yuqorida tilga olingan ishlarning amaliy natijasini ko'rsatadi. Yosh avlod uchun yaratilayotgan imkoniyatlar kelajakning go'zal bo'lishiga zamin yaratadi. Biz yoshlar esa bu imkoniyatlardan unumli foydalangan holda, yurtimiz rivojiga o'z hissamizni qo'shamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. <https://uzbekistan.travel/uz/o/toshkent-tarixi/>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Toshkent_tarixi
3. <https://daryo.uz/2020/09/04/toshkentning-yangi-hayoti-poytaxtning-hududiy-tuzilishi-oxirgi-100-yilda-qanday-ozgarib-bordi>

XORAZMIYNING “MUHABBATNOMA” ASARIDAGI MATNLAR TIL XUSUSIYATLARINING HOZIRGI O‘ZBEK ADABIY TILI BILAN QIYOSIY TAHLILI

*Ochilova Sarvinoz Husan qizi,
ToshDO‘TAU, O‘FF,
Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik
yo‘nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Maqolada Xorazmiy va uning “Muhabbatnoma” asari haqida fikr yuritiladi. Ushbu maqolada asar ichidan bir g‘azal tanlab olinadi hamda ushbu g‘azal fonetik va morfologik jihatdan tahlil qilinadi. Qilingan tahlil natijalari hozirgi o‘zbek adabiy tili nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi va ushbu davr qoidalari bilan qiyosiy tarzda o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: noma, fonetika, leksika morfolgiya, singlarmonizm

Абстрактный. В статье рассказывается о Хоразми и его произведении «Мухаббатнама». В данной статье из произведения выбрана одна газель и проанализирована фонетически и морфологически. Результаты анализа рассматриваются с точки зрения современного узбекского литературного языка и изучаются в сравнительном ключе с правилами этого периода.

Ключевые слова: нома, фонетика, лексическая морфология, сингармонизм.

Abstract. The article talks about Khorazmi and his work "Muhabbatnama". In this article, one ghazal is selected from the work and this ghazal is analyzed phonetically and morphologically. The results of the analysis are considered from the point of view of the current Uzbek literary language and studied in a comparative way with the rules of this period.

Key words: noma, phonetics, lexical morphology, synharmonism

“Muhabbatnoma” asari muallifi, Xorazmiy, XIV asrda yashab, turkiy va forsiy tilda ijod etgan shoir hisoblanadi. Xorazmiydan bizgacha u qadar ko‘p ma‘lumot va asarlar yetib kelmagan, biroq uning “Muhabbatnoma” asari turkiy xalqlar uchun qadrlı manbalardan hisoblanadi. Shoirning tarjimai holi haqida ham aynan mana shu asar orqali tanishmiz. Bu asar Oltin O‘rda xoni Jonibekxonning Sirdaryo muzofotidagi hukmdorlaridan biri Muhammad Xojabek iltimosiga binoan yozilgan. U noma janrida bitilgan. Noma – o‘zbek mumtoz adabiyotining janriy ko‘rinishlaridan biri. U “xat, maktub” degan ma‘nolarni anglatadi va bu janrdagi asarlar boshdan oyoq kimgadir maktub shaklida bitiladi. Xorazmiyning bu asari ham o‘zbek mumtoz adabiyotidagi

noma janrining ilk yorqin namunasi hisoblanadi. Asar ichida g‘azal, qit‘a, fard kabi kichik lirik janrlar ham uchraydi.

Xorazmiyning nomanavislik an‘anasini adabiyotimizda Xo‘jandiy «Latofatnoma»si, Yusuf Amiriy «Dahnoma»si, Said Ahmad «Taashshuqnoma»si, Sayyid Qosimiy «Haqiqatnoma»si va «Sadoqatnoma»si bilan davom ettirdi. «Noma» so‘zini asar nomiga tirkash bu janrga taalluqli bo‘lmagan boshqa asarlarda ham uchraydi. Masalan, Salohiddin Toshkandiyning «Temurnoma», Zahiriddin Muhammad Boburning «Boburnoma», uning nevarasi Gulbadanbegimning «Humoyunnoma» asarlari nomlarida «noma» so‘zi ham qo‘llangani bilan ular noma emas, sarlavhada qayd etilgan shaxs hayoti bilan bog‘liq tarixiy asar ma‘nosini anglatadi.

«Muhabbatnoma»ning ikki nusxasi bizgacha etib kelgan: 1. Milodiy 1432-yili Yazd shahrida Mir Jaloliddin degan kishi taklifi bilan Boqi Mansur degan xattot uyg‘ur yozuvida ko‘chirgan nusxa. Bu matnda ayrim qisqarishlar uchraydi. 2. Milodiy 1508-1509-yillarda arab yozuvi asosidagi turkiy alifboda ko‘chirilgan nusxa. Bu nisbatan to‘laroq — jami 473 baytdan iborat. Asarning ikkala nusxasi ham Londondagi Britaniya muzeyida saqlanadi.

Asar o‘n bir nomadan tashkil topgan bo‘lib, zullisonaynlik (ikki tilda ijod qilish) qoidasiga oxirigacha amal qilingan. Ya‘ni mavjud o‘n bir nomadan ikkitasi — to‘rtinchi, sakkizinchi nomalar, asar tuzilishiga asosan ulardan keyingi masnaviy, shuningdek, dastlabki g‘azal forsiy tilda bitilgan.

“Muhabbatnoma” asarining tili xalq tiliga ancha yaqin va uslubi ravon, uning yaratilganiga necha asrlar o‘tganligiga qaramay hozir ham uni o‘qib tushunish mumkin. Asar tilidagi ko‘pgina so‘zlar hozirgi o‘zbek adabiy tilida faol qo‘llaniladi. Bunday so‘zlar jumlasiga umumturkiy tun, oy, ko‘ngul (ko‘ngil), til, eshik, suv, kishi, arslon, ov, tong kabi; forsiy parda, baxt, jamol, husn, chehra, dard, dilbar kabi; arabiy ishq, g‘azal, qibla, muhabbat, vafo, umr, mehnat, fотиha, saodat kabilarni aytib o‘tish mumkin. “Muhabbatnoma” asarida qadimgi turkiy so‘zlardan ochun (dunyo, olam), qamuq (hamma, barcha, jami), dag‘i (yana, tag‘in), ev (uy, xona), uchmoq (jannat), qamuq (do‘zax, jahannam) kabilar qo‘llangan. Biroq bu kabi izohtalab qadimgi turkiy so‘zlarning miqdori ko‘p emas. Asar tilida joy nomlari – toponimlardan Kashmir, Saroy, Chin-Mochin, Sir, Misr, Iroq, Rum kabilar uchraydi. Hozir Sirdaryo deb ataladigan daryo nomi asarda Sir deb berilgan. Xorazmiy asarida ma‘nodosh so‘zlardan mahorat bilan foydalangan. U umumturkiy ko‘rk va forsiy husn, arabiy jamol va forsiy chehra, arabiy saodat va forsiy baxt so‘zlarini ma‘nodosh so‘zlar sifatida qo‘llab, asarining ta‘sirchanligini oshirgan. Shoir diniy sig‘inish va e‘tiqod qilishning ob‘ekti sifatida namoyon bo‘ladigan ilohiy kuchni arabiy Haq, forsiy Xudo, Yazdon va umumturkiy Tangri, Yaratuvchi kabi sinonim so‘zlar bilan atagan. Asarda ayrim so‘zlar ko‘chma ma‘nolari bilan sinonimik munosabatda qo‘llangan. Masalan,

arabiy davlat so‘zi ko‘chma ma’nosida forsiy baxt so‘zi bilan sinonim sifatida qo‘llangan.¹

Asar tilini tushunish o‘quvchiga u qadar qiyinchilik tug‘dirmaydi, biroq yuqorida ko‘rganimiz kabi undagi fonetik, leksik va grammatik jihatlarida hozirgi o‘zbek adabiy tili bilan farqlanadigan ba’zi holatlar bor. Bunga asar matnidan bir g‘azalni olib fonetik va morfologik tahlil qilish orqali yanada oydinlik kiritamiz.

G‘AZAL

Yaratqonkim, tan ichra jon yaratti,
Seni ko‘rkluklar uzra xon yaratti.
Quyosh yanglig‘ yuzungizni yorutti,
Falakdek bizni sargardon yaratti.
Xaloyiq qiblası bo‘ldı jamoling,
O‘shal kunkim seni Yazdon yaratti.
To‘lin oy ta‘biya sarv uzra qildi,
Meni ul surata hayron yaratti.
Eshitting ersa Yusufning jamolin,
Seni husn ichra sad chandon yaratti.
Karim Tengri kamolin qılsa izhor,
Sen oynı bo‘yla benuqson yaratti.
Zıhi qodirkim ul bir qatra suvni
Muhabbat gavharinga kon yaratti.
Azalda qildi Xorazmiynı muhtoj,
Tag‘ı manzurını sulton yaratti.

Tahlil uchun asardagi ushbu g‘azal tanlab olindi va endi bu g‘azaldagi til xususiyatlari ko‘rib chiqiladi.

Fonetik xususiyatlar: “**yaratti, yorutti**” so‘zlarida oxirgi bo‘g‘ında ishtirok etgan **-t** jarangsiz undoshi o‘zidan keyingi kelgan **-di** qo‘shimchasini **-ti** shakliga o‘zgartirib olgan. “**seni**” so‘zida esa **-ni** tushum kelishigi shaklining asosga qo‘shilishi bilan qo‘shimcha tarkibida n undosh tovushining tushishi kuzatiladi. Bu tahlil hozirgi o‘zbek adabiy tili qoidalari yuzasidan amalga oshirildi, ammo bu asar tasvirlangan davrda singarmonizm, ya’ni, tovushlar moslashuviga qat’iy amal qilingan va o‘tgan zamonni bildiruvchi **-ti**, tushum kelishigini ifodalovchi **-i** qo‘shimchalari amalda bo‘lgan.

Morfologik xususiyatlar: “**Yaratqonkim**” bu so‘zdagi **-qon** qo‘shimchasi bugungi **-gan** qo‘shimchasi bilan mos keladi. “**Ko‘rkluklar**” bu yerdadi **-luk** sifat yasovchi qo‘shimcha hozir **-lik** shaklida ishlatiladi. Bu qo‘shimchaning bugun **-lik** shakliga almashishi tilimizda singarmonizm hodisasining sustlashuvi bilan asoslanadi.

¹ Saidov Y.S, Sayfullayeva R.R. Eski o‘zbek tili yodnomalari tili va uslubi

Yuqorida keltirilgan **-ti** o'tgan zamon qo'shimchasi bugun **-di** shakliga aylangani bilan farq qiladi: **“eshitting”** – eshitding . G'azaldagi **“jamolin”**, **“kamolin”**, **“gavharin”** so'zlaridagi **-n** tovushi tushum kelishigini bildirgan bo'lib, hozirgi o'zbek adabiy tilida bu kelishik **-ni** shaklida qo'llaniladi. **“Surata”** so'zidagi **-a** jo'nalish kelishigi qo'shimchasi bugun bizning shevalarimizda saqlanib qolgan, ammo hozirgi o'zbek adabiy tilida bu kelishik **-ga** shaklida ifodalanadi. So'z turkumlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ushbu g'azalda olmosh so'z turkumiga mansub bo'lgan **men, sen, biz, o'shal, ul** kabi so'zlar qo'llanilgan va bular orasidan ul, o'shal kabi ko'rsatish olmoshlarining bugun **u, o'sha** singari variantlari ishlatiladi. Yordamchi so'z turkumlaridan: **uzra, yanglig', bo'yla** singari so'zlar qo'llanilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu asar fonetikasi va morfologiyasi hozirgi o'zbek adabiy tili fonetikasi hamda morfologiyasi bilan u qadar tushunib bo'lmas darajada farq qilmaydi. Asarda qo'llanilgan qo'shimchalarning bugun boshqacha tus olishi davrlar va shu vaqt mobaynida xalqimizga boshqa xalqlarning iqtisodiy va siyosiy ta'sirlarida yuzaga kelgan. Buni tilimizda singarmonizm hodisasining yo'qolib borayotganligi bilan izohlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov Y.S, Sayfullayeva R.R. Eski o'zbek tili yodnomalari tili va uslubi
 - 2.UmidBekmuhammad.Xorazmiy.
- Muhabbatnoma//<http://xorazmiy.uz/oz/pages/view/151>

MULLA RUSTAMBEK IBN YUSUFBEK HOJINING “TA’LIMI AVVAL” KITOBINI TAHLILI

Ochilova Sarvinoz Husan qizi

ToshDO‘TAU, O‘FF,

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik

yo‘nalishi 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hojining “Ta’limi avval” kitobi tahlil qilindi. Darslik tahliliga kirishdan oldin u yaratilgan ijtimoiy va adabiy muhit haqida ma’lumotlar berildi. Muallif hayoti haqida qisqacha tanishtirildi. Kitobning qay tartibda tuzilgani haqida aniq tasavvurga ega bo‘lish uchun uning Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti asosiy toshbosma asarlar fondida 18828, 419, 450 raqamlari ostida saqlanuvchi toshbosma nusxalaridan parchalar keltirildi.

Kalit so‘zlar: Jadid, jadidchilik, darslik, taraqqiyparvarlar, alifbe, “Ustodi avval”, “Adibi avval”, “Birinchi muallim”, “Savod”, “Ta’limi avval”, “Birinchi yil”, “Rahbari avval”, “O‘rtoq”, “Sovg‘a”, “Kattalarga o‘qush”, “O‘qituvchi”.

Абстрактный. В данной статье анализируется книга муллы Рустамбека ибн Юсуфбека Хаджи “Образование прежде всего”. Прежде чем приступить к анализу школы, были даны сведения о социальной и литературной среде, в которой она создавалась. Кратко рассказывает о жизни автора. Чтобы иметь четкое представление о порядке составления книги, выдержки из ее литографических копий хранятся в фонде основных литографических произведений Института востоковедения имени Абу Райхана Беруни под номерами 18828, 419. было представлено 450.

Ключевые слова: Джадид, джадидчилик, учебник, прогрессивы, алфавит, “Сначала мастер”, “Сначала Адиби”, “Первый учитель”, “Грамотность”, “Образование прежде всего”, “Первокурсник”, “Сначала лидер”, “Товарищ”, “Подарок”, “Читать взрослым”, “Учитель”.

Abstract. This article analyzes the book “Education first” by Mulla Rustambek ibn Yusufbek Haji. Before starting the analysis of the school, information was given about the social and literary environment in which it was created. Briefly introduced about the life of the author. In order to have a clear idea of the order in which the book was compiled, excerpts from its lithographic copies kept in the fund of the main lithographic works of the Institute of Oriental Studies named after Abu Rayhan Beruni under the numbers 18828, 419, 450 were presented.

Keywords: Jadid, jadidilik, textbook, progressives, alphabet, “Master first”, “Adibi first”, “First teacher”, “Literacy”, “Education first”, “First year”, “Leader first”, “Comrade”, “Gift”, “Read to adults”, “Teacher”.

Jadidchilik yoki **jadidizm** (arabcha: جديد jadīd — yangi) — XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston, Kavkaz, Qrim, Tatariston hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma’rifiy harakat. Jadidchilik dastlab, XIX asrning 80-yillarida Qrimda vujudga keldi. XIX asrning 90-yillaridan O‘rta Osiyoda tarqaldi.

Jadidchilik avval madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o‘rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Keyinchalik jadidchilar panturkizm g‘oyalarini targ‘ib qilishgan.

Sovet davrida yozilgan adabiyotlarda jadidchilikka “burjua-liberal, millatchilik harakati” deb ta’rif berilgan. Bu davrda asosan tanqid qilingan jadidchilik namoyandalari nomi SSR parchalanib ketganidan keyin qayta tiklandi.

Jadidchilik dastlab XIX asrning 80-yillarida Qrimda Ismoil Gaspirali rahbarligida qrim tatarlar o‘rtasida vujudga kelgan.

Jadidchilik harakati namoyandalari ko‘pincha o‘zlarini taraqqiyparvarlar, keyinchalik jadidlar deb atashgan. O‘sha davrning ilg‘or taraqqiyparvar kuchlari, birinchi navbatda, ziyolilar mahalliy aholining umumjahon taraqqiyotidan orqada qolayotganligini his etib, jamiyatni isloh qilish zaruriyatini tushunib yetgandilar. Jadidchilik mohiyat e’tibori bilan avvalo siyosiy harakat edi. Uning shakllanish va mag‘lubiyatga uchrash davrlari bo‘lib, ularni shartli ravishda to‘rtga bo‘lish mumkin. Turkiston, Buxoro va Xiva hududida bu davrlar 1895–1905; 1906–1916; 1917–1920; 1921–1929-yillarni o‘z ichiga oladi.

Birinchi davrda Turkistonda podsho Rossiyaning mustahkam o‘rnashib olishi kuzatiladi. U o‘z siyosiy agentlari (vakillari) yordamida mahalliy xon va amir vakolatlarini cheklabgina qolmay, ularni qo‘g‘irchoqqa aylantirib, rus va g‘arb sarmoyadorlarining ishlashi va yashashi uchun sharoit yaratadi, turli kompaniyalar, aksiyadorlik jamiyatlari manfaatini ko‘zlaydi. Ayni chog‘da mahalliy aholining talab va ehtiyojlari nazarga olinmay qo‘yildi, diniy e’tiqodlari, urf-odatlar bilan hisoblashmaslik, ularni mensimaslik kuchaydi. Hayotiy, ilmiy saviyasi yuqori bo‘lgan qozilar tajribasiz kishilar bilan almashtirildi, poraxo‘rlik, ijtimoiy-siyosiy adolatsizlik avj oldi. Madrasa va maktablar faoliyatini cheklash, mahalliy joy nomlarini ruscha atamalar bilan almashtirish, hatto mahkama jarayonida qozilar bo‘yniga xoch taqtirishgacha borildi. O‘sha davr ahvolini Muhammadali xalfa Sobir o‘g‘li (Dukchi eshon) xalqqa qarata o‘z „Xitobnoma“si(1898)da yaxshi bayon qilgan.

Millat istiqbolini o'ylvchi taraqqiyparvar kuchlar xalqning deyarli barcha tabaqalari—hunarmand, dehqon, savdogar, mulkdor, ulamolar orasida mavjud edi. Ziyolilar, dastlab, chorizmga qarshi kurashni xalqni asriy qoloqlikdan uyg'otish — siyosiy-ma'rifiy jabhadan boshlashga qaror qildilar. Jadidchilik harakati ana shunday tarixiy bir sharoitda Turkiston mintaqasida rivojlanish uchun o'ziga qulay zamin topdi.

Jadidlar orasidan yetuk olimlar, sanoat va ziroatchilik sohalarining zamonaviy bilimdon mutaxassislari, madaniyat arboblari yetishib chiqib, yurtni obod va o'z vatanlarini mustaqil ko'rishni orzu qildilar va shu yo'lda kurashdilar. Jadidlarning Turkiston mustaqilligi uchun kurashida asosan quyidagi yo'nalishlar ustuvor edi: yangi usul maktablari tarmog'ini kengaytirish; qobiliyatli yoshlarni chet elga o'qishga yuborish; turli ma'rifiy jamiyatlar va teatr truppalari tuzish, gazeta va jurnallar chop qilish, xalqning ijtimoiy-siyosiy ongini yuksaltirish bilan Turkistonda milliy demokratik davlat qurish.

Jadid ziyolilarining kuchli partiyasi tashkil qilingan taqdirdagina bu ishlarni amalga oshirish mumkin edi.

Jadidchilikning asosiy g'oya va maqsadlari quyidagilar edi:

- Turkistonni o'rta asrlarga xos qoloqlik va diniy xurofotdan ozod etish
- shariatni isloh qilish
- xalqqa ma'rifat tarqatish
- Turkistonda muxtoriyat hukumatini barpo etish uchun kurash
- Buxoro va Xivada konstitutsiyaviy monarxiya va parlament
- keyinchalik demokratik respublika tuzumini o'rnatish orqali ozod va farovon jamiyat qurish
- barqaror milliy valyutani joriy qilish va milliy qo'shin tuzish.

Toshkent, Farg'ona, Buxoro va Xivada hur fikrli va taraqqiyparvar kishilarning ayrim guruhlaridan ochilgan madaniy-ma'rifiy yo'nalishdagi jamiyat va uyushmalardan jadidchilik harakati shakllandi.

1904–1905-yillardagi rus-yapon urushi, 1905–1907-yillarda bo'lgan birinchi rus inqilobi 1905–1911-yillardagi Eron inqilobi, 1908-yil Turkiyada bo'lgan Yosh turklar inqilobi jadidlar dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Jadidlar o'z gazeta va jurnallari, yangi usul maktablari, turli kutubxona va qiroatxonalar, havaskor teatr truppalari tevaragida to'planishar edi. Ularning ko'pchiligi shu davrning ko'zga ko'ringan ijodkorlari, shoir-u yozuvchilar edi. Ular o'z asarlari bilan tarixan yangi milliy adabiyot yaratdilar. Adabiyot davr voqealariga hamohang bordi. 1910-yillardayoq ma'rifat va ozodlik g'oyalari uning markaziy mavzusiga aylandi. Adabiyotga „millat“ va „vatan“ tushunchalari kirib keldi. Milliy she'rlarga rag'bat kuchaydi. Yangi zamonaviy dostonchilik maydonga keldi, publitsistika (Behbudiy, Fitrat, Munavvarqori, Mirmuhsin) rivojlandi, realistic proza shakllandi. Shuning

uchun ham bu davr adabiyoti O‘zbekiston mustaqilligidan keyin milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti deb davrlashtirildi.¹

Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hoji ham jadidlar harakatida ishtirok etadi. U yaratgan darsliklar o‘z davri ilm oluvchilari uchun qimmatli bo‘lib, darslikning ikkita tahririda ikki davr ijtimoiy hayotidan kelib chiqqan holda mavzular rejalashtiriladi. Bu darsliklardan maktab bolalarining ilk savodlarini chiqarishda foydalaniladi.

Alifbolar haqida

Alifbe — dastlabki savod beradigan o‘quv qo‘llanmasi. Alifbe bosma, yozma harflar va ular ifodalaydigan nutq tovushlari, ularning yozilishini o‘zlashtirish, sodda bo‘g‘in va so‘zlarni qo‘shib o‘qishga o‘rganish va o‘qilayotgan narsani to‘g‘ri tushunish hamda sodda so‘z va gaplarni yozishga o‘rganishga yordam beradi. Maktabxonalarda aflifbe bo‘lmagan. Uning o‘rniga savod o‘rganish uchun maxsus taxta qo‘llanilgan. Taxtaning bir tomoniga tartib bilan arab harflari, ikkinchi tomoniga esa abjad yozilgan. Talabalar harflarni batamom yod olgandan so‘ng abjadxonlikka va haftiyakxonlikka o‘tar edilar. Bu usul asosan 1900-yilgacha davom etgan. Turkiston sarus-tuzem maktablarining hamda yangi usuldagi maktablarning paydo bo‘lishi bilan alifbe darsligi yuzaga keldi. 1902-yilda rus-tuzem maktablarining o‘zbek sinflari uchun birinchi o‘zbek alifbesi — “Ustodi avval” nashr etildi. Bu alifbening muallifi Saidrasul Saidazizov. Kitob 1917-yilgacha 17-marta nashr etilgan. Shu yillarda Munavvarqori Abdurashidxonovning “Adibi avval” (o‘zbek maktablari uchun birinchi alifbe), Mulla Rustambek ibn Yusufbekning “Ta’limi avval”, P. Bidanovning “Sullami avval”, A. Avloniyning “Birinchi muallim”, A. Ibodiyevning “Tahsil ul-alifbo”, M. Faxriddinovning “Rahbari avval” kabi alifbelar nashr qilingan. Keyinchalik Shokirjon Rahimiy yaratgan “Sovg‘a” darsligi nashr qilingan. Shuningdek, M. Qodirov va boshqalarning “Kattalarga o‘qish” (1920), F. Erg‘oziyev va A. Yo‘ldoshevning “Alifbe” (1936) kitoblari bosilib chiqqan. 1938-yildan Oqilxon Sharofiddinov tuzgan alifbe nashr qilindi; mazkur alifbe Q. Abdullayeva hammuallifligida qayta ishlanib nashr etildi va o‘zbek maktablarida o‘quv qo‘llanmasi vazifasini bajardi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993-yil 2-sentabrda “Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy qilish to‘g‘risida” Qonuni qabul qilingach, bir qancha alifbelar tayyorlandi. Xususan, 1996-97 yillarda Oqilxon Sharafiddinov, Q. Abdullayeva va boshqalarning “Alifbe” (“Shodlik”), T. G‘afforova, E. Shodmonov, R. Eshturdiyevaning “Alifbe” (“Savod”), katta yoshdagilar uchun Y. Abdullayevning “Hamrohimi”, “Sovg‘a”, Y. Abdullayev, Sh. Yo‘ldoshevaning “Yangi alifbo va imlo” o‘quv qo‘llanmalari chop etildi. Turkistonda bolalar uchun yaratilgan alifbolar haqida Hoji Muin shunday deydi:

¹ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Jadidchilik>

Turkistonda ilmiy-adabiy uygʻonishning boshlanishigʻa yigirma besh yil toʻlib oʻtdi. Bu muddatning oʻktabr inqilobigʻacha boʻlgʻon davrida har bir shaharda yangi maktablar, baʻzi joylarda jamiyati xayriya va kutubxonalar ochiddi. Turli maktab va mutolaa kitoblari yozilib bosildi.

1901nchi yildan eʻtiboran Koʻqon va Toshkantda, 1903nchi yidda Samarqandda yangi maktablar ochila boshladi. Bu maktablar Turkistonning katgarak shaharlarida son jihatidan (taqlidiy suratda) bir daraja koʻpaygan boʻlsa ham, 4-5 yildan keyin yana kamayib, faqat baʻzi tuzuklari davom etdi. Buning bir sababi kitobsizlik boʻlsa, boshqa sababi oʻqitgʻuvchilarning usuli taʼlimdan xabarsizliklari edi. Avvalgi yillarda baʻzi muallimlar oʻz maktablariga totorcha kitoblarni kiritishga va bir qismlari turkcha-totorcha asarlardan tarjima yoʻli bilan foydalanib bolalarni oʻqutishgʻa majbur boʻldilar. Hatto, baʻzi maktablar muallimlari kitob yoʻqdigʻidan oʻz shogirdlarigʻa “Chor kitob”, “Mantiq ut-tayr”, “Xoʻja Hofiz” va Navoiydek eski kitoblarni oʻqutib yurdilar. Usuli jadid maktablari shu hol bilan 5-6 yil davom qilgʻondan keyin yangi oʻzbekcha kitoblarni koʻra boshladi. Shuning bilan barobar maktablarning adadi ham yana koʻpaya berdi.

Men bu maqolamda uygʻonish davrimizning boshidan bu kungacha chiqqan oʻzbekcha alifbolarning tarixidan va ularning xizmatlaridan yozmoqchi boʻlaman.

1. “Ustodi avval”

Turkistonda boshlab chiqqan oʻzbekcha alifbo toshkantlik Sayidrasulxoʻjaning 1900nchi yidtsa yozib bostirgon “Ustodi avval” ismli risolasidir. Bu alifbo ruskiy-tuzemniy maktablar uchun tuzilgan boʻlsa ham, baʻzi muallimlar kitob yoʻqdigʻidan shuni vaqtincha oʻz maktablariga kiritdilar. Lekin koʻp vaqt oʻtmadi. Bu alifbo toʻgʻrisida janjal chiqtsi. Qozonli Ahmadhodi Maqsudiy: “Menim “Muallimi avval” ismli alifbomdan oʻgʻurlagon”, — deb Sayidrasulxoʻjani sudgʻa tortdi. Bu kishi esa darrov alifbosining qolgʻon nusxalarini terib olib uni qaytadan oʻzgartib bostirdi. Sud bir necha martaba mudofaa uchun vaqt belgilab Ahmadhodini chaqirgʻon boʻlsa-da, u kelmagani uchun mudofaa kechikib qolib, oxiri Sayidrasulxoʻja javobgarlikdan qutuldi. Olgʻon maʼlumotimizga koʻra, “Ustodi avval” alifbosi oʻktabr inqilobigʻacha oʻn yetti qatla bosilgʻon.

2. “Adibi avval”

1901nchi yillarda Toshkantda Munavvarqori tomonidan “Adibi avval” otli alifbo yozilgʻon boʻlsa-da, buning birinchi bosmasi 1907nchi yilda chiqdi. Bu alifbo Turkistondagi usuli jadid maktablarning koʻpisi tomonidan (baʻzi ruskiy-tuzemniy maktablarga ham) qabul qilinib, dars jadvaliga kirgizilganligi uchun oʻktabr inqilobigʻacha tuzatilib oʻn dafʻa bosiddi. Soʻnggʻi bosmalari rasmi boʻlib chiqdi.

3. “Birinci muallim”

Bu alifbo 1912nchi yidda Abdulla Avloniy tomonidan yozilib, Toshkantda “Maktab” kutubxonasining xarji bilan bosildi. O‘ktabr o‘zgarishigacha 4-5 qatla bosilib chiqdi.

4. “Savod”

Bu alifboning yozg‘uvchisi bir necha yil Xivada muallim bo‘lg‘on Muxtor Bakirdir. Alifbo o‘zbekcha-totorcha-turkmancha aralash shevada yozilib, 1913nchi yilda Qozonda bosilg‘on. Bu faqat Turkmaniston maktablarida o‘qutilg‘on bo‘lsa kerak. 2nchi bosmasini ko‘rmadik.

5. “Ta’limi avval”

Buning yozib bosdirg‘uvchisi Toshkantda Rustambek Yusuf o‘g‘lidir. Bu alifboning faqat 1914nchi yilda chiqqon 2nchi bosmasini ko‘rdik. Buning birinchi bosmasi taxminan 12nchi yillarda chiqqon bo‘lsa kerak.

6. “Turkiy alifbo”

Turkistonda uyg‘onish davrida chiqqon alifbolarning yaxshiroqlaridan biri shu “Turkiy alifbo”dir. Bu alifbo 1916nchi yilda muallim Muhammadjon Abdulxoliq o‘g‘li tomonidan yozilib, Qo‘qonda “G‘ayrat” kutubxonasining masorifi bilan bosiddi. Alifbo rasmlidir. Buning ham ikkinchi bosmasini ko‘rmadik.

7. “Birinci yil”

Bu alifboning tuzguvchisi Samarqandda Sayidrizo Alizoda bo‘lib, noshiri “Zarafshon” kutubxonasidir. 96 betdan iborat bo‘lg‘on bu alifbo 1917nchi yilda faqat bir marta bosilg‘on.

8. “Miftoh ul-alifbo”

9. “Miftoh ul-avval”

10. “Tashili alifbo”

12-14nchi yillar oralarida Farg‘onada bosilib chiqqan bu uch xil alifboni eshitgan bo‘lsak ham ko‘rmadik. Bulardan birinchisining murattibi Mirza Xayrulladir. Oxirg‘isini Abdulvahob Ibodiy yozg‘on.

Turkistonda o‘ktabr inqilobig‘acha chiqqan o‘zbekcha alifbolar shudir. Bulardan ko‘pisi bir-biriga taqlid qilib yozilg‘on. Bir oz tuzukraklari “Adibi avval”, “Turkiy alifbo” va “Birinci yil” risolalaridir.

O‘ktabr inqilobidan keyin chiqqan alifbolar:

11. “Rahbari avval”

Bu alifbo 1918nchi yilda Toshkantda faqat bir marta-ba bosildi. Tuzguvchisi M. Faxriddin, noshiri “Hurriyat” qutubxonasidir.

12. “O‘rtoq”

Samarqandda 18nchi yidda maorif mudiri bo‘lib turg‘on Checha Vichkinning va mustashriq Viyatkinning qalami bilan yozilg‘on bu alifbo yigirma ming dona bosilg‘on

bo'lsa ham, maktablarimiz undan bir pullik foyda ko'rolmadi. Chunki bu risola tanqidg'a arzimayturg'on darajada buzuc va tartibsiz yozilg'on edi.

13. "Sovg'a"

Shokirjon Rahimiy tomonidan tuzilib, 1919nchi yilda Turkiston jumhuriyatining maorif komissarligi xarji bilan bosilg'on bu rasmi alifbo har bir daf'a bosilishida tuzatilib, bu kunlarda 5nchi qatla bosilib chiqdi.

14. "Kattalarga o'qush"

1920nchi yilda "Davlat nashriyoti" tomonidan ko'b miqdorda bosilg'on bu alifboning murattiblari: M. Qodiriy, I. Mo'miniy va Sh. Ismoiliy o'rtoqlardir. Bu alifbo birinchi daf'a Amriqo usulida yozilg'onlig'i uchun bunday usuddan xabarsiz muallimlarimiz undan keragicha foydalana olmadilar. O'qutishg'a qiynaldilar. Shuning uchun bu to'g'ridagi qancha mehnat va masoriflar bo'shg'a ketdi.

15. "Til ochg'ich"

Bu rasmi alifboning murattibi muallim Hasanali, noshiri Buxoro maorif nazoratidir. Risola 1922nchi yilda besh ming dona bosiddi.

16. "O'zbek alifbosi"

Shokirjon Rahimiy tomonidan yozilg'on bu rasmi alifbo "Davlat nashriyoti" tarafidan 1922nchi yilda faqat bir martaba 25 ming dona bosildi.

17. "Kattalar yo'ldoshi"

Savodsiz katta kishilar uchun 24nchi yilda "markaz savodsizliqni bitiruv favqulodda komissiyasi" tomonidan 15 ming dona bosilg'on bu alifboning tuzguvchisi Shokirjon Rahimiydir. "Kattalar yo'ldoshi" ikki yil ichida tuzatilib, to'rt daf'a bosilib chiqdi.

18. "O'qutg'uvchi"

Kattalar uchun Amriqo usulida yozilg'on bu rasmi alifboni(ng) tuzg'uvchilari Hoji Muin bilan I. Rahmatullazoda, noshiri "Savodsizliqni yo'qotish favqulodda komissiya"dir. Bu alifbo 25nchi yil oxirlarida birinchi daf'a 45 ming dona bosiddi. Risola eskirak huruf bilan bosilg'on, matbaa xatosi ham oz emas.

Mana, 25 yil ichida bosilib chiqqan alifbolarimiz (manim bilganimcha) shulardan iboratdir. Shu muddatda Turkistonda bosilg'on forscha-tojikcha alifbolarni kelgusi maqolada yozarmiz.

"Maorif va o'qutg'uvchi" jurnali, 1926 yil, 2-son²

Mulla Rustambek Yusufbek o'g'li

"Ta'limi avval" kitobi Mulla Rustambek Yusufbek o'g'li tarafidan yozilgan bolalarning ilk savodlariga bag'ishlangan maktab darsligi hisoblanadi. Rustambek Yusufbekov 1880-yil Toshkentda tug'ilgan. Rustambek domla pedagog, o'zbek ma'rifatparvari bo'lgan. Dastlab, maktabxonada keyin Toshkentdagi Ko'kaldosh

² https://m.wikisource.org/wiki/O%E2%80%98zbekcha_alifbolar_tarixi

madrasahida o'qigan. 1910-yilda maktab ochib, unda o'qituvchilik qilgan. "Ta'limi avval" ("Dastlabki ta'lim") alifbe kitobini (1913), "Ta'limi soniy" ("Ikkinchi ta'lim") o'qish kitobni (1915) yozgan. U Siddiqiy Ajziy, Karimbek Kamiy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxon o'g'li, Abdulla Avloniy, So'fizoda Muhammadsharif, Hoji Muin, Tavallo, Abdurauf Fitrat, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Qodiriy, Saidahmad Vasliy Samarqandiy, Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon kabi jadidlar bilan bir davrda hayot kechirar ekan, bu muhit, albatta, uni ham chetlab o'tmadi. Buni muallif kitobining bir necha yildan keyingi qayta tahririda kiritgan o'zgartirishlaridan ham bilishimiz mumkin. Adibning "Ta'limi avval" darsligining ilk sonida ko'proq diniy mavzular yoritiladi. Mavzular ham keyingi tahrirga nisbatan biroz tushunilishi qiyinroq. 1915-yilda chiqqan yangi tahrirdagi bu darslik avvalgisiga qaraganda ancha mukammalroq, mavzular tushunilish darajasi sayqallangan, yanada oson o'rganilishi uchun har bir harf alohida yondashuv bilan ishlangan, davr ijtimoiy hayotidan chetga chiqmagan holda bolalar odob va axloqiga qaratilgan ibratli hikoyalar bilan boyitilgan. Bu esa muallifning jadidchilikda ham yetakchilik qilganidan dalolat beradi.

Rustambek domla ham bu ishlarda faol qatnashdi. Uning darsliklari ham bolalar savodini chiqarishdan tashqari, axloqi va ruhini ham yangi usulda tarbiyalaydi. Afsuski, Rustambek ibn Yusufbek Hoji ham boshqa adiblarimiz singari jadidchilik harakatida qatnashganligi uchun qamalgan. Ma'rifatparvar pedagog Rustambek Yusufbek o'g'li 1950-yilning 17-may sanasida vafot etadi. Muallif aarlaridan ayniqsa, "Ta'limi avval" darsligidan bolalarning ilk savodini chiqarishda keng foydalanilgan.

"Ta'limi avval" darsligi tahlili

"Ta'limi avval" darsligi boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan. Kitobning ikki nashri o'rganildi. Ilk nashr hijriy 1336-yilda bosilgan bo'lib, u hijriy 1332-yil, milodiy 1915-yilda bosilgan nashridan ko'p jihatdan farq qiladi. Albatta, bunga kitoblar bosilgan davr ijtimoiy hayoti ham ta'sir qilgan. Kitobning ikki xil yilda bosilgan uchtasi bugun Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutining asosiy toshbosma asarlar fondida 18828, 419, 450 raqamlari ostida saqlanadi.

18828 raqami ostida saqlanadigan "Ta'limi avval" darsligining ustki qismi qattiq kulrang kartondan ishlangan bo'lib, yashil mato bilan asos mahkamlangan. Oxirgi va birinchi sahifasi yozuvsiz oddiy ko'k rangli qog'ozdan iborat. Kitob 45 sahifadan tarkib topgan. Zarvaraq naqshli jadval bilan bezatilgan, bezak sifatida gullardan foydalanilgan. U hijriy 1332-yilda bosilgan.

419 raqamda saqlanadigan kitob usti jigarrang qattiq kartonli, yonlari qora mato bilan mahkamlangan. Oxirgi va birinchi sahifasi yozuvsiz oddiy ko'k rangli qog'ozdan iborat. Kitob 45 sahifadan tarkib topgan. Zarvaraq naqshli jadval bilan bezatilgan, bezak sifatida gullardan foydalanilgan. U hijriy 1332-yilda bosilgan.

450 raqam ostida saqlanadigan “Ta’limi avval” darsligining hijriy 1336-yilda bosilgan nashrining hajmi qolgan ikki nashrga nisbatan biroz kichik, rangi sariq. Muqova qattiq kartondan ishlangan.

Barcha nusxalarda kitob varaqlari yaxshi saqlangan, ularning rangi sariq bo‘lib, matnlar qora siyoh bilan yozilgan.

Darslikning hijriy 1332-yilda chiqarilgan ikkita nusxasida ham ichki qism va undagi ma’lumotlar bir xil, bu ikki nusxa faqat muqovasining rangi bilan bir-biridan farq qiladi.

Birinchi sahifada quyidagi ma’lumotlar keltiriladi:

“Maktab ibtidoiyya islomiyaning birinchi sinf bolalariga osonlik ila tonitmak uchun tartib berilmish.

Ta’limi avval

Kitobning noshir va muharriri muallim Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hojidir.

M1915nchi

H1332

Литография Гуламъ Хасан Арифджанова

Стар. Ташкент”

Kitobning keyingi sahifasida:

اخطار

Vatanning avlodina tarki qiroat va kitobatning tariq til ila tahsil etdirmak fikr maqsidasi, asar nafisaning nuqsonli mavjud holda ta’bi va nashrina majbur etdi. Ishta bu muhtaram muallim afandilarning bu xususda afu ehson buyurmaklariyla barobar voqe’ o‘lan nuqsonlardan va bolalarga bildirmak qiyin bo‘lgan joylardan lutfan ogoh aylamaklari niyoz ojiz onimdir. Va ba’zi birodarim muallim afandilarning amri orzuyi oliylariga tatbiqo (alifboyi arabiy) qismini boshqa xabar qildim.

Toshkent Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hoji

Dastlab harflar o‘rgatiladi:

آ va ر harflari bilan tanishtiriladi. Ortidan misollar bilan yanada aniqlashtiriladi: رآ، آر، آرآ، آرآر kabi.

زا - ز

زارا زار، رازا، راز، آزا، آز،

ژا - ژ

رار - ر

ذا - ذ

وا - و

با - ب

پا - پ

تا - ت

ثا - ث

ن – نا va boshqa harflar keltirilib, ularga ham misollar keltiriladi. Keyin ikkilik harflarga o‘tiladi: بی بو،

Bulardan keyin umumiy harflar tartib bilan takrorlanadi:

ی ه، و، ن، م، ل، گ، ک، ز، ر، ذ، د، خ، ح، ج، ث، ت، پ، ب،

“Ch” harfi ha harfining ostida uch nuqta bilan, “ng” harfi esa gof harfining ustiga uchta nuqta qo‘yish bilan berilgan.

Harflar bilan o‘quvchilarni tanishtirgandan keyin kichik jummalarga o‘tilgan. Masalan, bozorga bordim, nima ish qildingiz, bolalarga kitob oldim, kecha qo‘yingizni sotdingizmi, bosmaxonaga bordingizmi kabi.

Mavzular bir-biri bilan uzviy aloqador shaklda tuzilgan. Jummalardan so‘ng ishoralar o‘rgatiladi. Dastlab, fatha keyin kasma, sukun kabi ishoratlar beriladi va ularga so‘zlar orqali misolar ko‘rsatiladi: جان تَن، حَلْ،

So‘ngra gap berish orqali o‘tilganlarni umumlashtirib, mustahkamlab olinadi.

Masalan: بیردی سلام اکرم (Akram salom berdi).

Keying mavzular quyidagi tartibda mavzulashtiriladi:

1. Kasralik o‘rta harflar
2. Zammalik yolg‘uz harflar
3. Kalimalar
4. Sanog‘lar (bu mavzuda sonlarning raqam va harf bilan qanday yozilishi va o‘qilishi o‘rgatiladi)
5. Taomlar
6. Donalarning oti
7. Odam a‘zosi
8. To‘rt oyoqli hayvonlar
9. Yozilib o‘qilmaydigan harflar
10. Yozilib o‘qilmaydigan alif, lomlar.
11. Jumlar
12. Musulmon jamoalari
13. Hikoyalar (“Yaxshi bola”, “Yomon bola”, “Mayna hikoyasi”, “Sher birla sichqon”, “Hazrati Luqmon o‘g‘illarig‘a nasihatlar” kabi)
14. Ta‘lim al-islom
15. Namoz harakatlari

Darslikning so‘nggi sahifasida maktab o‘quvchilari uchun zarur bo‘lgan adabiyotlar ro‘yxati taqdim etiladi:

Turkiston muallimlari tarafidan maktablarga qabul qilingan maktab kitoblari:

1	Ta'limi avval alifbo.....Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hoji	12 tiyn	10 so'm
2	Ta'limi avvali Qur'oniy..... Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hoji	9 tiyn	7 so'm
3	Ta'limi soniy..... Mulla G'ulomiddin	12 tiyn	10 so'm
4	Ne'mat al-islom.....Muhammadjon Qori	10 tiyn	8 so'm
5	Tashil al-tajviya.....Usmon Qori	10 tiyn	8 so'm
6	Erlik o'g'lon..... Muhammadjon Qori	10 tiyn	8 so'm
7	Ta'limi hisob..... Inoyatulloh Qori	10 tiyn	8 so'm
8	Hijob masalalari.....	16 tiyn	14 so'm

Ushbu kitoblar Toshkentda kitobfurushlarni hammalarida sotilmoqdadur.

Adres eski Toshkand kitob bozorida.

Kitobning 419 raqam ostida saqlanuvchi variant ham yuqoridagi variant bilan ayni birdir. Ular bir yilda bosilgan. Kitoblar faqat muqovalari bilan farqlanib turadi.

450-raqam ostida saqlanadigan "Ta'limi avval" darsligi yuqoridagi variantlaridan tubdan farq qiladi. U hijriy 1336-yilda bosilgan. Usti sariq qattiq karton muqovalidir. Undagi zarvaraqda kitob ustidagi quyidagi ma'lumotlar keltiriladi:

"Maktab ibtidoiyya islomiyaning birinchi sinf bolalariga osonlik ila tonitmak uchun tartib berilmish.

Ta'limi avval

Kitobning noshir va muharriri muallim Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hojidir.

M1915nchi

H1332

Литография Гуламъ Хасан Арифджанова

Стар. Ташкент"

Darslikda mavzular, dastlab, harflardan boshlab tuzilgan. Birinchi mavzuda harflar o'rgatiladi, keyin ishorali harflar ko'rsatiladi. Bunda fathali, zammali, kasrali holda harflar yozilib, tagida bir nechta misollar bilan dalillanadi. Mavzu nomlari arabcha so'zlar bilan berilgan. O'quvchi harflar va so'zlar bilan tanishtirilgandan keyin gaplardan misollar keltirib o'rgatilgan. Kitob oxirida Qu'ron oyatlaridan yozilgan. Darslikning so'nggi sahifasida quyidagicha ma'lumotlar keltirilgan:

"Bahosi 8 tiyn, po'chta ila 10 tiyn"

Xulosa

Mulla Rustambek ibn Yusufbek Hoji hayoti va uning asaralari haqida ko'p ma'lumot yo'q. uning tug'ilgan sanasi, joyi va vafoti haqida hamda "Ta'limi avval", "Ta'limi soniy" asarlarining nomi ba'zi o'rinlarda tilga olingan, ammo ularga alohida to'xtalinmagan. Kurs ishi davomida "Ta'limi avval" darsligining ikki xil yilda bosilgan uch nusxadagi kitoblari tahlil qilindi. Darslikni tahlil qilish jarayonida undagi mavzular

tahlili va o'rgatish usullariga alohida e'tibor qaratildi. Darslikning hijriy 1336-yilda bosilgan variantidagi mavzular keying hijriy 1332-yildagi variantidan tubdan farq qilishi aniqlandi. Dastlabki nashrda mavzular so'nggida misollar kamroq keltirilgan bo'lsa, keying nashrdagi darslikda esa mavzular yanada biyitilgan. Misollar avvalgisiga qaraganda bir necha marta ko'proq. Mavzularning uzviy va aloqadorligi tushunarli tartibda tayyorlangan. Bu esa o'quvchi savodxonligini oshirishda yordam beradi. Dastlabki, nashrda hikoyalar keltrilmaydi. Faqat Qur'on oyatlari bilan yakunlanadi. 1915-yilda bosilgan yangi tahrirdagi darslikda esa harflar, so'zlar va jumlar tuzish o'rgatilgandan keyin kichik hikoyalar bilan o'quvchi olgan bilimlar yanada mustahkamlanadi. Bu hikoyalar ularning axloqlari va tarbiyalarini yaxshilashga mo'ljallangan. Umuman olganda, darslik o'z davri o'quvchilari uchun ardoqli va qimmatli manba bo'lib, o'quvchilariga ko'p foyda keltirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti asosiy toshbosma asarlar fondida 18828, 419, 450 raqamlari ostida saqlanuvchi "Ta'limi avval" darslik kitoblari
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Jadidchilik>
3. https://m.wikisource.org/wiki/O%E2%80%98zbekcha_alifbolar_tarixi

BOLALARGA NISBATAN ZO‘RAVONLIK HOLATLARINI OLDINI OLISHNING MUHIM MASALALARI

Butayeva Shaxnoza Juldoshevna

Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on tumani

58-maktab amaliyotchi psixologi

Odilova Shaxzoda Safarovna

Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on tumani

57-maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bolaga zo‘ravonlik, shafqatsizlik kabi jismoniy zo‘ravonlik, jinsiy zo‘ravonlik, beparvolik, psixologik zo‘ravonlik va insoniyatga to‘g‘ri kelmaydigan maqsadga erishishga qaratilgan boshqa xatti-harakatlar, bolaga og‘riq keltiruvchi, uning sog‘lig‘i va rivojlanishiga zarar etkazish - harakat haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *zulum, zarar, exploitation, beparvolik, bevosita zulum, bilvosta zulum, jismoniy zuravonlik, jinsiy zuravonlik.*

KIRISH

Bugungi kunda adabiyotlarda sinonimlar sifatida «zulum» va «nomunosib munosabat» so‘zlari ishlatiladigan «bolalarga nisbatan zulum» tushunchasi (ingl. Child Abuse) Butunjahon Sog‘liqni saqlash Tashkiloti tomonidan 1999 yilda taklif etilgan quyidagi ta‘rifga tayanadi: «Zulum» yoki «bolalar bilan qo‘pol muomalada bo‘lish» «...bolaning sog‘lig‘iga, yashashiga, rivojlanishi va layoqatiga amaliy zarar keltiradigan yoki zarar yetkazishi mumkin bo‘lgan barcha turdagi jismoniy yoki emotsional salbiy munosabat, jinsiy zulum, ehtiyotsiz yoki befarq munosabat, kommertsiya yoki boshqa maqsadlardagi ekspluatatsiya»ni anglatadi

Demak, xalqaro amaliyotda qabul qilingan «bolaga nisbatan zulum» atamasi o‘zida «ehtiyotsiz munosabat» hamda «tashlab qo‘yilganlik» (ingl. Neglect) tushunchalarini ham o‘zida mujassam etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘zbekistonda «bolalarga nisbatan zulum va ehtiyotsiz munosabat» tushunchasi avvalo qonuniy asosga tayanadi. O‘zR qonunchiligiga ko‘ra, zulum deganda ehtiyotsiz va loqayd munosabatda bo‘lish nazarda tutilmaydi. Zulum va loqayd munosabat quyidagicha ta‘riflanadi: Bolaga nisbatan zulum – bolaning ixtiyoriga zid ravishda yoki uning ko‘makka muhtoj holatidan foydalanib, uning shaxsiy dahlsizlik huquqini

buzuvchi jismoniy, jinsiy va ruhiy ta'sir ko'rsatishdir. Mazkur ta'rifga binoan, zulmning jismoniy, jinsiy va ruhiy ko'rinishlari ajratib ko'rsatiladi.

Bolaga loqayd munosabatda bo'lish – ota-onalar yoki ularni o'rnini bosuvchi kishilar, shuningdek boshqa shaxslar tomonidan bolalarni boqish, tarbiyalash, sog'lom turmush kechirish sharoitlarini yaratish, to'la ma'lumot olish va shu kabilarni ta'minlashga doir o'z majburiyatlarini bajarmaslik yoki lozim darajada bajarmasliklari.

Bolalarga nisbatan noloyiq munosabat turlari

Jismoniy zo'ravonlik – shafqatsizlik va bolaga og'riq keltiruvchi hamda uning sog'lig'i va rivojlanishiga zarar yetkazuvchi insoniyatga mos bo'lmagan maqsadga yo'naltirilgan boshqa xatti-harakatlar:

- ✓ bolaga yetkazilgan har qanday tana jarohati yoki og'riq berish (urish, chimchilash, tishlash, kuydirish, bolani bo'g'ish yoki cho'ktirish)
- ✓ bolaga tana jarohati yetkazilishiga qarshilik qilmaslik
- ✓ bolani har qanday jismoniy jazolash – tarsaki, kaltaklash, tahqirlash
- ✓ bolani dori yoki boshqa kimyoviy vositalar yordamida zaharlash
- ✓ Jinsiy zo'ravonlik – kattalarning jinsiy ehtiyojlarini qondirish uchun bolalardan foydalanish. Bolani jinsiy faoliyatga jalb qilish uchun tahdid, kuch, ayyorlik va ishonchdan foydalanish.
- ✓ bola bilan har qanday jinsiy aloqa yoki munosabatlar (kuch ishlatgan holda yoki ishlatmasdan)
- ✓ bolani jinsiy aloqaga jalb qiluvchi har qanday xulq-atvor
- ✓ seksual tavsifdagi har qanday xatti-harakatlar – o'yinlar, suhbatlar, foto va video tasvirlarni tomosha qilish
- ✓ seksual g'arazgo'ylik – bolani seksual maqsadda sotish, pornografik foto va videotasvirlardan foydalanish
- ✓ fohishabozlikka jalb qilish

Emotsional (ruhiy) zo'ravonlik – bolaga lozim darajada e'tibor bermaslik, g'amxo'rlik qilmaslik, qo'llab-quvvatlamaslik, hissiy yaqinlik ko'rsatmaslik. Bola doimiy ravishda e'tibor va mehrning yetishmasligini his qilib turadi, tahdid va kamsitishlarga duchor bo'ladi va bu o'z qadr-qimmatini bilmaslik va o'ziga ishonchsizlikni oshishiga olib keladi, bularga:

- ✓ yolg'on, tahdid, qo'rqitish, kamsitish, haqorat qilish, so'kish;
- ✓ boladan voz kechish, izolyasiya
- ✓ noijtimoiy xatti-harakatlarga jalb etish va majburlash

✓ bola bajara olmaydigan ishlarni bajarishni asossiz talab qilish □ bolaning me'yorida rivojlanishiga to'siq bo'luvchi ortiqcha homiylik □ kattalarning o'z va'dalarini bajarmasligi, bolada ishonch tuyg'usining buzilishi.

Ehtiyotsiz munosabat (befarqlik) – bolaning jismoniy, ruhiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatilishga olib keluvchi hayotiy ehtiyojlarni qondirilmasligi:

- ✓ e'tiborsiz, qarovsiz qoldirish, xavf ostida qoldirish;
- ✓ bola ehtiyojlariga nisbatan befarqlik (ovqatlanishga, tibbiy ko'makka, ta'limga, muloqotga, rivojlanishga bo'lgan ehtiyojlarining qondirilmasligi);
- ✓ hissiy yaqinlikning yo'qligi (undan voz kechish)
- ✓ mavjud tahdiddan bolani himoya qila olmaslik (istamaslik)

Ekspluatatsiya – boladan o'z manfaati yo'lida foydalanish – og'ir mehnat, seksual foydalanish, trafik (foydalanish maqsadida bolalarni olib chiqib ketish, sotish).

Bola bilan shafqatsiz munosabatning to'rtta turini ajratadilar:

- ✓ Shafqatsiz jismoniy munosabat
- ✓ Jinsiy zo'ravonlik
- ✓ Bola ehtiyojlariga e'tiborsizlik
- ✓ Psixologik zo'ravonlik

Shafqatsiz jismoniy munosabat – bolaga yetkazilgan tasodifiy bo'lmagan har qanday tan jarohati.

Bolalar ustidan jinsiy zo'ravonlik – bola yoki o'smirdan shaxsiy jinsiy lazzat olish uchun foydalanish.

Bola ehtiyojlariga e'tiborsizlik – ota-ona yoki parvarishni amalga oshiruvchi shaxslarning 18 yoshga to'lmagan bolaning asosiy ehtiyojlarini ta'minlashga surunkali noqodirligi.

Psixologik zo'ravonlik, o'z navbatida, ikki turda bo'lishi ham mumkin:

- ✓ psixologik beparvolik – bu ota-ona yoki parvarishni amalga oshiruvchi shaxslarning bolaga zaruriy ko'mak, e'tibor, psixologik himoyani ta'minlashga qodir emasliklari, unga mehrning yo'qligi.
- ✓ psixologik shafqatsiz muomala – kattalar tomonidan bolani tahqirlash, uni kamsitish, xaqoratlash, mazax qilish maqsadida sodir etiladigan surunkali harakat.

Dastlab bolaga zo'ravonlik namoyon etishning sababi ota-onalarning psixologik og'ishi deb hisoblandi, keyin diqqat ijtimoiy kontekstga ko'chirildi, bundan xatar omili ota-onaning bolaga zo'ravonlik munosabatini shartlovchi qadriyatlar tizimi hamda ijtimoiy yakkalanishda yashirin ekanligi haqidagi xulosa kelib chiqadi. So'ng

zo‘ravonlikni ota-ona va bola o‘rtasidagi munosabatlarning buzilgan interfaol ijtimoiy modeli orqali sharhlashdi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytish zarurki, tadqiqotchilar xatar omillarini shaxs, oila va jamiyat darajasida aniqlaydilar va bir omil emas, balki ularning o‘zaro ta’siri bolalar ustidan zo‘ravonlik o‘tkazishga olib kelishini isbotlaydilar. Shuningdek, ular u yoki bu xatar omilining mavjudligi zo‘ravonlikni namoyon etish degani emas, balki uning paydo bo‘lish ehtimoli yoki imkoniyati borligini ta’kidlaydilar. Bunda bir necha ijobiy omillarning mavjudligi (ijtimoiy ko‘nikmalar, “Men” ning ijobiy identifikatsiyasi va h.k.) xatar omilining ta’sirini kamaytiradi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ўзбекистонда болаларни нолойиқ муносабатдан муҳофаза қилиш тизими” тренинги материаллари асосида. Save the Children (UK), 2003. (Таржимон А.Юнусов).
2. Шафқатсиз муносабат ва эҳтиётсиз муносабатга дучор бўлган болалар учун рухий-тиббий-ижтимоий марказ “ОЗОН” (Россия) маълумотлари ҳамда “Ўзбекистонда болаларни нолойиқ муносабатдан муҳофаза қилиш тизими” тренинги материаллари асосида. Save the Children (UK), 2003. (Таржимон А.Юнусов).
3. Абдурахмонова, М. М. (2020). Ижтимоий иш касбий фаолиятининг мактабга йўналтирилган соҳасини ривожланишида жаҳон амалиёти тажрибалари. *Журнал Социальных Исследований*, 3(6).
4. Абдурахмонова, М. М. (2021). Теории межсекторальных подходов к защите детей. *Человек. Наука. Социум*, (2), 62-74.
5. Абдурахмонова, М. М. (2021). Необходимость изучения общественного мнения для принятия эффективных решений в школе. *Человек. Наука. Социум*, (1), 33-46.
6. Абдурахмонова, М. М., & Маллабоев, Ш. А. (2016). Узбекская модель развития малого предпринимательства. *Ученый XXI века*, 62.
7. Абдурахмонова, М. М., & Содикова, Д. Ш. (2020). Efficiency of management of higher education institutions in the preparation of qualified personnel. *Человек. Наука. Социум*, (2), 8-27.
8. Абдурахмонова, М. М. (2021). Мактабларда самарали қарор қабул қилиш учун жамоатчилик фикрини ўрганиш зарурияти. *Журнал Социальных Исследований*, (SPECIAL ISSUE 1).

9. Абдурахмонова, М. М., & Орипов, А. (2019). Основные направления и приоритеты научной актуализации информационной парадигмы гражданского общества. *Мировая наука*, (12), 56-59.
10. Абдурахмонова, М. М., & Мирзажонов, Ж. (2020). Роль конституции в построении правового государства и гражданского общества. *Теория и практика современной науки*, (3), 9-11.
11. Абдурахмонова, М. М., & Маллабоев, Ш. А. (2016). Uzbek model of small business development. *Учёный XXI века*, (3-4 (16)), 58-63.
12. Madaliyeva, F., & Abdurakhmonova, M. (2021). O‘zbekistonda maktab bitiruvchi o ‘quvchilarini kasb-hunar bilan ta‘minlashda ijtimoiy ish amaliyoti. *Студенческий вестник*, (8-3), 94-95.
13. Abdurakhmonova, M., & A'zamova, Z. (2021). O‘zbekistonda pensiya ta‘minoti tizimini shakllantirishning muhim jihatlar. *Интернаука*, (7-2), 91-93.
14. Sharipova, K., & Abdurakhmonova, M. (2021). O‘zbekiston maktablarida mehribonlik uylari tarbiyalanuvchisi bo ‘lgan o ‘quvchilar bilan ijtimoiy ish amaliyoti istiqbollari. *Студенческий вестник*, (8-3), 82-83.
15. Abdurakhmonova, M., Karimova, G., & Karimova, M. (2021). Role of ethical culture in preventing violence among spupils. *Интернаука*, (11-2), 50-51.
16. Abdurakhmonova, M. M., Akramov, D. O., & Egamberdiev, F. A. (2020). Conceptual aspects of the development of social work in the new social protection system of Uzbekistan. *Chief Editor*, (5), 8.
17. Abdurakhmonova, M. M. ugli Mirzayev, MA, Karimov, UU, & Karimova, GY (2021). Information Culture And Ethical Education In The Globalization Century. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(03), 384-388.
18. Abdurakhmonova, M. M., Akramov, D. O., & Egamberdiev, F. A. Conceptual aspects of the development of social work in the new social protection system of Uzbekistan. Chief Editor.
19. Abdurahmonova, M. (2020). World practical experience of developing a schooloriented sphere of professional activity of social work. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(6), 1181-1186.

SAVE DRINKING WATER

Madina Akhatjonova Shavkatjon kizi

Davlatobot district of Namangan region

Student of the 6th "f" grade of the 48th general secondary school

The teacher is Shakhnoza Saidullayevna

Abstract: In this article, it was considered how important it is to save water.

Key words: Life, saving, planet, resource, wealth

Clean drinking water is one of the most important and necessary resources for human existence on planet Earth. Although water is a renewable resource, the number of areas with water shortages is increasing year by year due to the growing world population. Saving water at home not only saves this precious resource, but also helps consumers save their wallets. About 40 percent of the world's population lives in areas where clean drinking water is scarce. By 2025, 6 out of 10 people, or 5.5 billion people, may live in areas where clean drinking water is scarce. This problem is also important for our region. Moreover, today about half of the rivers on Earth are polluted and their resources are running out. Along with the great economic difficulty, the water shortage has a negative impact on the health of the population and causes social problems. In Central Asia, the reduction of water reserves and the decrease in their quality indicators are among the most urgent problems. Of course, the health and future of the population is directly related to clean drinking water. In the future, with the increase in the population, the use of surface and underground water as drinking water will increase. For this reason, in the coming years, it will be important to carry out large-scale promotional work on providing the population with clean drinking water and saving it. By revealing the main content of water and water use problems in the world, the difficulties faced by people today, the water shortage arising as a result of anthropogenic influence and its consequences, the causes of the Aral tragedy, in particular, the knowledge and practical skills of water use issues. should be applied. It is necessary to increase the awareness of the population about the water shortage due to anthropogenic influence and the problems arising as a result of it. The concept of water, the problem of water shortage, the quality of drinking water, Uzbekistan, Central Asia, the Aral Sea, transboundary rivers, etc. After air (oxygen), water occupies the main place in the life of people, animals and plants. A person can survive five weeks or more without food, but only a few days without water. 80-95% of the weight of crops and 70% of the weight of animals consists of water. 90% of the weight of the human brain is formed by specially pure water. Water continuously cleans the liver, kidneys, skin and lungs of a person's blood and the whole body from dangerous and

unnecessary substances. Foreign substances mixed with drinking water, which are not characteristic of the human body, destroy the mental state of people. In ancient times, in Arab and African countries, people brought snow and rainwater that melted from the mountains in meshes, collected it in special dome-shaped cisterns, and used it until the next spring. . In order to preserve the purity of the water, they put their silver and gold items and jewelry in the water. So, they valued water higher than gold. It is known that if we take the total water source on Earth as one hundred percent, 2.5% of it is drinking water. On average, 85% of the human body is water. These numbers are evidence of the limitless need for water in nature and man. More than 40% of the world's population suffers from water shortage. There is a possibility that this indicator will further increase due to the increase in air temperature and climate change throughout our planet. Although 2.1 billion people have gained access to relatively high-quality water and sanitation since 1991, the depletion of safe drinking water reserves is one of the most pressing problems in every continent of the globe. Currently there are 7.55 billion people living on the surface of the earth. 2 billion of the population. (26.5%) need clean drinking water, 2.4 bln. (31.8%) are forced to use water that does not meet sanitary requirements, 1.9 bln. (25.2%) of the population lives in unacceptable sanitary and hygienic conditions. According to experts' estimates, by 2025, 6 out of 10 inhabitants of the Earth's surface, or 5.5 billion people. a person is forced to live in areas where there is not enough clean drinking water. If appropriate measures are not taken by the world community, this situation will worsen year by year. In conclusion, it can be said that regarding the prevention of water problems: every person should understand the importance of water in the life of the world, country, nature, and family; It is important to explain the content of the problems and the reasons for water conservation based on national values.

REFERENCES

1. Law of the Republic of Uzbekistan "On Water and Water Use" (May 6, 1993);
2. About approving the Regulation on water use and water consumption procedure in the Republic of Uzbekistan. 06.12.2016
3. Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan on improving the organization of water management. lex.uz/docs/245506?query
4. Land and water resources of Uzbekistan: problems and solutions. -Т.: "Baktria Press", 2017
5. Kasimova N. Global climate change and journalism. Educational manual. -Т., Journalist Retraining Center. 2016.

HAR XIL PROFILLI KONSOL BALKALARNING EGILISHINI TEKSHIRISH

Ergashov Alijon Yunus o'g'li (SamDU, magistranti)

Raxmonov Jasur O'ktam o'g'li (SamDU bakalavri)

O'tkirova Mohinur Komiljon qizi (SamDU bakalavri)

Annatsiya: Har xil profilli balkalar qurilish va texnik sohalarda turli maqsadlarda qo'llaniladi va ular asosan cho'zilish, siqilish, buralish va egilish deformatsiyalariga uchraydi. Balkaning qiyshiq egilish deformatsiyasi hisoblash masalasi ancha murakkab hisoblanadi, shuning uchun ushbu maqolada balkaning qiyshiq egilishi (gorizontal va vertikal ko'chishlar, egilish markazi) nazariy jihatdan aniqlandi va FL160 laboratoriya uskunasida tajribalar o'tkazish yordamida olingan qiymatlar taqqoslandi.

Kalit so'zlar: Balka, egilish, qiyshiq egilish, egilish markazi, deformatsiya.

Аннотация. Балки различного профиля используются для различных целей в строительстве и технике и в основном подвергаются деформациям растяжения, сжатия, кручения и изгиба. Задача расчета деформации косого изгиба балки достаточно сложна, поэтому в данной статье косой изгиб балки (горизонтальные и вертикальные перемещения, центр изгиба) был определен теоретически и значения получены путем проведения экспериментов на FL160 лабораторное оборудование сравнивалось.

Ключевые слова: Балка, изгиб, косой изгиб, центр изгиба, деформация.

Annotation. Beams of various profiles are used for various purposes in the construction and technical fields, and they are mainly subjected to stretching, compression, twisting and bending deformations. The problem of calculation of the oblique bending deformation of the beam is quite complicated, so in this article, the oblique bending of the beam (horizontal and vertical displacements, bending center) was determined theoretically and the values obtained by conducting experiments on FL160 laboratory equipment were compared.

Keywords: beam, bending, oblique bending, bending center, deformation.

Kirish. Zamonaviy qurilish va texnika fanlarining nazariy bilimlari, laboratoriya sinovlarining o'tkazilish natijasida olingan bilimlarga asoslanadi. Demak, texnika fanlarini puxta o'zlashtirishda laboratoriyalar o'tkazish va natijalarini olish juda muhimdir. Laboratoriya o'tkazish orqali yangidan yangi qurilish va texnik materiallar yaratish, ularning fizik, kimyoviy va mexanik xususiyatlarini o'rganish mumkin. Bu natijalar nazariy bilimlarning qanchalik to'g'ri ekanligini belgilab beradi. Bu keltirilganlarni etiborga olgan holda ushbu maqolada har xil profilli konsol balka

qiyshiq egilishini aniqlash masalasi o'rganildi, qiyshiq egilishda konsol balkaning erkin uchi salqiliklari, normal kuchlanishlar va egilish markazi nazariy va amaliy laboratoriya o'tkazish yo'li bilan aniqlandi va natijalar taqqoslandi.

Masalaning qo'yilishi. Balka o'qiga perpindikulyar joylashgan kuchlar sistemasi yoki balka o'qiga ko'ndalang kesimga perpindikulyar joylashga tekisliklarda yotuvchi juft kuchlar ta'siridan hosil bo'ladigan deformatsiyaga **egilish** deyiladi.

Qurilish va texnikada ko'p hollarda kamida bitta simmetriya o'qiga ega bo'lgan ko'ndalang kesimli balkalardan foydalaniladi. Agar balkaga ta'sir qiluvchi barcha tashqi kuchlar va reaksiya kuchlari bo'ylama markaziy o'qdan o'tuvchi tekislikda yotsa va bu tekislik balka uchun simmetriya tekisligi bo'lsa, u holda bunday egilish **tekis egilish** deyiladi. Tekis egilishda balkaning egilgan o'qi ham shu simmetriya tekisligida yotadi.

Balka o'qiga tik, lekin simmetriya tekisligida yotmagan kuchlar ta'siridan hosil bo'ladigan egilishga **qiyshiq egilish** deyiladi.

Qiyshiq egilishda kuchlanishlarni aniqlash. Bir uchi qistirib mahkamlangan konsol balkaning ikkinchi erkin uchiga x-zorizontalg nisbatan φ -burchak ostida P-kuch ta'sir qilsin. P kuchni koordinata o'qlari bo'yicha ikkita tashkil etuvchilarga ajratamiz:

$$\begin{cases} P_y = P \sin \varphi \\ P_x = P \cos \varphi \end{cases} \quad (1)$$

Konsol balka erkin uchidan z masofadagi kesimning bosh inersiya o'qlariga nisbatan eguvchi momentlari quyidagiga teng bo'ladi:

$$\begin{cases} M_x = z P_y = z P \sin \varphi \\ M_y = z P_x = z P \cos \varphi \end{cases} \quad (2)$$

Demak, har bir bosh tekislikda hosil bo'lgan eguvchi momentlar ta'sirida, balka o'zining ikkita bosh tekisliklari bo'ylab egiladi.

Balka kesimining ixtiyoriy nuqtasini kuchlanishni aniqlash uchun, har bir momentdan hosil bo'ladigan kuchlanishni topib (tekis egilishda kuchlanishni aniqlash formulasidan), kuchlar ta'sirining mustaqillik prinsipiga ko'ra umumiy formulani yozamiz:

$$\sigma = \frac{M_x}{I_x} y + \frac{M_y}{I_y} x \quad \text{yoki} \quad \sigma = \pm \frac{M_x}{W_x} \pm \frac{M_y}{W_y} \quad (3)$$

bu yerda W_x va W_y kesimning qarshilik momentlari, I_x va I_y kesimning bosh o'qlarga nisbatan inersiya momentlari, x va y kesimning ixtiyoriy C - nuqtasini koordinatlar.

Qiyshiq egilishda balka ko'ndalang kesimidagi nol chiziqning holatini aniqlash. Bu holatni aniqlash uchun, nol chiziqdagi nuqtalarning kuchlanishlarini (3) formulada nolga tenglab topamiz:

$$\frac{M_x}{I_x} y_N + \frac{M_y}{I_y} x_N = 0 \quad \text{yoki} \quad -\frac{y_N}{x_N} = \frac{I_x}{I_y} \cdot \frac{M_y}{M_x} \quad (4)$$

bu yerda x_N va y_N nol chiziqda yotgan nuqtaning koordinatasi. Nol chiziqni Ox o'qiga nisbatan og'ishini α deb belgilasan, u holda

$$\operatorname{tg} \alpha = -\frac{y_N}{x_N} \quad \text{yoki} \quad \operatorname{tg} \alpha = \frac{I_x}{I_y} \cdot \frac{M_y}{M_x} \quad (5)$$

Bu formulada (2) tenglikni etiborga olibsak,

$$\operatorname{tg} \alpha = \frac{I_x}{I_y} \cdot \operatorname{ctg} \varphi \quad (6)$$

Qiyshiq egilishda salqilikni aniqlash. Qiyshiq egilishda konsol balkaning erkin uchiga ta'sir qilayotgan P kuchning o'qlar bo'yicha tashkil etuvchilari ta'siridan, o'qlar bo'yicha salqiliklar hosil bo'ladi. Bu salqiliklarni mos o'qlar bo'yicha f_x va f_y deb belgilaymiz, ularni aniqlash quyidagi formulalar bilan amalga oshiriladi:

$$\begin{cases} f_x = \frac{P_x L}{3EI_y} \\ f_y = \frac{P_y L}{3EI_x} \end{cases} \quad (7)$$

Umumiy salqilik esa geometric yig'indisi sifatida topiladi:

$$f = \sqrt{f_x^2 + f_y^2} \quad (8)$$

Umimiy salqilikning ko'chish yo'nalishini Oy -o'qi bilan tashkil qilgan burchagini quyidagicha topamiz:

$$\operatorname{tg} \beta = \frac{f_y}{f_x} \quad \text{yoki} \quad \operatorname{tg} \beta = \frac{I_x}{I_y} \cdot \operatorname{ctg} \varphi \quad (9)$$

Bu (9) formulada (7) ni etiborga olsak, $\alpha = \beta$, ($\operatorname{tg} \beta = \operatorname{tg} \alpha$) ekanligi bilamiz, demak, salqilik ko'chish yo'nalishi nol chiziqqa perpendikulyar bo'ladi. Bundan salqilik ko'chishi yo'nalishi, kuchlanish tekisligi bilan mos kelmaydi degan hulosani qilish mumkin. Shuning uchun bunday egilish qiyshiq egilish deyiladi.

Egilish markazi. Yupqa devorli sterjenlarda kuch tekisligi uning ko'ndalang kesimining markaziy bosh inersiya o'qlari ustida bo'lgan taqdirda ham buralish hodisasi ro'y beradi. F - kuch, balka kesimining bosh markaziy o'qlaridan biri yotgan tekislik bo'ylab sveller uchiga ta'sir qilsin. Bu kuch ta'sirida shvellerning ustki va ostki tokchalarida bir-biriga qarshi yo'nalgan va miqdorlari teng bo'lgan urinma kuchlanishlar hosil bo'ladi. Bu urinma kuchlanishlar aniqlash uchun egilishda urinma kuchlanishlarni aniqlash formulasidan foydalanib aniqlaymiz:

Egilishda urinma kuchlanishni aniqlash formulasi

$$\tau = \frac{QS_x^{aj}}{I_x \delta} \quad (10)$$

bu yerda Q -qiruvchi kuch; S_x^{aj} - kuchlanish tekshirilayotgan qatlamdan yuqoridagi ajratib olingan bo'lakcha yuzining bosh x-o'qqa nisbatan statik momenti; δ - balka devoir qalinligi; I_x - balka ko'ndalang kesim yuzining bosh x-o'qqa nisbatan inersiya momenti. (10) formulandan shvellerning yuqori va pastki tokchalardagi

kuchlanishlarni aniqlash formulasini hosil qilishda $h_1 = h - t$, $b_1 = b - d$ larni e'tiborga olamiz

$$\tau_{max} = \frac{Qh_1b_1}{4I_x} \quad (11)$$

Tokchalardagi siljitivchi kuchlar kuchlanish bilan tokcha yuzasining ko'paytmasiga

$$T_1 = \tau_{max}b_1t = \frac{Qth_1b_1^2}{4I_x} \quad (12)$$

Shveller kesim yuzida hosil bo'lgan vertikal urinma kuchlanishning teng ta'sir etuvchisi $T_2 = Q$ ga teng bo'ladi. Bu kuchlar ta'sirida shveller ko'ndalang kesim soat strelkasi yo'nalishida buraladi, lekin shunday C nuqta borki bu nuqtaga nisbatan moment nolga teng bo'ladi.

$$\sum m_C = h_1T_1 - eT_{2max} = 0 \quad (13)$$

Bu ifodada (12) etiborga olib, shvellerning vertical devor o'qidan egilish markazigacha bo'lgan masofani aniqlaymiz.

$$e = \frac{tb_1^2h_1^2}{4I_x} \quad (14)$$

Agar tashqi kush kesimning og'irlik markaziga emas, egilish markaziga qo'yilsa, og'irlik markaziga nisbatan ichki urinma kuchlarning momentiga teng, lekin teskari ishorali moment hosil bo'ladi. Sheller burday yuklanganda buralmasdan faqat egiladi. Shuning uchun ham bunday nuqtaga egilish markazi deyiladi. Odatda amaliyotda egilish markaziga kuch qoyish uchun shveller yoniga bir bo'lak metal payvand qilinadi.

Xulosa. Berilgan nazariy bilimlar yordamida har xil profilli balkalarning tekis va qiyshiq egilishlarini tekshirish mumkin:

- Konsol balkaning ixtiyoriy nuqtasining salqiligini,
- Konsol balkaning ixtiyoriy nuqtasining kuchlanishini,
- Ko'ndalang kesim egilish markazini aniqlash mumkin bo'ladi.

-

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. М.Т.Ўрозбоев Материаллар қаршилиги асосий курси . Тошкент “Ўқитувчи” 1973.
2. К.М.Мансуров Материаллар қаршилиги. Тошкент “Ўқитувчи” 1988.
3. Х.Т.Қорабоев, Материаллар қаршиликidan лабораторија ишлари. Ташкент “О'қитувчи” 1983.
4. Б.Қорабоев. Материаллар қаршилиги фанидан лабораторија ишлари Тошкент “Ўқитувчи” 1990.
5. В.Қорабоев, Ү.Лексашев. Материаллар қаршилиги қисқача курси Ташкент “Ўзбекистон” 2000
6. N.S.Bibutov Материаллар қаршилиги Ташкент «Минхој» 2003,
7. В.Л.Соловьев. Проведение виртуальных лабораторных работ по сопротивлению материалов. Хабаровский центр дистанционного образования 2010.
8. В.Б.Квактун, М.Г.Мартыненко .Сопротивление материалов: лаб. практикум: для техн. вузов/ сост. – Иркутск: Изд-во ИрГТУ, 1999.– 270 с.
9. В.Қорабоев, Ү.Лексашев. Материаллар қаршиликidan лабораторија амалий машг'улотлари. Ташкент“Ўзбекистон” 2004.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILINI O'RGATISH JARAYONIDA GRAMMATIK QOIDALARNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI

Xayitova Ma`muraxon Egamberdiyevna

University of Business and Science ning magistratura talabasi

Annotatiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rgatish jarayonida grammatik qoidalarni shakllantirish ahamiyati haqida berilgan. Shuningdek, Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rgatish jarayonida grammatikadan kichik kichik qoidalarni situatsion yondashuvlar asosida olib boriladi. O'qituvchi o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllantirish jarayonini boshqarish, o'quvchilar aqliy faoliyatini to'g'ri tashkil etish uchun u tushuncha nimaligini, tushunchani bilib olish jarayonining xususiyatlarini, tushunchani o'zlashtirish qanday sharoitda natijaliroq bo'lishini ko'z oldga aniq keltirishi lozim. Grammatik tushunchalarda ham, boshqa tushunchalar kabi, hodisalarning muhim belgilari umumlashirilgan holda aks ettiriladi. Til hodisalarining o'ziga xos xususiyati, ya'ni tushunchaning mazmun tomoni grammatik tushunchaning o'ziga xos xususiyatini keltirib chiqaradi.

Kalit so'zlar: Grammatik qoidalar, Grammatik xususiyatlar, vaziyatli taqdimot.

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПРАВИЛ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Xayitova Ma`muraxon Egamberdiyevna
Магистрант Университета бизнеса и науки

Аннотация: В данной статье говорится о важности формирования грамматических правил в процессе обучения английскому языку в начальных классах. Также в процессе обучения английскому языку в начальных классах преподавание грамматических правил осуществляется на основе ситуативных подходов. Чтобы управлять процессом формирования у учащихся грамматических понятий, правильно организовать мыслительную деятельность учащихся, преподаватель должен иметь четкое представление о том, что представляет собой понятие, особенности процесса усвоения понятия, при каких условиях овладение понятием. концепции будет более эффективной. Грамматические понятия, как и другие понятия, обобщают важные особенности событий. Характерная особенность языковых явлений, т. е. содержательная сторона понятия, порождает характерный признак грамматического понятия.

Ключевые слова: Грамматические правила, Грамматические особенности, ситуативное изложение.

THE IMPORTANCE OF FORMING GRAMMATICAL RULES IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY GRADES

Xayitova Ma`muraxon Egamberdiyevna
Master's student of University of Business and Science

Annotation: This article talks about the importance of forming grammar rules in the process of teaching English in elementary grades. Also, in the process of teaching English in primary classes, grammar rules are taught based on situational approaches. In order to manage the process of students' formation of grammatical concepts, to properly organize the mental activity of students, the teacher must have a clear vision of what the concept is, the features of the process of learning the concept, under what conditions mastery of the concept will be more effective. Grammatical concepts, like other concepts, summarize important features of events. The characteristic feature of linguistic phenomena, that is, the content side of the concept, gives rise to the characteristic feature of the grammatical concept.

Key words: Grammatical rules, Grammatical features, situational presentation.

Bugungi kunda tilni yuqori darajada o'rganish barcha ta'lim va o'quv muassasalari til o'rganuvchilari uchun muhim ahamiyatga egadir. Hozirgi kunda muhim bo'lgan ingliz tilini o'rganish va o'rgatish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Ingliz tilini o'rganish paytida, boshlang'ich darajadagi o'quvchi avvalo hamma qoidalarni yodda tutishga harakat qiladi. Odatda, grammatika qoidalari, grammatik qoidalarni xususiyatlari va ingliz tili muammolarini hal qilish uchun kerakli bo'lishi mumkin. Birinchi bosqichda, o'quvchilar ingliz tilni mukammal tarzda o'rgangan holda ro'l o'ynaydigan grammatika qoidalari bilan tanishishi kerak. Bu shuni anglatadiki, ularning eng asosiy vazifasi gapiruvchini to'g'ri tushuntirishdir. Keyingi bosqichlar esa, so'zlashma va gaplardagi xatolar bilan bog'liqdir. Shu sababli, gapiruvchi va tinglovchi orasidagi voqealarni mukammal tarzda tushunish juda muhimdir. Ingliz tilini o'rganadiganlar uchun birinchi navbatda eng katta muammo shundaki, ularning odamlar bilan suhbatlashgan holda topshiriqlar bajarib ko'proq amaliy mashg'ulotlarga ishonch hosil qilishi kerak. Bu mahalliy tillarning mushtarak xususiyati hisoblanadi. Asosiy maqsad ingliz tilini yaxshi ko'rinishda o'rgangan holda uni amaliy hayotga tatbiq etmoqdadir.

Darhaqiqat, mamlakatimizda maktab ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalardan biri til o'rganishi hamda hunar orgatishga qaratilgan. Bu, ayniqsa, o'quvchilarga ijtimoiy voqelikni chuqurroq anglashga, o'z kasbiy ko'chishi uchun keyingi ta'limni to'g'ri

tanlashga, insoniy qadriyatlarga mustahkam bog'liqlikni anglab yetishga, chuqurroq va muhimroq bilim va o'z-o'zini bilishga yordam beradi. tanqidiy va ijodiy ruh, hayot, ilm-fan, san'at va xalqaro sivilizatsiyaga ega bo'lish, tarixiy voqealarni, san'at va fan tarixini o'rganish va chuqurroq bilish bilan o'z nuqtai nazarini rivojlantirish, ularning ongli va til madaniyatini boyitish hamda estetik jihatdan rivojlantirish, mezon, ularning kinetik qobiliyatlari va moyilliklarini muayyan harakatlar orqali yaxshiroq tushunish va ularning hayot sifatini yaxshilaydigan sport odatlariga ega bo'lish. Mustaqil O'zbekistonimiz bugun har bir sohani rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovich ta'kidlaganidek: "Yangi texnologiyalarni o'zlashtirayotgan davrda biz yoshlarning kitob mutolaasiga, kitob bilan do'st bo'lishiga, aholining kitobxonlik darajasini oshirishga e'tibor qaratishimiz kerak. Milliy adabiyotimizni, jahon adabiyotini ijtimoiy tarmoqlarda o'rnatish va targ'ib qilish zarur" [1]. Bu nutq murojaat bo'ldi. Qo'shimchasiga shuni ta'kidlash kerakki, o'zbek adabiyotini dunyoga tarannum etish biz uchun dolzarb masala. Chet tilini muvaffaqiyatli o'rganish uchun dalillarni topish oson, bu ushbu holatlar va ko'pchilik til dasturlari muvaffaqiyatsizligi o'rtasidagi tafovutga olib keladi, bu esa chet tilini o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarni hissiy jihatdan tushunishga yordam beradi. Grammatikani tarjima qilish usuli yoki metodi kabi eski usul va yondashuvlar rad etiladi va hatto masxara qilinadi, chunki boshlang'ich maktablarda chet tili o'quvchilarining yuqori qobiliyatsizligi muammosining yagona va to'liq yechimi sifatida yangi usul va yondashuvlar ixtiro qilinadi va ilgari suriladi. Ingliz tili o'rganuvchisi sifatida shuni aytishim mumkinki, texnologiyadan foydalanish boshlang'ich maktablarda ingliz tilini o'qitishning samarali usuli bo'ladi.

Maktablarda chet tilini o'rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo'ygan vazifasiga moslangan. Bu vazifalar ko'p qirrali bo'lib, ularni bajarish o'quvchilar ongini o'stirishga, ularga g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishga yo'naltirilgan. Ingliz tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, mazmunli, ravon qilib ifodalay olish ko'nikmalari shakllantiriladi.

Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rgatish jarayonida grammatikadan kichik kichik qoidalarni situatsion yondashuvlar asosida olib boriladi.

O'qituvchi o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllantirish jarayonini boshqarish, o'quvchilar aqliy faoliyatini to'g'ri tashkil etish uchun u tushuncha nimaligini, tushunchani bilib olish jarayonining xususiyatlarini, tushunchani o'zlashtirish qanday sharoitda natijaliroq bo'lishini ko'z oldga aniq keltirishi lozim.

Grammatik tushunchalarda ham, boshqa tushunchalar kabi, hodisalarning muhim belgilari umumlashtirilgan holda aks ettiriladi. Til hodisalarining o'ziga xos xususiyati, ya'ni tushunchaning mazmun tomoni grammatik tushunchaning o'ziga xos xususiyatini keltirib chiqaradi. Til hodisalari, til kategoriyalari boshqa hodisalarga nisbatan juda

mavhumligi bilan farqlanadi. Biologik tushunchalarni shakllantirishda belgilarini kuzatish, sistemaga solish va umumlashtirish mumkin bo'lgan aniq, hodisalar va predmetlar material sifatida asos qilib olinadi. Grammatik tushunchalar esa so'z, so'z birikmasi, gap, mor-fema, leksema, fonema va boshqalarning o'ziga xos muhim belgilarini aniqlash va umumlashtirish natijasi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, kishilar tomonidan yaratilgan grammatik tushunchaga asos bo'lgan dastlabki materialning o'zi yetarli darajada mavhumdir. Demak, grammatik tushunchalar umumlashtirilganlarning yana ham umumlashtirilgani hisoblanadi.

Grammatik tushunchaning bu xususiyatlari tufayli o'quvchilarda tushuncha juda ko'p qiyinchilik bilan shakllanadi. Grammatik tushunchani bilib olish uchun mavhum tafakkur ma'lum daraja-da rivojlangan bo'lishi lozim. Mavhum tafakkur ta'lim jarayonida vujudga keladi va maxsus mashqlarni talab qiladi. Bu mashqlar muayyan aqliy ko'nikmalarni va lingvistik tasavvur hamda bilimlar kompleksini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Ko'pgina psixolog olimlarning tekshirishlari natijasida, Grammatik tushunchani shakllantirish jarayoni tafakkurga oid analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, aniqlashtirish amallarini bilib olish jarayoni ham hisoblanadi. O'quvchilarda tushunchani shakllantirishning natijasi ularning mavhumlashtirish faoliyatining qay darajada o'sganligiga bog'liq. Mavhumlashtirishda qiynaladigan o'quvchilar so'zlarni taqqoslay olmaydilar va ularning muhim grammatik belgilariga ko'ra bir guruhga birlashtira olmaydilar, tushunchani shakllantirishda qiynaladilar va xatoga yo'l qo'yadilar. Masalan, fe'l o'rganilganda o'quvchilar fe'l predmetning harakatini bildirishini bilib oladilar. to run, to eat, to dance kabi fe'llarda leksik ma'no grammatik ma'noga mos keladi. Ko'p fe'llarda bunday moslik bo'lmaydi. Grammatikada predmet harakati deyilganda, harakat bilan birga predmetning holati, uning boshqa predmetlarga munosabati, predmet belgisining o'zgarishi kabilar ham tushuniladi: uxlamok, o'ylamok, sevmoq, o'smoq, ko'karmoq va hokazo. Predmet harakatini bunday keng ma'noda, umumlashtirilgan holda tushunish endigina tilni o'rgana boshlagan o'quvchilarga qiyinlik qiladi, ular harakatni ko'proq yurish, siljish ma'nosida aniq tasavvur qiladilar. Shuning uchun fe'lni o'rganishning boshlang'ich bosqichida yotmoq, kasallanmoq, turmoq, qizarmoq kabi so'zlarni predmetning harakatini bildiradi deb hisoblamaydilar. Bunday hodisani o'rganishda ham uchratish mumkin. Ayrim o'quvchilar tinchlik, qahramonlik, qadam kabi so'zlarni ot turkumiga kiritmaydilar. Tushunchani shakllantirish uchun o'quvchilarda mavhum ko'nikmasini o'stirish, ular diqqatini so'zning aniq leksik ma'nosidan grammatik ma'nosiga qaratish va shu guruhdagi so'zlarga oid umumiy, grammatik belgilarni hisobga olgan holda, ularni bir guruhga birlashtirish talab etiladi. Masalan, kim? yoki nima? so'rog'iga javob bo'ladigan barcha so'zlar «ot» turkumiga birlashadi; predmetni bildirish, son (birlik va ko'plikda kelish), egalik qo'shimchalari bilan o'zgarish, kelishiklar bilan turlanish bu so'zlar

uchun umumiy gram-matik belgilar hisoblanadi. Tushunchani shakllantirishda xatoning oldini olish uchun ta'lim berish jarayonida qator metodik talablarga rioya qilinadi[4].

Grammatik qoidalarni o'zlashtirish ustida ishlash jarayoni o'ziga xos murakkab jarayon hisoblanadi[3]. Grammatik tushunchani o'zlashtirish uzoq Grammatik qoidalarni o'zlashtirish davom etadigan va kichik yoshdagi o'quvchilar uchun ancha murakkab jarayondir. O'qituvchi boshlang'ich sinflarda tushunchani o'zlashtirishga oid ishlarni tashkil etishda o'rganiladigan tushunchaning lingvistik mohiyatini, bilimlarni o'zlashtirish jarayonining psixologik-didaktik xususiyatlarini, o'quvchilarning nutqiy va aqliy o'sishi bir-birini taqazo etishini, grammatik bilimning nutqdagi rolini asos qilib oladi.

Grammatik tushunchalarda til hodisalarining muhim belgilari umumlashtiriladi. Tushunchani o'zlashtirish ustida ishlash jarayonida o'rganiladigan tushunchaning muhim belgilarini ajratish maqsadida muayyan til materiali analiz qilinadi. Masalan, so'z o'zgartuvchi qo'shimcha uchun ikki muhim belgi xarakterli: 1) so'z o'zgartuvchi qo'shimcha — so'zning o'zgaradigan qismi; 2) so'z o'zgartuvchi qo'shimcha sintaktik vazifani bajaradi, ya'ni gapda so'zlarni bog'lash uchun xizmat qiladi. Tushunchani o'zlashtirishga oid ishlarda o'qituvchi muayyan bir tushunchaning muhim belgilarini aniqlab oladi, dastur talabiga ko'ra shu sinf o'quvchilarini tushunchaning qanday belgilari bilan tanishtirishni, foydalanganda yaxshi natija beradigan leksik materiallarni hamda metodik usul va vositalarni belgilab oladi[2].

Ingliz tili grammatikasini bir necha oylar davomida to'liq va eng muhimi oson o'rganish uchun quyidagi sinovdan o'tgan, ishonchli hamda to'liq yaxshi natija beradigan oddiy ko'rsatmalarga amal qilgan holda o'rganishga kirishign:

1. Ingliz tili grammatikasini o'rganishdan avval o'zbek tili grammatikasini yaxshi tushunib oling.

O'z ona tilini bilmagan kishi xorijiy tilni mukammal darajada o'rgana olmaydi. Ingliz tili grammatikasini o'rganishga kirishganingiz juda yaxshi, ammo bundan oldin o'zbek tili grammatikasini o'rgansangiz yoki mavjud bilimlaringizni takrorlasangiz, xorijiy til grammatikasini o'rganishingiz oson kechadi. O'zbek tili va ingliz tili grammatikalari tuzilish, kelib chiqish va o'rganilish jihatidan ancha farqli bo'lishiga qaramasdan tilni o'rganishda ishlatiladigan asosiy grammatika tushunchalar bu ikki tilda bir xildir [8]. Shu sababli ularni qiyoshlash, taqqoslash hamda umumiy tushunchalarni birlashtirish orqali ingliz tili grammatikasini yaxshiroq tushunish mumkin. O'z ona tilingizni qancha yaxshi bilsangiz, uning grammatika qoidalarini qancha yaxshi tushunsangiz, ingliz tili grammatikasini ham shunchalik oson o'rganasiz.

2. Ingliz tilini o'rganmang. Ingliz tilini yashang!

Tilni shunchaki o'rganish orqali uning grammatikasini yaxshi tushunib olish juda qiyin. Ingliz tili grammatikasini oson o'rganish uchun grammatik qoidalarni yodlash, grammatikaga oid kitoblar o'qish yoki zerikarli grammatika darslariga qayta-qayta qatnashaverishning o'zi yetarli emas. Grammatikani o'rganishni osonlashtirishdagi birinchi qadam – bu til grammatikasi qurilishini butun vujudingiz bilan his qilgan holda uning har bir qoidasi mazmunini tushunib olishingiz hisoblanadi. Bir so'z bilan aytganda, grammatikani o'rganish uchun Siz uni butun vujudingiz bilan his qila olish darajasida tushunishingiz, shu tushunchani aqliy hayotingizga kirita olishingiz kerak. Buni qanday amalga oshirsa bo'ladi? Tasavvur qiling, Siz ingliz tili grammatikasida son (the numeral) mavzusini o'rganmoqchisiz. Buning uchun Siz faqatgina son haqidagi qoidalarni o'qish bilan cheklanib qolmang. Qo'lingizga ruchka va yangi varaq oling-da, mavzu haqidagi Siz tasavvur qilgan eng sodda, eng tushunarli, eng qiziqarli bo'lgan qoidani o'zingiz uchun yarating. Agar zarur bo'lsa qo'shimcha tushunchalarni yozing. Mayli, bu yozganlaringiz kitoblardagidek murakkab bo'lmasin, muhimi u Sizning qarashlaringizga uyg'un holda tabiiy bo'lsin! Qarabsizki, son mavzusining Sizga mos, tushunarli va muhimi o'rganishingiz uchun qulay bo'lgan tushunchalari paydo bo'la boshlaydi. Shu tariqa har bir mavzuni o'zingizga moslagan holda ingliz tili grammatikasini o'z xohishlaringiz, uslubingiz, qarashlaringizdan kelib chiqqan holda oson o'rganishni boshlaysiz. Muhimi tashqi muhit emas. Eng muhimi – bajarayotgan ishingizga nisbatan munosabatingiz!

3. O'rganishingizni o'rganing.

Siz qaysi usulda dars qilsangiz yaxshiroq o'rganasiz? Mana shu narsani yaxshi tushunib oling. Kimlardir eshitish orqali, kimlardir ko'rish yoki bajarish orqali yaxshi o'rganadi. Agar Sizda eshitish orqali o'rganish oson bo'lsa grammatik qoidalarni o'zingiz telefoningiz diktofoniga o'qishingiz ovozini yozib olib, keyin uni kun bo'yi tinglab yurishingiz mumkin. Ko'rish orqali yaxshi o'rgansangiz ingliz tili grammatikasiga oid slaydlar va video darslar yordamida bilim oling. Bajarish orqali o'rganishingiz osonroq kechsa mavzuga doir mashqlarni odatdagidan ko'proq bajarishga va o'rganilgan grammatik qoidani ko'proq amalda qo'llashga harakat qiling.

4. Mavjud bilimlaringizdan unumli foydalaning.

Agar rus tilini bilsangiz, ingliz tilini o'rganish jarayonida bu bilimingizdan unumli foydalanishingiz mumkin! Rus tili grammatikasi ingliz tili grammatikasiga qanchalar yaqin ekanligini juda yaxshi bilasiz. Bu mutanosiblikdan ikki tilni solishtirgan holda yangi bilimlarni egallashda foydalanishingiz mumkin. Ingliz tili va rus tili grammatikasi o'rtasidagi o'xshashlik yoki farqli jihatlarni sinchiklab o'rganib chiqish jarayonining o'zida ham qanchadan-qancha yangi tushunchalarni o'zlashtirib olish mumkin!

5. Do'stingiz bilan birga o'rganing.

Yolg'iz o'rganishga nisbatan kim bilandir raqobatlashib, yoki fikrni o'rtoqlashga yolda o'rganish ancha samaralidir. Imkon qadar ingliz tili grammatikasini o'rganayotgan do'stingiz bilan ko'proq aloqada bo'lib turing. U bilan grammatik mavzu yuzasidan tez-tez savol-javoblar o'tkazib turing. Agar ingliz tili grammatikasini birga o'rganish uchun yaqin tanishingiz yoki do'stingiz bo'lmasa, bunday sherikni mahalliy til markazlarida o'qiyotgan tengdoshlaringiz, Siz o'qiyotgan ilm dargohidagi talabalar, eng qiyin hollarda esa internet orqali ingliz tilini o'rganish saytlari foydalanuvchilari, masalan odnoklassniki saytidagi ingliz tilini o'rganish guruhlari a'zolari orasidan tilni birga o'rganish uchun sherik topishingiz mumkin. Izlangan har doim imkon topadi!

6. Xato qilishdan qo'rqmang!

Grammatikani o'rganish doimiy xatolar qilib, ularni tuzatish orqali tushuncha olishdan iborat ekanligini bilasizmi? Agar bilmasangiz, grammatikani o'rganish davrida u yoki bu mavzu yuzasidan mashq bajarganda xatolarga yo'l qo'yishingiz natijasida o'zingizni yomon his qilishingiz, o'rganishga bo'lgan shijoatingiz tushib ketishi va natijada ko'proq kuchingizni o'rganishga emas, xatolaringizdan hafa bo'lishga sarflab qo'yishingiz mumkin. Xatolar qilish orqali o'rganish qiziq, foydali va esda qolarli ekanligini bilganingizda esa yuqoridagi yomon hissiyotlar Sizni hech qachon to'xtatib qola olmaydi! Hech qachon ingliz tili grammatikasini o'rganishda xato qilishdan qo'rqmang. Xato bo'lishi mumkin bo'lsa ham mavzuga oid fikringizni aytishga harakat qiling.

7. O'rganganlaringizni tez-tez takrorlab turing.

Bir marta o'rgangan grammatik qoidangizni bir haftada bir marta 3 soat vaqt sarflab takrorlashga nisbatan har kuni 3 minutdan vaqt sarflab takrorlab turishingiz yaxshiroq samara beradi. Takrorlash jarayonini qanchalik uzoq vaqt davom etishiga emas, balki takrorlashingizning qanchalik tez-tez amalga oshirilib turishiga asosiy e'tiboringizni qarating! O'rgangan bilimingizni takrorlamay qo'ysangiz tez fursat ichida bu bilimingizdan ajralib qolishingiz mumkinligini unutmang! Faqat takrorlab tursangizgina bilimingiz mustahkamlanadi. Sizda mavjud bilimlarni takrorlab turishni ingliz tili grammatikasida oid mashqlar to'plamidagi grammatik mashqlarni bajarish, grammatika qoidalarni o'qish yoki do'stingiz bilan grammatikaga oid savol-javoblar o'tkazib turish orqali amalga oshirishingiz mumkin.

8. O'rgatish orqali o'rganing.

Balki Siz hali ingliz tili grammatikasini to'liq o'zlashtirmagandirsiz, ammo undagi eng kichik, sodda tushunchalarni yaxshi yodlab olgan bo'lishingiz mumkin. Bu holda ingliz tilini o'rganishga qiziqayotgan Sizdan kichik ukangiz, tanishingiz yoki butunlab begona biror kishiga Siz yaxshi bilgan grammatik qoidani yaxshilab tushuntirib berishingiz, boshqa kishiga o'rgatishingiz o'zingizning o'rganishingizda juda katta ahamiyatga ega. Kingadir biror narsani o'rgatish uchun mazkur bilimni

qayta-qayta takrorlash, izlanish va yaxshiroq tushuntirishning osonroq yo'llarini izlashga to'g'ri keladi. Bu esa o'z-o'zidan mavzuni takrolashingiz hamda mustahkam o'rganishingizni anglatadi. Kingadir ingliz tilini o'rgatish uchun katta o'qituvchi bo'lishingiz, ingliz tilini professional darajada bilishingiz umuman shart emas. Sizda bor bilimlarni bugundan boshlab yana kingadir o'rgatishga kirishing.

REFERENCES:

- [1] Shavkat Mirziyoyev June 30 - Holiday congratulations to the youth of Uzbekistan on the occasion of Youth Day. June 30, 2021.
- [2] Ibragimov XI, Abdullayeva Sh.A. Theory of pedagogy. - T.: "Science and Technology" Publishing House, 2008.
- [3] Jalolov J. Methods of teaching a foreign language. - Tashkent., 2012
- [4] Techniques and Principles in Language Teaching (Oxford University Press), 2001.
- [5] Savignon, S. 2001 Communicative language teaching: state of the art. TESOL.
- [6] Littlewood, W. 1986 Communicative language teaching. Cambridge: Cambridge University Press
- [7]. Salomov G'. Language and translation. - T.: Science, 1966. - What?3.
- [8]. Salomov G', Komilov N. Friendship bridges. - Tashkent: publishing house of literature and art named after Gafur Gulom, 1979, page 68.
- [9]. Thank You Very Much. Povest and stories new year's Eve in Peru. T.: Uzdavnashr, 1954. – What 293. (Further examples of Uzbek are taken from this book and indicated in brackets).
- [10]. Rakhmet Feyzi. New Year's Party / Uzbekistan speaks. Short stories. Foreign Languages Publishing House. Moscow, 1958, - R.133

О‘SMIRLAR TARBIYASIDA O‘ZIGA XOS TARBIYA VOSITALARI, QIYINCHILIK XUSUSIYATLARI

G‘ofurjonova Mushtariy G‘anijon qizi

Andijon viloyati Marhamat tumani 12-maktab psixologi

Annotasiya: Maqolada o‘smirlik davrining psixologik jihatdan rivojlanish xususiyatlari, o‘smir shaxsining shakllanib, kamolotga erishish yo‘llari va unga ta’sir etadigan biologik va ijtimoiy omillarning ta’siri masalalari, olimlar tomonidan o‘smirlardagi qiyinchiliklar va bu qiyinchiliklarni sabablari haqidagi fikrlari berilgan, o‘smirlar bilan ishlash bo‘yicha tavsiyalar mavjud.

Tayanch so‘zlar: o‘smir, psixik o‘shish, kamolot, jinsiy balog‘at, xarakter, xususiyat, o‘z-o‘zini anglash, ota-ona, pedagog, psixolog, e’tibor, qiziqish.

Binobarin, aholisining yarmidan ko‘prog‘i yoshlardan iborat bo‘lgan mamlakatda yoshlarga oid davlat siyosatini izchil amalga oshirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk va barkamol, intellektual salohiyatli, o‘z qat’iy pozitsiyasiga ega, yurtida amalga oshirilayotgan islohotlarga befarq bo‘lmagan, yurtning ertangi munosib kelajagi uchun daxldorlikka tayyor, maqsadga intiluvchan, serg‘ayrat, vatanparvar, sadoqatli, komil shaxslar sifatida tarbiyalash O‘zbekistonni dunyoning eng rivojlangan davlatlari safidan o‘rin olishning muhim omili ekanini mamlakat rahbari va hukumat yaxshi angelaydi.

Prezidentimiz e’tibor qaratgan yoshlarning kopchiligini o‘smir yoshidagi yoshlar tashkil etadi. O‘smirlik – bolalikdan kattalikka o‘tish davri bo‘lib, fiziologik va psixologik jihatdan o‘ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi va bu davrda o‘smir tarbiyasiga e’tibor qaratish va bu tarbiya jarayonidagi qiyinchiliklarga yuzaki qaramaslikni taqozo etadi.

O‘smirlardagi asosiy o‘zgarishni nimalar tashkil etadi? O‘smir o‘zini asta – sekin katta odam deb qis qila boshlaydi, lekin ko‘p odat va xususiyatlari bolalarcha bo‘lib qoladi. Bu hissiyot kattalik hissi deb ataladi va o‘smirlikda asosiy psixologik yangilikdir. Bu his o‘smirda o‘ziga, atrofga muhitga, odamlarga nisbatan yangi hissiy pozitsiyani yuzaga keltiradi. U bolalar xulq-atvorini kattalar xulqi va qadriyatlariga qayta orientatsiya qila boshlaydi. O‘smir o‘z huquqlari doirasini kengaytiradi, kattalarni esa cheklashni xohlaydi. O‘smirlar bilish jarayonlarida ham o‘shish kuzatiladi. O‘smirning qiziqishlari ortadi, bilish faoliyati maktab programmasidan tashqariga chiqadi, mustaqil o‘qiy boshlaydi. Uning tafakkurida tanqidiylik, mustaqillik hosil boladi. O‘qituvchi o‘quvchilarga o‘quv materilallarini taqqoslashni, mavhumlashtirishni, o‘z fikrini tog‘ri, ravon va aniq ifodalash yo‘lini tshuntirib berishlari lozim. O‘smirlarning o‘quv

faoliyatida, o'quv materialini o'zlashtirish darajasida, umumiy intellektual rivojlanishida turli darajadagi o'quvchilarni uchratish mumkin.

Maktabda o'qitiladigan fanlar o'smir uchun o'z taxminlarini yuzaga keltirish yoki tekshirish uchun sharoit bo'lib xizmat qiladi. J.Piajening ta'kidlashicha, "Ijtimoiy hayot uch narsaning ta'siri - til, mazmun, qoidalar asosida shakllantiriladi". Bu borada o'zlashtirilgan ijtimoiy munosabatlar o'z-o'zidan tafakkurning yangi imkoniyatlarini yaratadi. Ma'lumki, o'smirlik davrida o'smirning "meni" qaytadan shakllana boradi. Uning atrofidagilari ayniqs, o'z-o'ziga bo'lgan munosabati, qiziqishlari, qadriyatlari yo'nalishi keskin o'zgaradi. O'smir yoshdagi bolani birinchi galdagi intilishi, u o'zini endi kichkina bola emas, balki katta bolib qolganligini atrofidagilarga ishonitirishdan iboratdir. Mustaqil ishlar qilishga uringan o'smir shunday qilishga haqqi borligiga o'zini-o'zi ishonitiradi, chunki men endi "katta bo'lib qoldim" deb o'ylaydi. Shuning uchun ham psixologlar "katta bolib qolganlik tuyg'usi" ni shaxsning o'smirlik yoshdagi eng asosiy yangilik sifatida talqin qiladlar. L.S.Vigotskiy o'smirlik davrida qiziqishlarining o'zgarishiga bog'liq ravishta ikki fazani (salbiy va ijobiy) ajratib ko'rsatgan. Salbiy faza ilgarigi qiziqishlarining so'nishi va yangi dastlabki jinsiy qiziqishlarning paydo bolishi bilan bog'liq. Bunda quyidagi salbiy xulq-atvor ko'rinishlari namoyon bo'ladi: ish qobilyatining, o'zlashtirishining pasayishi, o'smirning qopolligi va yuqori qo'zg'aluvchanligi, uning o'zidan qoniqmasligi va xavotirlanish va boshqalar. Ijobiy faza keng, chuqur yangi qiziqishlarining paydo bo'lishi bilan xarakterlanadi. O'smirda boshqalarning va o'zining psixologik kechinmalariga qiziqish paydo bo'ladi. O'smirlik davridagi inqiroz - o'smir kechinmalari, uning strukturasi, mazmunining qat'iy o'zgarishi, buzilishidir.

O'smirlik yoshida bolaning hayot sharoitlari va faoliyati ancha o'zgaradi, ruhiyatining qayta qurilishi roy beradi. Tengqurlari bilan muomala qilishning yangi shakllari paydo bo'ladi. Jamoada o'spirinning ijtimoiy maqomida o'zgarishlar ro'y beradi, ota-onalar va ustozlar tomonidan unga talablar kuchayadi. Bu yoshda o'spirinning vaqtinchalik oila va maktabda ruhiy ajralishi sodir boladi. O'spirinnig shakllanishida ota-onaning ahamiyati pasayadi. Odatda u rasmiy jamoa va norasmiy muomila guruhini tanlash bilan band boladi va oxir oqibat o'zini qulay sezadigan, unga hurmat bilan munosabatda bolinadigan guruhni tanlaydi. Bu sport, texnika togaragi bolishi mumkin. Shu bilan birga bu guruh o'smirlarning yig'ilishib, ichibchekib o'tirishidagan yerto'la ham bolishi mumkin. Bu yoshda o'smirlarning kattalar xususan ota-onalar bilan muammolari paydo boladi. Ota-ona o'z farzandiga yosh bolaga bolganday qarashadi, bola esa bu g'amxorlikdan chiqib ketmoqchi boladi. Shuning uchun uning kattalar bilan munosabatida ko'p nizolar kelib chiqadi, bolada kattalar fikrlariga tanqid bilan qarash kuchayadi. Kattalar bilan munosabatlar xarakteri ham o'zgaradi: bo'ysunish pozitsiyasidan bola tenglik pozitsiyasiga o'tmoqchi bo'ladi.

Bir vaqtning o'zida tengdoshlar bilan ham o'zaro munosabatlarning xarakteri o'zgaradi. O'spirinda kattalik hissi tug'iladi va hissiyot mustaqil bolishiga intilish, kattalarning xohish istaklariga qarshi chiqishida namoyon boladi. Kichkina bolaga qaraganda o'spirinning qiziqishlari ancha o'zgaradi. Ijodiy faoliyatiga intilish bilan bir qatorda o'spiringa qiziqishlarining beqarorligi ham xosdir.

O'spirinlik yoshining quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini ajratsak bo'ladi:

1. Emotsional voyaga yetmaganlik;
2. O'z xulq-atvorini to'liq nazorat qila olmaslik;
3. O'z ehtiyojlarini qondirish uchun imkoniyat va xoxishlarni to'g'ri baholay olmaslik;
4. Katta bo'lishga intilish;

O'spirin yetarlicha voyaga yetgan shxas emas. U insonning eng muhim xislatlari va jihatlari shakllanishi bosqichida bo'lgan shaxsdir. Bu bosqich bolalik va kattalik o'rtasidagi davrdir. Shaxs hali o'zini katta deb hisoblashi uchun yetarli rivojlanmagan, biroq shu bilan birga atrofdagilar bilan munosabatga kirishishi va o'z harakatlarida ijtimoiy norma va qoidalariga amal qilishi uchun yetarli rivojlangan.

O'spirin aqilli qaror qabul qilishga ongli harakatlar sodir etishga va ular uchun axloqiy va huquqiy jihatdan mas'ul bo'lishga qodir. Shuni takidlash joizki, o'spirin o'z xatti-xarakatlari uchun huquqiy javobgarlikka tortiladigan shaxsdir. Garchi qonunt voyaga yetmaganlarning ijtimoiy psixologik rivojlanishini inobatga olib, ular uchun cheklangan javobgarlikni belgilasa ham katta o'spirinlik va o'smirlik davrini shaxsiy javobgarlik bilan xarakterlanadigan yosh deb qabul qilsak biladi. Inson umrining o'smirlik bosqichida, bizningcha, asosan ikkita xatarli jihat paydo bo'ladi. Uning bittasi - kattalarga taqlid qilish, ikkinchisi - o'smirning oilada va maktabdagi nazoratdan chetda qolish. Shu ikki jihat katta yoshdagi odamlar e'tiboridan tashqari, o'z oqimida, maqsadga muvofiq, tarzda kechadigan bolsa, oqibat tarbiyasi qiyin deb ataluvchi o'smirlar paydo bolishiga olib keladi. Birinchi jihatni tahlil qilib ko'raylik, chunonchi, o'smirlikning bosqichidagi o'g'il va qizlarda ilk "kattalik" hissi yuzga keladi. Bu yoshdagi o'smir munosabat uslubini o'zgartiradi, axloq mazmuni ham keskin o'zgaradi. Kattalarning tashqi qiyofasi, yurish-turishi, ko'zga tashlanadigan ayrim tomonlari o'smir shu davriga tezroq yetish istagini uyg'otadi. Mo'daga qiziqish, o'ziga oro berish, o'zgacha "madaniy" hordiq chiqarish, mulozamat qilishga intilish kabilar. Ular kopincha talablariga, katta yoshdagi kishilarga, televizor va kinolarda ko'rganlarga taqlid qiladi. O'z tasavurrida nimani ommabob hisoblasa, huddi shu narsani namuna tarzda qabul qiladi. O'smirda o'zinio'zi va o'zgalarni baholash mezoni anashu tariqa yuzaga keladi. Shuning uchun unda yangi his-tuyg'ular, orzu umidlar, sevgi haqidagi kitob sotib olish holatlari ko'zga tashlanadi. Psixologiya fanida inson xulq-atvoridagi o'zgarish, goho chetga og'ish

hodisasi ijtimoiy hayot bilan bog'liqligi haqida umumiy qonuniyat mavjud. Jahon psixologlari olib borgan tadqiqotlar tarbiyasi qiyin o'smirlarning paydo bo'lishiga ijtimoiy muhitdan tashqari pedagogik psixologik omillar ham sabab bolishini ko'rsatmoqda. O'smirlar harakatlarini izchil va uzluksiz o'rganishlar ulardagi chetga og'ish ko'rinishlari turlicha bo'lishini takidlamogda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S.X Jalilova, N.A G'ayibova. "Umumiy diagnostika". Toshkent 2018
2. Jalilova S.X. "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi". Toshkent 2017
3. Z.T.Nishanova, N.G Kamilova, D.U Abdullayeva, M.X.Xolnazarov. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". Toshkent-2018.

IJTIMOIY ISH XODIMINING YOSHLARNI IJTIMOIY-HUQUQIY HIMOYA QILISHDAGI KASBIY FAOLIYATI

Norjigitova Xumora Norjigit qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: norjigitovaxumora3@gmail.com

Esirgapova Nargiza Oblaqul qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: esirgapovanargiza@gmail.com

Ilmiy rahbar: Ishmurodov Bunyodjon Farxodvich

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Mamlakatimizda yoshlar masalalariga alohida e'tibor berilishi natijasida turli yo'nalishlarda ilmiy tadqiqot ishlari ham olib borilmoqda. Shundan kelib chiqib, O'zbekiston sharoitida shakllanayotgan yangi tipdagi yoshlar guruhlarining ijtimoiy-siyosiy faolligini o'rganishda katta tajriba to'planmoqda. Xalqimizning mustaqillik yillari davomida erishib kelayotgan demokratik tamoyillar jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili ekanligini chuqur anglay boshlashi bilan ijtimoiy ongi va tafakkurida tub o'zgarishlar yuz berib, siyosiy va huquqiy madaniyati o'sib kelmoqda. Bu borada yoshlarimizning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni siyosiy jarayonlarda qonuniy ishtirokini ta'minlash, nodavlat notijorat tashkilotlardagi ishtirokini qo'llab-quvvatlashga bugun alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: yoshlar, guruh, ijtimoiy-siyosiy, huquq, nodavlat notijorat tashkilot, ijtimoiy faollik, yoshlar manfaatlari, tadqiqot jaxon tajribasi.

PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER IN SOCIAL-LEGAL PROTECTION OF YOUTH

Abstract: As a result of paying special attention to youth issues in our country, scientific research works are being carried out in various directions. Based on this, great experience is being gathered in the study of social and political activity of new type of youth groups that are being formed in the conditions of Uzbekistan. As the society began to deeply understand that the democratic principles achieved during the years of independence of our people are an important factor of socio-economic development, fundamental changes are taking place in the social consciousness and thinking, and the political and legal culture is growing. In this regard, special attention is being paid today to increasing the socio-political activity of our youth, ensuring their legal participation in political processes, and supporting their participation in non-governmental, non-commercial organizations.

Key words: youth, group, socio-political, law, non-governmental non-profit organization, social activism, youth interests, research world experience

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА В СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЕ МОЛОДЕЖИ.

Аннотация: В результате уделения особого внимания проблемам молодежи в нашей стране проводятся научно-исследовательские работы по различным направлениям. На основе этого накапливается большой опыт изучения общественно-политической деятельности молодежных групп нового типа, формирующихся в условиях Узбекистана. По мере того, как общество начало глубоко понимать, что демократические принципы, достигнутые за годы независимости нашего народа, являются важным фактором социально-экономического развития, происходят коренные изменения в общественном сознании и мышлении, растет политическая и правовая культура. В этой связи особое внимание сегодня уделяется повышению общественно-политической активности нашей молодежи, обеспечению ее легального участия в политических процессах, поддержке ее участия в неправительственных, некоммерческих организациях.

Ключевые слова: молодежь, группа, общественно-политическая, право, негосударственная некоммерческая организация, социальный активизм, интересы молодежи, исследовательский мировой опыт.

KIRISH.

Ijtimoiy ishda muhim tushunchalardan biri mijoz tushunchasidir. Ijtimoiy xodim xizmat ko`rsatadigan mijozlar guruhi quyidagilarni o`z ichiga oladi.:

- oilalar, shu jumladan to`liq bo`lmagan, huquqbuzarlik, zo`ravonlik yoki boshqa sabablar bilan uydan ketish natijasidagi jiddiy nizolar mavjud oilalar;
- o`zaro munosabatlari qoniqarli bo`lmagan oila va juftliklar;
- jiddiy nikoh ziddiyatlari mavjud juftliklar;
- ishsizlik, boquvchining yo`qligi, jismoniy layoqatsilik, ta'lim olmaganlik, boshqa omillar natijasida yetarli daromadga ega bo`lmagan individ va oilalar;
- qonunni buzgani uchun oldin jazo olgan shaxslar va ularning oilalari;
- turmushga chiqmagan homilador o`smir qizlar;
- turli daraja va shakldagi kasallik, shuningdek invalidik qiynaydigan individ va oilalar;
- doimiy ravishda spirtli ichimliklar mahsulotlari va narkotiklar iste'mol qiluvchi shaxslar va ularning oilalari;
- ota-onasi qaramog`idan tashqarida bo`lgan bolalar va ularning vasiylari;

- qochoqlar, immigrantlar, imkoniyat va resurslari kam bo'lgan ozchilik vakillari, kamsitish va irqchilik qurbonlari;
- mehnat bilan band bo'lmaganlar va ularning oila a'zolari;
- doimiy qarashga va e'tiborga muhtoj yoshi kattalar;
- o'z muammolarini mustaqil hal qila olmaydigan shaxslar;
- ta'lim muassasasining turli shakllarida muammoga ega bolalar va ularning oilalari
- har xil sabablar bilan bog'liq kuchli stressga uchragan shaxslar, uyidan qochib ketgan bolalar va boshqalar.¹

Aynan Ijtimoiy ish xodimining yoshlarni ijtimoiy-huquqiy himoya qilishdagi kasbiy faoliyati haqida gap yuritadigan bo'lsak ijtimoiy xodim o'zining kasbiy malakasidan kelib chiqqan holda yoshlarga ijtimoiy-huquqiy himoya qilishga doir ishlar, texnologiyalar ishlab chiqadi.

ASOSIY QISM.

Ijtimoiy ish xodimi jamiyatdagi yoshlarni va bolalarni har taraflama himoya qilgan holda ularni qo'llab-quvvatlashlari zarur. Ijtimoiy ish xodimi bu qo'llab-quvvatlash davomida bizdan ko'ra oldinroq mustaqillikka erishgan, rivojlangan mamlakatlardan tajriba olgan holda yoshlarni ham ijtimoiy ham huquqiy himoya qilishlari zarur. Bularga misollar:

"Kinder und Jugendhilfegesetz (KJHG)" (Bolalar va yoshlarni qimoya qilish kitobi), shuningdek, Ijtimoiy Kodeksning VIII kitobi (Sozialgesetzbuch VIII) sifatida ham tanilgan, Germaniyaning bolalar va yoshlar farovonligi xizmatlari uchun qonuniy asos bo'lib xizmat qiladi. Qonun bolalarga g'amxo'rlik va farovonlikning ko'p jihatlarini har tomonlama ko'rib chiqadi. U bolalar va o'smirlarning farovonligini ta'minlash, ota-onalar va vasiylarni bolalarni tarbiyalashda qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan. KJHG qamrab olgan asosiy sohalar quyidagilardan iborat:

- oilalarni qo'llab-quvvatlash xizmatlarini ko'rsatish, masalan, oilaviy maslahat va ta'limda yordam;
 - bolalar va o'smirlarni qarovsizlik va zo'ravonlikdan himoya qilish;
 - homiylik va farzand asrab olish jarayonlarini osonlashtirish;
 - bolalar va yoshlarning rivojlanishi va integratsiyalashuviga ko'maklashish uchun ijtimoiy-ma'rifiy tadbirlarda ishtirokini ta'minlash;
- KJHGning maqsadi bolalar va o'smirlarning keng qamrovli g'amxo'rlik, nazorat, ta'lim va ijtimoiy va madaniy ehtiyojlarini qondirishdir. Unda bolalar va ularning ota-onalari huquqlari hamda davlatning yoshlar uchun ijtimoiy xizmatlari majburiyatlari belgilab berilgan.

¹ Lex.uz

"**Jugendschutzgesetz**" (Yoshlar himoyasi qonuni) Germaniyadagi yoshlarni turli xil zararlardan himoya qilish uchun mo'ljallangan qonunlardan biridir. Uning asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

➤ Zararli odatlardan himoya: Ko'pincha ushbu qonun yoshlarni alkogol, tamaki mahsulotlari va narkotik moddalardan himoyalash uchun foydalaniladi. Bu qonun yoshlar uchun alkogol va tamaki mahsulotlarini sotib olish va iste'mol qilishning yosh cheklovlari kabi aniq qoidalarni belgilaydi.

➤ Media kontenti cheklovlari: Ushbu qonun yoshlar uchun zararli bo'lgan media tarkibini, shu jumladan kinofilmlar, video o'yinlar va boshqa media mahsulotlari uchun yosh cheklashlarini o'rnatish orqali yoshlarni himoya qiladi. Bu cheklashlar tarkibli xususiyatlariga qarab o'rnatiladi va yoshlarning ruhiy tarbiyasi va rivojlanishi uchun muhimdir.

➤ Yoshlarga qaratilgan reklamalar**²: qonun shuningdek yoshlar uchun zararli bo'lishi mumkin bo'lgan reklamalarni cheklashni ham nazarda tutadi. "Jugendschutzgesetz"(Yoshlar himoyasi qonuni) yoshlarni himoyalash sohasida Germaniyada yoshlarga imkon qadar keng qamrovli va samarali himoyani taqdim etishga qaratilgan qator qonuniy choralardan biri hisoblanadi.

"**Kinderschutzgesetz**" (Bolalar himoya qilish qonuni) bolalarni zo'ravonlik va suiste'mol holatlardan himoya qilish maqsadida yaratilgan qonun bo'lib, quyidagi masalalarni o'z ichiga oladi:

➤ Profilaktika: Davlat va mahalliy organlar zo'ravonlik, bolalarni suiste'molini oldini olish bo'yicha tadbirlar va turli kompaniyalarni olib boradi. Bu tadbirlar jumlasiga jamoatchilik xabardorligini oshirish, ma'lumot va o'quv dasturlarini taqdim etish kiradi.

➤ Aniqlash va Aralashuv: Zo'ravonlik holatlar aniqlanganda, zarur aralashuvlar uyishtiriladi, bu orqali erta aniqlash va tezkor munosabat ko'rsatish mexanizmi hamda oliy darajadagi xavfsizlik ta'minlanadi.

➤ Har tomonlama yordam: Davlat va mahalliy organlar zo'ravonlik va suiste'mol qurboni bo'lgan bolalar va ularning oilalariga kerakli yordam, maslahat va qo'llab-quvvatlash xizmatlarini taqdim etadi.

➤ Hamkorlik: Bolalarni himoya qilishda ko'p tarmoqli yondashuvdan foydalaniladi, bu yondashuvda turli sektorlar hamkorlikda ishlaydi, jumladan ta'lim, sog'liqni saqlash, politsiya va fuqarolik jamiyati tashkilotlari.

➤ Qonuniy javobgarli: zo'ravonlik va suiste'mol holatlarida javobgarlikni ta'minlaydigan, qonuniy choralar ko'rishni nazarda tutadi. "Bolalar himoya qilish qonuni"ning asosiy vazifasi har bir bola xavfsiz, sog'lom va xotirjam muhitda o'sib-ulg'ayishi uchun shart-sharoit yaratishdan iborat.²

² Vernachlässigung in Deutschland Kinderdorfmutter / -vater werden SOSLängsschnittstudie <https://www.sos-kinderdorf.de/portal/>

Biz ijtimoiy soxa vakillari sifatida bu qonuniy hujjatlardan tajriba olgan holda mamlakatimizda ham aynan ijtimoiy sohaga qaratilgan qandaydur qonuniy hujjat yaratishimiz va shu hujjatdagi bantlarning barchasi mamlakatimizdagi barcha ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga yordam ko`rsatishga qaratilgan shakildagi hujjat ishlab chiqishimiz mumkin.

Xulosa.

Mamlakatimizda 2024 yil – Yoshlar va biznesni qo`llab-quvvatlash yili, deb e`lon qilindi. Bu yurtimiz yoshlarini mamlakatimiz ravnaqi yo`lidagi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy islohotlarning eng faol ishtirokchilari ekanligidan darak beradi. Muhtaram Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev davlatimiz siyosatini, yoshlar bilan ishlashdagi eng dolzarb masalalarni ko`rsatib shunday ta`kidlaydi. —Yoshlarning huquq va manfaatlarini ta`minlash, ularni o`qitish, mehnat qilishi, bilim olishi va qobiliyatini namoyon etishi uchun barcha sharoitlarni yaratmoqdamiz. Zero, butun xalqimiz qatori yoshlar – Yangi O`zbekiston bunyodkorlaridir³.

Yoshlarni ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalasi avvalo, jamiyatda qonun ustuvorligini ta`minlanishi, siyosiy islohotlarni izchil olib borilishi, fuqarolarning, birinchi navbatda yoshlarning unda faollik ko`rsatishi, qonunlarga itoat qilishi hamda o`z haq-huquqlarini yaxshi bilishiga bog`liq. Buyuk nemis faylasufi Gegel: —Axloqli bo`lmoq bu – qonun ustuvor davlatning fuqarosi bo`lmoqdir⁴, deb bejiz ta`kidlamagan edi.

Jamiyatda qonun ustuvorligi siyosiy hayotda tartib hamda uyg`unlikni, ijtimoiy taraqqiyotda barqarorlikni, adolatni ta`minlanishi vatandosh mutafakkirlarimiz qarashlarida ham yaqqol ko`zga tashlanadi. Jumladan, Abu Nasr Forobiy —Fozil odamlar shahri asarida fozillar shahri hokimligida uch fazilat mujassam bo`lishi zarurligini ta`kidlaydi. Bular: donishmandlik; o`rnatilgan qonun va qoidalarni xotirada yaxshi saqlab qolish va ularga amal qilish; bir yoki bir necha sohaga taaluqli qonun qabul qilinmagan bo`lsa, bunday qonunni ijod qilish quvvatiga ega bo`lish.

Yuqorida o`rganilgan yoshlarni ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalasi bizga quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarni chiqarish imkoniyatini beradi.

- yoshlar bugun jamiyat ijtimoiy hayotimizning eng faol guruhi sifatida jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotida faol ishtirok etmoqdalar. Ularning o`ziga xos muhim xususiyatlarini o`rganish va tahlil qilishda bevosita jamoatchilik muhokamalarini tashkil qilish va yoshlar orasida ommalashtirish mamlakatimiz taraqqiyotining rivojlanishi bo`yicha eng muhim dasturlar va rejalarni puxta ishlab chiqish imkoniyatini beradi.

- yoshlarning ijtimoiy faolligi, siyosiy jarayonlardagi o`rni va rolini to`g`ri shakllantirishning eng samarali yo`li ularni kasbga to`g`ri yo`naltirish, mehnat

³ Sh.M.Mirziyoyev. Yangi O`zbekiston strategiyasi. T.; —O`zbekiston||, 2021.-54 b

⁴ Г.В.Ф. Гегел. Философия права. М., 1990 г.

mentaliteti asosida kasb-hunar egallashlariga yordamlashishdir. Mehnat bilan bog`lanmagan ijtimoiy-siyosiy faollik amalda yoshlarni siyosiy faolligini noto`g`ri shakllanishiga kuchli salbiy ta`sir ko`rsatadi.

- yoshlarni ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishda nodavlat notijorat tashkilotlarning roli mutasil ortib bormoqda. Bu birinchi navbatda mazkur doiradagi tashkilotlar faoliyatini kuchaytirish bilan bog`liq. Bunday tashkilotlarning faoliyatini uzluksiz rivojlantirish, yoshlarni turli manfatlari va qiziqishlarini muntazam o`rganish ularni ijtimoiy-siyosiy faolligini oshib borishiga katta yordam beradi.

- yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishda siyosiy partiyalarning roli yildan-yilga ortib bormoqda. Bu jarayonda —yoshlar qanoti va —siyosiy ta`lim markazlari bilan yaqin hamkorlikda amalga oshirilayotgan amaliy ishlarni ilmiyamaliy o`rganish, zaruriy tahlillar va xulosalar chiqarish maqsadga muvofiq bo`ladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR.

1. Sh.M.Mirziyoyev. Yangi O`zbekiston strategiyasi. T.; —O`zbekiston, 2021.-54 b
2. Г.В.Ф. Гегел. Философия права. М., 1990 г.
3. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O`zbekiston
4. Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasi to`g`risida”gi
5. PF- 4947-son Farmoni.
6. LEX.UZ
7. Vernachlässigung in Deutschland Kinderdorfmutter / -vater werden
SOSLängsschnittstudie <https://www.sos-kinderdorf.de/portal/>

OG'IR HAYOTIY VAZIYATLARDA FUQOROLARNI IJTIMOIIY QO`LLAB- QUVVATLASH SHAKLLARI

Norjigitova Xumora Norjigit qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: norjigitovaxumora3@gmail.com

Ung'alova Munisa Saydazim qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: ungalovamunisa52@gmail.com

Esirgapova Nargiza Oblaqul qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi; e-mail: esirgapovanargiza@gmail.com

Ilmiy rahbar: Ishmurodov Bunyodjon Farxodvich

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbekistonda va boshqa rivojlangan mamlakatlarda og'ir hayotiy vaziyatlarda fuqarolarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash shakllari bo'yicha, tarixda ham og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan shaxslarga bobokalonlarimiz tarafidan ko'rsatilgan yordamlar yuzasidan ma'lumotlar berib o'tilgan. Bugun aholi ijtimoiy himoyasi – salomatligidan tortib ularning uy-joy bilan ta'minlanish darajasigacha hukumat e'tiborida bo'lib kelmoqda. Bu borada ayniqsa, aholining ijtimoiy ko'makka muhtoj qatlamiga qaratilayotgan e'tibor yurtimizda inson qadrini yuksaltirishning muhim shartlari, aholini ijtimoiy ko'mak ko'rsatish bo'yicha va har bir yil nomining og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan fuqarolarga yordam hamda og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolishning oldini olish bo'yicha olib borilayotgan ishlar haqida ma'lumotlar berib borilgan.

Kalit so'zlar: Og'ir hayotiy vaziyat, fuqarolarga yordam, ijtimoiy ko'mak, texnologiya, yil nomlari, yil dasturlari, bilim va ko'nikmalar, hamkorlik, mamlakat, tarixiy.

FORMS OF SOCIAL SUPPORT TO CITIZENS IN CRITICAL SITUATIONS

Annotation: This article provides information on the forms of social support for citizens in difficult life situations in Uzbekistan and other developed countries, as well as the help provided by our grandfathers to people who have fallen into a difficult life situation in history. Today, the government is paying attention to the social protection of the population - from their health to the level of providing them with housing. In this regard, the attention paid to the segment of the population in need of social assistance is an important condition for raising human dignity in our country, providing social assistance to the population, and providing assistance to citizens who fall into a

difficult life situation every year, as well as information was given about the work being done to prevent getting into a life situation.

Key words: Difficult life situation, help to citizens, social assistance, technology, names of the year, programs of the year, knowledge and skills, cooperation, country, historical.

ФОРМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКИ ГРАЖДАН В КРИТИЧЕСКИХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация: В данной статье представлена информация о формах социальной поддержки граждан, оказавшихся в трудной жизненной ситуации в Узбекистане и других развитых странах, а также о помощи, оказываемой нашими дедами людям, попавшим в тяжелую жизненную ситуацию в истории. Сегодня правительство уделяет внимание социальной защите населения – от его здоровья до уровня обеспечения его жильем. В связи с этим внимание, уделяемое той части населения, которая нуждается в социальной помощи, является важным условием повышения человеческого достоинства в нашей стране, оказания социальной помощи населению, оказания помощи гражданам, каждый раз попадающим в трудную жизненную ситуацию. году, а также дана информация о проводимой работе по предотвращению попадания в жизненную ситуацию.

Ключевые слова: Тяжелая жизненная ситуация, помощь гражданам, социальная помощь, технологии, имена года, программы года, знания и навыки, сотрудничество, страна, историческое.

KIRISH

Mamlakatimizda fuqarolarning erkinlik va shaxsiy daxlsizlikka doir huquqlarini ta'minlash borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda, shaxsga o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun samarali mexanizmlar yaratilgan, umuman jamiyat manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlaydigan sud-huquq tizimi samarali faoliyat ko'rsatmoqda. Respublikada og'ir ijtimoiy ahvolda qolgan, shu jumladan jismoniy, axloqiy yoki mulkiy zarar yetkazish natijasida sodir etilgan huquqbuzarliklar tufayli jabr ko'rgan shaxslarga ko'maklashish va har tomonlama yordam ko'rsatish bo'yicha infratuzilmani yaratish alohida ahamiyatga ega.¹ Mamlakatimizda og'ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan oilalarga, bolalarga, yoshlarga, xotin- qizlarga alohida ko'mak va yordamlar ko'rsatilib kelinmoqda. Har bir og'ir vaziyatga tushib qolgan fuqorolar bilan individualni ishlagan holda ularni og'ir hayotiy vaziyatdan olib chiqish borasida ishlar amalga oshirilmoqda. Aynan mamlakatimizda ijtimoiy ko'makka muxtoj shaxslarni har tomonlama qo'llab –

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-iyuldagi PQ-3827-son qarori

quvvatlash, ularga moddiy, ma`naviy, psixologik va pedagogik yordamlar ko`rsatilmoqda.

Xalqimiz o'y-hayollari ezgulikka yo`g`rildi. Yurtdoshlarimizning dunyoqarashi, tafakkuri yuksalib, farovonligi, turmush tarzi yanada yaxshilandi, ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamni qo'llab-quvvatlash ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Bugun aholi ijtimoiy himoyasi – salomatligidan tortib ularning uy-joy bilan ta'minlanish darajasigacha hukumat e'tiborida bo'lib kelmoqda. Bu borada, ayniqsa, aholining ijtimoiy ko'makka muhtoj qatlamiga qaratilayotgan e'tibor yurtimizda inson qadrini yuksaltirishning muhim shartlaridan biridir.

Ijtimoiy ko'mak ko'rsatish bo'yicha mamlakatimizda boshqa mamlakatlar shu jumladan tarixdagi tajribalardan foydalangan holda ishlar amalga oshirilib borilmoqda.

ASOSIY QISM.

Og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan fuqorolarni har taraflama ijtimoiy himoya qilinib kelinmoqda. Ijtimoiy himoyaga alohida e'tibor qaratadigan bo'lsak.

Ijtimoiy himoya - keng ma'noda — mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora-tadbirlar majmui; tor ma'noda — davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan yetarli ta'minlanmagani tufayli yordamga, ko'makka muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to'xtovsiz yaxshilanishini ta'minlash, aholi qatlamlarining ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tafovutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berishdan iborat. Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari: erkin ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat ko'rsatishni ta'minlash; ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanishi; har bir fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi; iste'molchilar himoyasi, iste'molchilar jamiyatlari; tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash; aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish; ijtimoiy ta'minot tizimi va aholining muhtoj, kam ta'minlangan qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish.²

Rivojlangan demokratik jamiyatda ijtimoiy himoya vazifalarini bajarishni davlat o'z zimmasiga oladi. „ Ijtimoiy himoya “ tushunchasi birinchi marta 1935-yilda AQShning „Ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha qonun“ ida qo'llanilgan, keyinchalik Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalarida bu tushuncha mazmuni mukammallashtirilgan. AQSH, Kanada, Shveysariya kabi mamlakatlarda Ijtimoiy himoyaning ko'pgina muammolari hal etilgan, lekin yechimini topmagan muammolari ham juda ko'p. Shunga qaramay, bu mamlakatlar tajribalaridan foydalanish ahamiyatlidir.³

² Lex. uz

³ " Социальная работа как феномен культуры" Э.П. Агапов. 1999.

Og`ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan fuqorolar deb aynan hayotida ma`lum bir qiyinchiliklarga tushib qolgan insonlarga aytiladi. Misol uchun nogironligi bo`lgan fuqorolar, ajrim yoqasiga kelib qolgan oila a`zolari va qiyin vaziyatga tushib qolgan bolalar, yetim bolalar, deviant xulq- atvorli shaxslar va shu kabi shaxslar.

Aynan mana shu toifalar bilan ishlash borasida keng ko`lamli ishlar amalga oshirilib borilmoqda. O`zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan oshlab mamlakatdagi fuqorolarni bosqichma bosqich ahvolini yaxshilash bo`yicha ishlar amalga oshirilib kelmoqda. Aynan yillarning nomi ham mana shu yil qilinadigan chora- tadbirlar hisoblanadi. Bu yillar orasida fuqorolarni og`ir hoyotiy vaziyatlardan olib chiqish yuzasida nomlangan yillar ham bor bulardan.

1997-yil (Inson manfaatlari yili), 1999-yil (Ayollar yili), 2000-yil (Sog`lom avlod yili), 2001-yil (Ona va bola yili), 2002-yil (Qariyalarni qadrlash yili), 2003-yil (Obod mahalla yili), 2004-yil (Mehr-muruvvat yili), 2007-yil (Ijtimoiy himoya yili), 2008-yil (Yoshlar yili), 2012-yil (Mustahkam oila yili), 2014-yil (Sog`lom bola yili), 2015-yil (Keksalarni e`zozlash yili), 2016-yil (Sog`lom ona va bola yili), 2017-yil (Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili), 2019-yil (Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili), 2021-yil (Yoshlarni qo`llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili), 2022-yil (Inson qadrini ulug`lash va faol mahalla yili), 2024-yil (Yoshlar va biznesni qo`llab quvvatlash yili). Mana shu yil nomlari orqali mamlakatimizda har yili turli og`ir ijtimoiy vazitatlarni oldini olish bo`yicha chora- tadbirlar ishlab chiqilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo`lsak tarixiy jarayonlarni o`rganamizmi, boshqa mamlakat tajribalarini o`rganamizmi, barcha jabhalarda fuqorolarning hayotini yaxshilash bo`yicha har doim turli xildagi iashlar amalga oshirilib kelmoqda. Aynan og`ir vaziyatga tushib qolgan fuqarolar bilan ishlash bo`yicha asosiy shakllar mavjud emas. Lekin ish olib borish texnologiyalarini topishimiz mumkin.

Og`ir hayotiy vaziyatlarda fuqorolarni ijtimoiy qo`llab-quvvatlash shakllari bir necha yo`l bo`lishi mumkin.

1. **Ijtimoiy xizmatlar va yordam ko`rsatish:** Davlat va jamoat fuqarolarga ijtimoiy himoya ta`minlash uchun imkoniyatlar yaratish uchun muammolarni o`rganish va ularni qo`llab-quvvatlash lozim. Bu, ma`lum bir xizmatlar tarmog`ini (masalan, yengil ish topish, yengil ish bilan bog`liq masalalar, va psixologik yordam) o`rnatish, yoki xavfsizlik va xavfni oldini olish uchun ko`mak ko`rsatishni o`z ichiga oladi.

2. **Xavfsizlik va ko`nikmalar:** Og`ir hayotiy vaziyatlarda, fuqarolarni himoya qilish uchun ko`nikmalar va xavfsizlik vositalarini taqdim etish juda muhimdir. Bu ko`nikmalar, masalan, xavfsizlik kurslari, o`zini himoya qilishning amaliy usullari

(yengil ish va yengil ish bilan bog'liq masalalar), shuningdek, mahalliy jamoatning xavfsizlik bo'yicha qo'llab-quvvatlash tadbirlari bo'lishi mumkin.

3. **Davlat dasturlari va boshqarish tadbirlari:** Davlat va mahalliy hokumatlar og'ir hayotiy vaziyatlarda fuqorolarni himoya qilish uchun qonuniy va boshqarish tadbirlarini amalga oshirishi kerak. Bu, og'ir jamoatlik vaqtincha yechimlarni taqdim etish, qo'shimcha moliyaviy yordam berish, yengil ish tuzilmasi kuzatish, va qonun bilan tasdiqlangan davlat xavfsizlik va himoya tadbirlarini o'rnatishni o'z ichiga oladi.

4. **Jamoat yordam va hamkorlik:** Og'ir hayotiy vaziyatlarda, jamoat tashkil etish va hamkorlik qilish juda muhimdir. Bunda, mahalliy jamoat, diniy jamaatlar va boshqalar fuqorolarni ijtimoiy, ma'naviy va ma'lumotlar bo'yicha qo'llab-quvvatlash, ko'mak ko'rsatish va qo'llab-quvvatlash uchun birgalikda ishlay oladi.

5. **Psixologik yordam:** Og'ir hayotiy vaziyatlarda, fuqorolar ko'p uchrashgan kuchli psixologik bosqichga duch kelishi mumkin. Bu bosqichda, fuqorolarga psixologik yordam ko'rsatish, maxsus mutaxassislarning yordamidan foydalanish, yoki jamoat yordamining ko'rsatishlari foydali bo'lishi mumkin.⁴

Har bir mohiyatlarda, og'ir hayotiy vaziyatlarda fuqorolarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash shakllari ko'rsatilgan fuqorolarning iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlariga mos ravishda bo'lishi kerak.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. " Ijtimoiy ish asoslari" M. X. Ganiyeva. Toshkent 2012
2. " Социальная работа как феномен культуры" Э.П. Агапов. 1999.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-iyuldagi PQ-3827-son qarori
4. LEX.UZ

⁴ " Ijtimoiy ish asoslari" M. X. Ganiyeva. Toshkent 2012

OILA FAROVONLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Esirgapova Nargiza Obloqul qizi

Samarqand Davlat Universitetining Kattaqo`rg`on filiali

Ij-21-17-Guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Abbasova Maftuna Subxonovna

Samarqand davlat Universiteti Kattaqo`rg`on filiali

Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrasida dotsenti.

Annotatsiya. Ushbu maqola oila farovonligiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qiladi va ushbu omillarning turli jihatlarini yoritadi. Maqolada iqtisodiy holat, ta'lim darajasi, salomatlik, ijtimoiy munosabatlar va yashash sharoitlari kabi asosiy omillar ko'rib chiqiladi. Har bir omilning oila farovonligiga qanday ta'sir qilishi va ularning bir-biri bilan o'zaro aloqasi tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari oila farovonligini oshirish uchun qaysi sohalarga e'tibor qaratish lozimligini ko'rsatadi. Maqola xulosalariga ko'ra, oila farovonligini ta'minlash uchun kompleks yondashuv talab qilinadi, chunki turli omillar bir-biri bilan chambarchas bog'liq va ularni yaxlit holda ko'rib chiqish zarur.

Kalit so'zlar: oila, ijtimoiylashuv, rivojlanish, farovonlik, omillar, adaptatsiya, bola tarbiyasi, funktsiya, ma'naviyat, qobiliyat, er-xotin, jamiyat, ta'lim-tarbiya, kodeks, individlar, urf-odat, an'ana, farzand, jamiyat.

Kirish. Oila har bir jamiyatning asosiy negizi hisoblanadi. Tabiiyki, uning mustahkamligi jamiyat taraqqiyotini belgilab beradi.

Oila — nikoh yoki tug'ishganlikka asoslangan kichik guruh. Uning a'zolari ro'zg'orining birligi, o'zaro yordami va ma'naviy mas'uliyati bilan bir-biriga bog'langan. Oilaning eng muhim ijtimoiy vazifalari — inson zotini davom ettirishdan, bolalarni tarbiyalashdan, oila a'zolarining turmush sharoitini va bo'sh vaqtini samarali uyushtirishdan iboratdir. Oilaviy munosabatlar nisbatan mustaqil hodisa sanalsa-da, jamiyatdagi mavjud ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy munosabatlar bilan belgilanadi va ular ta'sirida o'zgarib boradi.

Shunga muvofiq, har bir jamiyat o'zgarib mos oila tipini, oilaviy munosabatlarni o'rnatadi.¹

Oilaning rivojlanishi uning mustahkam bo'lishi tashqi omillarga ham bog'liq bo'ladi. Oila farovonligi bir qator omillar ta'sirida shakllanadi va ular bir-biri bilan

¹ <https://uz.wikipedia.org/wiki/oila>

chambarchas bog'liqdir. Quyida oila farovonligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar haqida batafsil to'xtalib o'tamiz.

1. Moliyaviy barqarorlik. Oila farovonligi uchun moliyaviy barqarorlik muhim ahamiyatga ega. Barqaror daromad manbai va moliyaviy xavfsizlik oilaning asosiy ehtiyojlarini qondirish, farzandlar ta'limi va sog'lig'i uchun zarur bo'lgan sharoitlarni yaratishga yordam beradi. Moliyaviy muammolar esa ko'pincha oilaviy nizolar va stress manbai bo'lib xizmat qiladi.

2. Sog'liq. Sog'liq – oila a'zolarining jismoniy va ruhiy holati oila farovonligining yana bir muhim omilidir. Sog'lom hayot tarzi, muntazam tibbiy ko'rik va sog'lom ovqatlanish oilaning uzoq muddatli farovonligini ta'minlaydi. Kasalliklar esa nafaqat moliyaviy qiyinchiliklarni, balki ruhiy bosimni ham keltirib chiqarishi mumkin. 3. Ma'naviy va madaniy qadriyatlar. Oila ichidagi ma'naviy va madaniy qadriyatlar oilaviy munosabatlarning mustahkam bo'lishiga yordam beradi. Ota-onalar farzandlariga an'analar, urf-odatlar va axloqiy qadriyatlarni o'rgatib, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo'shadilar. Bu esa o'z navbatida oila ichidagi hamjihatlik va o'zaro hurmatni mustahkamlaydi.

4. Ta'lim va ma'lumot darajasi. Ta'lim – oila farovonligining asosiy omillaridan biridir. Ta'lim va ma'lumot darajasi yuqori bo'lgan ota-onalar o'z farzandlariga ham yaxshi ta'lim berishadi, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlaydi. Shuningdek, ta'lim darajasi yuqori bo'lgan shaxslar ko'proq iqtisodiy imkoniyatlarga ega bo'lishadi, bu esa oila farovonligini oshiradi. Aniqlanishicha, ota-onalar bolalar bilan suhbatlashishga, o'ynashga qancha vaqt ajratsa, bolalar shunchalik yaxshi rivojlanadi. Boshqa tomondan, ota-onalari yoki ulardan biri bilan muloqot qilish imkoniyatidan mahrum bo'lgan bolalarda sezgirlik kuchayganligi va tengdoshlari bilan aloqa o'rnatishda qiyinchiliklarga duch kelganligi isbotlangan. Bolaning rivojlanishi uchun jiddiy xavf uning fiziologik ehtiyojlarini hissiyotsiz, hatto to'laqonli bo'lsa ham, bir vaqtning o'zida aloqa, mehr, iliqlik va yaxshi so'zlarning etishmasligi bilan qondirishdir. Faqat ota-onalarning bola bilan doimiy aloqasi chuqur hissiy aloqalarni yaratishga yordam beradi, o'zaro quvonchni keltirib chiqaradi.

5. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi – yaqin qarindoshlar, do'stlar va jamoa tomonidan ko'rsatiladigan yordam va qo'llab-quvvatlash oilaning farovonligi uchun katta ahamiyatga ega. Bu turli qiyinchiliklarni yengib o'tishda yordam beradi va oilaning stress darajasini kamaytiradi.

6. Oilaviy munosabatlar. Oila ichidagi munosabatlarning sog'lom va ijobiy bo'lishi ham farovonlikning muhim omillaridan biridir. O'zaro ishonch, hurmat, tushuncha va muloqot oilaviy muhitni sog'lomlashtiradi. Noto'g'ri munosabatlar va nizolar esa oilaviy hayotga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yuqorida sanab o'tilgan

omillar oilaning farovonligi uchun muhim ahamiyatga ega. Ularning har biri o'zaro bog'liq bo'lib, birining yomonlashuvi boshqalariga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, oila farovonligini ta'minlash uchun barcha sohalarida balans va barqarorlikni saqlash muhimdir. Faqatgina shunday yondashuv oilaning uzoq muddatli va barqaror farovonligini ta'minlashga yordam beradi. Bundan tashqari oilaning farovon bo'lishi, baxtli oila bo'lishi uchun psixologlar quyidagi tavsiyalarni bergan:

-Baxtli er-xotinlar bir-birlari bilan har qanday mavzuda suhbatlashishi va maslahatlar berishi kerak,

-Er-xotinlar bir-biriga va farzandlariga tez-tez yaxshi ko'rishini aytishi va bag'riga bosishi kerak,

-Ijobiy kayfiyat va har narsani yaxshi tomonlarini ko'ra bilish oilaviy hayotda muhim rol o'ynaydi,

-Uyda shunday sharoit yaratish kerakki, inson uyga kirishi bilan bahri-dili yayrasin,

-Oilaviy dasturxon atrofida to'planib ovqatlanish ham baxtli va mustahkam oilalarga hos xususiyatlar hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XIV bobi oilaga bag'ishlanib, oilaning ijtimoiy maqomi aniq va ravshan belgilab qo'yilgani dunyo davlatlarining bosh qonunlarida uchraydigan kamyob voqelikdir.

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining 76-moddasiga ko'ra, oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir, hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir. Oilaviy hayot masalalarini huquqiy tartibga solishga bag'ishlangan o'zbekiston respublikasining oila kodeksi qabul qilingan. Shuningdek, nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqliligiga asoslanishi, ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majbur ekanligi, farzandlar ota-onalarning nasl-nasabidan va fuqarolik holatidan qat'i nazar, qonun oldida tengligi, onalik va bolalik davlat tomonidan muhofaza qilinishi konstitutsiyamizda o'z ifodasini topgan.

Qolaversa, asosiy qonunimizning 80-moddasida voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburligi belgilangan.² Shuni ham ta'kidlashimiz kerakki, oilada ota-ona o'z farzandini oq yuvib oq tarab voyaga yetkazadi. Ularni har tamonlama yetuk qilib tarbiyalaydi, voyaga yetgandan keyin esa ota-onamizga g'amxo'rlik qilishimiz barchamizning burchimiz hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A. Karimov ham bu masalaga alohida e'tibor qaratganligi bejiz emas, albatta

² O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 12-bet

"oilaga e'tiborimizni tubdan o'zgartirish, oilalarni avvalo ijtimoiy jihatdan himoyalash, e'zozlash, qo'llab-quvvatlash bugungi kunimiz uchun va ertangi istiqbolimiz uchun naqadar muhim va dolzarb ekanligini yaxshi tushunishimiz va anglashimiz darkor.³ Shunday ekan oila muqaddasligini hozirgi yosh avlodga singdirib borishimiz lozim. Yangi oila qurish ostonasida turgan yoshlarni oilaga tayyorlashimiz, ularga maslahatlar berishimiz lozim. Shu orqali oilalarning mustahkamligini ta'minlashimiz, hozirgi kunda ko'payib borayotgan ajrimlar sonini kamaytirishimiz mumkin. Oila qancha mustahkam bo'lsa, jamiyat ham shunchalik mustahkam bo'ladi va rivojlanadi. Shuning uchun ham Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh Assambleyasi 1994 yildan e'tiboran har yili 15 may kunini Xalqaro oila kuni sifatida nishonlashga qaror qilgani bejiz emas. "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"ning 16-moddasida shunday deyilgan: Balog'atga yetgan erkaklar va ayollar irqi, millati va diniga qarab biror bir cheklovlarsiz nikohdan o'tish va oila qurish huquqiga egadirlar. Ular nikohdan o'tayotganlarida ham, nikohda bo'lgan vaqtda ham va nikoh bekor qilinayotganda ham bir xil huquqlardan foydalanadilar. Oila tarbiyasi ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo'lsagina, kutilgan natijalarga erishish mumkin. Oila tarbiyasida yutuqlarga erishish ota-onalarning pedagogik bilimlarga egaligi, oila tarbiyasi bo'yicha tajribalar almashishi, ota-onalarni tarbiyaviy ishlarga qizg'in jalb qilishga ham bog'liqdir. Har bir ota-ona oila tarbiyasida o'zlarining burch va mas'uliyatlarini chuqur anglashlari lozim. Farzand tarbiyasida ota-onaning muomalasi muhim o'rin tutadi. Bola ota-ona tomonidan qo'pol, dag'al so'zlar eshitib, kaltak yeb katta bo'lsa, bu uning tabiatiga salbiy ta'sir qiladi. Bu esa o'z navbatida oiladagi nosog'lom muhitda tarbiyalanayotgan boladan "ma'naviy kasal" insonlar shakllanadi. Ular esa jamiyat ma'naviyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oilada ota-onalar "ommaviy madaniyat" ta'siriga berilib ketishi oqibatida farzandlarning tarbiyasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim-tarbiya, odob-axloq bolalikdan berilgani ma'qul. Rasululloh (a.s.): "Birontangiz o'z farzandlaringizni tartib-intizomga o'rgatsa, bu har kuni sadaqa bergandan yaxshiroqdir", deya marhamat qilganlar. Bolalarni intizomga o'rgatish oila mustahkamligiga asos bo'ladi. Islom shu ma'noda ota-onalarni o'z farzandlariga sog'lom tarbiya berishga rag'batlantiradi. Hadisi sharifda "Farzandlaringizni hurmat qiling va ularni yaxshi xulq bilan xulqlantiring" deb ta'kidlangan.⁴ Oilaning muhitiga ijtimoiy omillarning katta ta'siri bo'lib, ijobiy va

³ <https://fayllar.org/oila-va-uning-vazifalari-v2.html>

⁴ <https://religions.uz/uz/news/detail?Id=12>

salbiy taraflari mavjud bo'lib farzandning ijtimoiylashuvida katta ahamiyat kasb etadi va tarbiyasining aksar holatlarda deviantlikka olib kelishga muhim sabab bo'lib qoladi. Sotsializatsiya jarayoni butun umr davom etadigan jarayon hisoblanib, shaxsning komil inson bo'lishiga ta'sir etadi. Maktabgacha ta'lim, maktab, mahalla, oliy ta'lim, ijtimoiy muhit, kasbiy faoliyat, do'stlar davrasi oiladan keyin muhim ahamiyat kasb etadi va bolalarning ijtimoiylashuvida salbiy yohud ijobiy jihatlarni keltirib chiqaradi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, oilaning farovonligi juda ko'p omillarga bog'liq ekan. Jumladan oila farovonligini ta'minlashda tajribali, ko'pni ko'rgan o'taxon va onaxonlar o'giti, purma'no nasixatlari, ularning ibratli hayot tarzi ham muhim o'rin tutadi. Shu jihatdan olganda, jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi oilalarga ular turmushi ibrat bo'lsa, tajribasidan o'rganishsa, o'ylaymizki, oila yanada mustahkam va voyaga yetayotgan farzandlar tarbiyasi bo'ladi. Binobarin, oila qo'rg'oni ma'naviy yetuklik va boy tajriba asosida yanada mustahkamlanib boradi. Malumki, jamiyatning muhim bogini bolgan oilalar qanchalik tinch va totuv bolsa, shundagina davlat tinch va barqaror ravnaq topishi mumkin. Shu jihatdan, oila qo'rg'onining mustahkamligi va unda manaviy jihatlarning shakllanishi hamda amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega. Binobarin oila deb atalmish muqaddas makonda farzandlar kamolga yetadi, ulgayadi.

Shunday ekan, jamiyatda yuzaga kelayotgan oilalar qanchalik mustahkam qurilmoqda, poydevori chi? Darhaqiqat, oilaning barpo etilishida kimlar yoki nimalar muhim rol o'ynaydi, tashqi ta'sirlar - chi? Mavjud oilalar va yangi barpo etilayotgan kichik bir oila o'z mavqeini qanchalik asramoqda? Oila – muqaddas qo'rg'on, oila – manaviy kamolot maskani va boshqa bir qancha so'z va iboralar bilan oilaning mavqeini belgilaymiz. Albatta, jamiyatda namunali oilalar talaygina. Namunali oila deganda, oilaviy munosabatlar manaviy mezonlar asosida qurilgan, yaxshi va axloqli farzandlar tarbiyalagan, nurli, piru badavlat otaxon va onaxonalar ko'z oldimizga keladi. Ularning borligi boshqalar uchun ibrat maktabidir. Ammo, afsus, bizni oylantirgan masala bu – oila qo'rg'onining buzilishiga salbiy tasir ko'rsatayotgan bir qancha tashqi va ichki omillardir. Tashqi omil sifatida g'arbona yashash tarzining o'zlashtirilishi bo'lsa, ichki omil sifatida esa, yoshlarning oilaga manaviy jihatdan etarli tayyorgarlikka ega bo'lmaslik masalasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/oila>
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
3. <https://fayllar.org/oila-va-uning-vazifalari-v2.html>
4. <https://madreshoy.com/uz/oila-turlari-asosiy-xususiyatlari/>
5. <https://religions.uz/uz/news/detail?Id=12>

IJTIMOYIY ISH AMALIYOTIDA JAMO'A BILAN ISHLASH KO'NIKMASI

Norjigitova Xumora Norjigit qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo'g'on filiali

Ijtimoiy ish yo'nalishi 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Abbasova Maftuna Subxonovna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali

Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrasi dotsenti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada ijtimoiy ish faoliyati haqida va jamoa bilan ishlash ko'nikmalari, bir-biriga bo'lgan munosabatlari, guruhdagi birdamlikni oshirishni, o'zgalarni fikrlarini e'tiborga olish kabi xislatlarni shakllantirishni, ko'pchilik orasida o'z fikrlarini erkin ifodalay olish qobiliyatini o'stirishni, jamoada bir-biriga yordam berish tushunchalarini shakllantirishni, jamoadagi jamoadoshlari bilan samarali ish munosaatlarini o'rnatishni, jamoaviy muommolarga jamoa bilan birgalikda yechim topish kabi masalalar yuzasidan so'z borgan.

Kalit so'zlar: jamoa, shaxs, ijtimoiy ish, omma, empatiya, muloqot, ijimoiy birlik, jamoaviy, xodimlar, raqobat, muommo, guruh, jamoadoshlar.

Jamoaning kuchi har bir ishtirokchi xodim hisoblanadi

Har bir ishtirokchi xodimning kuchi esa- bu jamoadir

Fil Jekson

Kirish:

Yurtimizda inson kamoloti bilan bog'liq bo'lgan ko'plab faoliyat turlari mavjud, lekin ijtimoiy ish alohida kasb etadi.

Ijtimoiy ish- bu odamlarga insonlar orasidagi munosabatlarni hal qilish va jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlarga ko'maklashishga yo'naltirilgan, ularning hayotiy farovonligini oshirish maqsadida yordam ko'rsatish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha kasbiy faoliyatdir. Ijtimoiy ish amaliyotida jamoa bilan ishlash ko'nikmasiga alohida e'tibor berishimiz kerak. Chunki bu biz uchun juda ham muhim hisoblanadi. Jamoa bo'lib ishlash ish sifatini yaxshilashga yordam beradi. Oldingi davrlarda va hozirda ham jamoa bo'lib ishlash afzalikkari juda ham yuqori hisoblangan.

Jamoa — kishilarning uyushgan shakli. Jamoa (lotincha «kollektivus» so'zining tarjimasida bo'lib, yig'ilma, omma, birgalikdagi majlis, birlashma, guruh) degan ma'noni anglatadi. Jamoa bir necha a'zo (kishi)lardan iborat bo'lib, ijtimoiy ahamiyatga ega umumiy maqsad asosida tashkil topgan guruh demakdir. Turkiyazon xalqlarda, jumladan o'zbeklarda jamoa azaldan ijtimoiy birlikni anglatib kelgan. Odamlarning

jamo'a bo'lib yashashi zaruriyatini Suqrot, Platon, Aristotel, Markaziy Osiyo mutafakkirlari Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Ulug'bek, Alisher Navoiy va boshqalar ilmiy asoslab berganlar. Ayniqsa, buyuk faylasuf olim Abu Nasr Forobiy o'zining asarlarida jamoa bo'lib yashashga tabiiy moyillik inson turmush tarzining mazmunini tashkil etishini uqtiradi. Forobiy bu haqida quyidagi fikr-mulohazalarni bayon etgan: «Har bir inson o'z tabiati bilan shunday tuzilganki, u yashash va oliy darajadagi yetuklikka erishmoq uchun ko'p narsalarga muhtoj bo'ladi, u bir o'zi shunday narsalarni qo'lga kirita olmaydi, ularga ega bo'lish uchun odamlar jamoasiga ehtiyoj tug'iladi. Shu sababli yashash uchun zarur bo'lgan, kishilarni bir-biriga yetkazib beruvchi va o'zaro yordamlashuvchi ko'p kishilarning birlashuvi orqaligina odam o'z tabiati bo'yicha intilgan yetuklikka erishishi mumkin. Bunday jamoa a'zolarining faoliyati bir-butun holda ularning har biriga yashash va yetuklikka erishuv uchun zarur bo'lgan narsalarni yetkazib beradi. Shuning uchun inson shaxslari ko'paydilar, natijada inson jamoasi vujudga keldi».

Bobokolonlarimiz ham jamoa haqida o'zlarining ko'plab fikrlarini qoldirib ketishgan. Bunda Farobiyning jamoa haqidagi fikriga e'tibor qaratadigan bo'lsak, har bir inson bu jamiyatda yashashi, buyuk inson bo'lib yetishishi uchun jamoaga muhtoj ekanligini, jamoasiz, insonlarsiz rivojlana olmasligini alohida ta'kidlab o'tadi.

Jamoa odamlar maqsad-manfaatlarining umumiyligi, o'zaro hamkorlik qilishlari zarurligi, mehnat va maishiy hayotiy faoliyatlari yo'nalganligi zaminida o'zaro birgalikda harakat qilishlarini taqozo etishdan vujudga keladi. Odamlarning faoliyat turlariga mutanosib tarzda mehnat, ta'lim-tarbiya, maishiy hayot, badiiy ijod, harbiy, jismoniy tarbiya, sport, oila kabi doiralarda jamoalar vujudga kelishi va samarali amal qilishi mumkin. Zamonaviy talqinda «jamo'a» tushunchasi ikki xil ma'noda ishlatiladi.

Birinchidan, jamoa deganda bir necha kishilarning muayyan maqsad yo'lida birlashuvidan iborat tashkiliy guruhi tushuniladi (masalan ishlab chiqarish jamoasi, zavod jamoasi, o'quv yurti jamoasi, xo'jalik jamosi va hokazo).

Ikkinchidan, jamoa deganda yuqori darajada uyushtirilgan guruh tushuniladi. Chunonchi, o'quvchilar jamoasi yuqori darajada uyushtirilgan birlashma hisoblanadi. Har bir ijtimoiy ishchi o'zi uchrashadigan turli odamlar bilan ishlashda uning maqsadlari va munosabati qanday bo'lishi kerakligini o'zi hal qilishi kerak. Uning o'zgarishlarga erishishdagi sa'y-harakatlari kimga foyda keltirishi, kim unga bu o'zgarishlarni amalga oshirishga ruxsat bergani, kimning xatti-harakatlariga o'zgartirish yoki ta'sir ko'rsatishi kerakligi, ongni qayta ishlashga qaratilgan sa'y-harakatlarida turli maqsadlarga erishish uchun kim bilan hamkorlik qilishi kerakligi aniq bo'lishi kerak uning xulq-atvorida o'zgarishlarga bog'liq. Jamoa bilan ishlaydigan har bir inson o'zining xatti-harakatlarini, yurish-turishini, iqtidorini, qobiliyatini, fikrlashini, bilimni ko'rsata olishi kerak. Jamoa bilan ishlash juda ham muhim hisoblanadi. Ulardan muhimlarini aytadigan bo'lsak birinchi navbatda jamoa bilan

aloqani yaxshi yo`lga qo`yib olish kerak. Bu har bir xodim uchun muhim. Aloqa ya`ni muloqot ijtimoiy ish xodimlari uchun muhim mahoratdir. Jamoda agar muloqot madaniyati bo`lmasa u yerda ish surati ham keskin tushib ketadi, va tushunmovchiliklar yuzaga keladi. Keyin har bir jamoda ishlayotgan xodim tashkilotchi bo`lishi kerak.

Jamoa bilan ishlash metodikasi. Jamoa bilan ishlash ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish va ichidagi rollarni aniqlash uchun ishlatiladigan har xil faoliyat turlari uchun umumiy atama jamoalar, ko`pincha birgalikdagi vazifalarni o`z ichiga oladi. Jamoa tuzish bo`yicha ko`plab mashqlar guruh ichidagi shaxslararo muammolarni ochib berishga va ularni hal qilishga qaratilgan. Jamoa bilan ishlashning ahamiyatiga keladigan bo`lsak 5 ta muhim ahamiyati bor hisoblanadi. Ulardan birinchisi- Ish joyidagi nizolarni kamaytirish. Mojarolar ko`pincha nosog'lom raqobatli ish joyida sodir bo`ladi, chunki jamoadoshlar tengsiz munosabat va manfaatlarga ega. Ish joyida vazifalar to`qnashuvi, munosabatlardagi nizolar va qadriyatlar ziddiyatlarini ko`rish odatiy holdir. Ijobiy ish joyini saqlash Jamoda ishlash juda muhim, chunki yaxshi jamoaviy ish xodimlarni baxtli qiladi va har doim ijobiy ish muhiti bo`lib qoladi. Jamoaviy ish erkin chavandozlar, tushunmovchiliklar va keraksiz bahs-munozaralarning oldini oladi. Qattiq janjaldan keyin ham a`zolar bir-birlarini yaxshiroq tushunishlari mumkin. Yaxshi jamoa a`zosi yangi vaziyatlarda tajribasiz yoki shaxsiy favqulodda vaziyatlarni hal qilishga majbur bo`lgan boshqa jamoadoshlariga ko`rsatma berishga tayyorligini baham ko`rishi mumkin. Odamlarni jamoaviy ishning muhimligini tushunishga undash uchun eng yaxshi jamoa qurish faoliyati qanday?

Jamoa qurish faoliyatini yo`lga qo`yish haqida gap ketganda, yig`ilish boshlanishi, muloqot, muammolarni hal qilish, aqliy hujum va xodimlar bilan bog`lanishni o`z ichiga olgan 5 asosiy tur mavjud. Har bir tadbirning maqsadiga qarab, siz tegishli tadbirlarni loyihalashingiz mumkin. Uchrashuvni boshlash uchun siz muzqaymoqlar va jonli so`rovlarni o`tkazish haqida o`ylashingiz mumkin. Jamoa tarkibiga quyidagilar kiradi:

- maqsadlar atrofida moslashtirish
- samarali ish munosabatlarini o`rnatish
- jamoa a`zolarining roli noaniqligini kamaytirish
- jamoaviy muammolarga echim topish

Jamoa tuzish - bu tashkilotlarda guruhlarini rivojlantirish bo`yicha eng ko`p ishlatiladigan tadbirlardan biridir. Jamoa tuzish samaradorligi bir tashkilotdan boshqasiga sezilarli darajada farq qiladi. Eng samarali harakatlar guruh a`zolari bir-biriga bog`liq, bilimdon va tajribali bo`lganda va tashkiliy yetakchilik jamoani faol ravishda tashkil etganda va qo`llab-quvvatlaganda sodir bo`ladi. Jamoani samarali shakllantirish jamoaning maqsadlari to`g`risida xabardorlikni o`z ichiga oladi. Jamoalar maqsadlar, rollar va protseduralarni ishlab chiqish uchun ishlashi kerak. Jamoani

shakllantirish jamoaviy samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Maqsadni belgilash va rolni aniqlashtirish ta'sir ko'rsatdi kognitiv, ta'sirchan, jarayon va ishlash natijalar. Ular ta'sirchan va jarayon natijalariga eng kuchli ta'sir ko'rsatdi, bu esa jamoani shakllantirish muammolarni boshdan kechirayotgan jamoalarga foyda keltirishi mumkinligini anglatadi. salbiy ta'sir, masalan, birdamlikning yo'qligi yoki ishonch. Shuningdek, bu jarayonda muammolarga duch keladigan jamoalarni yaxshilashi mumkin, masalan, rollarda aniqlik yo'qligi. Maqsadni belgilash va rolni aniqlash eng katta ta'sirga ega, chunki ular motivatsiyani kuchaytiradi, ziddiyatlarni kamaytiradi va individual maqsadlar, maqsadlar va motivatsiyani belgilashga yordam beradi. Jamoa bilan ishlash ko'nikmalarining yetishmasligi: Rahbarlar oldida turgan muammolardan biri bu jamoaga yo'naltirilgan xodimlarni topishdir. Aksariyat tashkilotlar ushbu ko'nikmalarni o'quvchilarga singdirishda ta'lim muassasalariga ishonadilar. Dyer, ammo talabalar yakka tartibda ishlashga va hamkorlik qilmasdan muvaffaqiyat qozonishga da'vat etilishiga ishongan. Bu jamoaviy ishlash uchun zarur bo'lgan xatti-harakatlarga qarshi ishlaydi. Boshqa bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, jamoaviy mashg'ulotlar kognitiv, ta'sirchan, jarayon va ishlash natijalarini yaxshilagan. Dyerning fikriga ko'ra, bir xil jismoniy makonda bo'lmagan shaxslar tobora ko'proq hamkorlik qilmoqdalar. A'zolar odatda boshqa jamoa a'zolari bilan aniq munosabatlarni o'rnatolmaydilar. Boshqa bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yuzma-yuz muloqot samarali jamoaviy muhitni yaratishda juda muhimdir. Yuzma-yuz muloqot ishonchni rivojlantirishning kaliti edi. Bu guruh a'zolarining o'zlarining va boshqalarning tegishli rollari va vazifalarini tushunishini yaxshilashga urg'u beradi. Bu noaniqlikni kamaytirish va rollarni aniqlashga va sozlashga qaratilgan tadbirlar orqali strukturaning ahamiyatini tushunishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Bu a'zolarining o'zaro bog'liqligini va har bir a'zoning diqqatini jamoaning muvaffaqiyatidagi o'z roliga qaratishi muhimligini ta'kidlaydi. Muammoni hal qilish. Bu asosiy muammolarni aniqlashga urg'u beradi. Shaxslararo munosabatlar. Bu o'sishni ta'kidlaydi jamoaviy ish ko'mak berish va olish kabi ko'nikmalar, aloqa va almashish. Shaxslararo nizolari kamroq bo'lgan jamoalar, odatda, boshqalarga qaraganda ancha samarali ishlaydi.

Jamoa bilan ishlashning afazalliklari :

Guruhda birdamlikni oshiradi

O'zgalarni fikrlarini etiborga olish kabi hislatlarni shakllantiradi.

Ko'pchilik orasida o'z fikrini erkin ifodalay olish qobiliyatini o'stiradi .

Jamoada bir biriga yordam berish tushunchalarini shakllantiradi .

Biz bilganimizdek har bir ijobiy jihatga ega narsani o'ziga xos kamchiliklari bor hozir quyida bazi kamchiliklarni keltirib o'taman .

Jamoa bilan ishlashning kamchiliklari :

Jamoa orasida hamma teng emasligi yani jamoa a'zolarining bilim darajasi turlicha bo'lishi.

Jamoa a'zolarining bir birga qaram bo'lib qolishi ya'ni har bir individual shaxsga berilgan vazifani bajarishga yordam berish natijasida ma' sulyat xissini yo'qolib borish. Jamoadagi yetakchilarda ularni jamoasini oldinga boshlash uchun qobiliyatni yetarli emasligi .

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maqolada ijtimoiy ishning faoliyati, jamoa bilan ishlash ko'nikmasini, guruhdagi birdamlikni, o'zgarar fikrlarini inobatga olish ko'nikmalarini shakllantirishni, har bir tashkilotda jamoa bo'lib ish olib borish qobiliyatini ro'yobga chiqarishni, jamoadagi har bir xodim o'z faoliyatini chin dildan bajarishni, muammolarni birgalikda hal qilishni o'rganishimiz mumkin. Har bir xodim jamoa bilan ishlash ko'nikmasini mukammal bilishi shart. Jamoa tuzish bo'yicha ko'plab mashqlar guruh ichidagi shaxslararo muammolarni ochib berishga va ularni hal qilishga qaratilgan. Jamoa bilan ishlash juda ham muhim hisoblanadi. Jamoa bilan ishlaydigan har bir inson o'zining xatti-harakatlarini, yurish-turishini, iqtidorini, qobiliyatini, fikrlashini, bilimni ko'rsata olishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Metod>
2. <http://daf-uz.simplesite.com/439284582>
3. Asqarova M. va boshq. Pedagogika: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Talqin, 2008. - 288 b.
4. Jabborov U. Sohibqiron davrida adolat // “Milliy tiklanish” gazetasi, 2007 yil, 11 aprel.
5. Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'rayev N. Vatan tuyg'usi. –T.: O'zbekiston, 1996. – 17-18 betlar.
6. Hasanboyev J. va boshq. Pedagogika: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Fan, 2009. - 480 b.
7. Mavlonova R. va boshq. Pedagogika: KHK uchun darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. - 496 b.
8. Mavlonova R., OToraeva, K. Xoliqberdiev. Pedagogika. -T.: "O'qituvchi", 2002.
9. Mavlonova R., B. Normurodova, N. Rahmonqulova, Tarbiyaviy ishlar metodikasi. -T.: "Tib-kitob", 2010.
10. Ortiqov N.O., Jo'rayev A.J. Maktab, oila va jamoatchilik hamkorligi kengashi. T.: "o'qituvchi", 1989.

IJTIMOIY ISHCHIDA EGALLAGAN NAZARIY BILIMLARINI AMALIYOTDA QO`LLAY Olish QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH

Ung`alova Munisa Saydazim qizi

Samarqand davlat universitetining Kattaqo`rg`on filiali

Ijtimoiy ish yo`nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Abbasova Maftuna Subxonovna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo`rg`on filiali

Raqamli texnologiyalar va iqtisodiyot kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada nazariya va amaliyot haqida tushuncha, bu borada olimlarning fikrlari, nazariya va amaliyotning o`zaro bog`liqligi, ular o`rtasidagi farq, ijtimoiy ishda nazariya va amaliyotning uyg`unligi, ijtimoiy ish talabalarida nazariy bilimlarni amaliyotda qo`llash bo`yicha ko`nikmalar va ayrim mulohazalar keltirilgan.

Kalit so`zlar: Ijtimoiy ish, ijtimoiy ishchi, nazariya, amaliyot, bilim, tajriba, ko`nikma, xizmat ko`rsatish, interaktiv darslar, amaliy mashg`ulotlar, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy muammolar, ijtimoiy ish talabalari.

“Bilish yetarli emas, murojaat qilishimiz kerak.

Xohish yetarli emas, qilishimiz kerak.”

Iogann Volfgang fon Gyote

Kirish

Nazariy bilim va amaliy bilim tanganing ikki tomoniga o`xshaydi, ikkalasi ham birdek muhim.

Nazariy bilim deganda biror narsani amaliy yondoshmasdan o`rganish tushuniladi. Bu nima uchun bir texnika muvaffaqiyatli bo`lsa, ikkinchisi muvaffaqiyatsiz ekanligini tushunishga yordam beradi. Nazariy bilim sizga kontsepsiyani uning ortida turgan sababni tushunish kontekstida ko`rish orqali chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Amaliy ta`lim yaxshiroq, chunki u haqiqiy dunyoda voqealar qanday sodir bo`lishini bilishga imkon beradi. Amaliy qo`llashning eng yaxshi qismi – biz amaliy yo`l orqali o`rgangan narsamiz, bilim bizda uzoq vaqt saqlanib qoladi. Amaliy qo`llashda biz o`rganishning eng yaxshi qismi bo`lgan faktlarni qiziqarli tarzda o`rganamiz.

Nazariy ta`lim – bu bilim nima haqida, amaliy tadbiq esa o`rganilgan bilimlarni muayyan hayotiy vaziyatlarda qanday amalga oshirish kerakligidir. Nazariya bilan bir qatorda amaliy qo`llash usuli har bir kishiga faktlar haqida aniq tushuntirish beradi.

Nazariya boshqalarning tajribalarini o`rgatadi, shu bilan birga muayyan vazifani amalda boshdan kechirish orqali siz o`zingizning tajribangizni yaratishingiz mumkin. Falsafiy nuqtai nazardan, bilim nomoddiydir, ammo amaliy qo`llash ushbu ko`nikmalarni amalda qo`llash orqali uni moddiy qiladi.

DifferenceBetween.com nazariya va amaliyot o`rtasidagi farqlar quydagilar ekanligini tushuntiradi:

- Chanqoqlik, og`riq va qayg`u tushunchalarini nazariy jihatdan tushuntirish juda oson, ammo inson bu farqni haqiqiy hayotda boshdan kechirgandagina tushunadi.
- Nazariy jihatdan, hodisa va tushunchalarni tushuntirish uchun ko`plab taxminlar mavjud bo`lsa, haqiqiy hayotda hech qanday taxminlar mavjud emas va shartlar har doim o`ziga xosdir.
- Nazariya va amaliyotning dixotomiyasi saqlanib qoladi, chunki bu ikkisi barcha o`quv jarayonlarining asosini tashkil qiladi.

The Enterprise Group prezidenti va bosh direktori Jon Mariotto o`z blogida nazariy jihatdan nazariya va amaliyot o`rtasida juda kam farq borligini ta`kidladi, amalda juda katta farq bor. Hayotda ham, biznesda ham, siyosatda ham shunday. Nazariya bizga narsalar mukammal dunyoda qanday ishlashi kerakligini o`rgatadi.

Tajriba bizga nomukammal dunyoda nazariya qanday ishlashi yoki ishlamasligi mumkinligini o`rgatadi. Eng muhimi shundaki, tajriba bizni haqiqiy dunyoning nomukammalliklari tishlaganda boshqa manbalar va turli xil yechimlarni izlashga tayyorlaydi. Tajriba nazariy va amaliy bo`lmasa, xatolardan qochib bo`lmaydi.

Asosiy qism

Ijtimoiy ishchining asosiy vazifasi mijozlariga yordam berish, ehtiyojlarini qondirish va ularning farovonligini oshirishga qaratilgan. Mijozlarning ehtiyojlariga samarali javob berish uchun esa ijtimoiy ishchi jihozlangan bilimlarga ega bo`lishi kerak.

Avvalo ijtimoiy ishchiga nazariya muhimmi yoki amaliyot muhimroqmi?

Nazariya bir- biriga bog`liq tushuncha hisoblanadi. Ularni bir - biridan ajratib bo`lmaydi. Ayn Rand ham bu borada "Nazariya va amaliyotni bir- biriga bog`liq bo`lmagan deganlar birida axmoq, ikkinchisida yanada axmoq" so`zlarini keltirishimiz mumkin.

Bir so`z bilan ikkalasi ham birdek muhim deymiz. Chunki ijtimoiy ishchi nazariya orqali boshqalarning tajribalarini o`rganadi, turli davlatlarning yondashuvini o`rganadi, qanday yordam turlari borligini, xizmat ko`rsatish shakllarini bilib oladi. Amaliyot orqali esa olgan nazariy bilimlarimizni qo`llashimiz tushuniladi. Shu o`rinda Chexovning "Bilim, agar siz uni amalda qo`llamasangiz, hech qanday ahamiyatga ega emas" so`zlarini keltirib o`tish o`rinli. Haqiqatan ham ming bilimli bo`lmaylik uni amalda qo`llay olmasak, o`zimizga, insoniyatga foyda keltira olmasak bilimlarimiz hech qanday ahamiyatga ega bo`lmay qoladi.

Nazariyada olgan bilimlarni amaliyotda qo'llashning o'ziga xos xususiyati - nazariy bilimlarni jismoniy amalda mustahkamlashtirish, ijtimoiy ish talabalariga amaliyotda nazariy bilimlarni samarali qo'llash uchun zarur ko'nikmalar taqdim etish.

Nazariy bilimlarni amaliyotda ijtimoiy muhitda qo'llash, insonlararo aloqalar va jamiyatga samarali ta'sir ko'rsatishga xizmat qiladi.

Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, shaxsiy rivojlanishga olib keladi, malakalarni rivojlantiradi va o'zlashtirilgan bilimlarni yaratadi, ijtimoiy faoliyatda ishtirok etishga imkoniyat yaratadi.

Amaliyotda nazariy bilimlarni qo'llash ijtimoiy muammolarni hal qilishda yordam beradi va aholiga ijtimoiy xizmat ko'rsatishda foyda keltiradi.

Amaliy ta'lim maqsadlari:

Bilim qobiliyati ish beruvchilar va ijtimoiy xodimlarga amaliyotchining martaba taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan amaliy o'rganish maqsadlari va rivojlanish maqsadlari bo'yicha kelishib olish imkonini beradi. "Ijtimoiy ishchilar o'z ish beruvchilari bilan qo'shimcha bilimlarni qanday rivojlantirishlarini rejalashtirishlari kerak", deydi Hilari Burgess, Oliy ta'lim akademiyasining Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ish bo'yicha fan markazining katta ilmiy maslahatchisi. "Bularning ba'zilari amaliyot orqali, ba'zilari ichki treninglar orqali va ba'zilari universitetda malaka oshirishdan keyingi mukofotlar orqali bo'ladi." Bu ish beruvchilardan kasbiy rivojlanish uchun sarflagan mablag'larini ijtimoiy ishchilar o'z amaliyotlari orqali aniqlaydigan ehtiyojlarga moslashtirishni talab qiladi. Bularning barchasini yoz oxirida nashr etilishi kerak bo'lgan yangi CPD asosi bo'ladi. Islohotlar kengashi, shuningdek, ilg'or professional rolni rivojlantirish orqali yuqori darajadagi bilimga ega odamlarni qanday qilib frontda ushlab turishni ko'rib chiqmoqda.

O'rganishni amaliyotga qanday qo'llash kerak

Bilim qobiliyati ijtimoiy xodimlarning inson xatti-harakati va rivojlanishini, shuningdek, amaliyotning huquqiy asoslarini tushunishini nazarda tutadi.

Ular quyidagilarga qodir bo'lishlari kerak:

- Sotsiologiya, ijtimoiy siyosat, psixologiya va salomatlik sohasidagi tadqiqotlar, nazariya va bilimlarni amaliyotda qo'llash.

- Kasbiy mulohazalar doirasini tan olgan holda, ijtimoiy ish amaliyotini ta'minlovchi qonunchilik va siyosat asoslari va yo'riqnomalarini tushunish.

- Inson o'sishi va rivojlanishi bo'yicha amaliy bilimlarni namoyish eting.

- Yosh va rivojlanishni hisobga olgan holda psixologik, ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik va fiziologik omillarning odamlar hayotiga qisqa va uzoq muddatli ta'sirini tan olish.

Xulosa

Ijtimoiy ish talabalarini o'qitish jarayonida amaliyotni qo'llash ijtimoiy ish talabalarining malakalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Amaliyot o'qish jarayonida o'z o'rniga ega bo'lishi kerak.

Ijtimoiy ish talabalariga malakalarni o`rganish, nazariy bilimlarni amaliyotda qo`llab-quvvatlash uchun asosiy qadamdir. Bu jarayon ijtimoiy ish talabalarining rivojlanishiga yordam beradi.

Amaliyotda o`qitish uchun murabbiylikning o`ziga xos usullari bor. Interaktiv darslar, misollar va amaliy mashg`ulotlar ijtimoiy ish talabarlari uchun o`rganish jarayonini osonlashtiradi.

Ijtimoiy ish talabalariga mustaqil ishlash imkoniyatlarini berish, ularning o`zlarini rivojlantirish, malakalarini rivojlantirish va o`z fikrlarini ifodalashda o`ziga xos yo`l ochadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Kasbiy imkoniyatlar: nazariya va tadqiqotlarni amaliyotga tatbiq etish - Jamoatchilik xizmati
<https://www.communitycare.co.uk/2011/07/13/professional-capabilities-applying-theory-and-research-to-practice/>
2. Nazariy bilim va amaliy qo'llash
<https://vesim.ves.ac.in/vesimblog/student-blog/185-theoretical-knowledge-vs-practical-application.html>
3. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi farqni tushuning - Nonprofit PRO
<https://www.nonprofitpro.com/post/understand-the-difference-between-theory-and-practice/>
4. TOP 25 NAZARIYA VA AMALIYOT IQTISODIYO TI | AZ iqtiboslari
<https://www.azquotes.com/quotes/topics/theory-and-practice.html>

YOSHLAR MADANIYATI, YOSHLAR VA KEKSA AVLOD O'RTASIDAGI ZIDDIYATLAR

Maftuna O'ktamovna Zafar qizi

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali

Ijtimoiy ish yo'nalishi talabasi

Ung'alova Munisa Saydazim qizi

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali

Ijtimoiy ish yo'nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Ishmurodov Bunyod Farxodovich

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola yoshlar madaniyati shakllari hamda ularni jamiyatimizdagi ahamiyati haqida bo'lib ularning keksa avlod bilan qanchalik to'g'ri kelishligi hamda ularning qanday yaxshi va yomon tomonlarini o'rganishga qaratilgan hisoblanadi.

Kalit so'zlar: yoshlar, madaniyat, qiziqishlar, jamiyat, muomala, keksa avlod, texnologiya, faoliyat, jamoa, maktab, din, oila, o'smirlar, tengdoshlar guruhi, deviant xulq-atvor, Yevropa madaniyati.

"Yoshlar madaniyati" atamasi o'smirlarning o'z hayotlarini yuritish usullarini anglatadi. Yoshlar madaniyati qiziqishlar, uslublar, xatti-harakatlar, musiqa, e'tiqodlar, lug'at, kiyim-kechak, sport va tanishuvlarga tegishli bo'lishi mumkin. Yoshlar madaniyatining kontseptsiyasi shundan iboratki, o'smirlar jamiyatdagi keksa avlodlarning asosiy madaniyatidan farq qiladigan normalar, odatlar, xatti-harakatlar va qadriyatlarga ega bo'lgan submadaniyatdir.

Keng qo'llaniladigan yoshlar madaniyati namunalari 1960-yillarda erkinlikdan dalolat beruvchi kiyim kiyish 1990-yillarda Nirvana va 1960-yillarda The Beatles kabi o'smirlar o'zlarini chidab bo'lmas deb biladigan muammolarga bag'ishlangan musiqalarni ijro etuvchi musiqa guruhlari ortidan. Yorqin rangga bo'yalgan sochlar, tikilgan sochlar, qirqib olingan sochlar kabi mos kelmaydigan soch turmagi.

-Spirтли ichimliklar, chekish, giyohvand moddalarni iste'mol qilish kabi ota-onalar tomonidan qabul qilinadigan va kutilgan narsalarga zid bo'lgan xatti-harakatlar

-O'zini ajratib qo'yish uchun jasur tildan foydalanish, masalan, haddan tashqari la'natlash yoki ezoterik "salqin" shov-shuvli so'zlardan foydalanish

-Mustaqillik va nomuvofiqlikni tasdiqlash uchun maktabni tugatish yoki past darajadagi jinoiy faoliyat kabi xatti-harakatlar

-Tengdoshlar uchun maqbulroq ko'rinish uchun ba'zi muassasalarga borishdan bosh tortish.

-Tengdosh guruhlarning kutganlariga mos kelish uchun akademik ko'rsatkichlarning o'zgarishi

-O'smir o'z tengdoshlari bilan bog'lash uchun romanlardan ko'ra komikslar yoki jurnallarni afzal ko'radigan ommaviy axborot vositalarining o'zgarishi.

-Xuddi shu markadagi kiyim-kechak, poyabzal va portativ musiqa pleyerlari, ryukzaklar va telefonlar kabi boshqa moddiy mahsulotlarga bo'lgan xohish

-U afzal ko'rgan mahsulotlar sifatining o'zgarishi, ya'ni do'stlarining tovarlariga o'xshash qimmatroq tovarlar yoki tengdoshlarining narsalariga ko'proq mos keladigan arzonroq tovarlar.

-Maktab, din yoki oilaga munosabat o'zgaradi

-Ularning boshqalarga nisbatan mehribonlik bilan munosabatda bo'lish yo'lidagi o'zgarish, yoki ko'proq befarqlik

-Har bir avlod o'z hayoti va davrini aks ettiruvchi o'z yoshlik madaniyatiga ega bo'ladi.

Yoshlar madaniyatini rivojlantirish

Yoshlar madaniyati 20-asrda o'smirlarning bir joyga to'planishi odatiy holga aylanganda haqiqatan ham rivojlandi. Tarixiy jihatdan, bu vaqtgacha ko'plab o'smirlar ko'p vaqtlarini kattalar yoki bolalar aka-ukalari bilan o'tkazdilar. Majburiy ta'lim va boshqa ijtimoiy o'zgarishlar o'smirlarning birgalikda ijtimoiylashuvini yanada kengroq qildi.

Mavjud holat: Bugungi yoshlarning muqaddas dinimizga, ota-onaga, bilimga, nikohga, kasb-koriga va albatta muomala madaniyatiga bo'lgan saviyasi pasayib bormoqda. Albatta bu bugungi kunning asosiy hal qilish va aniqlik kiritish kerak bo'lgan masalalardan biridir. Chunki bugungi kunda mamlakatimizda jamiyatimiz va xalq farovonligini oshirish uchun internet, tv, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa ko'plab imkoniyatlar yoshlarni qiziqishini oshirmoqda bu yaxshi lekin biz shu bilan birga o'z mentalitetimizni madaniyat va islom dini buyurgan ota-onaga bo'lgan hurmat hissini yuksaltirishimiz kerak. Sababi bugungi kunda internetga kirayotgan yoshlarning 90%dan ko'prog'i (bu shahsiy tekshiruvimdan kelib chiqib) chet elga aloqador xabar, video, musiqa, rasmlarni ko'rib o'tiradi.

Shu o'rinda savol tug'iladi nega aksar yoshlar tariximizni bobokalonlarimizni bilishmaydi lekin falon futbolchini qachon tug'ulganini-yu qayerda o'ynashini aniq sanasigacha biladi? Bunga sabab faqat yoshlar emas balki ularni katta qilayotgan ota-onalar ham birdek sababchi mening nazarimda. Nimaga desangiz xoxlagan o'ziz tanigan o'nta odamga savol bering! Kimni uyida 100 ta kitob bor? Va yana kimning uyida nechta televizor bor? 100 ta kitobni puliga 1 ta televizor bermas lekin 1 ta televizorning puliga 100dan oshiq kitob beradi.

Bu borada yoshlarga tarbiyani bog'cha, maktablardan boshlasak ota-onalarga ta'limni masjid va jamoat joylardan boshlashimiz kerak. Xo'p endi savol tug'iladi bog'cha, maktab, masjidlarda aniq ta'lim tarbiya berilyapti lekin jamoat joylarida qanday ta'lim beriladi? Bunga javob Jamoat joylarida bannerlarda yozilgan hadis oyat yoki dono xalq so'zlaridan to'liq yoki parcha yozib qo'yish kerak yoki chiroyli bir tarbiyaviy surat shaklida ta'lim berish kerak nazarimizda.

Har doimgidek, keksa ishchilar yosh hamkasblariga bir-ikki narsani o'rgatishlari mumkin. Ammo ta'lim ikki tomonlama ko'chadir va keksa ishchilar ham yangilardan o'rganishlari mumkin. Mana shu darslardan bir nechtasi.

Keksa ishchilar yosh ishchilarga nimani o'rgatishi mumkin

Og'ir vaqtlar: "Yosh ishchilar 1970-yillardagi tanazzulni boshdan kechirmadilar va ish joyida hali ham Depressiyani eslaydigan odamlar bor va shuning uchun ular iqtisodiy tsikllar haqida donolik bilan o'tishlari va narsalarga uzoq muddatli qarashni ta'minlashlari mumkin." Biz endi keksa va yosh avlodlar boshidan kechirayotgan COVID davrida ham og'ir kunlarni ko'rdik.

Sodiqlik: bu kun modadan chiqib ketgan bo'lishi mumkin, ammo bitta ish beruvchi yoki xo'jayin bilan bog'lanishning o'ziga xos mukofotlari bor. Keksa ishchilar qalin va nozik ishlarni bajarish nimani anglatishini bilishadi. Bitta kompaniya bilan ishlash oson bo'lmasligi mumkin ayniqsa, ish joyini tez o'zgartirish tezda qoniqish, ko'proq maosh va yaxshi imtiyozlar olib kelishi mumkin bo'lsa, lekin keksa ishchilar biladilarki, ba'zi kompaniyalar qoladigan va ularga g'amxo'rlik qiladigan xodimlarga g'amxo'rlik qilishadi. Ya'ni, bugungi kunda tashkilotga sodiq qolish degan fikr hech qanday mukofotga ega emas va shuning uchun odamlarning aksariyati tashkilotga va ularning ehtiyojlariga hissiy jihatdan bog'liq emas.

Tajriba: Korporativ siyosat, kompaniya siyosati yoki sanoat bilimi bo'ladimi, keksa ishchilar arqonlarni bilishadi. Ularning aksariyati odamlar, ish joylari va muvaffaqiyatlar haqida bilganlarini yetkazishdan xursand. Kompaniyada qancha vaqt qolsangiz, butun jarayonlarni, biznes tsikllarini va eng muhimi, turli odamlar bilan muomala qilish uchun yumshoq ko'nikmalarni o'rganish imkoniyati shunchalik yuqori bo'ladi.

Shaxslararo ko'nikmalar: "Keksa ishchilar yakkama-yakka munosabatlarda juda malakali ijtimoiy hayvonlardir." Yosh ishchilarning barcha texnologik bilimlari ularning shaxslararo vaqt etishmasligini qoplamaydi. Keksa ishchilar yoshlarga umumiy xushmuomalalik va jamoaviy o'yin kabi ish joyidagi asosiy shaxslararo ko'nikmalarni o'rgatishlari mumkin. Texnik bilimga ega bo'lgan holda, tashkilotda martaba ko'tarilishi uchun shaxslararo ko'nikmalarga ega bo'lish juda muhimdir.

Afsus: "Keksa ishchilar, odatda, o'zlarining kasb tanlashlarida nimadan afsuslanishlarini yaxshi tushunadilar", "Muvaffaqiyat uchun yangi qoidalar". "Odamlar odatda qilgan ishidan emas, qilmaganidan afsuslanadi. Keksa ishchilar bu

afsuslardan foydalanib, o'z martabangizni qanday boshqarish kerakligi haqidagi g'oyalarni o'tkazishi mumkin, shunda u yanada qoniqarli bo'lishi mumkin. Ishda ko'proq vaqt sarflasangiz, o'tkazib yuborilgan imkoniyatlar martabaga qanday ta'sir qilganini yoki yaxshi martaba uchun yordam berishi mumkinligini bilib olasiz.

Mustaqillik: "Yillar davomida yosh ishchilar ota-onalar va ularning jamoalari tomonidan g'amxo'rlik qilishdi, ammo endi ular yolg'iz." "Keksa ishchilar o'zlariga qanday qaram bo'lishni bilishadi. Ular yangi ishchilarga ish joyida bo'lganlarida, ularga g'amxo'rlik qilish uchun hech kimga ishona olmasligini o'rgatishlari mumkin". Ko'p marta ular ish uchun oilaviy hayot va shaxsiy hayotga murosaga kelishgan. Bugun biz yosh avlod ota-onasini yaxshi darajada ko'rib, chiroyli pul topib yuribmiz, lekin ular hayotlarida bunday yutuqlarga erishish uchun qanchalar murosaga kelganliklari, qanchalar mehnatlari, mashaqqatlari borligini bilishmaydi. Aytgancha, yangi avlodning umidlari bilan qolish va o'tmish va eski kunlar bilan taqqoslanmaslik kerak.

Yosh ishchilar keksa ishchilarga nimani o'rgatishi mumkin.

Yangi texnologiya: Bu eng aniq soha. Kompyuterlar, PDAlar yoki bit va baytlarga ega boshqa qurilmalar bo'ladimi, yosh ishchilar undan qanday foydalanishni bilishlari mumkin. Agar ular yo'q bo'lsa, ular qanday qilib o'rganishni osonlashtiradi. Va, ko'pchilik mahoratli odamlar kabi, ular odatda bilganlarini etkazishdan xursand bo'lishadi. Bugungi kunda bunday texnologiyadan foydalanish juda muhim va agar yosh yoshlaringiz buni bilsa, eski format va qo'lda ishlash uslubiga yopishib olgandan ko'ra, undan foydalaning.

Xilma-xillik: Yosh ishchilar turli uy xo'jaliklari va kelib chiqishidan keladi. Ularning "kengroq istiqbollari" keksa ishchilarning o'zgaruvchan dunyo va ishchi kuchiga ko'zlarini ochishga yordam beradi. Qanchalik ochiq va o'z fikrlaringizni qabul qilsangiz, bu jamoa va yaxshi madaniyat uchun yaxshi bo'ladi. Ish joyidagi xilma-xillik har bir xodimning ish joyiga olib keladigan ko'nikmalari va farqlarini hurmat qilish va qadrlashni anglatadi. Odamlar ishtirok etganlarida va jarayonning bir qismi bo'lganlarida o'zlarini motivatsiya his qiladilar.

Job-Hopping: "Keksa ishchilarga faqat yomon, sadoqatsiz yoki qobiliyatsiz xodimlar ketishlari aytilgan." "Aslida, bugungi kunda ishdan boshqa ishga o'tadigan super yulduzlar." Keksa ishchilar martaba o'zgarishini salbiy deb hisoblashlari mumkin bo'lsa-da, yoshlar bu hayotni o'zgartirishi, qoniqish va energiya berishi mumkinligini tushunishadi. Odamlar iste'foga chiqqanda, biz ko'pincha ogohlantirish davrida hurmat yo'qolganini yoki menejerlar va bo'ysunuvchilarning ularga nisbatan munosabati o'zgarganini ko'ramiz. Biz ularning fikrlarini hurmat qilishimiz va professionallikni yuqori darajada ushlab turishimiz juda muhim. Bu odamlarni baxtli qiladi va ular ketganidan keyin munosabatlarni va aloqalarni yanada yaxshi saqlaydi.

Tavakkalchilik: "Yosh ishchilar juda tadbirkor." "Ular ajoyib fikrlovchilardir. Bu, ayniqsa, o'z karerasini korporativ ierarxiya va jarayonlarga hurmat bilan o'tkazgan va

ko'p tavakkal qilmasdan o'tkazgan odamlarga nisbatan to'g'ri keladi". Garchi bu avvalgi davrlarda yomon bo'lmasa-da, "yangi davr yangicha fikrlashni talab qiladi". Qabul qilingan tavakkalchilik ba'zan ortiqcha va minusga ega, ammo hisobli tavakkal qilish kerak. Biz har doim keksalardan biz Divalini sizdan ko'ra ko'proq ko'rganimizni yoki hayotda ko'p yuksalishlar va pasayishlarni ko'rganimizni eshitamiz, lekin bu muhim emas, chunki bugungi kunda biz yosh aholidan avvalgidan ko'ra yaxshiroq tasavvurga ega bo'lishimiz mumkin. eski davrda.

Orzularni ro'yobga chiqarish: "Keksa ishchilar o'z martabalari davomida juda ko'p mas'uliyatni o'z zimmalariga olishgan, ammo endi ular bolalarsiz yoki ipotekasiz qolganlari uchun ular bepul". "Ular tashqariga chiqib, orzularini ro'yobga chiqarishlari mumkin, lekin ular buni amalga oshirmasliklari mumkin. Agar ular yosh ishchilarning harakatlarini va his-tuyg'ularini ko'rsalar, ularning yo'l-yo'riqlariga ergashishlari mumkin."

Bugungi kunda biz yangi avlod o'z ishini tez-tez o'zgartirayotganini va agar ular tashkilotda o'zini bezovta yoki demotivatsiyani his qilsalar, u erda va u erga sakrashda davom etayotganlarini aniq ko'ramiz. Yangi avlodda sabr-toqat etishmayotgani aniq. Ular tez-tez haqoratlanganini his qilishadi va rahbarlarining qattiq gaplarini yoqtirmaydilar. Shuning uchun kompaniyalar bugungi kunda inklyuziv yondashuvga e'tibor qaratmoqdalar va madaniyat tushunchalari haqida gapiradilar.

Shu bilan birga, eski maktab tafakkuri hamon yondashuvda konservativ bo'lib, yosh aholi sonining o'sishiga kelganda tavakkal qilishni xohlamaydi. Aksincha, har doim tashkilotda etarli vaqt sarflagan kishi faqat o'sishi yoki keyingi darajadagi etakchiga aylanishi mumkin deb o'ylash kerak. Bunga javob ha yoki yo'q, lekin agar siz yosh yoshlarga imkoniyat berib, qo'shimcha xavfni olishga tayyor bo'lmasangiz, ko'pincha jamoaning notinchligini va yuqori ishdan chiqish darajasini ko'rishingiz mumkin. Keksa avlod ham yosh avlod o'z fikrini o'ylashini istaydi, lekin yosh avlod o'z tafakkuri bilan keladi va tafakkuri juda aniq. An'anaviy fikrlar bilan o'rnatilgan umidlar hech qachon yangi fikr va g'oyalar bilan mos kelmaydi. Farzand asrab oluvchi bo'lishi va ularning vaqt o'tishi bilan o'zgarishini ta'minlashi va o'z yondashuvlarida amaliy bo'lishi kerak.

Bugun biz yoshlarda o'z fanlari va faoliyat yo'nalishi bo'yicha chuqur bilim etishmayotganini ko'ryapmiz. Biz odamlar yangi narsalarni o'rganish uchun qo'shimcha kuch sarflashga ikkilanishlarini ko'ramiz, chunki ular qo'shimcha kuch sarflash orqali ular uchun hech narsa o'zgarmaydi. Ularning maoshlari bir xil bo'lib qoladi va bu hatto martaba ko'tarilishida ham yordam bermaydi. Ular diqqat markazida bo'lishi mumkin bo'lgan narsalarga hissa qo'shishdan xursand. Bugungi kunda odamlar loyihalarga, qaror qabul qilishga qo'shilishni xohlashadi va ular "Ishchi" unvonidan mamnun emaslar.

Boshqa tomondan, eski avlod hali ham yangi avlod vaqt sarflashi va o'z hayotida boshdan kechirgan azob-uqubatlarni boshdan kechirishi kerak, deb hisoblaydi, ammo bu ish beradi deb o'ylaymizmi? Javob YO'Q. Ko'pincha bunday fikrga ega bo'lgan odamlarning yangi avlod bilan o'z fikrlarida bo'shliqlar paydo bo'lishini va ba'zida ular o'zlarining ishonchlari va ishonchlarini yo'qotishlarini tez-tez ko'ramiz. Odamlar o'z umidlarini cheklashlariga ishonch hosil qilishlari kerak. Biz har doim ham eski kunlarni hozirgi an'analar bilan taqqoslay olmaymiz. Biz Smart TV davriga qadar eski B&W televizorlarini ko'rdik yoki eski qo'ng'iroq telefonlarini aqlli telefonlar davriga ko'rdik. Vaqt o'zgardi va texnologiya bugun ish / ijtimoiylashuv uchun sodir bo'ldi.

Keksa avlod o'z umidlarini cheklashi va yangi fikrlash, g'oyalar va texnologiyalarga mos kelishini ta'minlashi kerak. O'zgarishlarga qarshilik ko'rsatadigan kishi eskirgan bo'ladi va bozor talablari yoki taxminlariga mos kelmasligi mumkin. Bugungi kunda vorislik quvuri deyarli barcha tashkilotlarda muammo ekanligini ko'rmoqdamiz. Mavjud nomzodni tarbiyalash va saqlab qolish tashkilotning asosiy jihatlaridir. Bu investitsiyalarning qaytarilishiga o'xshaydi va agar biz yo'qotsak, biz aqlli investor emasmiz.

Xulosa

Xulosa o`rnida shuni aytishimiz mumkinki, globallashib borayotgan bir paytda yoshlar ommaviy madaniyatni qaydriyatga aylantirmoqda. Buning oqibatida qator muammolar kelib chiqayotganini yuqorida misollar orqali kuzatdik. Yoshlarning kelajakdan havotirda emasligi, beparvoligi hamda vatanparvarlik ruhida ulg`aymayotganligi, ushbu jarayonlarni kuzatayotgan keksa avlod o`rtasida ziddiyatlar kelib chiqmoqda. Keksa avlod o`z o`rnida yoshlarga ibrat bo`lib kelayotgan jihatlarini vedio roliklar orqali ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirish orqali yoshlarga singdirishimiz lozim keksalar tajribasidan oqilona foydalanishimiz ularning tajribalaridan o`rnak olishimiz lozim. Bugungi kunda har ikki avlod ham bevosita bir-biridan o`rganadigan tajribalar borligi sababli ushbu munosabatlar kesalar va yoshlar hamda kelajak avlodga xizmat qiladigan ijtimoiy ahamiyati keng qamrovli bo`lgan vediolarni tadbiq qilishimiz kerak. Buning natijasida har bir ijtimoiy jarayonga atroflicha yondashganligimizni natijasi albatta o`z samarasini berishiga ishonamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1."Keksalik va hozirgi zamon:Mavjud holatlar,rivojlanish tendinsiyalari va istiqboldagi muammolar".N.Egamberdiyeva (2022-yil 13-okyabr)
2. „Jennifer Ellen Robertson. Takarazuka: Sexual Politics and Popular Culture in Modern Japan“.
- 3.„Dolores Martinez. The Worlds of Japanese Popular Culture: Gender, Shifting Boundaries and .
4. <https://pm.gov.uz/oz/lists/view/1469> Keksalar hayot tajribasi yoshlar uchun ibrat.

IJTIMOIY ISHCHILAR UCHUN ASOSIY KO'NIKMALAR VA XUSUSIYATLAR.MIJOZ BILAN ISHLASH MALAKASI

*Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Ijtimoiy ish yo'nalishi*

Talabasi :O'tamova Maftuna Zafar qizi

*Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Ijtimoiy ish yo'nalishi*

Talabasi:Eshnazarova Madina Ilhom qizi

*Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Ijtimoiy ish yo'nalishi*

Talabasi:Mahmatov Hasan Bektimir o'g'li

Annotatsiya: ushbu maqolada ijtimoiy ishchining malakasi hamda o'z mijozlari bilan ishlash jarayonida nimalarga e'tibor qaratishi uchun ko'nikmalar berilgan.Ijtimoiy ishning kasbiy qadriyatlari haqida ma'limotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ko'nikma,f azilat, odob axloq qoidalari, kasbiy qadriyat, Empatiya, madaniy kompetensiya, butunlik, sabr.

Kirish

Ijtimoiy ish dinamik va talabchan kasb bo'lib, u turli ko'nikmalar va fazilatlarni talab qiladi. Ushbu ko'nikmalar tug'ma yoki orttirilgan bo'ladimi, bu sohadagi muvaffaqiyat ijtimoiy xodimlardan ularni butun faoliyati davomida doimiy ravishda rivojlantirishni talab qiladi. Ushbu ro'yxat to'liq bo'lmasa-da, quyidagi ko'nikmalar barcha ijtimoiy xodimlar uchun juda muhimdir. Muvaffaqiyatli ijtimoiy ishchilarning xususiyatlari va ko'nikmalari

1. Empatiya
2. Aloqa
3. Tashkilot
4. Tanqidiy fikrlash
5. Faol tinglash
6. O'z-o'zini parvarish qilish
7. Madaniy kompetensiya
8. Sabr
9. Professional majburiyat
10. Advokatlik
11. Chegarani belgilash
12. Hujjatlar

13. Hurmat
14. Vaqtni boshqarish qobiliyati
15. Kasbiylik

Empatiya

Empatiya - bu boshqa odamning tajribasi va nuqtai nazarini aniqlash va tushunish qobiliyati. NASW buni "boshqa odamning hissiy holati va g'oyalarini idrok etish, tushunish, boshdan kechirish va ularga javob berish harakati" deb ta'riflaydi. Birovning poyafzaliga qadam qo'yish" va tajriba, idrok va dunyoqarash har bir shaxs uchun o'ziga xos ekanligini tan olish ijtimoiy ishchilarga mijozlarni yaxshiroq tushunishga va ular bilan mustahkam munosabatlar o'rnatishga imkon beradi. Bu ijtimoiy xizmatchilarga xizmatlarni samarali taqdim etish uchun uning noyob tajribasi asosida mijozning ehtiyojlarini aniqlashga yordam beradigan hayotiy mahoratdir.

Aloqa

Muloqot - og'zaki va og'zaki bo'lmagan - ijtimoiy ishchilar uchun muhim mahoratdir. Odamlarning keng doirasi bilan aniq muloqot qilish qobiliyati juda muhimdir. Ijtimoiy ishchilarning vazifasi o'z mijozlarini himoya qilishdir - buning uchun ijtimoiy ishchilar mijozning ehtiyojlarini tushunishlari kerak. Tana tilini va boshqa og'zaki bo'lmagan signallarni bilishdan tashqari, bu madaniy kelib chiqishi, yoshi, jinsi, savodxonlik darajasi yoki nogironligidan qat'i nazar, mijozlar bilan to'g'ri va samarali muloqot qilishni anglatadi. Ijtimoiy ishchilar, shuningdek, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar, hamkasblar va agentliklar bilan aloqa o'rnatishlari va ma'lumotlarni aniq tarzda hujjatlashtirishlari va hisobot berishlari kerak.

Tashkilot

Ijtimoiy ishchilar hujjatlar, hisobotlar, hisob-kitoblar va hamkorlikni o'z ichiga olgan bir nechta mijozlarni boshqarish va qo'llab-quvvatlashdan tashqari band jadvallari va keng mas'uliyatli vazifalariga ega. Bu ijtimoiy xodimlardan ishlarni samarali boshqarish uchun mijozlarning ehtiyojlarini birinchi o'ringa qo'yishni va juda tartibli bo'lishni talab qiladi. Tartibsizlik va vaqtni noto'g'ri boshqarish ijtimoiy ishchining mijozning ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldirishi va salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Tanqidiy fikrlash

Tanqidiy fikrlash - bu xolis kuzatish va muloqot natijasida olingan ma'lumotlarni tahlil qilish qobiliyati. Ijtimoiy ishchilar kuzatish, suhbatlar va tadqiqotlar orqali ma'lumot to'plash orqali har bir ishni xolis baholay olishlari kerak. Tanqidiy va noto'g'ri fikrlash ijtimoiy xodimlarga ongli qarorlar qabul qilish, eng yaxshi resurslarni aniqlash va mijozlarga yordam berish uchun eng yaxshi rejani shakllantirish imkonini beradi.

Faol tinglash

Mijozning ehtiyojlarini tushunish va aniqlash uchun ijtimoiy xodimlar uchun faol tinglash zarur. Ehtiyotkorlik bilan tinglash, diqqatni jamlash, to'g'ri savollar berish, so'zlash va umumlashtirish kabi usullardan foydalanish ham ijtimoiy xodimlarga mijozlarni jalb qilish va ishonchni o'rnatishga yordam beradi.

O'z-o'zini parvarish qilish

Ijtimoiy ish talabchan va hissiy jihatdan stressli bo'lishi mumkin, shuning uchun sog'lom ish va hayot muvozanatini saqlashga yordam beradigan faoliyat bilan shug'ullanish muhimdir. O'z-o'ziga g'amxo'rlik stressni kamaytirish va salomatlik va farovonlikni yaxshilashga yordam beradigan amaliyotlarni anglatadi - bu amaliyotlar bilan shug'ullanish charchash va mehr-shafqat charchoqlarining oldini olishga yordam beradi va barqaror martabaga ega bo'lish uchun juda muhimdir. O'zlariga g'amxo'rlik qilish uchun vaqt ajratgan holda, ijtimoiy xodimlar o'z mijozlari uchun eng yaxshi xizmatlarni taqdim eta oladilar. O'z-o'zini parvarish qilish bo'yicha boshlang'ich to'plamimiz bilan o'z-o'zini parvarish qilish haqida ko'proq bilib oling.

Madaniy kompetentsiya

Turli xil kelib chiqishi bo'lgan mijozlar bilan samarali ishlash ijtimoiy xodimlardan madaniy e'tiqod va amaliyotlarga hurmatli va sezgir bo'lishni talab qiladi. Ijtimoiy ishchilar o'z mijozlarining madaniy kelib chiqishini bilishi va hurmat qilishi kerak va NASW tomonidan ta'kidlanganidek, "irqi, etnik kelib chiqishi, jinsi, sinfi, jinsiy orientatsiyasi, dini, yoshi bilan bog'liq bo'lgan turli xil madaniy tajribaga ega bo'lgan odamlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash uchun zarur bilim, ko'nikma va qadriyatlarni izlashda o'zlarining madaniy kelib chiqishi va o'ziga xosligini o'rganing. yoki nogironlik." Xulosa qilmaslik va xilma-xillikni va individual farqlarning qadriyatini qadrlash ijtimoiy ishchiga mijozlarga kerakli narsalarni taqdim etish imkonini beradi.

Sabr

Ijtimoiy ishchilar o'z ishlarida bir qator holatlar va shaxslarga duch kelishadi. Murakkab holatlar va muvaffaqiyatga erishish uchun uzoqroq vaqt talab qiladigan mijozlar bilan ishlash uchun sabr-toqatli bo'lish muhimdir. Bu ijtimoiy ishchilarga mijozning ahvolini tushunish va mijoz uchun qimmat xatolar va yomon natijalarga olib kelishi mumkin bo'lgan shoshilinch qarorlar qabul qilish va umidsizlikdan qochish imkonini beradi.

Professional majburiyat

Ijtimoiy ishda muvaffaqiyatga erishish uchun umrbod o'rganish kerak. Ijtimoiy ishchilar ijtimoiy ish qadriyatlari va axloqiy me'yorlariga va doimiy ravishda rivojlanib borayotgan kasbiy kompetentsiyaga professional sadoqatli bo'lishi kerak. Ushbu majburiyat ijtimoiy ishchilarning missiyasini bajarish uchun zarurdir- "inson farovonligini oshirish va barcha odamlarning asosiy insoniy ehtiyojlarini qondirishga

yordam berish, ayniqsa zaif, ezilgan va qashshoqlikda yashovchi odamlarning ehtiyojlari va imkoniyatlarini kengaytirishga e'tibor berish".

Advokatlik

Ijtimoiy xodimlar ijtimoiy adolatni targ'ib qiladi va advokatlik orqali mijozlar va jamoalarga kuch beradi. Advokatlik ko'nikmalari ijtimoiy ishchilarga o'z mijozlari uchun vakillik qilish va bahslashish va ularni zarur resurslar va imkoniyatlar bilan bog'lash imkonini beradi, ayniqsa mijozlar zaif bo'lsa yoki o'zlarini himoya qila olmaydi.

Chegarani belgilash

Ijtimoiy ish talabchan, stressli soha bo'lishi mumkin. Ko'pgina tajribali ijtimoiy xodimlar ish va hayot muvozanatini o'rnatish uchun chegaralarni belgilashni taklif qiladilar. Mijozlar va boshqa mutaxassislar bilan mavjudligingiz va resurslaringiz asosida chegaralarni belgilash charchashni oldini olish va ijobiy munosabatlarni saqlab qolish uchun muhimdir. Misol uchun, siz ishdan kechki soat 19:00 dan kechiktirmay ketish jadvalini belgilashingiz mumkin, ijtimoiy ishlarda sizning jadvalingiz ehtiyojga qarab o'zgarishi mumkin, ammo boshlanish va tugash vaqtining qo'pol bo'lishi chegaralarni aniqlashga yordam beradi va charchashning oldini olishga yordam beradi.

Hujjatlar

Boshqa ko'plab kasblar singari, ijtimoiy ish ham hujjatlar va hujjatlarni o'z ichiga oladi. Hujjatlashtirish ko'nikmalaringiz sizga fayllarni yangilab turishga, taraqqiyot hisobotlarini yaratishga va mijozlaringiz uchun keng qamrovli davolash yoki boshqaruv rejasini tashkil qilish uchun sohangizdagi boshqalar bilan hamkorlik qilishga yordam beradi.

Kasbiylik

Ijtimoiy ishchilar ijtimoiy ish qadriyatlarini va axloqiga professional sadoqatli bo'lishi kerak. Ijtimoiy ishchi sifatida muvaffaqiyatga erishish uchun doimiy ravishda o'rganish va mijozlaringizga xizmat ko'rsatishning yaxshiroq usullarini, xoh darslar yoki amaliy o'rganish orqali rivojlantirish muhim. Siz kam ta'minlangan aholiga nimani va qanday taklif qilishingizni yaxshilash uchun o'z bilimlaringizni professional tarzda qo'llashga sodiq bo'lishingiz kerak.

Vaqtning boshqarish qobiliyatlari

Ijtimoiy ishchilar odatda katta ish yukiga ega bo'lganligi sababli, har bir mijozga kerakli e'tiborni qaratish uchun vaqtning boshqarish ko'nikmalari kerak. Bu sizga mijozlar bilan muloqot qilish va ma'muriy vazifalarni bajarish imkonini beradi. Vaqtning boshqarish sizga moslashuvchan va ishonchli bo'lish uchun vaqt beradi, bu ikkalasi ham ijtimoiy ishchi rolida muhimdir.

Hurmat

Odamlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ijtimoiy ishchilar uchun muhim mahoratdir. Ehtimol, siz turli xil kelib chiqishi va turli e'tiqodli mijozlarga ega bo'lasiz.

Bu e'tiqodlarni hurmat qilish va har kimga hurmat bilan munosabatda bo'lish juda muhimdir. Hurmat misollariga har bir darajadagi odamlarga e'tibor berish, ularning fikrlarini tinglash va mehr bilan gapirish kiradi.

Ijtimoiy ish kasbining oltita asosiy qadriyatlarini

Xizmat

Ijtimoiy adolat

Shaxsning qadr-qimmati va qadr-qimmati

Insoniy munosabatlarning ahamiyati

Butunlik

Kompetentsiya

Ijtimoiy ishning asosiy qadriyatlariga asoslangan axloqiy tamoyillar

Xizmat

Axloqiy tamoyil: muhtoj odamlarga xizmat qilish va ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun ishlash.

Ijtimoiy adolat

Axloqiy tamoyil: Ijtimoiy adolatsizlikka qarshi turing va zaif va ezilgan odamlar nomidan ijtimoiy o'zgarishlar uchun harakat qiling.

Shaxsning qadr-qimmati va qadr-qimmati

Axloqiy tamoyil: har bir insonni hurmat qiling va madaniy va etnik xilma-xillikni yodda tuting.

Insoniy munosabatlarning ahamiyati

Axloqiy tamoyil: insoniy munosabatlarning muhimligini tan oling va qadrlang va shaxslar va jamoalar farovonligini oshirish uchun ushbu munosabatlarni mustahkamlashga harakat qiling.

Butunlik

Axloqiy tamoyil: Ishonchli bo'ling va kasbning missiyasi, qadriyatlarini, axloqiy tamoyillari va axloqiy me'yorlariga rioya qiling.

Kompetentsiya

Axloqiy tamoyil: o'z vakolatlari doirasida amaliyot o'tkazish, doimiy ravishda kasbiy bilim va tajribani rivojlantirish va kasb bilimiga hissa qo'shish.

Mijoz bilan o'zaro munosabatlarda ijtimoiy xodimning odob-axloqi. Ijtimoiy ishchining odob-axloqi – bu ham shaxsiy, ham mijozning manfaatlari va uning ijtimoiy muhitining manfaatlari muvozanatini ta'minlash zarurati bilan bog'liq juda muhim prinsipdir; ijtimoiy ishchilar va ijtimoiy o'qituvchilarning kasbiy jamoasi, umuman jamiyat. Ba'zilarining manfaatlari boshqalarning manfaatlaridan ustun bo'lolmaydi, ular bironing zarariga amalga oshirilmaydi. Ijtimoiy ishchining shaxsiy odob-axloqi oqilona muvozanatni ta'minlashdan, barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlarini uyg'unlashtirishdan, bir-birining ustuvorligini, shu jumladan, jamiyatning mijozning manfaatlaridan ustunligini va aksincha, ularning shaxsiy manfaatlarini mijoz yoki

jamiyat manfaatlaridan ustunligini belgilashni oldini olish qobiliyatidan iborat. Faoliyatning muhim sharti ijtimoiy ishchining befarqligi sanaladi. Ijtimoiy ishchilar o'z mijozlariga muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan barcha narsani qiladilar. Ijtimoiy ishchilar, davlat ijtimoiy muassasalari, jamoat nodavlat tashkilotlari va birlashmalarining vakillari sifatida, ularga yordam so'rab murojaat qilgan kishining manfaatlari yo'lida harakat qilishadi, ko'pincha u uchun ish tavsifida belgilanganidan ko'ra ko'proq ish qilishadi. Ijtimoiy ishchi o'z kasbiy faoliyati yo'lida yuzaga keladigan ta'sir va bosimlarga berilmasligi kerak; kasbiy vazifalarini xolis bajarish ularning burchidir. Yaxshi niyat ijtimoiy ishchining mijoz bilan o'zaro munosabatlarining barcha bosqichlarida mavjud. U yordam so'ragan odam bilan ishlashda kerakli ohangni beradi, uni samimiylilik va o'zaro munosabatlarga chorlaydi. Yordam so'ragan kishiga yaxshilik tilab, ijtimoiy ishchi uning harakatlari uchun kerakli ko'rsatmalarni beradi, xatolar va kamchiliklarni muloyimlik bilan ko'rsatib beradi, qiyin muammolarni hal qilishda yordam beradi yoki mijozga to'liq g'amxo'rlik qiladi. Axloqiy qadriyatlar va prinsiplar o'rtasidagi nizo holatlarida yechim chiqarish jarayoni Ijtimoiy ishchining shaxsiy odob-axloqi uning kasbiy faoliyati sifati va samaradorligini kafolatlaydi va uning ijtimoiy ishchi va ijtimoiy o'qituvchining xalqaro va milliy axloq kodekslari talablariga javob berishini ta'minlaydi. Ijtimoiy ishning asosiy o'ziga xos prinsiplariga rioya qilgan holda, mutaxassis muayyan axloqiy muammolardan qochishi yoki bu vaziyatdan chiqish yo'lini topishi mumkin, chunki ijtimoiy ish tamoyillari ijtimoiy ishchining asosiy faoliyatini tartibga soluvchi va mijozning axloqiy tamoyillari va axloqiy pozitsiyalarini aniqlashga yordam beradigan ijtimoiy ish axloq kodeksiga asoslangan. Mutaxassis, jamiyat va mijozlarning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish jarayonida o'zaro ta'sir o'tkazish jarayonida bevosita ishtirok etishini inobatga olsak, bunda axloqiy dilemmalarni tadqiq etish muhim sanaladi.

Axloqiy dilemma – bu axloqiy tanlovning holati bo'lib, unda bitta axloqiy qadriyatni anglash boshqasini yo'q qiladi, unchalik muhim emas. Agar biz axloqiy dilemma masalasini kasbiy faoliyat doirasida ko'rib chiqadigan bo'lsak, endi bu muammoni professional axloq kodekslarini yaratish orqali olib tashlash mumkin deb hisoblashadi. Umuman olganda, bunday axloq qoidalari ko'pincha kasbiy faoliyat jarayonida paydo bo'ladigan axloqiy muammolarni hal etishga foydali ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun axloqiy tanlov sharoitida xodim ma'lum bir vaziyatda qanday harakat qilish bo'yicha ko'rsatmalarga ega) Biroq, kasbiy axloq qoidalarida bayon qilingan postulatlar, kasbiy mansubligidan qat'iy nazar, barcha odamlar uchun umumiy qabul qilingan universal axloq qoidalarining ayrim tamoyillariga zid bo'lishi mumkin bo'lgan holat istisno qilinmaydi, keyin esa ma'lum bir shaxs uchun vaziyat e'cilmaydigan bo'lib tuyulishi mumkin. Shuningdek, vaziyat shaxslararo nizolar bilan murakkablashishi mumkin, chunki har bir inson o'zi uchun qadrlil bo'lgan axloqiy mezonlarga ega, ammo umumiy qabul qilingan me'yorlarga ham, kasb axloq

me'yorlariga ham zid bo'lishi mumkin. Shaxs ichidagi nizo-bu ijtimoiy muhit bilan ziddiyatli aloqalarni aks ettiruvchi va qaror qabul qilishni kechiktiradigan, shaxsning ichki dunyosi tuzilmalari o'rtasidagi uzoq davom etgan kurash natijasida yuzaga kelgan keskin salbiy tajriba sifatida ta'riflanishi mumkin. Shaxs ichidagi ziddiyat shaxsning o'zida paydo bo'ladi va shu bilan birga ziddiyatda bo'lgan tomonlardan birini chetlab bo'lmaydi, faqat ulardan bittasi foydasiga tanlov qilish, boshqasini bostirish mumkin, bu insonning ulkan sa'y-harakatlarini, uning axloqiy va irodaviy fazilatlari va psixologik salomatligini talab qiladi. Ayniqsa, mijozlar va xodimlarga o'zining shaxsiy tajribasini ko'rsatmasligi kerak bo'lgan ijtimoiy xodimning shaxslararo to'qnashuvi haqida gap ketganda, mutaxassisning vazifasi boshqalarga qiyin hayotiy vaziyatni engishda yordam berishdir. Shuningdek, vaziyat shaxslararo nizolar bilan murakkablashishi mumkin, chunki har bir inson o'zi uchun qadrlil bo'lgan axloqiy mezonlarga ega, ammo umumiy qabul qilingan me'yorlarga ham, kasb axloq me'yorlariga ham zid bo'lishi mumkin. Shaxs ichidagi nizo-bu ijtimoiy muhit bilan ziddiyatli aloqalarni aks ettiruvchi va qaror qabul qilishni kechiktiradigan, shaxsning ichki dunyosi tuzilmalari o'rtasidagi uzoq davom etgan kurash natijasida yuzaga kelgan keskin salbiy tajriba sifatida ta'riflanishi mumkin⁴⁰⁴. Shaxs ichidagi ziddiyat shaxsning o'zida paydo bo'ladi va shu bilan birga ziddiyatda bo'lgan tomonlardan birini chetlab bo'lmaydi, faqat ulardan bittasi foydasiga tanlov qilish, boshqasini bostirish mumkin, bu insonning ulkan sa'y-harakatlarini, uning axloqiy va irodaviy fazilatlari va psixologik salomatligini talab qiladi. Ayniqsa, mijozlar va xodimlarga o'zining shaxsiy tajribasini ko'rsatmasligi kerak bo'lgan ijtimoiy xodimning shaxslararo to'qnashuvi haqida gap ketganda, mutaxassisning vazifasi boshqalarga qiyin hayotiy vaziyatni engishda yordam berishdir. Shaxslararo nizolarni hal qilish uchun, birinchidan, bunday ziddiyat faktini aniqlash, ikkinchidan, ziddiyat turini va uning sababini aniqlash muhimdir; uchinchidan, tegishli rezolyutsiya usulini qo'llang. Shuni esda tutish kerakki, ko'pincha shaxslararo nizolarni hal qilish uchun ularning tashuvchilari psixologik va ba'zan psixoterapevtik yordamga muhtoj. Shaxslararo qarama-qarshilikni bartaraf etish – bu shaxsning ichki dunyosining uyg'unligini tiklash, ong birligini o'rnatish, hayot munosabatlaridagi ziddiyatlarning zo'ravonligini kamaytirish, hayotning yangi sifatiga erishishdir. Shaxslararo nizolarni hal qilish konstruktiv va halokatli bo'lishi mumkin. Shaxslararo nizolarni konstruktiv ravishda engish bilan, xotirjamlikka erishiladi, hayotni tushunish chuqurlashadi. Shaxsiy nizolarni hal qilish quyidagilar orqali amalga oshiriladi: mavjud mojaro bilan bog'liq og'riqli sharoitlarning yo'qligi; shaxslararo nizoning salbiy psixologik va ijtimoiy-psixologik omillarining namoyon bo'lishini kamaytirish; kasbiy faoliyatning sifati va samaradorligini oshirish. Shaxsiy xususiyatlarga qarab, odamlar ichki nizolarga turli xil munosabatda bo'lishadi, ziddiyatli vaziyatlardan chiqish strategiyasini tanlaydilar. Temperament-ning xususiyatlari shaxslararo nizolarni hal qilishning dinamik

tomoniga ta'sir qiladi: tajribalar tezligi, ularning barqarorligi, oqimning individual ritmi, intensivligi, tashqi yoki ichki yo'nalishi.

Amalda, ijtimoiy ishchilar mijozlar, hamkasblar, o'z kasbi, umuman jamiyat oldidagi majburiyatlari natijasida turli xil axloqiy muammolar va dilemmalarga duch kelishlari kerak. **E.V.Burtova** shaxslararo nizolarni hal qilishning odatiy prinsiplari va usullarini taklif etadi:

1. Vaziyatni yetarli darajada baholang. Buni nazorat qiling, ziddiyatni keltirib chiqargan va tashvish, qo'rquv yoki g'azab tuyg'ularini keltirib chiqargan qarama-qarshiliklarni aniqlashga harakat qiling.

2. Konfliktning ekzistensial ma'nosini anglang. Uning siz uchun ahamiyati darajasini tahlil qiling, oqibatlarini hayotingizda tutgan o'rni va roli nuqtayi nazaridan baholang. Ehtimol, nizoni keltirib chiqargan sabab zudlik bilan sizning qadriyatlar tizimingiz fonida qoldirilishi yoki umuman unutilishi kerak.

3. Konflikt sababini toping. Barcha ikkilamchi daqiqalar va xizmat sharoitlarini rad etib, uning mohiyatini ochib bering.

4. Shaxslararo nizolarning sabablarini tahlil qilishda jasorat ko'rsating. Haqiqat bilan yuzma-yuz turishni biling, garchi bu sizga unchalik yoqmasa ham. Barcha og'ir vaziyatlarni tashlang va tashvishingiz sababini shafqatsizlarcha ko'rib chiqing.

5. "Hovurdan tushing". Har qanday g'azabni, hissiyotni yoki xavotirni bo'shating. Buning uchun siz jismoniy mashqlardan ham, ijodiy faoliyatdan ham foydalanishingiz mumkin. Kino, teatrga boring, sevimli kitobingizni oling. Ular shaxslararo nizolarni davolashadi. Shokni hayotdan ko'ra, sahnada, ekranda, o'z tasavvurida boshdan kechirish yaxshiroqdir.

Aytgancha, jinoiy xronika, ijtimoiy so'rovlarga ko'ra, eng mashhur televizion dasturlardan biri ekanligi bejiz emas-stress va ko'ngilsizliklarning keng tarqalishi doimiy antidepressant terapiyani talab qiladi.

6. Bo'shashtiruvchi mashqlarni bajaring. Bugungi kunda psixologik mashg'ulotlarning o'ziga xos texnikasi va mexanizmlari to'g'risida ko'plab nashrlar mavjud, shaxsan o'zingiz uchun eng munosibini tanlang.

7. Sizning ishingiz shartlarini yoki uslubini o'zgartiring. Agar shaxslararo nizo doimiy ravishda faoliyatning noqulay sharoitlari tufayli kelib chiqsa, buni qilish kerak.

8. Sizning intilishlaringiz darajasini pasaytirish imkoniyati haqida o'ylang ehtimol sizning qobiliyatlaringiz yoki imkoniyatlaringiz sizning intilishlaringiz va so'rovlaringizga mos kelmasligi mumkin.

9. Kechirishni o'rganing. Va nafaqat boshqalar, balki o'zingiz ham. Axir, barcha odamlar "gunohsiz emaslar" va biz ham bundan mustasno emasmiz.

10. Sog'lik uchun yig'lang. Ko'z yoshlarini maxsus o'rgangan amerikalik biokimyogar V.Frey, ular salbiy his-tuyg'ular tufayli paydo bo'lganda, ularning

tarkibida morfin kabi harakat qiladigan va tinchlantiruvchi xususiyatlarga ega bo'lgan moddani topishini aniqladi. Uning fikriga ko'ra, ko'z yoshlari stressga qarshi himoya vositasidir. Ko'z yoshlari bilan yig'lash miyaning hissiy stressni yo'qotishi uchun signal bo'lib xizmat qiladi. Ammo ilmiy izlanishlardan tashqari, deyarli har kim o'z tajribasidan biladiki, ko'z yoshlari hissiy tushkunlik va yengillik keltiradi. Ijtimoiy ishning asosiy o'ziga xos tamoyillariga rioya qilgan holda, mutaxassis muayyan axloqiy muammolardan qochishi yoki bu vaziyatdan chiqish yo'lini topishi mumkin, chunki ijtimoiy ish tamoyillari ijtimoiy ishchining asosiy faoliyatini tartibga soluvchi va axloqiy tamoyillar va axloqiy pozitsiyalarni aniqlash va aniqlashga yordam beradigan Ijtimoiy ish axloq kodeksiga asoslanadi. Shaxslararo nizolardan chiqish jarayonida mutaxassis ziddiyatni engish uchun nafaqat ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, balki ma'lum bir hissiy va stressga chidamliligi hamda imkon qadar tezroq qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. ularning malakasi va mijoz bilan ishlash ko'nikmalarini doimiy ravishda oshirish. Ijtimoiy ishchining kasbiy etikasi kasbiy faoliyat va ijtimoiy institut sifatida shaxsning huquqlarini, ijtimoiy xususiyatlarini hurmat qilish asosida quriladi va nafaqat o'zaro munosabatlar va munosabatlar me'yorlari va tamoyillarini bilishni, balki mutaxassisda ma'lum shaxsiy fazilatlarning mavjudligini ham nazarda tutadi, chunki kasbiy axloqiy talablar hamma narsani qamrab ololmaydi. faoliyat jarayonida vujudga kelgan vaziyatlarning xilma-xilligi va ko'plab axloqiy muammolarni ijtimoiy ishchi o'zining burch, yaxshilik va yomonlik, joiz va nomaqbul tushunchalari, ya'ni o'z axloqiy tamoyillari asosida boshqaradi. Axloqning yuqori darajasi mutaxassisda o'zini o'zi tarbiyalash va kasbiy faoliyatda o'qitish jarayonida rivojlanadigan ba'zi xususiyatlar mavjud bo'lganda shakllanadi. Ammo kerakli bilimlar to'plami mijoz bilan aniq bir ishda ishlash tajribasiga ega, shuning uchun hech bir mutaxassis o'z ishida axloqiy dilemma va shaxslararo nizo kabi tushunchalarga duch kelmagan deb aytish mumkin emas. Dilemma ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassisning kasbiy va axloqiy faoliyatidagi muhim toifadir, chunki u ko'pincha kundalik ishda uchraydi.

Xulosa: ijtimoiy ishchi kasbi juda murakkab kasblardan biri hisoblanadi uning asosiy ko'nikmalariga, kasbiy qadriyatlarini yaxshi anglamay turib ish boshlanadigan bo'lsa bevosita ishchi xodimda ham uning yordamiga muxtoj bo'lgan respondentlarida ham muammolar yuzaga kelishi aniq bo'lgan holat hisoblanadi. Har bir sohaning o'z qadriyatlarini tushinib unga amal qilinsa mijoz va xodim o'rtasida muammolar yuzaga kelmaydi. Maqoladan shuni anglash mumkinki ijtimoiy ishning qadriyatlari va mijoz bilan ishlash jarayonidagi muammolar bundan oldin bir qancha olimlar tomonidan o'rganilgan amaliyot jarayonida sinalgan usullar hisoblanadi shuning uchun ham ko'nikmalar va qadriyatlarni doim uyg'un holatda ushlab zarur mijozlar manfaati doim ustundur!

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. "Ijtimoiy ish asoslari" M.X Ganiyeva .Toshkent 2012.
2. "Ijtimoiy ish etikasi" M. X .Ganiyeva , N.M. Latipov, I .Negmatov, I.N. Jo'rayev, M.B. Sherov 2015
- 3.oefen.uz
- 4.15 Top Skills for Social Workers (And How To Improve Them)
- 5.10 Characteristics and Skills of Successful Social Workers

PALLADIYNING KIMYO SANOATIDA QO‘LLANILISHI

*Sh.Sh. Turdiyev¹**Z.B. Shukurov²**1- QarMII “Foydali qazilmalar geologiyasi va razvedkasi” kafedrasini mudiri**2- QarMII “Foydali qazilma konlari geologiyasi, qidiruv va razvedkasi” yo‘nalishi 2-kurs talabasi**E-mail: shahboz_01011991@gmail.com
zavqiddinshukurov00@gmail.com*

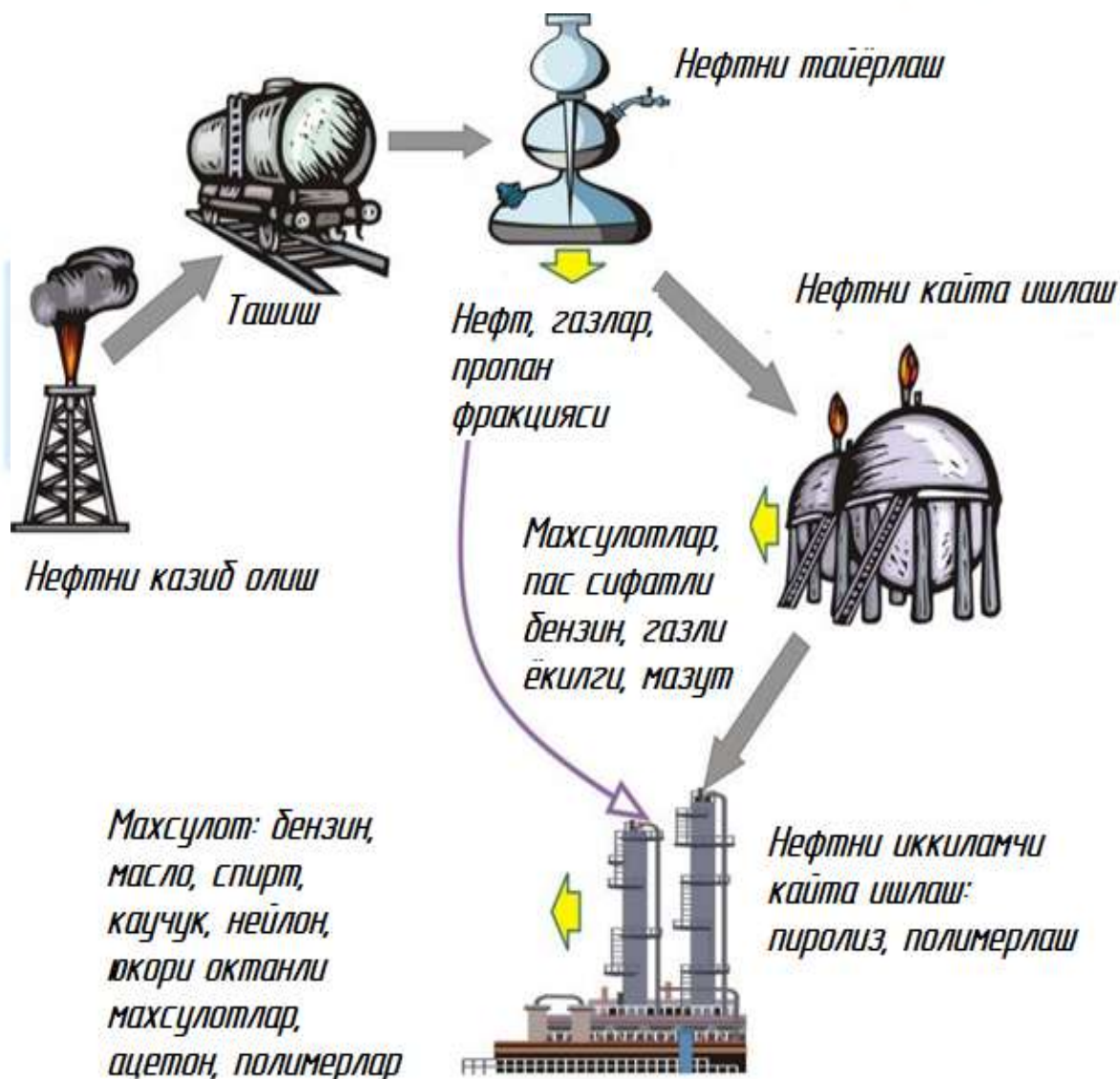
Annotatsiya. “OKMK” AJ tarkibidagi platina, palladiy va nodir metallar tarkibli texnogen chiqindilarining mavjudligi, kombinatni bir necha yilga ma’danni qayta ishlamasdan, chiqindilarni qayta ishlash hisobiga amalga oshirishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shuningdek, chiqindilar tarkibida osmiy, selen, iridiyning mavjudligi, ularning qiymatini yanada oshiradi va sanab o‘tilgan metallarni qo‘shimcha sifatida ajratib olishga xizmat qila oladi.

Kalit so‘zlar: katalizator, palladiy, nikel, sirka kislotasi, benzin, kreking jarayoni, o‘simlik moyi, korroziya.

Barcha platina metallari singari, palladiy ham ajoyib katalizator hisoblanadi. Palladiy ishtirokida ko‘plab amaliy muhim reaksiyalar boshlanadi va past haroratlarda davom etadi. Palladiy organik mahsulotlarning gidrogenlanishini nikel kabi katalizatorlardan ham yaxshiroq tezlashtirib neytrallaydi.

1-Rasm. Palladiyning kimyo sanoatida qo‘llanilish va katalitik xususiyatlari

Noorganik va organik mahsulotlarni - sulfat, nitrat, sirka kislotalari, ammiak, xlor, kaustik soda, o‘g‘itlar, portlovchi moddalar, yuqori oktanli benzin, farmatsevtika, tolalar va polimerlarni ko‘plab yirik ishlab chiqarish ushbu nodir metallardan katalizatorlarsiz amalga oshirib bo‘lmaydi.

2-Rasm. Palladiyning neftni qayta ishlash sanoatida qo'llanilishi

Palladiy katalizatorlari o'simlik moylarini gidrogenlashda qo'llaniladi, bu trans yog' kislotalarini (trans yog'lar) ishlab chiqaradigan murakkab kimyoviy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ular oziq-ovqat sanoatida keng qo'llaniladigan sun'iy to'yinmagan yog'larning maxsus guruhidir.

Palladiy kimyo sanoatida ham qo'llaniladi, u yerda neft va neft mahsulotlarini qayta ishlashda katalizator sifatida ishlatiladi.

Ushbu metall qo'llaniladigan neftni katalitik kringing yordamida yuqori sifatli benzin va gazoyl olinadi - yoqilg'i-moylash materiallari, dizel, qozon va dengiz yoqilg'isini tayyorlash uchun zarur bo'lgan mahsulot.

Palladiy maxsus kimyoviy shisha idishlar, yuqori aniqlikdagi o'lchash asboblarning korroziyaga chidamli qismlarini ishlab chiqarish uchun ishlatiladi.

3-Rasm. Palladiyning kimyoviy idishlar tayyorlashda qo'llanilishi

Kuchli kislotalar olishda kimyoviy asbob-uskunalar ishlab chiqarish uchun ma'lum miqdorda palladiy iste'mol qilinadi (idishlar, haydash qurilmalarida, nasos qismlari, retortlar).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sharipov X.T., Borbat V.F., Daminova Sh.Sh., Kadirova Z.Ch. Ximiya i texnologiya platinovyx metallov. Toshkent «Universitet» 2018g. S. 3-5., 14-17., 14-28., 35-40.
2. Xursanov A.X. Istoriya i perspektivy razvitiya, problemy pererabotki texnologiy mestorojdeniy Almalıkskogo gorno-metallurgicheskogo kombinata. Mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferensii «Sovremennye problemy i innovatsionnye tekhnologii resheniya voprosov pererabotki texnologiy mestorojdeniy Almalıkskogo GMK», 2019. S. 3-17.
3. Sanokulov K.S., Xasanov A.S. Pererabotka shlakov mednogo proizvodstva, Tashkent «Fan», AN RUz., 2007g. C. 5.
4. E.E. Igamberdiev "Platinonosnost magmatogennyx i epimagmatogennyx mestorojdeniy vostochnogo Uzbekistana" GP «NIIMR» Tashkent 2015g.
5. Turesebekov A.X. va boshq. "Metallogeniya Zolota". Tashkent 2012 y.
6. Xasanov A.S., Sanokulov K.S., Yusupxodjaev A.A. Rangli metallar metallurgiyasi. O'quv qo'llanma. «Fan» nashriyoti. Toshkent 2009y. B.19-24 va 25-33.
7. Kotlyar Yu.A., Meretukov M.A., Strijko L.S. Metallurgiya blagorodnyx metallov // Ma'dan i metallı. 2005. T. 1. S. 253-263.
8. Borbat V.F. Metallurgiya platinovyx metallov // Moskva: Metallurgiya, 1977g. S. 40-54; 87-88; 88-92.

9. Meretukov M.A., Orlov A.M. «Metallurgiya blagorodnykh metallov. Zarubejnyy opyt» M: Metallurgiya, 1990g. 416 s.

10. Pan L., Bao X., Gu G. «Solvent extraction of palladium (II) and effective separation of palladium (II) and platinum (IV) with synthetic sulfoxide MSO» // Journal of Mining and Metallurgy, Section B: Metallurgy. 2013. Vol. 49, N. 1. P. 57–63.

11. Турдиев, Ш., Комилов, Б., Раббимов, Ж., Бўриев, С., & Азимов, А. (2022). ҚИЗОТА (ЁШЛИК II) МАЙДОНИНИНГ ГИДРОГЕОЛОГИК ТУЗИЛИШИ. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 242-245.

12. Турдиев, Ш., Комилов, Б., Раббимов, Ж., & Азимов, А. (2022). ҚИЗОТА (ЁШЛИК II) МАЙДОНИНИНГ СТРАТИГРАФИЯСИ. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 502-504.

13. Rabbimov, J., & Komilov, B. (2022). MURODTERA MAYDONIDA O 'TKAZILGAN SINOV ISHLARINING NATIJALARI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(9), 20-27.

14. Shermamat o'g'li, T. S., Shodmonkulovich, R. J., & Rustamovich, B. A. (2022). SUYULTIRILGAN TABIY GAZNI ISHLAB CHIQRISH TECHNOLOGIYASI VA UNI O 'ZBEKISTONDA QO 'LLASHNING IMKONIYATLARI. *Journal of new century innovations*, 10(2), 38-41.

15. Комилов, Б. А., & Раббимов, Ж. Ш. (2022). Qizota (Yoshlik-II) maydonining tektonik tuzilishini o'rganish. *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Uzbekiston*, 4, 15.

16. Турдиев, Ш. Ш. У., Комилов, Б. А. У., & Раббимов, Ж. Ш. (2022). АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И ПРОБЛЕМЫ РАЗРАБОТКИ ПОДГАЗОВЫХ НЕФТЯНЫХ ЗАЛЕЖЕЙ. *Universum: технические науки*, (11-3 (104)), 58-62.

17. Turdiyev, S., Komilov, B., Rabbimov, J., & Bo'riyev, S. (2022). Murodtera maydonida izlov-qidiruv ishlarini baholash tamoyillari va iqtisodiy samaradorlik ko 'rsatkichlari. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(11), 246-250.

PALLADIYNING QO‘LLANISH SOHALARI

*Sh.Sh. Turdiyev¹**Z.B. Shukurov²**1- QarMII “Foydali qazilmalar geologiyasi
va razvedkasi” kafedrasi mudiri**2- QarMII “Foydali qazilma konlari
geologiyasi, qidiruv va razvedkasi” yo‘nalishi 2-
kurs talabasi**E-mail: shahboz_01011991@gmail.com**zavqiddinshukurov00@gmail.com*

Annotatsiya. Nodir va kamyob metallarni yer qa‘rida geologiya qidiruv tadqiqotlar olib borish, ularning zaxirasini aniqlash mineralogik tarkibini o‘rganish va ularni qaysi ko‘rinishda ekanligini aniqlash kabi birmuncha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ushbu ilmiy kitob aynan nodir metallar guruhidagi platinoidlar haqida bo‘lganligi uchun ham platina, elementi qatorida (guruhchasidagi) metallar tasnifi haqidagi fikrdan boshlanadi.

Kalit so‘zlar: mis, nikel dermatit, metall, olmos, mexanik, noyob, marjon.

Zargarlikda palladiyning qo‘llanilishi. Oq oltin - zargarlik buyumlari, oltinning boshqa komponentlar (masalan, kumush, palladiy yoki nikel) bilan qotishmasi bo‘lib, uni oq rangga aylantiradi.

Agar oddiy zargarlik buyumlari oltin tarkibida sof oltin va kumush va misning qotishmasi (ligaturasi) bo‘lsa, u holda oq oltin qotishmasiga mis o‘rniga nikel yoki palladiy qo‘shiladi, ular metallni oq rangga bo‘yashadi. Kumushning yuqori foizi bilan qotishma ham oq rangga aylanadi, lekin ko‘proq qizg‘ish tus beradi.

Rossiyada zargarlik qotishmalari tarkibiy qismlarining foiz nisbati, shu jumladan palladiyli oq oltin, GOST 30649-99 standart asosida tartibga solinadi.

O‘rganishlar natijasida taxminan sakkiz kishidan biri dermatit shaklida nikelga allergiyaga ega ekanligi aniqlangan. 2000 yil 20 yanvardan boshlab Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida zargarlik buyumlaridagi nikel miqdorini cheklovchi qonun kuchga kirdi, oq oltinda undan foydalanish taqiqlanadi. Shu munosabat bilan palladiy asosidagi qotishmalardan kengroq foydalanila boshlandi.

1-Rasm. Palladiyning zargarlik buyumlari

Asosan, oq oltin (odatda 750) olmos va qora marvaridli zargarlik buyumlarida ishlatiladi. Metallga sof oq yarqiroqlik berishi uchun rodiyli qoplama surkash qo'llaniladi – bu esa mahsulotni yupqa rodiy qatlami bilan galvanik qoplash amaliyotini rivojla-nishiga olib keldi.

Ba'zan oq oltin elektrium ham deb ataladi - oltinning kumush bilan tabiiy qotishmasi (16 dan 69% gacha) tushiniladi.

Oltin qotishmalarini palladiy va kumush bilan ligirlash 10-12% palladiy va 5-10% kumush bilan noyob oq rangli oltinli maxsulot olish imkonini beradi. 9 karatli oltin-kumush qotishmasi (oltin miqdori - 37,5%), ishlov berish oson, ammo kumushning sezilarli miqdori tufayli u xiralashishga moyildir. Palladiy oltindan ko'ra zichroq metallidir, shuning uchun palladiydan tayyorlangan shunga o'xshash zargarlik buyumlari oltindan qilinganidan ko'ra og'irroq va shuning uchun qimmatroq bo'ladi. Bundan tashqari, oltin va palladiy suyuq va qattiq holatda cheksiz eruvchanlikka ega bo'lsa-da, palladiyning yuqori erish nuqtasi (1550 °C) eritish jarayonlarini murakkablashtiradi. Shu bilan birga, oltin-palladiy qotishmalari ham bir qator afzalliklarga ega: ular sezilarli darajada yuqori egiluvchanlikka ega, ular qizdirilganda rang yo'qolishiga chidamli va pardozlashdan keyin yanada kuchli yorqinlikda bo'ladi.

2-Rasm. Palladiy quymasi

Zargarlik buyumlarini ishlab chiqarish sohasi palladiyning asosiy istemolchilaridan biridir. Ushbu ajoyib metall yorqin kumush rangga ega bo'lib, vaqt o'tishi bilan xira bo'lmaydi yoki o'zgarmaydi. Palladiyning tabiiy plastikligiga qaramay, uning qotishmalari ancha kuchli, korroziyaga chidamli va biologik inert materiallardir. Uning sof shaklida palladiy zargarlik buyumlarini yaratish uchun ishlatilmaydi. Bu juda yumshoq va yumshoq, bu mahsulotlarning mustahkamligiga va mexanik va termal ta'sirga chidamliligiga salbiy ta'sir qiladi.

Xorijiy mamlakatlarda zargarlik buyumlarini ishlab chiqarish uchun 950 palladiy qotishmasi ishlatiladi. Ushbu qotishmalardagi metall miqdori 95% ni tashkil qiladi. 500 va 850 namunaga ega bo'lgan qotishmalarda palladiy miqdori odatda mos ravishda 44,5-50% va 85% ni tashkil qiladi. Mahsulotdagi palladiyning eng yuqori miqdori 999 namuna tozalik bilan tasdiqlanadi.

Oltin va palladiy qotishmasi zargarlik buyumlari ishlab chiqaruvchilar tomonidan qo'llaniladigan yana bir mashhur qotishma materialidir. Ushbu qotishma ko'proq "oq oltin" sifatida tanilgan, chunki u o'ziga xos metall tuzulishiga ega bo'lgan kumushsimon-oq rangga ega.

Shuni ta'kidlash kerakki, hatto kichik miqdordagi palladiyning oltin bilan kombinatsiyasi sariq emas, balki oq rangli qotishma olish imkonini beradi.

3-Rasm. Palladiyning zargarlik buyumlari

Palladiy qotishmalarining yengilligi, plastikligi, egiluvchanligi va bolg'alanuvchanligi juda kam og'irlikdagi nafis, nozik va katta hajmli zargarlik buyumlarini yaratishga imkon beradi. Bu qimmatbaho qotishmalardan zargarlar har xil

turdagi erkaklar va ayollar zargarlik buyumlari - sirg'alar, marjonlar, uzuklar, marjonlar, bilaguzuklar yasashda foydalanadilar. Murakkab ochiq naqshli palladiy zanjirlari juda ta'sirli ko'rishga ega bo'ladi.

Zargarlarning ta'kidlashicha, palladiy qotishmalarining sovuq va noyob yorqinligi haqiqiy olmosning yorqinligi va kristalli shaffofligini ochib beruvchi eng yaxshi usul hisoblanadi. Oq oltin mahsulotlarining metall yorqinligini oshirish uchun ularning yuzasi rodii bilan qoplanadi. Oq oltin zargarlik buyumlarini joylashtirish uchun nafaqat olmoslar, balki boshqa ko'plab qimmatbaho va yarim qimmatbaho toshlar - safir, yoqut, ametist, oniks, zumraddan ham foydalaniladi.

G'ayrioddiy emal qo'shimchalari bilan bezatilgan palladiy qotishmalaridan tayyorlangan mahsulotlar o'ziga xos ko'rinadi. Palladiy qotishmalaridan tayyorlangan zargarlik buyumlari allergiyaga olib kelmaydi, terida qora dog'lar qoldirmaydi, vaqt o'tishi bilan yorqinligini va yarqiroqlik ko'rinishini yo'qotmaydi, tirmalmaydi va deformatsiyalanmaydi.

4-Rasm. Palladiyning zargarlik buyumlari

Shu bilan birga, tavsiflangan metallning tabiiy egiluvchanligi, agar kerak bo'lsa, mahsulotlarning o'lchamlari va qalinligini osongina sozlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sharipov X.T., Borbat V.F., Daminova Sh.Sh., Kadirova Z.Ch. Ximiya i texnologiya platinovyx metallov. Toshkent «Universitet» 2018g. S. 3-5., 14-17., 14-28., 35-40.
2. Xursanov A.X. Istoriya i perspektivy razvitiya, problemy pererabotki texnogenных mestorojdeniy Almalыkskogo gorno-metallurgicheskogo kombinata. Mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferensii «Sovremennye problemy i innovatsionnye texnologii resheniya voprosov pererabotki texnogenных mestorojdeniy Almalыkskogo GМK», 2019. S. 3-17.
3. Sanokulov K.S., Xasanov A.S. Pererabotka shlakov mednogo proizvodstva, Tashkent «Fan», AN RUz., 2007g. C. 5.
4. E.E. Igamberdiev «Platinonosnost magmatogennых i epimagmatogennых mestorojdeniy vostochno Uzbekistana» GP «NIIMR» Tashkent 2015g.
5. Turesebekov A.X. va boshq. «Metallogeniya Zolota». Tashkent 2012 y.
6. Xasanov A.S., Sanakulov K.S., Yusupxodjaev A.A. Rangli metallar metallurgiyasi. O'quv qo'llanma. «Fan» nashriyoti. Toshkent 2009y. B.19-24 va 25-33.
7. Kotlyar Yu.A., Meretukov M.A., Strijko L.S. Metallurgiya blagorodных metallov // Ma'dan i metallы. 2005. T. 1. S. 253-263.
8. Borbat V.F. Metallurgiya platinovых metallov // Moskva: Metallurgiya, 1977g. S. 40-54; 87-88; 88-92.
9. Meretukov M.A., Orlov A.M. «Metallurgiya blagorodных metallov. Zarubejnyy oрыt» M: Metallurgiya, 1990g. 416 s.
10. Pan L., Bao X., Gu G. «Solvent extraction of palladium (II) and effective separation of palladium (II) and platinum (IV) with synthetic sulfoxide MSO» // Journal of Mining and Metallurgy, Section B: Metallurgy. 2013. Vol. 49, N. 1. P. 57–63.
11. Турдиев, Ш., Комилов, Б., Раббимов, Ж., Бўриев, С., & Азимов, А. (2022). ҚИЗОТА (ЁШЛИК II) МАЙДОНИНИНГ ГИДРОГЕОЛОГИК ТУЗИЛИШИ. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 242-245.
12. Турдиев, Ш., Комилов, Б., Раббимов, Ж., & Азимов, А. (2022). ҚИЗОТА (ЁШЛИК II) МАЙДОНИНИНГ СТРАТИГРАФИЯСИ. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 502-504.
13. Rabbimov, J., & Komilov, B. (2022). MURODTEPA MAYDONIDA O 'TKAZILGAN SINOV ISHLARINING NATIJALARI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(9), 20-27.
14. Shermamat o'g'li, T. S., Shodmonkulovich, R. J., & Rustamovich, B. A. (2022). SUYULTIRILGAN TABIIY GAZNI ISHLAB CHIQRISH TEXNOLOGIYASI VA UNI O 'ZBEKISTONDA QO 'LLASHNING IMKONIYATLARI. *Journal of new century innovations*, 10(2), 38-41.
15. Комилов, Б. А., & Раббимов, Ж. Ш. (2022). Qizota (Yoshlik-II) maydonining tektonik tuzilishini o'rganish. *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Uzbekiston*, 4, 15.
16. Турдиев, Ш. Ш. У., Комилов, Б. А. У., & Раббимов, Ж. Ш. (2022). АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И ПРОБЛЕМЫ РАЗРАБОТКИ ПОДГАЗОВЫХ НЕФТЯНЫХ ЗАЛЕЖЕЙ. *Universum: технические науки*, (11-3 (104)), 58-62.
17. Turdiyev, S., Komilov, B., Rabbimov, J., & Bo'riyev, S. (2022). Murodtepa maydonida izlov-qidiruv ishlarini baholash tamoyillari va iqtisodiy samaradorlik ko 'rsatkichlari. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(11), 246-250.

ПЕРСПЕКТИВЫ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Старший преподаватель М.Н. Умарова

Ташкентский институт текстильной и лёгкой промышленности

Активное развитие экономики приводит к необходимости готовить специалистов, которые не только в теории, но и на практике разбираются в своей работе. Исходя из этого в статье приводится практика дуального обучения в Узбекистане.

Iqtisodiyotning faol rivojlanishi nafaqat nazariyada, balki amalda ularning ishlarini tushunadigan mutaxassislarni tayyorlash zarurligiga olib keladi. Shundan kelib chiqib, maqolada O'zbekistonda Dual ta'lim amaliyoti keltirilgan.

The active development of the economy leads to the need to train specialists who understand their work not only in theory, but also in practice. Based on this, the article presents the practice of dual education in Uzbekistan.

Для дальнейшего совершенствования системы подготовки вузовских кадров, конкурентоспособных на рынке труда, а также внедрения новых механизмов приёма студентов в форме дуального образования в некоторые НПА вносятся изменения и дополнения, предусматривающие: обучение студентов в профессиональных образовательных учреждениях в течение года по форме дуального образования на основании заказов организаций; упрощение приема на дуальное образование исходя из существующих требований работодателей; цифровизацию системы приема студентов на дуальную систему образования[2].

Министерство высшего образования, науки и инноваций ежегодно организует бесплатные краткосрочные курсы повышения квалификации в форме дуального образования для добровольного повышения педагогического мастерства преподавателей, прикрепленных к организациям.

Планируется усовершенствовать соответствующие образовательные программы по профессиям и специальностям, где внедрено дуальное образование, и разрабатывать методические материалы на основе опыта Германии. К 2024/2025 учебному году будет запущена электронная платформа, предназначенная для выявления текущих и перспективных потребностей рынка труда в квалифицированных кадрах.

В настоящее время дуальная система образования используется в более чем 60 странах с развитой промышленностью. В социальном плане это механизм реализации социального партнерства государства, работодателей, профсоюзов и различных общественных объединений по подготовке высококвалифицированного персонала в соответствии с потребностями рынка

труда. По оценке Международного института мониторинга качества рабочей силы (Швейцария), одним из лидеров по уровню квалификации кадров является Германия, а ее система дуального образования во многом является образцом для всего Европейского союза [3].

Дуальная система обучения — это вид обучения, при котором теоретические знания студент получает в образовательном учреждении, а практические навыки — в организации на рабочем месте.

Дуальная модель обучения используется в средне-специальных и высших учебных заведениях, а финансируется совместно коммерческими организациями, которые заинтересованы в профессионалах, и органами государственной власти.

Самой популярной и показавшей лучшие результаты считается немецкая дуальная система образования. В Германии в ней участвуют 25% предприятий. Благодаря дуальной форме обучения студент не только получает диплом о профессиональном образовании, но и проходит длительную оплачиваемую практику на предприятии. После окончания вуза студенты получают гарантированные рабочие места [4].

В том числе и Узбекистан принял решение о внедрении с нового учебного года дуальной системы образования. Что послужит одним из главных факторов развития экономики страны, а также уменьшения доли безработицы, окончивших вузы и профессиональные колледжи. Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан вынесло на обсуждение **проект** закона о дуальном образовании.

Постановлением Кабинета Министров от 07.12.2023 г. № 647 внесены изменения и дополнения в ряд НПА в связи с введением системы приема студентов в профессиональные образовательные учреждения в форме дуального образования в течение года[1].

Целями дуального образования в проекте предлагается определить подготовку квалифицированных кадров посредством организации обучения в сочетании с трудовой деятельностью для развития экономики Узбекистана, занятость населения, особенно молодежи и женщин в сфере бизнеса, а также снижение бедности.

Благодаря программе планируется организовать изучение производственного процесса непосредственно на предприятии (в организации).

Планируется, что дуальное образование будет введено в несколько этапов:

- Выявление пригодных для такой формы обучения предприятий и организаций в Каракалпакстане, Ташкенте и областях.
- Подписание договора между образовательным учреждением и предприятием.

- Выявление потребностей в кадрах среднего звена.
- Организация направления кадров на обучение.
- Создание учебных программ и их обновление согласно спросу на рынке труда.
- Оценка квалификации кадров, прошедших дуальное обучение.

Основными задачами дуального образования должны стать:

- увязка образовательного процесса образовательного учреждения с условиями производства на предприятии (организации);
- организация практической части обучения на предприятиях (организациях) и теоретической в образовательных учреждениях;
- повышение инвестиционной привлекательности регионов и улучшение подготовки кадров среднего звена с учетом реальных потребностей экономики;
- разработка форматов и моделей сотрудничества предприятий (организаций) и образовательных учреждений;
- формирование компетенций при реализации программ обучения в сочетании с трудовой деятельностью;
- совершенствование программы обучения с учетом требований работодателей и их технологических инноваций;
- финансирование реализации учебных и образовательных программ;
- совершенствование форм и методов отраслевой кооперации предприятий (организаций) и образовательных учреждений;
- дальнейшее расширение участия предприятий (организаций) в аттестации выпускников;
- удовлетворение потребности населения разного возраста в приобретении квалификации по соответствующим профессиям (специальностям) [3].

Реализация дуального образования включает следующие этапы:

- выявление предприятий (организаций), на которых организовано дуальное обучение, на основании предложений в Каракалпакстане, Ташкенте и областях;
- заключение договора между предприятием (организацией) и образовательным учреждением, а также предприятием (организацией) и обучающимся;
- определение потребности в персонале среднего звена;
- организация профориентации;
- разработка и обновление учебных планов;
- создание учебных программ и их обновление согласно спросу на рынке труда;
- оценка персонала, обучаемого по дуальной учебной программе.

Для качественной организации дуального обучения необходимо, чтобы:

- теоретическая база была привязана к примерам реальной практики и практическим задачам,
- было обеспечено погружение студентов в профессиональную деятельность в период прохождения практики на производстве,
- количество времени на освоение теоретических знаний и практических навыков не превышало 40 часов в неделю,
- процентное соотношение теоретического и практического обучения было таким: 20-25% — теория, 80-75% — практика [4].

Рассмотрев сущность дуальной системы образования, ее достоинства и недостатки, можно сделать вывод. Несмотря на имеющиеся минусы, дуальная система обучения компетентных, высококвалифицированных, востребованных на бирже труда выпускников учебных организаций высшего профессионального образования и среднего профессионального образования обладает явным превосходством по сравнению с традиционной системой подготовки специалистов.

Литература:

1. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 07.12.2023 г. № 647 постановление “О внесении изменений и дополнений в некоторые решения правительства Республики Узбекистан в связи с введением системы приема студентов в профессиональные образовательные учреждения в форме дуального образования в течение года”
2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «О мерах по организации дуального образования в системе профессионального образования» [№ 163](#) от 29.03.2021 г.
3. Терещенкова, Е. В. Дуальная система образования как основа подготовки специалистов / Е. В. Терещенко-ва // Концепт. 2014. No 04 (апрель). С. 41–45. URL: <http://e-koncept.ru/2014/14087.htm>.
4. International journal of discourse on innovation, integration and education. Volume: 02 Issue: 01 January 2021 ISSN 2181-1067

ТЕХНИКА ОЛИЙ ТА’ЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ФИЗИКА ФАНИНИ О’ҚИТИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН FOYDALANISH

*Xoliqov Kamoliddin Abdig‘aniyevich
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU*

Annotatsiya: maqolada texnik universitet talabalariga fizika fanini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning turli shakllari va usullari keltirilgan. Bo‘lajak muhandis uchun asos bo‘lgan professional bilim va ko‘nikmalarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishga raqamli texnologiyalardan foydalanish yordam beradigan fanlararo aloqalardan foydalanishning dolzarbligiga e‘tibor qaratilgan. Raqamli texnologiyalar ta‘lim jarayonini samarali, interaktiv va qiziqarli qilishda muhimligi haqida fikr bildirilgan. Raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga ta‘siri, ularning afzalliklari, qo‘llanilish usullari va texnika oliy ta‘lim muassasalarida fizika fanini o‘qitishda qo‘llanishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta‘lim, fizika, ma‘ruzalar, laboratoriya mashg‘ulotlari, amaliy mashg‘ulotlar, bilimlarni baholash, ball-reyting tizimi, vazifa-modul texnologiyasi, fanlararo aloqalar.

Texnika oliy ta‘lim muassasalarida fizika fanini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish bugungi kunda dolzarb mavzulardan biridir. Raqamli ta‘lim texnologiyalari zamonaviy ta‘lim jarayonini samarali, qulay va interaktiv qilishda muhim rol o‘ynaydi [1-3]. Bu texnologiyalar talabalarga keng imkoniyatlar yaratib, professor-o‘qituvchilarga darslarni yanada qiziqarli va tushunarli qilish imkonini beradi [4-7]. Quyida raqamli ta‘lim texnologiyalarining asosiy turlari va ularning afzalliklari haqida ma‘lumot berilgan.

1. E-learning Platformalari – bu onlayn ta‘limni tashkil etish va boshqarish uchun mo‘ljallangan dasturiy ta‘minotlar. Bu platforma foydalanuvchiga moslashuvchanlik (ya‘ni foydalanuvchi istalgan vaqtda va istalgan joyda ta‘lim olishlari mumkin), Interaktivlik (Video ma‘ruza, forum, chat va testlar yordamida darslarni tashkil etish), keng resurslilik (Kurs materiallari, elektron kitoblar va video ma‘ruzalarning mavjudligi), Ko‘rgazmalilik (Moodle, Blackboard, Canvas) kabi funksiyalari mavjud.

2. Simulyatsiyalar va Virtual laboratoriyalar talabalarga murakkab fizik jarayonlarni tushunish va amaliyotda ko‘rish imkonini beradi. Bu texnologiyalar yordamida amaliy tajribalar o‘tkazish (Talabalar xavfsiz muhitda tajribalar o‘tlazish, tajribalarni istalga qayta resurs talab qilmagan xolda takrorlashi mumkin), tushinishni yaxshilash, (Murakkab jarayonlarni sodda, vizual va interaktiv tarzda tushuntirish, ko‘rsatib berish imkoniyatining mavjudligi), xarajatlarni kamaytirish (Real

laboratoriya uskunalariga ehtiyojni kamaytirish), to‘g‘ridan-to‘g‘ri PhET, Interactive Simulations, Labster kabi interaktiv simulyatsiyalardan foydalanish mumkin.

3. Veb-konferensiya platformalari – bu onlayn darslar, seminarlar va ma‘ruzalarni o‘tkazish uchun mo‘ljallangan dasturlar. Bu platformaning real vaqtda muloqat qilish (Professor-o‘qituvchi va talaba o‘rtasida jonli muloqat), ta‘limda sifat va samaradorlikni oshirish (Ekkranda ulashish, prezentatsiya va boshqa interaktiv vositalardan foydalanish), darslar Zoom, Microsoft Teams, Google Meetdan keng foydaqlanish kabi afzalliklari bor.

4. Virtual va real texnologiyalari ta‘lim jarayonini yanada real va jonli qilish imkonini beradi. Ular immersiv ta‘lim (talabalarni virtual muhitga kiritish orqali chuqurroq bilim berish imkoniyati), tajribalarni real vaqtda ko‘rish, o‘qitishni shaxsiylashtirish, aniq fizik jarayonlar uchun misollar keltirish (Google Expeditions, Oculus Rift, Microsoft HoloLens kabilarda) kabi afzalliklarga ega.

Fizika fanini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari:

- talabalarning faolligini oshirish, raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning darsga qiziqishini oshirish va ularni faollikka undash mumkin.

- ta‘lim jarayonini yengillashtirish: murakkab fizik tushunchalarni tushuntirish va o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi.

- bilimlarni mustahkamlash: amaliy tajribalar va simulyatsiyalar yordamida talabalar o‘z bilimlarini mustahkamlashlari va yanada chuqurroq tushunishlari mumkin.

- moslashuvchan ta‘lim: har bir talabaning o‘zlashtirish darajasiga mos ravishda ta‘lim olish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa. Texnika oliy ta‘lim muassasalarida fizika fanini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta‘lim jarayonini samarali va qiziqarli qilishda muhim rol o‘ynaydi [8-10]. Simulyatsiyalar, virtual laboratoriyalar, interaktiv darsliklar va masofaviy ta‘lim platformalari o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtiradi va ularning fizikani yanada chuqurroq tushunishlariga yordam beradi. Shu sababli, raqamli texnologiyalardan keng ko‘lamda foydalanish texnika oliy ta‘lim muassasalarida fizika fanini o‘qitishda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Э.З.Имамов Х.Н.Каримов, С.С.Халилов, А.Э.Имамов. // Будущее за обучением с активным процессом самообразования студентов. // “Science and innovation” international scientific journal. 2022. № 5. -С. 479-482.

2. И.Ж.Гергова, М.А.Коцева, А.Х.Ципинова, Э.Х.Шериева, И.К.Азизов // Виртуальные лабораторные работы как форма самостоятельной работы студентов// “Pedagogical sciences” –С. 94-98

3. X.N.Karimov. // [Fizika fanini o'qitishda virtual laboratoriya ishidan foydalanish](#)// “Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi” materiallar to‘plami. –P. 102-104
4. X.N.Karimov, A.E.Imamov, E.Z.Imamov. // Development of creative thinking in higher education.// “Science and innovation” international scientific journal. 2023. №3. -С. 359-361.
5. X.Sh.Asadova, Yu.N.Karimov. // [Effective organization of the educational process based on new modern technologies](#). // “Science and innovation” international scientific journal. Volume 1 Issue 7. 2022. -С. 230-233.
6. Кожедуб А.В., Евстигнеев Л.А. // Виртуальные практикумы по физике для вузов// – <https://multiring.ru/>
7. Kh.N.Karimov. // Methods of self-education in teaching students physics using ict-information and computer technologies. // “Galaxy international Interdisciplinary Research Journal”, 11(2), -С. 471–475.
8. X.N.Karimov, M.M.Asfandiyorov, M.A.Axmadov. // Zamonaviy yondashuvlar asosida fizika o'qitishni rivojlantirish.// “Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi” materiallar to‘plami. 2023. –P. 113-115.
9. E.Z.Imamov, Kh.N.Karimov, S.SXalilov, A.E.Imamov. // [The future belongs to learning with an active process of self-education of students](#) // // “Science and innovation” international scientific journal. Volume 1 Issue 5. 2022. -С. 479-482.
10. Axmadov M. // Pedagogik dasturiy vositalar yordamida fizika fanini o'qitish //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 90-92.

ФОНЕТИКАНИНГ ОБЪЕКТИ ХУСУСИДА

Раджабов Насир Насимович

Ўзбекистон Республикаси

Жамоат хавфсизлиги университети

Тилларни ўрганиш кафедраси доценти

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация. Мақола тилнинг товуш тизими ҳақида бўлиб, унда фонетиканинг ўрганиш соҳаси ва вазифасига кўра турлари ҳақида фикр юритилган. Мақолада фонетиканинг ўрганиш объекти билан бир қаторда унинг бошқа фанлар, хусусан, тилнинг асосий ва иккинчи даражали яруслари билан алоқаси очиқ берилган.

Калим сўзлар: нутқ товуши, артикуляция, акустика, перцептив жиҳат, лингвистик хусусият, бўғин, урғу, интонация.

Фонетика грекча “fo:ne:” – товуш, “tika” – фан, яъни нутқ товуши ҳақидаги фан деган маънони ифодалаб, нутқ товушларининг артикуляцияси, акустикаси, кишилар томонидан эшитиб ҳис қилиниши ва лингвистик жиҳатларини ўрганеди. Шунингдек, тилнинг бўғин тузилиши, урғу турлари ва интонация қисмларини тадқиқ қилиш ҳам фонетиканинг ўрганиш объектига киради. Бошқача айтганда фонетика оғзаки нутқни воқеланишида моддий материал бўлган энг кичик қисмларни ва уларнинг воситаларини тадқиқ қилади. Фонетика мустақил фан сифатида бошқа бир қатор фанлар билан алоқада бўлади. Бу алоқанинг иккинчи томонини тилшунослик фани билан муносабатига кўра, лингвистик ва нолингвистик фан гуруҳлари ташкил қилади. Фонетика билан алоқадор бўлган нолингвистик фанлар қаторига физика, физиология, анатомия, мантик, психология каби фанлар киради. Лингвистикага оидлигига кўра, фонетика тилшуносликнинг барча соҳалари билан алоқадор бўлади. Жумладан, грамматик шаклларнинг ўзакка қўшилиши билан юз берадиган товуш ўзгаришларининг тўғри талаффузи фонетикани грамматика билан боғласа, сўз урғусининг қўлланилиши билан боғлиқ сўз маъносининг ўзгариши уни лексикология билан боғлайди. Фонетик бирликларнинг услубий қўлланилиши натижасида сўз маъносига қўшимча маъно (коннотатив маъно) юкланиши, фонетикани стилистика билан алоқадор эканлигини кўрсатади. Демак, фонетика нафақат тилнинг асосий яруслари билан, балки тилнинг иккинчи даражали яруслари билан ҳам алоқадор бўлади.

Фонетика мустақил фан сифатида ўзининг ўрганиш соҳаси ва вазифасига эга бўлиб, унга мувофиқ фонетиканинг бир нечта турлари фарқланади.

Фонетиканинг ўрганиш соҳаси ва вазифасига кўра, дастлаб учта тури фарқланган эди: *умумий фонетика, хусусий-тасвирий фонетка, хусусий-тарихий фонетика* [2, 12.]. Кейинчалик, қиёсий тилшуносликнинг янада ривожланиши натижасида, фонетиканинг ўрганиш соҳаси ва вазифаси яна биттага кўпайиб, фонетиканинг тўртта тури фарқланадиган бўлди: *умумий фонетика, тасвирий фонетка, тарихий ёки диахроник фонетика, қиёсий типологик фонетика* [1, 7.]. Бизнингча, қиёсий типологик фонетика қиёсий тилшуносликнинг ҳар учала соҳасига (қиёсий-тарихий тилшунослик, типология, чоғиштира тилшунослик) дахлдор бўлгани учун унинг ўрганиш доирасини аниқ кўрсатиш анча мураккаб. Чунки тилларни фонетик жиҳатдан қиёслаш зарурати қиёсий-тарихий тилшуносликда ҳам, типологияда ҳам, шунингдек, чоғиштира тилшуносликда ҳам юзага келиши мумкинлиги қиёсий фонетиканинг ўрганиш дорасини ниҳоятда кенгайтириб юборади. Бу эса қиёсий фонетиканинг ўзини учта соҳасини фарқлаш заруратини келтириб чиқаради. Қиёсий фонетика қиёсий тилшуносликнинг бир қисми ҳисобланар экан, унинг ҳам қиёсий тилшунослик сингари *қиёсий-тарихий фонетика, типологик фонетика ва чоғиштира фонетика* каби соҳаларини фарқлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Шундай экан, ўзининг ўрганиш соҳаси ва вазифасига кўра фонетиканинг турларини қуйидагича фарқлаш мумкин: *умумий фонетика, хусусий-тасвирий фонетка, хусусий-тарихий фонетика, қиёсий-тарихий фонетика, қиёсий-типологик фонетика ва чоғиштира фонетика*.

Умумий фонетика умумий тилшуносликнинг бир қисми бўлиб, дунёдаги барча тиллар учун умумий бўлган талаффуз хусусиятларини ўрганади. Нутқ товушлари ҳосил бўлишида муҳим аҳамиятга эга бўлган органлар, уларнинг нутқ товушлари ҳосил бўлишидаги фаолияти, фонема, бўғин, урғу ва интонация каби фонетик бирликларнинг барча тилларга хос бўлган жиҳатлари умумий фонетиканинг тадқиқот доирасини ташкил этади.

Хусусий-тасвирий фонетика хусусий тилшуносликнинг бир қисми сифатида, фонетик бирликларни маълум бир тил мисолида синхроник жиҳатдан ўрганади. Масалан, *ўзбек тили фонетикаси, рус тили фонетикаси, инглиз тили фонетикаси* каби.

Хусусий-тарихий фонетика ҳам хусусий тилшуносликнинг бир қисми бўлиб, маълум бир тилнинг фонетик бирликларини тадқиқ қилиш билан иш кўради. Хусусий-тасвирий фонетикадан фарқли равишда, хусусий-тарихий фонетка маълум бир тилнинг фонетик системасини диахроник жиҳатдан тасвирлайди. Масалан, *ўзбек тилининг тарихий фонетикаси, рус тилининг тарихий фонетикаси, инглиз тилининг тарихий фонетикаси* каби.

Қиёсий-тарихий фонетика қиёсий-тарихий тилшуносликнинг бир қисми бўлиб, қардош тилларнинг фонетик ҳодисаларини диахроник томондан тадқиқ

қилади, уларнинг тарихий тараққиётида юз берган фонетик ўзгаришларни қиёслаш орқали қардош тилларнинг фонетик структурасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлайди. Масалан, *туркий тилларнинг қиёсий-тарихий фонетикаси*, *ҳинд-европа тилларининг қиёсий-тарихий фонетикаси* каби.

Қиёсий-типологик фонетика типологиянинг бир қисми ҳисобланади. У фонетик ҳодисаларни тилларнинг худудий жойлашуви ва қариндошлигидан қатъий назар тадқиқ қилади. Турли системали тилларнинг фонетик системаси ҳам, бир тил оиласига мансуб бўлган тилларнинг фонетик системаси ҳам қиёсий-типологик фонетиканинг тадқиқот объекти бўлиши мумкин. Масалан, *туркий тилларнинг қиёсий-типологик фонетикаси*, *ҳинд-европа тилларининг қиёсий-типологик фонетикаси*, *туркий ва ҳинд-европа тилларининг қиёсий-типологик фонетикаси* каби. Қиёсий-типологик фонетиканинг асосий вазифаси бир нечта тилларни қиёслаш орқали фонетик универсалияларни, фонетик доминантларни, фонетик фреквенталияларни ва фонетик уникалияларни аниқлашдан иборат. Шунингдек, қиёсланаётган тиллар доирасида қайси бир тил – “намуна (эталон) тил” бўла олишини аниқлаш ҳам қиёсий-типологик фонетиканинг вазифасига киради.

Чоғиштирма фонетика эса чоғиштирма тилшуносликнинг бир қисми бўлиб, тилларнинг қариндошлиги ёки худудий жойлашувидан қатъий назар танлаб олинган иккита тилни фонетик жиҳатдан тадқиқ қилади, уларнинг ўхшаш ва ўзига хос хусусиятларини аниқлайди. Чоғиштирма фонетикада лингводидактик мақсад асосий ўринни эгаллайди. Шунинг учун танлаб олинган иккита тилнинг фонетик системасини чоғиштиришга асосан синхроник жиҳатдан ёндашилади. Масалан, *инглиз ва ўзбек тилларининг чоғиштирма фонетикаси*, *ўзбек ва рус тилларининг чоғиштирма фонетикаси* каби. Танлаб олинган иккита тилнинг фонетик системасини синхроник жиҳатдан чоғиштириш жараёнида, тадқиқотга ўрни билан қисман диахроник жиҳатдан ҳам ёндашиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, фонетика тилнинг товуш системасини тадқиқ қилар экан, ўрни билан барча тилларга ёки маълум бир тилга хос бўлган фонетик хусусиятларни, шунингдек, бир тил оиласига ёки турли системали тиллар оиласига мансуб бўлган тилларнинг фонетик хусусиятларини синхроник ёки диахроник жиҳатдан қиёсий тадқиқ қилади. Шундан келиб чиқиб фонетиканинг ўрганиш соҳаси ва вазифалари шаклланади ва турларга ажратилади. Юқорида келтирилган фикрларга таяниб, фонетикани ўрганиш соҳаси ва вазифаларига кўра *умумий фонетика*, *хусусий-тасвирий фонетика*, *хусусий-тарихий фонетика*, *қиёсий-тарихий фонетика*, *қиёсий-типологик фонетика* ва *чоғиштирма фонетика* каби турларини фарқлаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Адабиётлар:

1. Abduazizov A.A. English Phonetics. A theoretical course. 3rd edition. – Tashkent: Musiqa, 2007.
2. Anvarovich, M. O., & Nasimovich, R. N. (2020). Reciprocal Study of Theology and Linguistics in Uzbekistan. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(09).
3. Зиндер Л. Р. Общая фонетика. – Москва: Высшая школа, 1979.
4. Nasimovich R. N. Quality and quantity reduction //Euro-Asia Conferences. – 2021. – Т. 4. – №. 1. – С. 48-49.
5. Nasimovich, R. N. (2021). Phonological Oppositions of Unstressed Vowels in The Uzbek Language. *Middle European Scientific Bulletin*, 15.
6. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.15.693>.
7. Раджабов, Н. Н., & КЎРИНИШЛАРИ, Ў. ORIENSS. 2022.№ Special Issue 26. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbek-tilida-unli-fonemalarningpozitsion-k-rinishlari> (дата обращения: 10.10. 2023).
8. Раджабов Н. Н. Ўзбек тилида тил орқа унлилар дистрибуцияси // Science and pedagogy in the modern world: Problems and solutions – 2023. – Т. 1. – №. 1.
9. Раджабов Н. Н. Фонетические особенности безударных гласных в узбекском языке //Вестник Челябинского государственного университета. – 2016. – №. 9 (391). – С. 140-145.
10. Раджабов Насир Насимович. (2023). ФОНЕМА ТУШУНЧАСИНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШ ТАРИХИ. *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities*, 2(4), 305–308. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/1595>
11. Раджабов, Н. Н. (2023, April). Фонема тушунчасининг юзага келиш тарихи. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 2, No. 4, pp. 305-308).
12. Умарова, Ф. З. (2000). Обучение учащихся русскоязычных школ использованию в узбекской речи вспомогательных глаголов.
13. Умарова, Ф. З. (2023). РЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КУРСАНТОВ ВОЕННЫХ ВУЗОВ. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(19), 272-280.
14. Умарова, Ф. (2023). Характеристика русскоязычных СМИ Узбекистана. *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*, 1(1), 240-248.
15. Латипов, О. Ж. (2022). КОННОТАЦИИ ВОКРУГ СЛОВА-ЗООНИМА “ВОЛК” В РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ И ТАДЖИКСКОМ

- ЯЗЫКАХ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 647-649.
16. Latipov, O. J. (1997). Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of " domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science. *T.*, 1997.-28 p.
 17. Магдиева, С. С., Матенова, Ю. У., & Латипов, О. Ж. (2012). Методика преподавания русского языка в АЛ и ПК. *Учебное пособие*.
 18. Эркаев, Э. Т. (2023). ЧЕТ ТИЛНИ МУЛОҚОТ АСПЕКТИ СИФАТИДА ЎРГАТИШДА МУСТАҚИЛ ЁНДАШУВ. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(19), 288-292.
 19. Эркаев, Э. Т. (2008). Бўлажак чет тил муаллими таълимида қўлланадиган таржима машқларининг лингводидактик таснифи: Пед. фан. ном.... дис. автореферати. *Тошкент.–2008.–139 б.*
 20. Эркаев, Э. Т. (2021). ТАРЖИМАНИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎРГАТИШГА ДОИР. *JAHON ILM-FANI TARAQQIYOTIDA TARJIMASHUNOSLIKNING ANAMIYATI*, 131.
 21. Иканова, Л. (2024, May). ОБРАЗОВАНИЕ В ТЮРЬМЕ: ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО И ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 5, pp. 269-275).
 22. Иканова, Л. (2024). ПРИОРИТЕТ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ.
 23. Ikanova, L. S. (2024). JAZONI IJRO ETUVCHI MUASSASSALARDA, TA'LIMNI TASHKIL QILISH TAJRIBALARI (AQSH MISOLIDA): Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 7(3), 26-31.

СПОСОБЫ ОЦЕНКИ SOFT SKILLS И ФАКТОРЫ ИХ РАЗВИТИЯ

Хамракулова Севара
магистрант Банковско-финансовой
академии Республики Узбекистан

Аннотация. В статье рассмотрены факторы, предписывающие необходимость развития мягких навыков, способы их оценки и роль Soft skills в продвижении специалиста по карьерной лестнице. Автором описаны конкретные методы оценки мягких навыков соискателя на должность и сотрудника компании.

Ключевые слова: мягкие навыки, руководитель, HR-менеджер, работодатель, оценка, отбор, карьерный рост, мотивация.

Современный темп развития общества в XXI веке в условиях информационного взрыва ставит перед всеми отраслями общественной жизни особые задачи. Цифровизация и информатизация – это неперенные составляющие эпохи глобализации, которые уже основательно внедряются в производственные и образовательные структуры. Использование компьютерных технологий и электронных цифровых источников стало обыденностью.

В век быстротечного устаревания информации, где сама информация является ценным товаром, общество хочет иметь конкурентоспособных, здравомыслящих, мобильных, креативных, гуманных специалистов, с развитой коммуникативной компетенцией. Если раньше работодатели при отборе кадров в первую очередь проверяли наличие диплома о высшем образовании, сертификата о повышении квалификации, то теперь этого недостаточно. Специалист должен иметь развитые мягкие навыки.

Мягкие навыки, т.е. soft skills – это то, что мы называем личностными качествами. Их можно разбить на несколько групп:

Внутриличностные	Коммуникативные	Мыслительные
<ul style="list-style-type: none">•адаптивность•ответственность•осознанность•обучаемость•стрессоустойчивость•саморегуляция•самотивация	<ul style="list-style-type: none">•способность понимать намерения и мотивы других людей•способность работать в команде•умение слышать	<ul style="list-style-type: none">•системное мышление “сверху”•креативность•аналитические способности•критическое мышление

- умение задавать вопросы
- умение оказывать поддержку
- умение чувствовать других людей
- умение вести себя конструктивно
- презентация
- переговоры
- способность выделять суть
- способность перерабатывать информацию

Некоторые исследователи к мягким навыкам относят эмпатию и чувство юмора. Эмпатия - умение понимать и сопереживать чувствам других людей. Наличие эмпатии помогает строить качественные отношения как в личной жизни, так и на работе. Чувство юмора часто помогает посмотреть на проблемную или конфликтную ситуацию снаружи, отдаленно, осознать ее и принять конструктивное решение, разгладить накаленную обстановку. Иными словами, софт скиллс — это умение работать в команде, управлять своим временем и расти в профессиональном плане.

Всегда ли руководители компаний обращают внимание на сформированность у сотрудников вышеназванных мягких навыков? Их больше занимает логистика, объем производства, продажи, маркетинг, финансы и только потом персонал, чаще укомплектованность кадрами. Хотя одной из главных задач любого руководителя является «построение отношений с его коллегами и подчинёнными. Потому что, какие бы прекрасные ни были решения, если люди, которые должны помогать в их реализации, вас люто ненавидят, ну или вы просто им не нравитесь – большую часть времени они потратят на саботаж, причем в большинстве случаев совершенно не осозанный», - говорит Александра Егорушкина - руководитель центра разработки новых учебных продуктов, бизнес-тренер Бизнес-школы «Здесь и Сейчас», сертифицированный тьютор по развитию эмоционального интеллекта (European association of cultural and emotionally intelligent projects) [1].

Какие факторы свидетельствуют о необходимости развития мягких навыков сотрудников?

Если:

- ✓ ощущается нехватка информации и недостаток отчетности;
 - ✓ компания в поиске дополнительных возможностей или дополнительных резервов эффективности;
 - ✓ есть необходимость перестроить структуру вокруг функций, а не вокруг людей;
 - ✓ лидер/руководитель хочет перестать быть незаменимым;
 - ✓ вы начинаете задаваться вопросом, а как лучше что-то сделать;
 - ✓ появляются конфликты между разными группами сотрудников;
 - ✓ падает моральный дух и вовлеченность;
 - ✓ нарастает конфликт между корпоративными и индивидуальными целями;
 - ✓ имеет место избыточность правил;
 - ✓ появляется запрос на более профессиональный менеджмент;
 - ✓ появляются жалобы на нехватку компетенций и т.д.,
- то следует подумать о способах организации обучения сотрудников [2].

Но прежде всего нужно измерить сформированность софт-скиллс и разделить сотрудников на группы по предназначенному к развитию навыку.

Как измерить уровень сформированности мягких навыков? Кто этим занимается? Это задача руководителя или HR-менеджера. Что даёт оценка? [3] Для начала руководитель или HR выявляет слабые стороны сотрудника и выстраивает индивидуальный план развития.

Исследователи вопроса предлагают разные методы оценки мягких навыков:

⇒ интервью – один из самых популярных методов оценки мягких навыков; этот метод эффективен для оценки кандидатов при подборе. Благодаря прямому контакту с человеком, HR-менеджер может получить более полное представление о его потенциале и подходе к работе;

⇒ тестирование; некоторые компании еще на этапе набора сотрудников тестируют их уровень развития эмоционального интеллекта, наличие навыков самоорганизации, стрессоустойчивость и т. д. Чтобы сэкономить время руководителя и HR-специалистов, этот процесс можно автоматизировать и через онлайн-тесты выявить уровень сформированности софт-скиллс соискателя;

⇒ опросы; в опросе принимают участие все сотрудники компании. Их задача - дать оценку гибким навыкам своих коллег. Чтобы ответы были менее предвзятыми и более объективными, опрос можно провести анонимно;

⇒ деловые или ролевые игры предполагают постановку сотрудникам нестандартной задачи. В идеале для её выполнения люди должны выйти из привычной зоны ответственности, задействовать собственные ресурсы и собрать команду;

⇒ кейсы – они похожи на ролевую и деловую игру; человеку предлагается проанализировать ситуации с большим количеством деталей и принимать решения на основе своих мягких навыков. Задача должна быть реалистичной и содержать проблему, например, для оценки проактивности (умение контролировать свои эмоции в условиях давления клиента) можно смоделировать стрессовую ситуацию;

Компетенция

1 Умение убеждать

2 Поведение в конфликте

3 Навыки управления

4 Работа в команде

Кейс-задание

Собственник бизнеса против продвижения компании в социальных сетях. Как бы вы его переубедили?

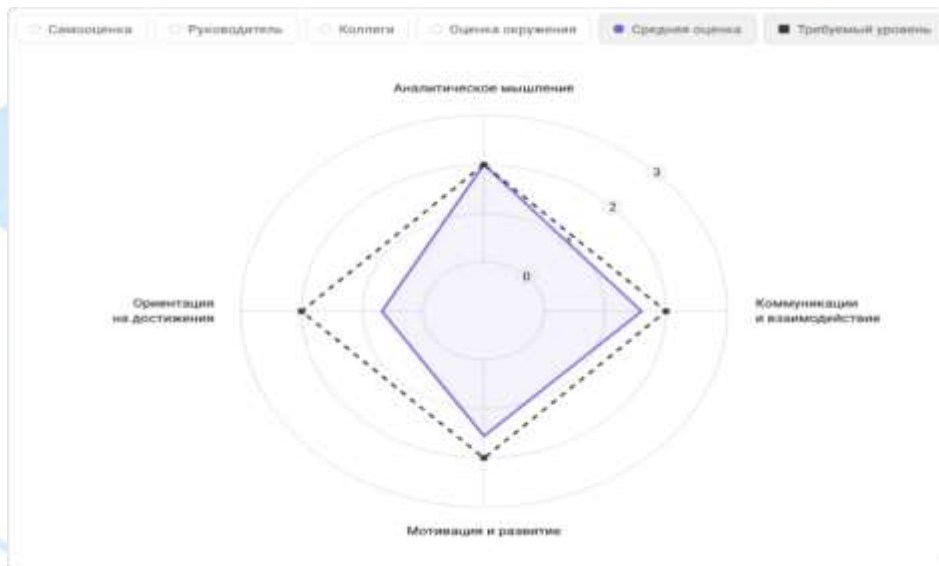
Вы получили одновременно два задания - от руководителя компании и собственника бизнеса. Оба настаивают на срочности. Как будете действовать?

Сотрудники сопротивляются изменениям, необходимым для повышения эффективности работы организации. Саботируют решения руководства. Что будете делать?

Ваш коллега постоянно делает ошибки в работе. Это отражается на доходе компании. Как вы себя поведете?

⇒ личная беседа с сотрудником; она помогает узнать, как сотрудник оценивает уровень развития собственных мягких навыков и каких умений ему не хватает для успешной работы. Опросы, тестирование и беседы нужно проводить регулярно, например, раз в квартал или два раза в год. Это позволит отследить прогресс в формировании гибких навыков у сотрудников и оценить эффективность системы обучения в компании;

⇒ метод «360 градусов»; он позволяет определить сильные и слабые стороны сотрудника через оценку его навыков коллегами, а также понять, как его поступки и решения влияют на окружающих. При этом вы не спрашиваете напрямую: «Сотрудник А инициативен?», а даете оценить утверждение по шкале от «Никогда» до «Всегда» и описываете контекст: «Сотрудник А предлагает идеи по улучшению процессов и способствует их реализации».

⇒ Assessment Center; «основной особенностью этого инструмента является множественная оценка, поскольку каждый участник оценивается несколькими экспертами. Однако следует отметить явный недостаток Assessment Center: участникам с низкой стрессоустойчивостью может быть сложно проявить себя. Поэтому для раскрытия каждой компетенции предусмотрено несколько заданий» [4].

⇒ наблюдение; это один из самых эффективных методов оценки мягких навыков. Во-первых, он позволяет получить информацию о поведении сотрудника в реальной рабочей ситуации, что делает оценку более объективной и достоверной. Во-вторых, наблюдение позволяет оценить не только конкретные навыки, но и способность сотрудника адаптироваться к изменяющимся условиям работы, реагировать на стрессовые ситуации и взаимодействовать с коллегами.

Что дает компании развитие soft skills?

Формирование и развитие навыков Soft skills у сотрудников помогает [5]:

- сформировать благоприятный психологический климат в коллективе и наладить эффективные коммуникации между членами команды;
- избежать конфликтов между коллегами, а также с клиентами и партнёрами;
- воспитать лидеров внутри компании, которые смогут затем занять руководящие должности;
- развить творческое мышление, которое тоже относится к soft skills и помогает находить более эффективные способы решения рабочих задач;
- повысить стрессоустойчивость команды, научить людей действовать и принимать решения в условиях неопределённости;
- повысить производительность работы, привив сотрудникам навыки тайм-менеджмента и научив их приоритизации задач.

Что ожидает компанию, если не развивать мягкие навыки? Если не уделять внимание развитию Soft skills своей команды, руководителю придётся регулярно тратить время на контроль, дополнительную мотивацию и разрешение конфликтов между сотрудниками.

Мы часто слышим и говорим о мотивации. Развитие гибких навыков напрямую зависит от мотивации. Мотивация бывает внешняя (например, когда руководитель выдает отличившимся сотрудникам премии или путёвки в санаторий) и внутренняя (когда человек находится на стадии самоактуализации) [6]. Поэтому важно объяснять сотрудникам важность развития софт-скиллс и давать примеры того, как наличие тех или иных навыков помогает строить карьеру и расти в профессиональном плане.

В заключении мы хотим привести слова Стивена Р.Кови, который говорит о важности внутренней мотивации: «Мы начали понимать, что если мы хотим что-либо изменить, то начинать изменение надо с себя. И для того, чтобы изменить себя эффективно, мы прежде всего должны поменять свое восприятие» [7, с. 16].

Список использованной литературы:

1. Егорушкина А. Торт без крема, или на что похоже управление без soft skills. https://zis.expert/ua/publication/tort_bez_krema_ili_na_chno_pokhozhe_upravlenie_bez_soft_skills/
2. Хамракулова С. Роль хард-скиллс и софт-скиллс навыков в управлении проектами. JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. Volume–53, Issue-6, May 2024. – С. 29-33.
3. Умарова, Ф. З. (2023). ВЛИЯНИЕ ОЦЕНКИ НА СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОСТИ В ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 10(4), 94-100.
4. Клочков А. Основные методы оценки мягких навыков сотрудников. <https://happy-inc.ru/blog/metody-ocenki-myagkih-navykov-sotrudnikov/>
5. Сурчалова П. Как развивать soft skills у персонала. <https://e-queo.com/blog/expertnie-stati/kak-razvivat-soft-skills-u-personala/>
6. Умарова, Ф. З. (2023). РЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КУРСАНТОВ ВОЕННЫХ ВУЗОВ. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(19), 272-280.
7. Стивен Р.Кови. Семь навыков высокоэффективных людей. – М.. 2000. - 356 с.
8. Умарова, Ф. З. (2024). ПРАВИЛА ЭФФЕКТИВНОГО ДИСКУТИРОВАНИЯ (МЕТОДИЧЕСКАЯ РАЗРАБОТКА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ). *Journal of new century innovations*, 44(2), 117-124.

ОБРАЗ ЛИСЫ В РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Латинов Окил Журакулович

доцент кафедры Изучения языков

Университета общественной безопасности

Республики Узбекистан,

кандидат филологических наук

Аннотация

Статья посвящена анализу образа лисы в русской лингвокультуре. В ней приведены примеры фразеологических и паремиологических единиц, загадок, где слово-зооним лиса выступает в качестве ключевого слова, и где данное животное предстает преимущественно в негативном образе.

Ключевые слова: денотат, зооним, коннотация, лингвокультурология, образ, фольклор.

THE IMAGE OF A FOX IN RUSSIAN LINGUOCULTURE

Latipov Okil Zhurakulovich

Associate Professor of the

Department of Language Studies

University of Public Safety

Republic of Uzbekistan,

Candidate of Philology

Annotation

The article is devoted to the analysis of the image of a fox in Russian linguistic culture. It provides examples of phraseological and paremiological units, riddles, where the word-zoonym fox acts as a key word, and where this animal appears predominantly in a negative image.

Key words: denotation, zoonym, connotation, linguoculturology, image, folklore.

С точки зрения антропоцентризма каждое животное имеет свое место в человеческом быту, выполняет ту или иную функцию и создает в человеческом воображении определенный образ. Животное лиса во всех народах ассоциируется с образом хитрого, льстивого человека, о чем свидетельствует множество образных выражений, сказок, загадок, где лиса выступает в качестве главного персонажа.

В русской лингвокультуре образ лисы представлен довольно многопланово. Обратимся к примерам:

Лиса Алиса. *Разг.* Об очень хитром человеке. (Героиня сказки А. Толстого «Золотой ключик», 1936)

Лиса блины печёт. *Пск. Шутл.* О низком тумане над заболоченными местами.

Лиса и журавль. *Жарг. шк. Шутл.* Директор школы и секретарь.

Лиса Патрикеевна. *Прост. Неодобр. или шутл.-ирон.* О хитром, изворотливом, лукавом человеке.

Старая (травленая) лиса. *Прост.* Об опытном, бывалом человеке.

Старый лис. *Разг. Устар.* Хитрый, лукавый человек.

Прикидываться / прикинуться лисой. *Разг. Неодобр.* Льстить кому-л. с корыстной целью.

Поймать (добыть) лису. *Иркут.* Подпалить, поджечь одежду.

Пускать / пустить лису в курятник. *Разг. ирон.* Создавать ненадёжному, нечестному человеку условия для неблагоприятных поступков.

Пустить лису. *Жарг. крим.* Предварительно разведать объект рэкетирского налёта.

У лисы и во сне ушки на макушке. *Народн.* Об очень осторожном, бдительном человеке.

Особое место образ лисы занимает в русском фольклоре, точнее, в русских народных сказках: «Колобок», «Лиса и журавль», «Лиса и козёл» «Лиса, заяц и петух», «Кот и лиса», «Лиса и тетерев» и др.

Анализ сказок о животных убеждает нас в том, что образ Лисы в русских народных сказках интереснее других животных. Лиса всегда разная, и можно понять, что она интересуется самого человека, который наблюдает за ней. Человек видит в ней и в её поведении много интересного и сходного с самим человеком. Поэтому характер Лисы в русских сказках о животных имеет такие типичные черты, которые находим в их описании, как льстивость, хитрость и склонность к воровству.

Коварство и льстивая манера как главные качества данного животного находят свое отражение также в следующих пословицах, где прослеживается народная мудрость, большой жизненный опыт, наставления и советы:

Старую лису дважды не проведёшь.

Старую лису второй раз в капкан не заманишь.

Старую лису хитростям не учить.

Лисица — старая льстица.

Старую лису молодыми собаками не травят.

Старая лиса рыльцем роет, а хвостом замечает.

Лиса может поседеть, но стать хорошей никогда не сможет. (англ.)

Лису в одну и ту же ловушку дважды не поймаешь. (англ.)

Хитрее лисы нет зверя.

Имей лиса побольше брюхо, волк бы с голоду подох.

Лиса может потерять зубы, но не аппетит.

Волка встречай по-волчьи, лису по-лисы.

Волчий зуб и лисий хвост, силою и хитростью.

Лису узнают по хвосту. (нем.)

Был бы прост, да привязан лисий хвост.

Лиса всегда свой хвост прячет.

Лиса своего хвоста не замазает.

Лиса врёт, на свой хвост шлёт, да оба изверились.

Волка зубы кормят, зайца ноги носят, лису хвост бережёт.

И лиса хитра, да шкуру её продают.

Лиса не лошадь — пахать не станет.

Лиса с возу — лошадь в курсе.

Лиса живёт хитростью, а заяц прыткостью.

Заяц лисе не товарищ, а корм.

Лисой ухаживает, кошкой увивается.

Лиса, напускающая на себя грозный вид тигра, лиса в тигровой шкуре.

(япон.)

Лиса знает много, но тот, кто её ловит, знает больше.

Лису ловят лисицами. (нем.)

Там, где нет лисы, нельзя деревню основать. (кит.)

Куда лиса лапку положит, туда и вся заберётся.

У лисы и во сне ушки на макушке.

Лису лишь дымом из норы выкуришь.

Сила льва не подходит лисице, хитрость лисы не подходит льву.

Лучше пусть лев растерзает, чем лисица обманет.

Хитёр, как лиса, труслив, как заяц.

Лисанька-лиса! Шуба хороша, да повадочка плоха.

Лисица от дождя и под бороной ухоронится.

Красный как рак, здоров как бык, голодный как волк (собака), хитрый как лиса, упрям как осёл, труслив как заяц.

Лисье племя только льстит да манить.

Лисичка-плутовка, лисица-льстица.

Слышу, лиса, твои чудеса.

Слышал, лиса, про твои чудеса.

Лиса кур не оборонит.

У лисы сто сказок и все они про курицу.

Умных петухов лиса тоже ест. (нем.)

Когда лиса читает проповеди, загоняй своих гусей.

Назначили лису воеводой в лесу — пера много, а птицы нет.

Лиса лисой (о хитром человеке). (эстонское присловье)

В словаре Даля В.И. собрано множество пословиц и поговорок с названием данного животного:

Гдѣ лисой, гдѣ волкомъ.

Лисой пройти, схитрить.

Не сули лисицу въ годъ, а дай въ ротъ.

Лиса всё хвостомъ прикроетъ.

Лиса хвостомъ замыкаетъ.

У доброй лисы по три отнорка.

Трудно лисѣ лапку положить, а то и вся уберѣтся, отъ сказки.

Лисичка всегда сытнѣй волка бываетъ (живѣтъ).

Лиса семерыхъ волковъ проведѣтъ.

Кто въ чинъ вошелъ лисой, тотъ въ чинъ будетъ волкомъ.

Лиса и во снѣ куръ считаетъ.

Лиса придетъ, и курицы раскудахчутся.

У лисы патрикеевны ушки на макушкѣ, чутка.

Спитъ лиса, а во снѣ куръ считаетъ (видитъ, щиплетъ).

Каждая лиса свой хвостъ береги, отъ сказки, гдѣ лиса выставила хвостъ собакамъ.

Всякая лиса свой хвостъ хвалитъ.

У лисицы хвостъ дологъ, а на свой не сядетъ.

Близъ норы лиса на промысел не ходитъ.

Гдѣ я лисой пройду, тамъ три года куры не несутся!

Когда ищешь лису впереди, то она позади.

Нанималась лиса на птичій дворъ, беречь отъ коришуна, отъ ястреба.

Кабы лиса не подоспѣла, то бы овца волка съѣла!

Попала лиса въ калево (въ бѣду), и гляди на небо!

Бѣжитъ лиса по шесточку, лизни лиса песочку, скороговорка

Лиса, лиса, во всю зиму боса? соха

*Лиска лиса, подбрюшьце лазоревое, хребетъ бобромъ, на песокъ
ползкомъ, по водѣ плавкомъ? лодка*

*Рыжая плутовка
Спряталась под ёлкой.
Зайца ждёт хитрюга та.
Как зовут её? ...*

(Лиса)

*Рыжая, с пушистым хвостом,
Живет в лесу под кустом.*

(Лиса)

*Что хитрей плутовки нет.
Знает целый белый свет.
Все облазила леса,
Это рыжая ...*

(Лиса)

*Рыжая плутовка,
Хитрая да ловкая,
В сарай попала,
Кур пересчитала.*

(Лиса)

*Рыжая хозяйюшка
Из лесу пришла,
Всех кур пересчитала
И с собой унесла.*

(Лиса)

*Одурачит ловко
Рыжая плутовка,
Длинным хвостиком махнёт,
Зубки хитро облизнёт,
Не успеешь оглянуться –
Вокруг пальца обведёт!*

(Лиса)

*Повыше кошки рост,
Живет в норе, в лесу.
Пушистый рыжий хвост,
Все знаем мы ...*

(Лису)

*Ловко прячется в норе,
Любит шарить во дворе!*

Схватит куру – и в леса!

И зовут её...

(Лиса)

Не любит семечки из шишек,

А ловит бедных серых мышек.

Среди зверей она – краса!

Плутовка рыжая...

(Лиса)

Кур ворует и цыплят.

Тащит маленьких зайчат.

И кому ж всю ночь не спится?

Рыжей, хитренькой...

(Лисе)

По снежку зимой бежала,

И следы все заметала.

Рыжий мех, а хвост – краса!

Подскажите, кто?

(Лиса)

Таким образом, все сказанное (примеры из сказок, пословиц и поговорок, загадок) дает основания обобщить образ лисы в образе человека хитрого, проворного, лстивого, излишне хвастливого в негативном значении. Однако в данном образе можно проследить и скрытый положительный смысл: лису отличает от других животных красивый яркий рыжий цвет меха, ее осторожность, предусмотрительность, большой опыт, способность «поймать» удачу, что немаловажно и одновременно поучительно для человека.

Литература:

1. Большой словарь русских поговорок. М. Олма Медиа Групп. В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина. 2007.
2. Даль В.И. Пословицы и поговорки русского народа. Избранное / авт.-сост. В. И. Даль. М.: Аргументы недели, 2016. С. 544.
3. Латипов О.Ж. Коннотации вокруг тематического поля “дикие животные” в русском языке//Сборник II Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы преподавания русского языка». Ташкент, 2024, 187-192 с.
4. Латипов, О. Ж. (2022). КОННОТАЦИИ ВОКРУГ СЛОВА-ЗООНИМА “ВОЛК” В РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ И ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 647-649.
5. Latipov, O. J. (1997). Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of "domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science. T., 1997.-28 p.
6. Plyavgulov, I. R., Latypov, O., & Tusenkov, A. (2011). Redistribution of electrostatic charge in stabilization of oil-water emulsion. In *Oil and Gas Horizons–2011: The Third*

- International Student Scientific and Practical Conference/Gubkin Russian State University of Oil and Gas, Russia* (p. 54).
7. Магдиева, С. С., Матенова, Ю. У., & Латипов, О. Ж. (2012). Методика преподавания русского языка в АЛ и ПК. *Учебное пособие*.
 8. Латипов, О. (2023). RUS, O 'ZBEK, TOJIK VA INGLIZ TILLARIDA "DOG/IT/SAG" ZOONIM SO 'ZINING KONSEPTUAL TALQINI. *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 454-461.
 9. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: Русский язык. 1991, 916 с.
 10. Умарова, Ф. З. (2000). Обучение учащихся русскоязычных школ использованию в узбекской речи вспомогательных глаголов.
 11. Умарова, Ф. З. (2023). РЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КУРСАНТОВ ВОЕННЫХ ВУЗОВ. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(19), 272-280.
 12. Умарова, Ф. (2023). Характеристика русскоязычных СМИ Узбекистана. *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*, 1(1), 240-248.
 13. Nasimovich, R. N. (2021). Phonological Oppositions of Unstressed Vowels in The Uzbek Language. *Middle European Scientific Bulletin*, 15.
 14. Раджабов, Н. Н. (2016). Фонетические особенности безударных гласных в узбекском языке. *Вестник Челябинского государственного университета*, (9 (391)), 140-145.
 15. Anvarovich, M. O., & Nasimovich, R. N. (2020). Reciprocal Study of Theology and Linguistics in Uzbekistan. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(09).
 16. Эркаев, Э. Т. (2023). ЧЕТ ТИЛНИ МУЛОҚОТ АСПЕКТИ СИФАТИДА ЎРГАТИШДА МУСТАҚИЛ ЁНДАШУВ. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(19), 288-292.
 17. Эркаев, Э. Т. (2008). Бўлажак чет тил муаллими таълимида қўлланадиган таржима машқларининг лингводидактик таснифи: Пед. фан. ном.... дис. автореферати. *Тошкент.–2008.–139 б.*
 18. Эркаев, Э. Т. (2021). ТАРЖИМАНИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎРГАТИШГА ДОИР. *JAHON ILM-FANI TARAQQIYOTIDA TARJIMASHUNOSLIKNING ANAMIYATI*, 131.
 19. Иканова, Л. (2024, May). ОБРАЗОВАНИЕ В ТЮРЬМЕ: ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО И ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 5, pp. 269-275).
 20. Иканова, Л. (2024). ПРИОРИТЕТ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ.
 21. Ikanova, L. S. (2024). JAZONI IJRO ETUVCHI MUASSASSALARDA, TA'LIMNI TASHKIL QILISH TAJRIBALARI (AQSH MISOLIDA): Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 7(3), 26-31.

KREATIV FIKRLASH

Normatova Nargiza Abdusamatovna

Toshkent viloyat Parkent tumani 2 son kasb hunar maktabi

Ona tili adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola ijodiy fikrlashning turli jihatlarini, shu jumladan uning ta'rifi, ahamiyati, metodologiyasi va amaliy natijalarini o'rganadi. Adabiyotlarni sinchkovlik bilan o'rganish va tahlil qilish orqali biz ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi mexanizmlar va uni turli kontekstlarda qanday qilib samarali rivojlantirish mumkinligi haqida tushuncha berishni maqsad qilganmiz.

Kalit so'zlar. Ijodiy fikrlash, innovatsiya, muammolarni hal qilish, kognitiv jarayonlar, ijodkorlik texnikasi, aqliy hujum, lateral fikrlash.

Ijodiy fikrlash zamonaviy dunyoda hayotiy mahorat bo'lib, shaxslar va tashkilotlarga muammolarni hal qilish, yangilik yaratish va o'zgaruvchan muhitga moslashish imkonini beradi. Ko'pincha o'rnatilgan naqshlar va mantiqiy ketma-ketliklarga tayanadigan an'anaviy fikrlashdan farqli o'laroq, ijodiy fikrlash qutidan tashqarida fikrlash va noan'anaviy yondashuvlarni ko'rib chiqish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu maqola ijodiy fikrlashning nazariy asoslarini o'rganadi, uni takomillashtirish uchun ishlatiladigan turli metodologiyalarni o'rganadi va uni qo'llash va foydalari bo'yicha empirik topilmalarni taqdim etadi.

Ijodiy fikrlashni tushunish uchun biz sifatli va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalandik. Bunga quyidagilar kiradi:

Adabiyotlarni ko'rib chiqish: asosiy nazariyalar, modellar va empirik tadqiqotlarga e'tibor qaratib, ijodiy fikrlash bo'yicha mavjud tadqiqotlarni keng ko'rib chiqish.

So'rovnomalar va intervyular: ijodiy fikrlash bo'yicha turli xil istiqbollarni to'plash uchun turli sohalardagi, shu jumladan ta'lim, biznes va san'at sohasidagi shaxslar bilan so'rovlar va chuqur suhbatlar o'tkazish.

Eksperimental tadqiqotlar: ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi yoki susaytiruvchi omillar haqidagi aniq gipotezalarni tekshirish uchun tajribalar tuzish. Ushbu tajribalar ishtirokchilardan turli sharoitlarda ijodiy echimlar yaratishni talab qiladigan vazifalarni o'z ichiga olgan.

Ijodiy fikrlash-bu muammolar yoki vaziyatlarga yangi nuqtai nazardan qarash va g'ayrioddiy echimlarni taklif qilish qobiliyati. Bu innovatsion g'oyalarni taklif qilish uchun standart fikrlash naqshlaridan voz kechishni o'z ichiga oladi. Bu erda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun bir nechta texnika va strategiyalar mavjud:

Ijodiy fikrlash texnikasi

Aqliy hujum:

- Bir guruh odamlarni to'plang va ularni tanqidsiz g'oyalar yaratishga undang. Barcha fikrlarni yozing, ular qanchalik yovvoyi yoki amaliy ko'rinmasin.

Aqlni Xaritalash:

- Markaziy g'oyadan boshlang va tushunchalarning vizual xaritasini yaratib, tegishli g'oyalarga shoxlarni torting. Bu fikrlarni tartibga solish va aloqalarni aniqlashga yordam beradi.

Ro'l O'ynash:

- Muammoni turli tomonlardan ko'rish uchun turli rollar yoki istiqbollarga qadam qo'ying. Bu yangi tushunchalarni ochishga yordam beradi.

Oltita Fikrlash Shlyapasi:

- Edvard de Bono tomonidan ishlab chiqilgan ushbu uslub muammoning turli jihatlarini o'rganish uchun turli xil fikrlash usullarini (masalan, mantiqiy, hissiy, ijodiy) ifodalovchi turli xil shlyapalarni kiyishni o'z ichiga oladi.

Lateral Fikrlash:

- Edvard de Bono tomonidan ishlab chiqilgan ushbu yondashuv muammolarga bilvosita va ijodiy qarashni o'z ichiga oladi. Texnikaga tasodifiy so'zlarni yaratish va aloqalarni majburlash, qiyin taxminlar va naqshlarni buzish kiradi.

Teskari Fikrlash:

- Muammoni qanday hal qilish haqida o'ylashning o'rniga, muammoni qanday yaratishni yoki vaziyatni qanday yomonlashtirishni o'ylab ko'ring. Bu potentsial tuzoq va echimlarni aniqlashga yordam beradi.

Majburiy Ulanishlar:

- Yangi echimlarni yaratish uchun bog'liq bo'lmagan g'oyalar yoki tushunchalarni birlashtiring. Ushbu usul ko'pincha innovatsion va kutilmagan natijalarga olib keladi.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish strategiyalari

Qiziquvchanlikni Rivojlantiring:

- Bir qiziquvchan kayfiyatini saqlab. Savollar bering, yangi tajribalarni qidiring va o'rganishga ochiq bo'ling.

Muvaffaqiyatsizlikni Quchoqlang:

- Qobiliyatsizlikni o'rganish imkoniyati sifatida ko'ring. Ishlamayotgan narsani tushunish, nima qilayotganini topish kabi qimmatli bo'lishi mumkin.

Atrof-Muhitingizni O'zgartiring:

- Ba'zida manzaraning o'zgarishi yangi g'oyalarni rag'batlantirishi mumkin. Turli joylarda ishlashga yoki ish joyingizni o'zgartirishga harakat qiling.

Cheklovlar vosita sifatida:

- Cheklovlar sizni yanada ijodiy fikrlashga majbur qilishi mumkin. Ular ichida innovatsion echimlarni topishga undaydigan chegaralarni belgilang.

Boshqalar bilan hamkorlik qiling:

- Turli xil kelib chiqishi va fanlari bo'lgan odamlar bilan ishlash. Turli xil istiqbollar yangi g'oyalarni keltirib chiqarishi mumkin.

Tanaffus Qiling:

- Fikringizga dam bering. Ko'pincha, muammodan bir muddat uzoqlashish, qaytib kelganingizda to'satdan tushunchalarga olib kelishi mumkin.

Ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish:

- Rasm chizish, musiqa ijro etish yoki yozish kabi mashg'ulotlar miyangizning turli qismlarini jalb qilish orqali ijodiy fikrlashni rag'batlantirishi mumkin.

O'qing va keng o'rganing:

- Turli sohalar, madaniyatlar va fanlarga ta'sir qilish yangi istiqbol va g'oyalarni taqdim etishi mumkin.

Harakatdagi ijodiy fikrlashga misollar

Mahsulot Innovatsiyasi:

- Ilgari hal qilinmagan ehtiyojni qondiradigan yoki mavjud echimlarni yaxshilaydigan yangi mahsulotni ishlab chiqish.

Marketing Kampaniyalari:

- Tomoshabinlar e'tiborini tortadigan noyob va esda qolarli reklama strategiyalarini yaratish.

Biznesda muammolarni hal qilish:

- Xarajatlarni kamaytirish, samaradorlikni oshirish yoki mijozlar ehtiyojini qondirishning yangi usullarini topish.

San'at va adabiyot:

- An'anaviy shakllarga qarshi chiqadigan va g'oyalarni yangi usullarda etkazadigan asarlar yaratish.

Ijodiy fikrlash hayotning barcha sohalarida qimmatli mahoratdir. Uni dunyoga yangi va innovatsion yo'llar bilan qarashni rag'batlantiradigan turli xil texnika va strategiyalar orqali etishtirish mumkin. Ijodkorlikni rivojlantirish orqali shaxslar va tashkilotlar yangi echimlar va imkoniyatlarni kashf etishlari mumkin.

Topilmalar shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlash kognitiv, ekologik va motivatsion omillarning murakkab o'zaro ta'siridir. Ijodkorlikni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim tizimlari va ish joylari kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish va ichki motivatsiyani tarbiyalashga qaratilishi kerak. Bundan tashqari, aqliy hujum, ongni xaritalash va lateral fikrlash kabi ijodkorlik texnikasini o'z ichiga olgan o'quv dasturlari foydali bo'lishi mumkin.

Хулоса ва takliflar

Ijodiy fikrlash shaxsiy va kasbiy o'sish uchun muhim mahoratdir. Uning asosiy mexanizmlarini tushunish va qulay muhitni yaratish orqali biz turli sohalarda ijodkorlikni oshirishimiz mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar ijodkorlikning nevrologik jihatlarini o'rganishni davom ettirishi va turli kontekstlarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun yanada samarali strategiyalarni ishlab chiqishi kerak.

Ta'lim islohoti: maktablar ko'proq loyihaga asoslangan ta'lim va ijodiy ifoda etish imkoniyatlarini o'z ichiga olishi kerak.

Korporativ trening: tashkilotlar muntazam ijodkorlik seminarlariga sarmoya kiritishi va fikr almashish va tajriba o'tkazish uchun platformalar yaratishi kerak.

Siyosatni ishlab chiqish: siyosatchilar innovatsiyalar va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlovchi tashabbuslarni, shu jumladan ijodiy loyihalar va tadqiqotlar uchun grantlarni ilgari surishlari kerak.

Ijodiy fikrlashga ustuvor ahamiyat berish orqali biz innovatsiyalarni boshqarishimiz, murakkab muammolarni hal qilishimiz va doimo rivojlanayotgan dunyoga moslashishimiz mumkin.

Adabiyotlar.

1. Hennessey, B. and T. Amabile (2010), «Creativity», Annual Review of Psychology, Vol. 61, pp. 569-598
2. OECD (2010), The OECD Innovation Strategy: Getting a Head Start on Tomorrow, OECD.
3. OECD (2017), PISA 2021 Creative Thinking Strategic Advisory Group Report, Organisation for Economic Co-Operation and Development, [https://one.oecd.org/document/EDU/PISA/GB\(2017\)19/en/pdf](https://one.oecd.org/document/EDU/PISA/GB(2017)19/en/pdf) (accessed on 26 March 2018).
4. Савельева М.Г. Педагогические кейсы: конструирование и использование в процессе обучения и оценки компетенций студентов / Учеб.-мет.пособие. – Ижевск: ФГБОУВПО “Удмуртский университет”, 2013. – С. 9.
5. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
6. Lucas, B. and E. Spencer (2017), Teaching Creative Thinking: Developing Learners Who Generate Ideas and Can Think Critically., Crown House Publishing, https://bookshop.canterbury.ac.uk/Teaching-CreativeThinking1Developing-learners-who-generate-ideas-and-can-thinkcritically_9781785832369 (accessed on 26 March 2018).
7. Икрамов Р.А., Хожиев Р.Б. (2020). Воспитание гармонично развитого поколения является приоритетом государственной молодежной политики. Вестник науки и образования. № 14 (92). Часть 1. С. 88-90.
8. Ҳоҗиев, Р. Б., & Норбоева, Д. О. (2021). Ёшлар ижтимоий ҳаётининг когнитив асослари. Academic Research in Educational Sciences, 2(2), 544-555.

ИНФОРМАТИКА FANIDA KASBLARDA FOYDALANISH

Abdixalilov Abdurahim Imomboy o'g'li

Toshkent viloyati Parkent tumani 2- son kasb hunar maktabi

+998990391019

Annotatsiya. Ushbu maqola texnologiyaning transformatsion ta'sirini ta'kidlab, informatika fanini turli xil professional sohalarda qo'llashni o'rganadi. Unda informatika tamoyillari turli kasblarga qanday integratsiyalashgani, ushbu integratsiya uchun qo'llaniladigan usullar, kuzatilgan natijalar va kelajakdagi yo'nalishlar chuqur tahlil qilinadi. Kalit so'zlarga kompyuter fanlari, kasblar, texnologiya integratsiyasi, raqamli transformatsiya va sanoat ilovalari kiradi.

Kalit so'zlar. Kompyuter fanlari, texnologiya integratsiyasi, raqamli transformatsiya, sanoat ilovalari, kasbiy sohalar.

Kompyuter fanlari samaradorlik, samaradorlik va aniqlikni oshiradigan innovatsion echimlarni joriy etish orqali ko'plab professional sohalarda inqilob qildi. Raqamli asr sog'liqni saqlash, moliya, ta'lim va o'yin-kulgi kabi sohalarda kompyuter fanlari dasturlarining tarqalishini ko'rdi. Ushbu maqola informatika fanining turli kasblardagi rolini tahlil qilishga, integratsiya uchun qo'llaniladigan usullar va natijada ushbu sohalarga ta'siri haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Informatika fanining turli kasblarga integratsiyasini tushunish uchun aralash usulli yondashuv qabul qilindi. Bunga quyidagilar kiradi:

Miqdoriy tahlil: texnologiyani qabul qilish darajasi, samaradorlikni oshirish va foydalanuvchilarning qoniqishi haqidagi ma'lumotlar sanoat hisobotlari, so'rovlar va ma'lumotlar bazalaridan to'plangan.

Sifatli tahlil: turli sohalardagi mutaxassislar bilan suhbatlar informatika echimlarini amalga oshirishning amaliy muammolari va afzalliklari haqida tushuncha berdi.

Informatika fanlari (ko'p qirrali va tez rivojlanayotgan soha bo'lib, ko'plab kasblar bo'yicha qo'llanmalarga ega. Bu yerda kompyuter fanlari bo'yicha ma'lumot ayniqsa qimmatli bo'lgan ba'zi asosiy kasblar mavjud:

Dasturiy Ta'minotni Ishlab Chiqish

- Ro'l: dasturiy ilovalarni loyihalash, ishlab chiqish, sinovdan o'tkazish va saqlash.

- Asosiy ko'nikmalar: dasturlash tillari (Java, Python, C++ va boshqalar.), dasturiy ta'minotni ishlab chiqish metodologiyasi (Agile, Scrum), versiyani boshqarish (Git) va muammolarni hal qilish.

. Ma'lumotlar fanlari va tahlillari

- Rol: tushunchalarni chiqarish, bashoratli modellarni ishlab chiqish va biznes qarorlarini xabardor qilish uchun katta ma'lumotlar to'plamini tahlil qiling.

- Asosiy ko'nikmalar: statistika, mashinani o'rganish, ma'lumotlarni qazib olish, dasturlash tillari (Python, R) va asboblari (tensor oqimi, PyTorch).

. Kiberxavfsizlik

- Ro'l: tizimlarni, tarmoqlarni va ma'lumotlarni kiber tahdidlardan himoya qiling.

- Asosiy ko'nikmalar: tarmoq xavfsizligi, kriptografiya, axloqiy xakerlik, xavfsizlik protokollari va xavflarni boshqarish.

Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish muhandisligi

- Rol: o'rganish va qaror qabul qila oladigan aqlli tizim va algoritmlarni ishlab chiqish.

- Asosiy ko'nikmalar: mashinani o'rganish, chuqur o'rganish, tabiiy tilni qayta ishlash, neyron tarmoqlar va dasturiy ta'minot.

Tarmoq va tizimlarni boshqarish

- Ro'l: tashkilotning it infratuzilmasini, shu jumladan tarmoqlar, serverlar va ma'lumotlar bazalarini boshqarish va saqlash.

- Asosiy ko'nikmalar: tarmoq konfiguratsiyasi, serverlarni boshqarish, bulutli hisoblash, virtualizatsiya va muammolarni bartaraf etish.

Ma'lumotlar Bazasini Boshqarish

- Ro'l: ma'lumotlar yaxlitligi, ishlashi va xavfsizligini ta'minlash uchun ma'lumotlar bazalarini loyihalash, amalga oshirish va boshqarish.

- Asosiy ko'nikmalar: SQL, ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari (MySQL, PostgreSQL, Oracle), ma'lumotlarni modellashtirish va zaxira/tiklash strategiyalari.

Veb Rivojlantirish

- Ro'l: veb-saytlar va veb-illovalarni loyihalash va yaratish.

- Key Skills: HTML, CSS, JavaScript, veb ramkalar (munosabat, burchak, Vue.js) va backend rivojlanishi (tugun.js, Django).

Tadqiqot va Akademiya

- Ro'l: informatika fanining turli sohalarida tadqiqotlar olib borish, topilmalarni nashr etish va universitetlarda dars berish.

- Asosiy ko'nikmalar: tadqiqot metodologiyasi, akademik yozish, o'qitish va algoritmlar, hisoblash nazariyasi yoki kvant hisoblash kabi sohalarda maxsus bilimlar.

O'yinni Rivojlantirish

- Ro'l: turli platformalar uchun video o'yinlarni loyihalash va ishlab chiqish.

- Asosiy ko'nikmalar: o'yin dvigatellari (birlik, Unreal Engine), grafik dasturlash, hikoya qilish va animatsiya.

Ushbu kasblarning har biri informatika fanini noyob usullarda qo'llaydi, turli sohalar va sohalariga hissa qo'shadi. Texnologiya rivojlanishda davom etar ekan, informatika fanining ko'lami va ta'siri yanada kengayishi mumkin.

Informatika fanining turli kasblarga qo'shilishi ko'plab afzalliklarni, jumladan, samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va foydalanuvchi tajribasini yaxshilashni aniq ko'rsatdi. Biroq, ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq muammolar, doimiy o'qitish zarurati va texnologik eskirish xavfi muhim bo'lib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish siyosatchilar, sanoat rahbarlari va texnologlarni jalb qilgan holda hamkorlikdagi yondashuvni talab qiladi.

Xulosa

Kompyuter fanlari innovatsiyalar va samaradorlikni oshiruvchi zamonaviy professional sohalarning ajralmas qismiga aylandi. Kelajakdagi tadqiqotlar ulardan foydalanish bilan bog'liq axloqiy va amaliy muammolarni hal qilishda xavfsiz, kengaytiriladigan va foydalanuvchilarga qulay texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilishi kerak. O'qitish va rivojlantirishga doimiy sarmoyalar mutaxassislarning ushbu yutuqlardan foydalanishda mohir bo'lishlarini ta'minlaydi.

Kengaytirilgan o'quv dasturlari: kompyuter fanlari vositalaridan samarali foydalanish uchun zarur ko'nikmalarga ega mutaxassislarni jihozlash uchun keng qamrovli o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Axloqiy standartlar: ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizlik muammolarini hal qilish uchun mustahkam axloqiy standartlar va me'yoriy asoslarni yaratish.

Fanlararo hamkorlik: muayyan sanoat ehtiyojlarini qondiradigan moslashtirilgan echimlarni yaratish uchun texnologlar va domen mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish.

Uzluksiz innovatsiyalar: texnologik taraqqiyot bilan hamnafas bo'lish va barqaror foyda olish uchun doimiy tadqiqot va ishlanmalarni rag'batlantirish.

Xulosa qilib aytganda, informatika fanini professional sohalarda qo'llash taraqqiyot va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega. Bog'liq muammolarni hal qilish va istiqbolli yondashuvni qo'llash orqali biz ushbu transformatsion texnologiyalarning afzalliklarini maksimal darajada oshirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziyev, E. (2010). Umumiy psixologiya. Yangi asr avlodi.
2. Normurodov Ch.B. Mengliyev Sh.A. PHP7 dasturlash tili – O'quv qo'llanma – Termiz: —Xamidi xususiy firmasill, 2020, 218 bet.
3. С.Худайбердиев. Санъат таълимида ахборот технологиялари. Тошкент2021.
4. Marketing. Ergashxodjaeva Sh.Dj., Qosimova M.S., Yusupov M.A. - O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi - T.: «IQTISODIYOT», 2018. - 361

ОИВ ИНФЕКЦИЯСИ ИЧАК ПАРАЗИТОЗИ (БЛАСТОЦИСТОЗ) БИЛАН БИРГА КЕЧИШИНИНГ КЛИНИК-ЛАБОРАТОР ХУСУСИЯТЛАРИ

Ачилова М.М.

Самарқанд Давлат тиббиёт Университети

Мазкур мақолада беморларда ОИВ инфекцияси билан бластоцистознинг клиник ва лаборатор белгилари ўрганилди. Тадқиқот Самарқанд вилоят юқумли касалликлар шифохонасида 2021-2023 йилларда даволанган **30 та** беморда ўтказилди. Тадқиқот ишида умумклиник, паразитологик, биокимёвий, серологик, молекуляр-генетик, инструментал усуллари қўлланилди. Беморларда ошқозон ичак йўли томонидан: кўнгил айниши, ичнинг суюқ келиши ёки қабзият, эпигастрал, киндик атрофи ва чап ёнбош соҳада оғриқ асосий гуруҳда назорат гуруҳига нисбатан кўп аниқланди. Бластоцистознинг клиник кўринишларидан бири аллергия белгилардир. Тадқиқот ўтказилган беморларда эшакем 1 (7,14%) нафар беморда, дерматозлар 2 (14,2%) нафар, тери қичишиши 4 (28,5%) нафар ва аллергия ринит 1 (7,14%) нафар беморда кузатилди.

Лаборатор текширувларда 12 (85,7%) ҳолатда эозинофил кўрсаткичлар сони 5-8% оралиғини ташкил қилди. Бундан ташқари, беморларнинг иммунологик ҳолатини баҳолаш учун ИФТ усулида IgE миқдори аниқланганда ОИВ инфекцияси бластоцистоз билан микст кечганда мазкур кўрсаткичнинг ошганлиги аниқланди.

Калит сўзлар: ОИВ инфекция, ичак паразитози, бластоцистоз, иммуноглобулин Е.

Мавзунинг долзарблиги. ОИВ инфекцияси вирус табиатли сурункали юқумли касаллик бўлиб, асосан иммун тизимини зарарлаб, оппортунистик касаллик ва ўсмалар ривожланишига сабаб бўлади ва антиретровирус терапия ўтказилмаганда ўлим ҳолати билан яқунланади [Raimondo M. et al., 2017; Guaraldi G., 2019]. ОИВ инфекцияси бугунги кунда бутун дунёда соғлиқни сақлашнинг асосий муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Мазкур касаллик билан асосан 14-50 ёшдаги одамлар кўпроқ касалланади. Шу билан бирга ОИВ инфекцияси бутун жаҳон иқтисодиётига катта зарар етказмоқда. ОИВ инфекциясида иммун тизим фаолияти пасайиши билан бирга марказий асаб тизими, нафас ва овқат ҳазм қилиш йўллари кўп зарарланади [Покровский В.В., 2013]. Ичак паразитларидан Blastocystis асосан мушукларда учрайди. Бундан ташқари мазкур паразит ҳашаротлар ва зулук организмида ҳам аниқланган. Одам организмига Blastocystis гигиена қоидаларига риоя қилмаслик орқали тушади [Продеус Т.В., 2014]. Бугунги кунда иммунитет танқислиги бўлган шахслар сонининг ортиб бориши туфайли патоген ичак содда ҳайвонлари *Lambia intestinalis* ва *Entamoeba histolytica* билан бирга *Blastocystis spp*, *Cryptosporidium spp* ва *Cyclospora spp* нинг учраш частотаси ҳам кўпайди [Бартлетт Д., 2012; Taylor Т.Н., 2016].

Охириги йилларда ичак паразитозлари орасида *Blastocystis hominis* одамлар организмида паразитлик қилишининг ўзига хос хусусиятларини ўрганишга

қизиқишлар кучайди. Бугунги кунда паразитозларни аниқлашда молекуляр генетик усулларни амалиётга тадбиқ қилиш орқали бластоцисталарнинг 17 та субтипидан 9 таси (1-9) одамларда, 1-3 СТ одамлар ва хайвонларда, колганларининг эса асосан хайвонларда учраши аниқланди [Бугеро Н.В. и др., 2011, 2012; Rule K.N., 2017]. Адабиётларда келтирилишича *Blastocystis spp* бутун ер юзидаги 1 млрд аҳоли (10% ривожланган давлатлар, 80% ривожланаётган давлатлар) орасида тарқалган [Абдиев Т.А., 2013, 2018]. Маълумотларга кўра иммунитет танқислиги бўлган одамларда бластоцистоз кўпинча ичак фаолиятининг бузилиши ва аллергия кўринишлар билан намоён бўлади, кам ҳолларда клиник аломатларсиз кечиши аниқланган [Balint A., 2014; Tamalee R., 2014; Гаврилюк Т.В., 2015].

Мавжуд адабиётларда ОИВ инфекциясининг ичак паразитозлари билан кечишида унинг ўзига хос хусусиятлари бўйича етарли маълумот йўқ. Ҳозирги вақтда одамлар орасида ичак паразитозларининг кўп учраши мазкур касалликнинг табиатда кенг тарқалганлиги боғлиқ бўлиб, уларни лаборатор аниқлаш имкониятларининг етарли эмаслиги алоҳида муаммо сифатида қолмоқда. ОИВ инфекциясининг ичак паразитозлари билан кечганда унинг клиник-лаборатор хусусиятларини ўрганиш мазкур патологияни даволашни оптималлаштиришда муҳим аҳамият касб этади. Юқоридагилар мазкур тадқиқотнинг долзарблигини кўрсатади.

Тадқиқотнинг мақсади: Бластоцистоз билан ОИВ инфекцияси бирга кечганда клиник-лаборатор ўзига хос хусусиятларини ўрганиш.

Тадқиқот объекти ва усуллари. Самарқанд вилоят юқумли касалликлар клиник шифохонасида 2021-2023 йилларда даволанган ОИВ юқтирган 30 нафар беморларда тадқиқот ўтказилди. **Беморлар 2 та гуруҳга тақсимланди: 1-гуруҳ (асосий гуруҳ)га ОИВ инфекцияси ва бастоцистоз аниқланган 14 нафар бемор, 2-гуруҳ (назорат гуруҳи)га эса ОИВ инфекцияли 16 нафар бемор киритилди.**

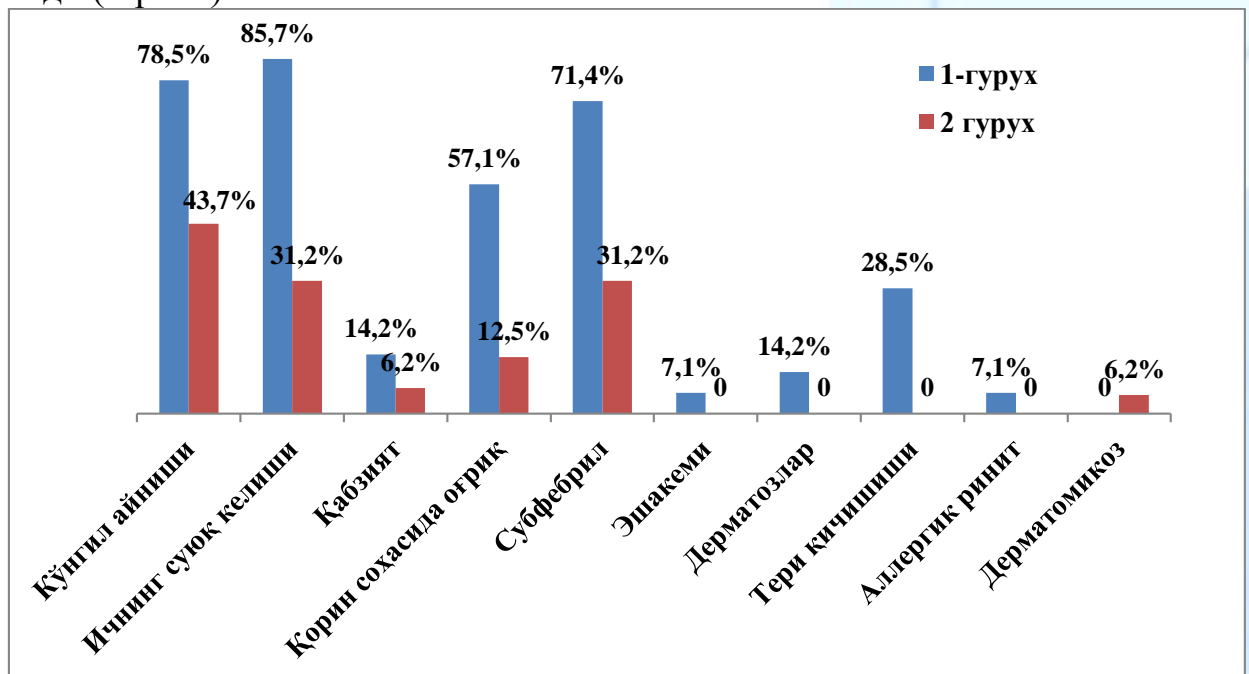
Тадқиқот учун олинган жами беморларнинг асосий қисми 28 (93,3%) нафар беморда ОИВ инфекцисининг 3-босқичи, 2 (6,67%) нафар беморда касалликнинг 4-босқичи (ОИТС босқичи)да аниқланган. Умумий беморларнинг 10 (33,3%) нафарига антиретровирус терапия (АРВТ) тайинланган, 20 (66,7%) нафари АРВТ қабул қилмайди.

Беморларга “ОИВ инфекцияси” ташхиси Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 2018 йилдаги 277-сонли буйруғига асосан Самарқанд вилоят ОИТСга қарши курашиш марказида ИФТ ва иммуноблот текшируви асосида қўйилган. Қонда CD4 хужайралар сони аниқланди. Қон плазмасида ОИВ РНКси вируслар сони “Votex Rotergі Monitor Test” системаси орқали аниқланди. Паразитлар инвазияси копроовоскопия (натив/йо-он томчи Като ва Миур усулида) ва нажасда формалин эфирли седиментация усулида аниқланди. Копрологик текшириш Республика ихтисослаштирилган эпидемиология, микробиология, юқумли ва паразитар касалликлар илмий амалий тиббиёт марказининг Л.М.Исаев номидаги филиалида ўтказилди. Бластоцисталарни аниқлаш учун паразитологик текширувдан ташқари

полимераза занжир реакцияси (ПЗР) усули қўлланилди. Қон зардобда иммуноглобулин Е миқдори ИФТ орқали аниқланди.

Тадқиқот натижалари: 1-гурӯҳдаги ОИВ инфекциясининг микст (бластоцистоз билан учраши) шаклида 12 (85,7%) беморда ошқозон ичак йўли зарарланишига тегишли шикоятлардан кўнгил айнаши, ичнинг суюқ келиши ёки қабзият, эпигастрал, киндик атрофи ва чап ёнбош соҳада оғриқ кузатилди. Бу гурӯҳдаги беморлардан 10 нафари (71,4%)да субфебрил ҳарорат (иситма) кузатилди. 2-гурӯҳдаги беморларда касалликнинг моноинфекция шаклида ошқозон ичак йўли томонидан шикоятлар 1-гурӯҳга нисбатан 2 баравар, субфебрил иситма (31,3%) эса 2,2 баравар кам учради. Субфебрил иситма иккала гурӯҳда ҳам иммун ҳолати кўрсаткичлари паст бўлганларда (1-гурӯҳдаги беморларда CD4⁺ хужайралар 206-316 хужайра/мкл, 2-гурӯҳдаги беморларда бу кўрсаткич 337-446 хужайра/мкл ни ташкил қилди.

Илмий адабиётлардаги маълумотларга кўра бластоцистознинг клиник кўринишларидан бири аллергия белгилардир. 1-гурӯҳ беморларда эшакеми 7,1%, дерматозлар 14,2%, тери қичишиши 28,5% ва битта беморда аллергия ринит кузатилди. 2-гурӯҳ беморлардан фақат биттасида дерматомикоз аниқланди (1-расм).

1 - расм. ОИВ инфекцияси бластоцистоз билан кечганда клиник белгиларнинг учраши

Лаборатор текширувларда 1-гурӯҳ беморларида 85,7% ҳолатда эозинофиллар сони 5-8% оралиғини ташкил қилди. Назорат гурӯҳида эозинофиллар 56,2% ҳолатда 4-6% оралиғида аниқланди. Бундан ташқари беморларнинг иммунологик ҳолатини баҳолаш учун ИФТ усулида IgE миқдори аниқланди. Назорат гурӯҳига нисбатан 1-гурӯҳ беморларда ОИВ инфекция билан бластоцистоз микст кечганда мазкур кўрсаткичнинг ошганлиги аниқланди.

Хулоса. ОИВ инфекцияси бластоцистоз билан кечганда беморларда ошқозон-ичак томонидан клиник аломатларнинг кўпроқ намоён бўлиши билан кечади. Бластоцистоз белгиларидан бўлган алергик белгилар касалликнинг микст шаклида яққолроқ намоён бўлади. Беморлар қонида эозинофиллар ва IgE микдорининг ошиши ичак паразитозларидан дарак берувчи нисбий кўрсаткичлардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абдиев Т.А., Эгамбердиев О.А., Абдиев Ф.Т., Саидахмедова Д.Б., Абдусатторов М.М., Вахобов Т.А., Коваленко Д.А., Махмудова Л.Б. Клиническое руководство по гельминтозам. – Ташкент, – 2013.

2. Абдиев Т.А., Саидахмедова Д.Б., Сувонкулов У.Т., Ахмедова М.Д., Саипов Ф.С., Махмудова Л.Б., Абдиев Ф.Т., Вахобов Т.А., Коваленко Д.А., Качугина Л.В., Анваров Ж.А. Паразитарные болезни человека в Узбекистане. – Ташкент, 2018.

3. Ачилова М.М., Байжанов А.К., Ярмухамедова Н.А. ОИВ инфекциясининг Самарқанд вилоятида кўп учрайдиган ичак паразитозлари билан кечганда клиник-лаборатор хусусиятлари / Инфекция, иммунитет и фармакология. - Ташкент, 2022. - №2. - Часть 1. - С. 33-39. (14.00.00; №15).

4. Ачилова М.М., Байжанов А.К., Ярмухамедова Н.А. Бластоцист инвазиясининг клиник аҳамияти (адабиётлар шарҳи) // Биология ва тиббиёт муаммолари. - Самарқанд, 2021. - №1 (125). - С. 163-165.

5. Ачилова М.М., Байжанов А.К. Инсон организмнинг турли патологияларида лямблиоз инвазиясининг этиологик роли // Инфекция, иммунитет и фармакология. - Ташкент, 2022. - №5. - С. 29-37.

6. Бартлетт Дж, Талант Дж, Фам П. Клинические аспекты ВИЧ-инфекции. Мл Р. Валент, 2012. - 528 с.

7. Байжанов А.К., Ачилова М.М., Ярмухамедова Н.А. Влияние лямблиоза кишечника на гепатобилиарную систему у больных ВИЧ-инфекцией // IV Международная научно-практическая конференция «Наука и образование в современном обществе: актуальные вопросы и инновационные исследования». - Пенза, 2021. - С. 129-131.

8. Байжанов А.К., Ачилова М.М., Эргашева М.Я., Вахобова Н.Ш. Ичак паразитозларини специфик даволашнинг ОИВ инфекцияси кечишига таъсири // Вестник Ташкентской медицинской академии Спецвыпуск посвящён международной научно-практической конференции «Современные научные исследования в медицине: актуальные вопросы, достижения и инновации». - Ташкент, 2022. - С. 53-56.

9. Байжанов А.К., Хикматуллаева А.С., Ачилова М.М. Лямблиоз ва бластоцистоз аниқланган беморларда ОИВ инфекциясининг кечиши / Вестник Ташкентской медицинской академии. - Ташкент, 2023. - №3/1. - С. 62-65. (14.00.00; №13).

10. Байжанов А.К., Ачилова М.М., Эргашева М.Я., Вахобова Н.Ш. Ичак паразитозларини специфик даволашнинг ОИВ инфекцияси кечишига таъсири // Вестник Ташкентской медицинской академии Спецвыпуск посвящён международной научно-практической конференции «Современные научные

исследования в медицине: актуальные вопросы, достижения и инновации». - Ташкент, 2022. - С. 53-56.

11. Бугеро Н.В., Немова И.С., Потатуркина-Нестерова Н.И. Факторы персистенции простейшей фекальной флоры при дисбиозе кишечника // Вестник новых медицинских технологий. - 2011. - Т. 18. - №3.

12. Бугеро Н.В., Потатуркина-Нестерова Н.И. Результаты определения вирулентности *Blastocystis* spp. Методом рестрикционного анализа ДНК простейших // Фундаментальные исследования. - 2012. - №11-15.

13. Кучкарова Н.М., Байжанов А.К., Хикматуллаева А.С., Ачилова М.М., Абдукадырова М.А. ОИВ инфекциясида турли патологик жараёнларда ичак протозоозларининг ўрни // Сборник тезисов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития инфектологии, медицинской паразитологии, эпидемиологии и микробиологии». - Ургенч, 2023. - С. 124.

14. Покровский В.В. ВИЧ-инфекция и СПИД (Национальное руководство) - 2013. - С. 608.

15. Продеус Т.В., Федянкина Л.В., Фролова А.А. Морфологическая идентификация бластоцист // Медицинская паразитология и паразитарные болезни. – 2014. – № 1. – С. 9-13.

16. Achilova M.M., Bayjanov A.K., Khikmatullaeva A.S., Kuchkarova N.M. Clinical course of HIV infection with intestinal parasitosis and allergodermatosis / Asian journal of Pharmaceutical and biological research AJPBR, 2023. - Volume 12. - Issue 2. - P. 203-207. <http://www.ajpbr.org>.

17. Balint A. Do not forget the stool examination! - cutaneous and gastrointestinal manifestations of *Blastocystis* sp. infection // Parasitology research. - 2014. - Т. 113. - №4. - С. 1585-1590.

18. Bayjanov A.K., Achilova M.M., Ibadova N.X. The frequency of comorbid and opportunistic pathologies in patients with HIV infection // International scientific and practical conference «Cutting-edge science». - Shawnee, 2023. - P. 8-10.

19. Bayjanov A.K., Achilova M.M., Khikmatullaeva A.S., Ibadullaeva N.S. Relationship of incidence of intestinal parasitosis with the level of immunodeficiency in patients with HIV infection / Asian journal of Pharmaceutical and biological research AJPBR, 2023. - Volume 12. - Issue 2. - P. 152-157. <http://www.ajpbr.org>.

20. Bayjanov A.K., Achilova M.M., Ibadova N.X. The frequency of comorbid and opportunistic pathologies in patients with HIV infection // International scientific and practical conference «Cutting-edge science». - Shawnee, 2023. - P. 8-10.

21. Raimondo M., Camoni L., Suligoi B. et al. HIV-positive individuals on ART and with viral load suppressed in 12 Infectious Diseases Clinics in Italy: successes and disparities in the HIV Continuum of Care / AIDS Res Hum Retroviruses. 2017. – P. 1056-61. Rule K.N. Blastocoel cell-free DNA, a marker of embryonic quality / Fertil. Steril. – 2017. – V. 108. – № 3. – P. e106.

CLINICAL AND LABORATORY CHARACTERISTICS OF CHRONIC VIRAL HEPATITIS B IN PREGNANT WOMEN

*Yakubova Nigina Sadriddinovna,
Djuraeva Kamola Stanislavovna
Department of Infectious Diseases
Samarkand State Medical University,
Samarkand, Uzbekistan*

SUMMERY: The problem of viral hepatitis in pregnant women is one of the most pressing in modern medicine, since hepatitis B (HBV) and C (HCV) viruses are the most common cause of chronic liver diseases in women of childbearing age. According to the latest expert estimates, at the beginning of 2012, on average, 180 million people worldwide were chronically infected with the hepatitis C virus, and 35% of them were women of childbearing age. The problem of viral hepatitis in pregnant women is common to obstetricians, infectious disease specialists, hepatologists, and therapists, and requires the development of a common strategy for managing pregnancy in such women.

Particular attention is paid to the course of viral hepatitis in pregnant women, since during this period the load on the liver increases: the protein-synthetic and detoxification functions of the liver increase, and a significant increase in the concentration of estrogen increases the impact of stress factors on the organ. Increased formation of plastic substances leads to the accumulation of lipids in cell membranes, which reduces their permeability and reduces the intensity of the processes of uptake, transport and excretion of various substances in the hepatocyte.

The increase in the incidence of blood-borne viral hepatitis among persons of reproductive age creates the prerequisites for the involvement of pregnant women in the epidemic process. According to numerous studies, chronic hepatitis in recent years occupies one of the leading places in the structure of extragenital pathology in pregnant women (Igenbaeva G.A., 1998, Sologub T.V. et al., 1998, Pogromskaya M.N. 2000, Belopolskaya M. A., 2003). Hepatology research found that viral th hepatitis B and pregnancy are mutually aggravating influence. The manifestation of this influence is a high percentage of undermaturity - the threat of termination of pregnancy occurs 2.5 times more often than in healthy pregnant women; placental insufficiency - signs of intrauterine fetal hypoxia and intrauterine growth retardation syndrome are found in 22–25%, there is a threat of infection (Apuzzio J. et al. 2012, Reddick KLB et al. 2011). In most patients, pregnancy does not adversely affect the course of the disease and does not pose a risk to the mother. The course of chronic viral hepatitis in pregnant women is characterized, as a rule, by low activity and a rare exacerbation (Vlasova O.N. 2013

, Apuzzio J. et al. 2012). All of the above leads to an increase in the number of pregnant women and parturient women among women suffering from viral hepatitis B, which poses a real threat not only to the life and health of the expectant mother, but also to the child who can become an asymptomatic carrier of the infection, develop acute or chronic hepatitis with an outcome in cirrhosis and hepatocellular carcinoma.

Key words: pregnancy, chronic viral hepatitis B, anemia, cirrhosis.

Research results: The average age of pregnant women was $28, 3 \pm 3.4$ years. When analyzing the awareness of women about the diagnosis of viral hepatitis B before pregnancy, only 19 patients (18,6 %) from the entire study group knew about the existence of the diagnosis. These assessments of reproductive function testified to an almost equal ratio of primiparous and multiparous - 61 (62,2%) and 37 (37,8 %), respectively. The gynecological anamnesis was burdened in every second patient, the most common were: inflammatory diseases of the pelvic organs - 25,5 % of cases; sexually transmitted infections - 32,6 %.

In the patients of the study group, in most cases, pregnancy proceeded against the background of various complications. The most frequently encountered in the early stages: the threat of termination of pregnancy - 18 (18,4 %) cases, early toxicosis - in 12 (12,2 %), anemia of pregnant women - in 19 (19,4 %) cases. Uncomplicated during the first half of pregnancy was observed in 48 (48,9 %) women. Phases of exacerbation of viral hepatitis in the first half of pregnancy were not observed in any patient.

The second half of pregnancy proceeded on the background of threatened abortion from 16 (16,3 %) patients, anemia was observed in 42 (42,8%) cases, moderate preeclampsia was detected in 13 (13,2%) of pregnant women. Disorders from the mother-placenta-fetus (hemodynamic disorders, intrauterine growth retardation (IGR)) were diagnosed in 13 (13,2 %) pregnant women, polyhydramnios - in 7 (7,1 %), oligohydramnios - in 6 (6,1 %) of patients. In 3 (3,1 %) women, the disease was accompanied by cholestatic syndrome. In the remaining 21 (21,4 %) cases, the course of the second half of pregnancy was not complicated.

Clinical symptoms of CVHB in all examined pregnant women in the 2nd and 3rd semester were characterized by the presence of intoxication, dyspeptic and icteric syndromes.

Intoxication syndrome manifested basically general weakness, malaise, loss of appetite, pain in the right upper quadrant and epigastrium, nausea, single or repeated vomiting.

A comparative analysis of the frequency of occurrence of clinical symptoms showed that pain in the right hypochondria and epigastrium was the most frequent symptom and was found in both study groups. The pain appeared regardless of food

intake and physical activity. It was detected in 58,1% of pregnant women with chronic viral hepatitis B. (Table No. 1)

Table 1

The incidence of the main clinical symptoms and laboratory tests in pregnant women with chronic hepatitis B in the 2nd and 3rd trimester

No.	Signs	Study group (%)	Physiological pregnancy (%)
1	Pain in the right hypochondrium and epigastrium	58,1%	17,3%
2	Decreased appetite	12,2%	8,6%
3	General weakness	38,7%	19,5%
4	Nausea	36,7%	30,4%
5	Vomiting	31,6%	17,3%
6	Hepatomegaly	18,3%	4,3%
7	Yellowness of the skin and sclera	7,1%	-
8	Darkening of the color of urine	7,1%	-
9	Increase in the amount general bilirubin	7,1%	-
10	Increasing the amount of ALT	9,1%	-
11	Increasing the number of AST	8,1%	-
12	The increase in thymol test signs	11,2%	-
13	Increased alkaline phosphatase	7,1%	-

In all patients of the study groups, we observed changes in the digestive system. Thus, tongue lining and nausea were detected with the same frequency in both groups of patients. Vomiting was observed in pregnant women with CVHB in 31,6 % of cases. Hepatomegaly characterized by a uniform compaction and increase in liver parenchyma. At the same time, the lower edge of the liver protruded from under the costal arch by 1-4 cm. The contours were smoothed, without sharp deformation. The edge is even, smooth, palpation of the liver caused painful sensations. In patients with chronic hepatitis B, this symptom occurred in 18,3 %.

Icteric syndrome, clinically manifested by yellowing of the skin and sclera of varying severity and intensity, and was recorded in CVHB only in 7,1 %.

When managing patients, the main attention was paid to monitoring the biochemical parameters of the activity of hepatitis, i.e. monthly determined the level of bilirubin, the activity of ALT, ASAT, alkaline phosphatase.

Biochemical blood test revealed the following deviations: the average value of total protein was $64,87 \pm 5,2$ g/l; bilirubin increase was found in 7 (7,1%) of pregnant

women (the maximum value was 58,6 mmol/l). In 36,8 % of pregnant women with HBV indicators ALT did not differ from the norm throughout the pregnancy, that is, there was a favorable course of hepatitis. The proportion of pregnant women with low activity of chronic hepatitis prevailed and occurred in 47,9% of cases. In these patients. Increase of ALT to 5 norms was observed in studying period. Moderate activity of the process (an increase in the ALT level from 5 to 10 norms) was recorded in 15,3 % of cases. High activity of hepatitis in women under our supervision was not revealed. An increase in thymol test was observed in 11 (11,2 %) pregnant women, up to a maximum of 7 U (N: up to 4 units), alkaline phosphatase was increased in 7 (7,1 %) patients .

No changes in coagulogram indices were found in any patient.

The most significant changes were noted by us in the activity of ALT and a slight increase in alkaline phosphatase and thymol test in women with CVHB during pregnancy.

To compare the indicators of biochemical screening in the patients of the study group with the indicators in physiologically ongoing pregnancy, a group of practically healthy women with an uncomplicated course of the gestational process was recruited.

Conclusion: The course of chronic viral hepatitis B in pregnant women was clinically characterized by the absence of complaints and hepatomegaly in most patients; laboratory examination most often showed low biochemical activity of hepatitis with normal bilirubin levels and rare development of cholestatic syndrome. The above data give us every reason to classify women with chronic viral hepatitis B as a high-risk group of possibly unfavorable outcomes of pregnancy and childbirth for the mother and fetus.

For the prevention of perinatal infection of newborns and the increase in the incidence of CVHB in the population, testing for parenteral viral hepatitis should be widely promoted when planning the birth of children in order to timely provide women of reproductive age with antiviral therapy before pregnancy and childbirth.

References:

1. Джураева К. С. и др. Клиническо-эпидемиологические особенности хронического бруцеллеза у женщин фертильного возраста по материалам ОИКБ города. – 2022.
2. Джураева Н. и др. Анализ клинической эффективности циклоферона и полиоксидония у больных бруцеллезом женщин репродуктивного возраста. – 2022.
3. Ниязова Т. А. Изучение качества жизни у женщин фертильного возраста хроническим бруцеллёзом, получавших циклоферон в ком-плексной терапии. – 2023.
4. Ярмухамедова Н. А. и др. Клиническо-эпидемиологические аспекты нейробруцеллеза по данным областной инфекционной клинической больницы

города Самарканда //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 18-2 (96). – С. 72-77.

5. Ярмухамедова Н. А. и др. Clinical and epidemiological aspects of neurobrucellosis according to the information of samarkand municipal infectious diseases hospital //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 14-2. – С. 61-66.

6. Ярмухамедова Н. и др. Клинико-эпидемиологическая характеристика паротитной инфекции у детей и подростков по самаркандской области //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2018. – №. 1 (99). – С. 150-153.

7. Ярмухамедова Н. А. и др. Современные аспекты и роль цитокинового статуса проблемы бруцеллеза Резюме //International Scientific and Practical conference «COVID-19 and other topical infections of Central Asia» June 23-24, 2022, Shymkent. – 2022. – С. 172.

8. Abdurakhmanov, D.T. Chronic hepatitis B and D / D.T. Abdurakhmanov. - М.: GEOTAR-Media, 2012. -- 421 p.

9. Asabe S, Wieland SF, Chattopadhyay PK, et al. The size of the viral inoculum contributes to the outcome of hepatitis B virus infection. J Virol 2009; 83: 89 9652-9662.

10. Podymova S.D. Chronic hepatitis / S.D. Podymova. - М.: Medicine, 2016. -- 280 s

11. Vlasova O.N. A difficult issue in hepatology is viral hepatitis and pregnancy. Gastroenterologia. 2013. No. 4. S. 89-94.

12. Yarmuhamedova N. A. et al. Clinical and epidemiological aspects of neurobrucellosis according to the information of samarkand municipal infectious diseases hospital //Інфекційні хвороби. – 2020. – №. 3. – С. 60-65.

13. Yushchuk ND, Vengerov YA; АСМОК. Infectious diseases: nat. hands. / ch. ed. - Moscow: GEOTAR-Media, 2009. -- 1056 p. : tab. - (Nat. Hand.). - Bibliography. at the end of chap. - Item decree. : p. 1031-1047

DIAGNOSIS OF LUMBAR VERTEBRAL CANAL OBSTRUCTIVE PROCESSES: REVIEW OF LITERATURE

Khusanov Zafar Toshmurodovich
Samarkand State Medical University
Department of Nrosurgery

Abstract. Narrowing of the spinal canal is a major societal concern, as patients with this condition are among the most challenging cases in neurosurgery, often facing significant disability. Spinal canal stenosis is any condition that causes the canal to narrow and compress nerve structures at any point [1,3]. This can result from various spinal disorders, including degenerative diseases like spondylosis, arthritis, degenerative and spondylolytic spondylolisthesis, intervertebral disc herniations, or combinations of these issues. The study evaluates the effectiveness and relevance of different radiological techniques used to diagnose stenosis in the lumbar spine. It highlights the advantages and disadvantages of each method for detecting spinal canal stenosis.

Key words: radiological diagnostic techniques, spinal canal narrowing

Introduction. Narrowing of the spinal canal is a major societal concern, as patients with this condition are among the most challenging cases in neurosurgery, often facing significant disability. Spinal canal stenosis is any condition that causes the canal to narrow and compress nerve structures at any point. This can result from various spinal disorders, including degenerative diseases like spondylosis, arthritis, degenerative and spondylolytic spondylolisthesis, intervertebral disc herniations, or combinations of these issues. Other causes include compression by abnormal soft tissues, as well as iatrogenic, post-traumatic, metabolic, and other pathological conditions [2,7,19]. The incidence of lumbar spinal canal stenosis is 11.5 cases per 100,000 people annually.

Degenerative-dystrophic diseases are the most common spinal conditions leading to spinal canal stenosis. These conditions account for 60–95% of all neurological manifestations in the peripheral nervous system [4,13,15,27]. Most patients are between 30 and 50 years old, with pain being the primary factor reducing their ability to work. Degenerative-dystrophic spinal diseases constitute 20.4% of all disability cases related to musculoskeletal disorders.

Numerous studies by both domestic and international authors have examined the normal dimensions of the spinal canal, which remain crucial tools for diagnosing stenosis. These dimensions are measured using standard spondylograms in both direct

and lateral projections, focusing on the sagittal (anteroposterior) and interlaminar (frontal, transverse) dimensions [5,9,16].

In addition to examining the sagittal and frontal dimensions of the spinal canal, morphometric indicators of lateral root canals and foraminal openings have been studied. These measurements can be taken from lateral spondylograms or during MRI and CT scans. R.A. Altunbayev divided the lateral canal into three sections: upper, middle, and lower. As per Altunbayev's findings, the most significant concern is the narrowing of the upper section of the lateral canal. He measured its height and anteroposterior diameter (width). According to his data, at the L4–L5 level, the height of the upper section of the lateral canal was 5.4 ± 0.29 mm on the left and 5.8 ± 0.30 mm on the right, while the width was 5.9 ± 0.16 mm on the left and 6.2 ± 0.15 mm on the right. At the L5–S1 level, the height on the right was 4.1 ± 0.22 mm and on the left was 3.8 ± 0.22 mm, while the width on the right was 5.7 ± 0.17 mm and on the left was 5.4 ± 0.14 mm [10,11,17,24].

H.A. Musalatov and colleagues proposed a method for diagnosing lumbar intervertebral foraminal stenosis using MRI. They calculated the area of the intervertebral foramen and the area occupied by the spinal nerve root within it, then determined their ratio (the reserve space index). If this ratio was less than 1.22, stenosis was diagnosed.

The level at which the spinal canal is measured is also crucial. Although the authors mentioned above conducted measurements at one level, stenotic processes in the spinal canal can be caused not only by bone changes but also by alterations in soft tissue structures, ligaments, and intervertebral discs, which are not visible on conventional spondylograms. R.A. Altunbayev's research examines the spinal canal not only at the vertebral body level (the "fixed" bony part) but also at the intervertebral disc level. He demonstrated that the sagittal diameter of the spinal canal in the lower lumbar segments of the spinal motor segment at the intervertebral disc level is significantly smaller ($p < 0.05$) than at the vertebral body level – by 1.9 mm at L4–L5 and 1.8 mm at L5–S1, regardless of disc pathology. Moreover, the degree of this difference depends on the type of posterior disc protrusion.

According to several authors, the mandatory examination protocol for patients with lumbar spinal stenosis should include an overview spondylography in both direct and lateral projections. This method is a simple, informative, and readily available means of assessment. Spondylograms evaluate both quantitative (frontal and sagittal dimensions of the spinal canal) and qualitative indicators. Qualitative indicators include changes in lumbar lordosis, the presence of scoliosis, anomalies in the shape, number, and position of vertebrae, pathological changes in vertebral structure (destruction, compression, fracture lines, spondylolytic lines of enlightenment), changes in intervertebral disc height, various alterations in vertebral bodies during

degenerative spinal processes (marginal bone overgrowths, subchondral sclerosis of facet joints, osteoarthritis of facet joints), and calcifications of soft tissues (ossification of yellow ligaments, ossification of anterior and posterior longitudinal ligaments) [3,18,23]. When assessing these indicators, spondylography allows for the evaluation of osteochondrosis periods, the severity of spondylosis and spondyloarthrosis, scoliosis, spondylolisthesis, and spinal canal stenosis.

It's worth noting that the results of overview spondylography are significantly complemented by functional spondylography and functional spondylography with load. This involves taking lateral X-rays in flexion and extension positions with and without load. Functional spondylography provides insight into existing vertebral stability in the spinal motor segment, its absence, and changing hidden instability under load. However, these methods are limited in their ability to investigate the soft tissue component of the spinal motor segment. This limitation is overcome by additional investigative methods such as myelography. This method detects intraspinal formations invisible on regular X-rays by identifying contrast medium filling defects in the contrast-enhanced dural sac and nerve root sleeve. Poster and Ward (1992) introduced a classification of myelographic manifestations of spinal canal stenosis based on the extent of the filling defect: partial occlusion – segmental narrowing of the contrast column; subtotal occlusion – slight accumulation of contrast below the block; total occlusion – contrast stops at the block level. When performing oblique projections during myelographic examination, it's possible to detect foraminal herniations of intervertebral discs [5,24,27]. Herno et al. demonstrated the high informativeness of this study. Before the advent of CT and MRI, myelography was the only reliable method for evaluating the spinal canal. However, its invasive nature and the impossibility of conducting it in outpatient settings limit its widespread use, as noted by N.A. Zorin. Comparative assessment of the informativeness of myelography, CT, and MRI revealed that CT and MRI are the primary visualization methods when there is suspicion of intervertebral disc herniation.

Due to the increasing availability of modern imaging technology such as computed tomography (CT) and magnetic resonance imaging (MRI) in our country, the number of myelographic studies has steadily decreased in recent years. CT is one of the contemporary methods for examining the spine. This method is based on measuring the absorption of X-rays with subsequent computer-generated imaging. With conventional step-and-shoot CT technology (first-generation devices), the area of examination is typically limited to 1-3 spinal segments. However, the use of modern spiral and multislice CT scanners allows for an expanded examination zone covering 1-2 spinal segments, enabling thinner slices to be obtained in a shorter examination time and providing higher-quality three-dimensional and volumetric information. CT scans readily differentiate between epidural, bony, and paravertebral soft tissues.

Numerous studies have described various CT signs of normal and pathological spine conditions, including normal and pathological intervertebral disc states, symptoms characterizing changes in anatomical structures of the spinal canal, neural structure changes, etc. To evaluate the condition of the intervertebral disc, parameters such as disc contour, deformation of the posterior disc border (prolapse), local protrusion (dorsal, foraminal, lateral, ventral), and circumferential protrusion are determined. Symptoms of changes in the vertebral border and adjacent disc ratios are also assessed. In normal conditions, the disc and vertebral body edges correspond to each other [6,27]. Pathologically, disc size increases due to disc prolapse. Another significant factor is the alteration in the physical properties of the nucleus pulposus, where densitometric indicators can increase around the perimeter and decrease to the density of gas in central areas, known as the "vacuum phenomenon."

Stenosing symptoms include primary stenosis of the spinal canal (reduction in the size of the spinal canal at the vertebral body level - bony part, fixed part), and secondary stenosis of the spinal canal caused by pathological changes in anatomical structures of the spinal canal: deformation and enlargement of articular processes, intervertebral disc herniation, thickening of the posterior longitudinal ligament and hypertrophy of the yellow ligaments, and ligament ossifications. Changes in the epidural adipose tissue (changes in its densitometric indicators) also play a role in assessing the severity of the stenosing process, as they are manifestations of aseptic inflammatory postoperative scar complications. In the first months after surgery, scar tissue has densitometric indicators 20-30 units lower than those of the intervertebral disc. However, over time, it densifies, and even calcifications may form, resulting in a reduction in the differences between the densitometric characteristics of the disc and adipose tissue. Among the symptoms of spinal canal narrowing involving neural structures, several authors include changes in the contour or position of the dural sac, attributed to intervertebral disc herniation, as well as changes in articular processes, thickened ligaments, marginal osteophytes, and scar tissue adhesions. These pathological processes deform and displace the dural sac, altering the position and shape of nerve roots.

The main limitation of computed tomography (CT) is poor differentiation of the dural sac and its contents. To visualize the dural sac, CT myelography is utilized, which involves contrast enhancement of the subarachnoid space [3,24,25]. This method combines the advantages of CT and myelography techniques. CT myelography allows for determining the relationship between intervertebral discs, the dural sac, altered ligamentous structures, the level of cerebrospinal fluid circulation blockade, identification of sequestered disc herniations, and determination of intradural formations (clarifying their shape, contour dimensions, and position). The primary drawbacks of CT myelography, similar to conventional myelography, are the invasive nature of the procedure and potential side effects such as allergic reactions to contrast

agents, post-puncture meningismus, and neurological disturbances due to mechanical damage to nerve structures.

Currently, magnetic resonance imaging (MRI) represents the pinnacle of diagnostic capabilities for assessing the spinal canal. It allows for the detection of stenotic processes in the spinal canal, their cause, extent, and differential diagnosis of identified formations in most cases. However, several studies have compared CT myelography and MRI, indicating both methods are highly informative. CT myelography more accurately detects changes in bony structures, while a study by R. Bishoff et al. highlighted greater sensitivity and specificity in identifying disc herniation and spinal canal stenosis at pre- and postoperative stages using CT myelography.

In contemporary literature, there is a significant subjective component in diagnosing spinal canal stenosis, determining its severity, and extent. Consequently, this issue has prompted the development of a more advanced and objective diagnostic methodology for stenosis utilizing high-tech equipment such as CT and MRI, as well as proposing a more refined classification of spinal canal stenosis based on morphometric research methods.

References

1. Amundsen T, Weber H, Nordal HJ, Magnaes B, Abdelnoor M, Lilleås F. Lumbar spinal stenosis: conservative or surgical management?: A prospective 10-year study. *Spine*. 2000;25(11):1424–35. discussion 35.
2. Manchikanti L, Cash KA, McManus CD, Pampati VV, Abdi SS. Preliminary results of a randomized, equivalence trial of fluoroscopic caudal epidural injections in managing chronic low back pain: Part 4--Spinal stenosis. *Pain physician*. 2008;11(6):833–48.
3. Vasilyev A.Yu., Vitko N.K. Computed tomography in the diagnosis of degenerative changes in the spine. Moscow: Vidar-M, 2000. 120 p.
4. Stewart MA, Sherman WR, Kurien MM, Moonsammy GI, Wisgerhof M. Polyol accumulations in nervous tissue of rats with experimental diabetes and galactosaemia. *J Neurochem*. 1967;14:1057–1066.
5. Zorin N.A. Vertebrogenic myelopathies and radiculopathies. Moscow: Medicine, 1993. 132 p.
6. Kadyrova L.A., Kharon N.S., Rechitsky I.Z. On the issue of clinical-rhegnetometric diagnosis of spinal canal stenosis in patients with lumbar osteochondrosis. *Vertebrology*. 1993. Vol. 1. P. 27–31.
7. Kishkovsky A.N., Kuznetsov S.V., Bazhanov E.A. Radiosymptomatology of osteochondrosis: new signs and comparative analysis of the informativeness of traditional methods and computed tomography. *Bulletin of Radiology and Radiology*. 1998. No. 6. P. 48–53.
8. Musalatov K.A., Aganesov A.G., Telpukhov V.I., Chensky A.D. et al. Method for diagnosing stenosis of the lumbar intervertebral foramen: patent 2177348

Russian Federation: MKI A61N5/00; applicant Moscow Medical Academy named after I.M. Sechenov; patent holder Moscow Medical Academy named after I.M. Sechenov; Musalatov Hasan Alaskhanovich; - No. 2000107989/14; appl. 03.04.2000; publ. 27.12.2001, Bull. 24. - 1 p.

9. Zucherman JF, Hsu KY, Hartjen CA, Mehalic TF, Implicito DA, Martin MJ, et al. A multicenter, prospective, randomized trial evaluating the X STOP interspinous process decompression system for the treatment of neurogenic intermittent claudication: two-year follow-up results. *Spine*. 2005 Jun 15;30(12):1351–8.

10. Martinelli TA, Wiesel SW. Epidemiology of spinal stenosis. *Instr Course Lect*. 1992; 41:179–181.

11. Spinal Disorders; Co-Editors in Chief, Robert M. Pascuzzi, M.D., Karen L. Roos, M.D.; Guest Editor, John W. Engstrom, M.D. *Seminars in Neurology*, Volume 22, Number 2, 2002.

12. Watanabe R, Parke WW. Vascular and neural pathology of lumbosacral spinal stenosis. *J Neurosurg* 1986;64:64–70

13. Friedly JL, Comstock BA, Turner JA, et al. A randomized trial of epidural glucocorticoid injections for spinal stenosis. *N Engl J Med* 2014;371:11-21.

14. Hong SW, Choi KY, Ahn Y, et al. A comparison of unilateral and bilateral laminotomies for decompression of L4-L5 spinal stenosis. *Spine (Phila Pa 1976)* 2011; 36:E172

15. Tashmurodovich, Husanov Zafar. "ANALYSIS OF DIAGNOSTICS AND SELECTION OF SURGERY APPROACHES IN VARIOUS SPINAL CORD TUMORS." *Достижения науки и образования* 6 (86) (2022): 96-98.

16. Tuychiev L. N. et al. NASOPHARYNGEAL EXTRACTION OF S. PNEUMONIAE FROM ADULT PATIENTS WITH ACUTE RESPIRATORY INFECTIONS AND ANTIBIOTIC RESISTANCE OF ISOLATED STRAINS // *Art of Medicine. International Medical Scientific Journal*. – 2022. – Т. 2. – №. 1.

17. Раббимова Н. Т., Матякубова Ф. Э., Тиркашев О. С. ЧАСТОТА ВЫДЕЛЕНИЯ STREPTOCOCCUS PNEUMONIAE ПРИ ОСТРЫХ РЕСПИРАТОРНЫХ ИНФЕКЦИЯХ ДЫХАТЕЛЬНЫХ ПУТЕЙ // *VOLGAMEDSCIENCE*. – 2021. – С. 589-591.

18. Tuychiev L. N. et al. Antimicrobial susceptibility OF S. Pneumoniae, isolated from adults // *湖南大学学报 (自然科学版)*. – 2021. – Т. 48. – №. 11.

19. Раббимова Н. и др. Математическое моделирование и прогнозирование заболеваемости кожным лейшманиозом в республике узбекистан // *Журнал проблемы биологии и медицины*. – 2017. – №. 1 (93). – С. 104-107.

20. Сувонкулов У. и др. Идентификация видовой принадлежности возбудителей кожного лейшманиоза методом полимеразной цепной реакции // *Журнал проблемы биологии и медицины*. – 2016. – №. 3 (89). – С. 91-92.

21. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT

STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.

22. Абдухалилова Г. К. и др. Назофарингеальное носительство str. e у взрослых. – 2022.

23. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.

24. Абдухалилова Г. К. и др. Динамика устойчивости к антибиотикам и частота назофарингеального выделения *S. Pneumoniae* у взрослых с острыми респираторными инфекциями. – 2022.

25. Ярмухамедова Н. и др. Особенности течения хронического гепатита с на фоне туберкулеза //Журнал вестник врача. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 129-132.1

26. Anvarovna, Y. N., Egamovna, M. F., Tashtemirovna, R. N., Buribayevna, M. G., & Saidovich, T. O. (2021). Clinical and Epidemiological Characteristics of Shigellosis in Adults at the Contemporary Stage. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 2(3), 311-318. <https://doi.org/10.47494/cajmn.v2i3.221>

27. Тиркашев, О. С. Клинико-эпидемиологическая характеристика кори в Самаркандской области / О. С. Тиркашев, Ф. Э. Матякубова, Н. Т. Раббимова // VOLGAMEDSCIENCE : Сборник тезисов VII Всероссийской конференции молодых ученых и студентов с международным участием: материалы конференции, Нижний Новгород, 16–18 марта 2021 года. – Нижний Новгород: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Приволжский исследовательский медицинский университет" Министерства здравоохранения Российской Федерации, 2021. – С. 624-625. – EDN GZYHJQ.

28. Tirkashev O. S. et al. MEASLES AT THE PRESENT STAGE //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 177-185.

ADVANCEMENTS IN SPINAL HEMANGIOMA DIAGNOSIS AND TREATMENT: A COMPREHENSIVE OVERVIEW

Khusanov Zafar Toshmurodovich
Samarkand State Medical University
Department of Neurosurgery

Abstract. The diagnosis and treatment of spinal hemangiomas have witnessed significant advancements in recent years, owing to the enhanced capabilities of modern neuroimaging techniques. Hemangiomas, benign tumors originating from newly formed blood vessels, constitute a notable subset of spinal neoplasms, accounting for 2-3% of all cases. This paper traces the historical trajectory of understanding spinal hemangiomas, highlighting seminal works by early researchers such as U. Hunter and Virchow. Epidemiological data reveal a distinct distribution pattern, with the thoracic region being the most commonly affected. Advanced imaging modalities, particularly MRI and CT scans, play a pivotal role in precise tumor characterization, crucial for treatment planning [2,5]. The introduction of puncture vertebroplasty in 1984 by P. Galibert and H. Deramon marked a significant breakthrough in the therapeutic landscape, offering a minimally invasive yet highly effective treatment option for aggressive spinal hemangiomas. Moving forward, collaborative efforts among healthcare professionals are essential to further refine diagnostic and treatment strategies, ultimately improving patient outcomes and advancing the field of spinal hemangioma management.

Key words: spinal hemangioma, MRI, CT

Introduction. In recent years, the diagnosis and treatment of spinal hemangiomas have undergone notable advancements, primarily driven by the refinement of neuroimaging techniques such as Magnetic Resonance Imaging (MRI) and Computed Tomography (CT). Hemangiomas, characterized by benign tumors originating from newly formed blood vessels, represent a significant subset of spinal neoplasms, accounting for approximately 2-3% of all cases [4,12,15]. The journey of understanding spinal hemangiomas traces back to pivotal works by early researchers such as U. Hunter and Virchow, which laid the groundwork for contemporary insights into their epidemiology, diagnosis, and treatment. Despite historical origins, recent advancements in diagnostic modalities have revolutionized the landscape, enabling precise tumor characterization and tailored treatment approaches [19,21,24].

Epidemiology and Localization: epidemiological studies reveal a distinct distribution pattern of spinal hemangiomas within the vertebral column, with the thoracic region emerging as the most commonly affected site (60-76%), followed by

the lumbar region (22-29%), and less frequently, the cervical region (2-11%) and sacrococcygeal departments (<1%). Typically, a single vertebra bears the brunt of the affliction [1,8,27], with the tumor primarily affecting the vertebral body and, sporadically, extending into the arch. On average, presentation occurs around the age of 40, with a slight female predominance (3:2 ratio) [13,16,22]. These epidemiological insights underscore the importance of tailored diagnostic and therapeutic approaches based on tumor localization and patient demographics.

Diagnostic Advancements and Clinical Implications: the advent of modern imaging modalities, particularly MRI and CT scans, has revolutionized the diagnostic paradigm of spinal hemangiomas. Pathoanatomical studies have revealed a prevalence of 10.7%, underscoring the critical role of comprehensive imaging in their detection. Unlike in the past, where the distinction between aggressive and non-aggressive variants was challenging pre-compression fracture, contemporary diagnostic protocols rely on advanced imaging for precise characterization [17,28]. MRI and CT complement each other seamlessly, providing a nuanced assessment of tumor characteristics, pivotal in determining aggressiveness and subsequent treatment planning. These diagnostic advancements have translated into improved clinical outcomes and enhanced patient care, with tailored treatment strategies based on individual tumor characteristics.

Puncture Vertebroplasty. A Therapeutic Breakthrough: a watershed moment in the therapeutic landscape of aggressive spinal hemangiomas emerged with the introduction of puncture vertebroplasty in 1984 by French neurosurgeon P. Galibert and neuroradiologist H. Deramon. This minimally invasive technique involves puncturing the affected vertebra and injecting radiopaque bone cement, effectively arresting tumor growth and stabilizing the vertebral body [23,27]. Puncture vertebroplasty has since emerged as the cornerstone of treatment for aggressive spinal hemangiomas, offering both therapeutic efficacy and tangible clinical improvement. The integration of puncture vertebroplasty into treatment algorithms represents a significant stride in improving outcomes for patients with aggressive tumors, offering a minimally invasive yet highly effective approach.

Future Directions and Conclusion: the management of spinal hemangiomas continues to undergo refinement, driven by ongoing advancements in diagnostic imaging and therapeutic interventions. Collaborative efforts among healthcare professionals are paramount in addressing the evolving challenges posed by spinal hemangiomas and advancing patient care to unprecedented levels of excellence [18,20,26]. Moving forward, further research is imperative to refine diagnostic criteria, optimize treatment strategies, and enhance long-term outcomes. By leveraging interdisciplinary collaborations and embracing technological innovations, the field of

spinal hemangioma management holds promising prospects for continued advancement and improved patient outcomes.

References:

1. Abdukholikovich A. M., Mamatkulovich M. A., Abdurakhmonovna M. S. The study of the improved complex neurosurgical treatment in patients with posttraumatic chronic subdural hematomas and hygromas //European science review. – 2016. – №. 1-2. – С. 28-32.
2. Abdukholikovich A. M., Mamatkulovich M. A., Abdurakhmonovna M. S. The study of the results of endolumbal insufflation of ozone and pyracetam in the treatment of posttraumatic epilepsy //European science review. – 2015. – №. 11-12. – С. 29-32.
3. Ravshanov D. M. Optimization of the Results of Surgical Treatment of Parasagittal Meningiomas of the Brain //Texas Journal of Medical Science. – 2022. – Т. 10. – С. 48-51.
4. Norkulov N. U., Shodiev A. Sh., Ravshanov D. M. Determination of the efficacy of the use of nootropes in the treatment of brain concussion in the acute period <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/JQF9S>
5. Шодиев А. и др. К особенностям клинического течения и лечения нетравматических внутримозговых кровоизлияний у детей//Журнал проблемы биологии и медицины. – 2018. – №. 2.1 (101). – С. 128-131.
6. Абдувалиев, Ш. И., А. Ш. Шодиев, and З. С. Пардаева. "НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ КЛИНИЧЕСКОГО ПРОЯВЛЕНИЯ НЕТРАВМАТИЧЕСКИХ ВНУТРИМОЗГОВЫХ КРОВОИЗЛИЯНИЙ У ДЕТЕЙ." ХХ ДАВИДЕНКОВСКИЕ ЧТЕНИЯ. 2018.
7. Aliev, M. A., A. M. Mamadaliev, and S. A. Mamadalieva. "RESEARCH OF ESSENTIAL ELEMENTS COMPOSITION IN THE CEREBROSPINAL FLUID IN PATIENTS WITH OUTCOMES OF TRAUMATIC BRAIN INJURY."
8. Примов, Зухриддин Амриддин Ўғли, Даврон Мавлонович Равшанов, and Амиркул Шодиевич Шодиев. "ДИСК ЧУРРАЛАРИ РИВОЖЛАНГАН БЎЙИН ОСТЕОХОНДРОЗЛАРИНИНГ ЭТИОПАТОГЕНЕЗИ ВА КЛИНИК МАНЗАРАСИ." Academic research in educational sciences 2.6 (2021): 578-583.
9. Алиев, М. А., А. М. Мамадалиев, and С. А. Мамадалиева. "ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭНДОЛЮМБАЛЬНОЙ ИНСУФФЛЯЦИИ ОЗОНА И ПИРАЦЕТАМА ПРИ ЛЕЧЕНИИ ПОСТТРАВМАТИЧЕСКИХ ЦЕРЕБРАЛЬНЫХ АРАХНОИДИТОВ." Международный научноисследовательский журнал 10 (41) (2015).
10. Алиев, Мансур Абдухоликович. "АНАЛИЗ МЕТОДОВ ДИАГНОСТИКИ И ВЫБОРА ОПЕРАТИВНЫХ ДОСТУПОВ ПРИ

РАЗЛИЧНЫХ ОПУХОЛЯХ СПИННОГО МОЗГА." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 76-78.

11. Шодиев, Амиркул Шодиевич. "К ОСОБЕННОСТЯМ ТЕЧЕНИЯ ОПУХОЛЕЙ МОЗЖЕЧКА." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 24-27.

12. Aliev, M. A., et al. "The Result of Surgical Treatment of Secondary Stenosis of the Cervical Spinal Canal Due to Instability after VertebraSpinal Trauma (Clinical Case)." (2022).

13. Aliev, M. A., et al. "Use of Magnetic Resonance Spectroscopy for the Diagnosis of Brain Tumor Recurrence." Journal of Applied Spectroscopy 89.5 (2022): 898-904.

14. Шодиев, Амиркул Шодиевич. "К ВОПРОСУ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ НЕЙРОЭПИТЕЛИАЛЬНЫХ ОПУХОЛЕЙ ГОЛОВНОГО МОЗГА." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 22-24.

15. Tashmurodovich, Husanov Zafar. "ANALYSIS OF DIAGNOSTICS AND SELECTION OF SURGERY APPROACHES IN VARIOUS SPINAL CORD TUMORS." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 96-98.

16. Tuychiev L. N. et al. NASOPHARYNGEAL EXTRACTION OF S. PNEUMONIAE FROM ADULT PATIENTS WITH ACUTE RESPIRATORY INFECTIONS AND ANTIBIOTIC RESISTANCE OF ISOLATED STRAINS //Art of Medicine. International Medical Scientific Journal. – 2022. – Т. 2. – №. 1.

17. Раббимова Н. Т., Матякубова Ф. Э., Тиркашев О. С. ЧАСТОТА ВЫДЕЛЕНИЯ STREPTOCOCCUS PNEUMONIAE ПРИ ОСТРЫХ РЕСПИРАТОРНЫХ ИНФЕКЦИЯХ ДЫХАТЕЛЬНЫХ ПУТЕЙ //VOLGAMEDSCIENCE. – 2021. – С. 589-591.

18. Tuychiev L. N. et al. Antimicrobial susceptibility OF S. Pneumoniae, isolated from adults //湖南大学学报 (自然科学版). – 2021. – Т. 48. – №. 11.

19. Раббимова Н. и др. Математическое моделирование и прогнозирование заболеваемости кожным лейшманиозом в республике узбекистан //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2017. – №. 1 (93). – С. 104-107.

20. Сувонкулов У. и др. Идентификация видовой принадлежности возбудителей кожного лейшманиоза методом полимеразной цепной реакции //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 3 (89). – С. 91-92.

21. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.

22. Абдухалилова Г. К. и др. Назофарингеальное носительство стр. е у взрослых. – 2022.
23. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.
24. Абдухалилова Г. К. и др. Динамика устойчивости к антибиотикам и частота назофарингеального выделения *S. Pneumoniae* у взрослых с острыми респираторными инфекциями. – 2022.
25. Ярмухамедова Н. и др. Особенности течения хронического гепатита с на фоне туберкулеза //Журнал вестник врача. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 129-132.1
26. Anvarovna, Y. N., Egamovna, M. F., Tashtemirovna, R. N., Buribayevna, M. G., & Saidovich, T. O. (2021). Clinical and Epidemiological Characteristics of Shigellosis in Adults at the Contemporary Stage. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 2(3), 311-318. <https://doi.org/10.47494/cajmns.v2i3.221>
27. Тиркашев, О. С. Клинико-эпидемиологическая характеристика кори в Самаркандской области / О. С. Тиркашев, Ф. Э. Матякубова, Н. Т. Раббимова // VOLGAMEDSCIENCE : Сборник тезисов VII Всероссийской конференции молодых ученых и студентов с международным участием: материалы конференции, Нижний Новгород, 16–18 марта 2021 года. – Нижний Новгород: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Приволжский исследовательский медицинский университет" Министерства здравоохранения Российской Федерации, 2021. – С. 624-625.
28. Tirkashev O. S. et al. MEASLES AT THE PRESENT STAGE //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 177-185.

ADVANCING MEDICAL EDUCATION THROUGH TECHNOLOGY INTEGRATION: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF VIRTUAL REALITY, AUGMENTED REALITY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATION

Khusanov Zafar Toshmurodovich
Samarkand State Medical University
Department of Neurosurgery

Abstract. This comprehensive analysis explores the integration of virtual reality (VR), augmented reality (AR), and artificial intelligence (AI) technologies in medical education, investigating their impact, challenges, and future implications. Drawing on empirical data, scholarly research, and case studies, the analysis reveals a burgeoning trend towards technology-enhanced learning in medical curricula [1,5,10]. VR simulations offer immersive, hands-on training experiences for surgical procedures and clinical scenarios, while AR applications enable visualization of complex anatomical structures and medical concepts in three-dimensional space. AI-powered educational platforms deliver personalized learning experiences through adaptive algorithms and interactive case-based scenarios, optimizing student engagement and knowledge retention. Empirical studies demonstrate the positive impact of technology integration on learning outcomes, including improved procedural skills acquisition, clinical reasoning, and student satisfaction. However, challenges related to access, affordability, data privacy, and ethical considerations remain significant barriers to widespread adoption. Collaborative efforts between educators, technologists, policymakers, and regulatory agencies are essential to address these challenges and realize the full potential of technology integration in medical education. Looking ahead, future research should focus on longitudinal studies to assess the long-term impact of technology integration on clinical practice and patient outcomes. By embracing innovation, collaboration, and evidence-based practices, medical educators can cultivate a new generation of competent, compassionate, and future-ready healthcare professionals equipped with the knowledge, skills, and attitudes necessary to excel in an ever-evolving healthcare landscape.

Key word: virtual reality, augmented reality, and artificial intelligence, medical education

Introduction. In the rapidly evolving landscape of medical education, the integration of technology has emerged as a transformative force, promising to redefine learning experiences, enhance student engagement, and prepare future healthcare professionals for the challenges of an increasingly complex healthcare system

[2,11,17]. This article provides an in-depth exploration of the current state of technology integration in medical education, drawing upon empirical data, scholarly research, and case studies to elucidate its multifaceted impact, address pertinent challenges, and chart a course for future innovation.

Current State of Technology Integration. Recent years have witnessed a proliferation of technology-enhanced learning initiatives in medical education, with virtual reality (VR), augmented reality (AR), and artificial intelligence (AI) at the forefront of innovation. A survey conducted by the Association of American Medical Colleges (AAMC) revealed that over 80% of medical schools in the United States have incorporated some form of technology-enhanced learning into their curricula, underscoring the widespread adoption of digital tools and resources to augment traditional pedagogical approaches [4,8,12,19].

VR simulations, such as those offered by Osso VR and Touch Surgery, have gained traction as immersive training platforms for surgical procedures, medical emergencies, and patient encounters. These simulations provide students with realistic, hands-on experiences in a safe and controlled environment, facilitating skill acquisition, procedural proficiency, and clinical decision-making [2,9,14,20,25]. Similarly, AR applications, including Microsoft HoloLens and 3D4Medical's Complete Anatomy, enable students to visualize complex anatomical structures, medical concepts, and pathological conditions in three-dimensional space, fostering spatial understanding and anatomical literacy.

AI-powered educational platforms, such as Osmosis and Figure 1, leverage machine learning algorithms, natural language processing, and data analytics to deliver personalized learning experiences tailored to individual student needs [3,15,26]. These platforms offer adaptive learning pathways, interactive case-based scenarios, and real-time feedback mechanisms to optimize learning outcomes, enhance knowledge retention, and promote self-directed learning.

Impact on Learning Outcomes. Empirical studies have demonstrated the positive impact of technology integration on learning outcomes in medical education. A meta-analysis published in *Academic Medicine* found that VR simulation-based training significantly improved procedural skills acquisition and retention compared to traditional training methods, with effect sizes ranging from moderate to large across various surgical specialties. Similarly, a randomized controlled trial conducted at the University of California, San Francisco, reported that medical students who used an AI-driven adaptive learning platform achieved higher scores on standardized exams and demonstrated greater clinical reasoning skills compared to peers using traditional textbooks alone [4,16,23].

Furthermore, a longitudinal study published in *JAMA Network Open* found that AR-enhanced anatomy education led to improved performance on anatomy

assessments, increased student engagement, and higher levels of satisfaction with the learning experience. These findings underscore the potential of technology-enhanced learning to enhance student engagement, facilitate knowledge transfer, and cultivate critical thinking skills essential for competent and compassionate healthcare practice [5,13,21].

Challenges and Future Directions. Despite the promising benefits of technology integration in medical education, several challenges and considerations must be addressed to ensure its effective implementation and sustainability. Access and affordability issues remain significant barriers to widespread adoption, particularly in resource-limited settings where the cost of VR/AR equipment and AI software may be prohibitive. Efforts to mitigate these barriers through strategic partnerships, grant funding, and innovative financing models are imperative to promote equitable access to technology-enhanced learning resources and opportunities [4,18,23].

Furthermore, concerns regarding data privacy, security, and ethical use of AI in medical education warrant careful consideration and regulatory oversight. Safeguarding patient confidentiality, ensuring algorithmic transparency, and mitigating bias in AI algorithms are paramount to upholding ethical standards and promoting patient safety in medical education and clinical practice. Collaborative efforts between educators, technologists, policymakers, and regulatory agencies are essential to develop robust guidelines, standards, and frameworks for the responsible use of technology in medical education [3,17,22,25].

Looking ahead, future research should focus on longitudinal studies to assess the long-term impact of technology integration on clinical practice, patient outcomes, and healthcare delivery [2,24]. Additionally, efforts to standardize educational content, develop interoperable platforms, and train faculty in technology-enhanced pedagogy are essential to ensure the scalability, sustainability, and effectiveness of technology-driven innovations in medical education.

Conclusion: in conclusion, the integration of VR, AR, and AI technologies holds immense promise for transforming medical education and preparing students for the complexities of modern healthcare practice. Empirical evidence supports the effectiveness of technology-enhanced learning in improving procedural skills acquisition, clinical reasoning, and student engagement. However, addressing challenges related to access, affordability, data privacy, and ethical considerations is crucial to realizing the full potential of technology integration in medical education.

By embracing innovation, collaboration, and evidence-based practices, medical educators can harness the power of technology to cultivate a new generation of competent, compassionate, and future-ready healthcare professionals equipped with the knowledge, skills, and attitudes necessary to excel in an ever-evolving healthcare landscape. As we navigate the opportunities and challenges of technology integration,

let us remain steadfast in our commitment to fostering excellence, equity, and ethical integrity in medical education, ultimately advancing the well-being of patients and communities worldwide.

References:

1. Issenberg, S. B., McGaghie, W. C., Petrusa, E. R., Lee Gordon, D., & Scalese, R. J. (2005). Features and uses of high-fidelity medical simulations that lead to effective learning: A BEME systematic review. *Medical teacher*, 27(1), 10-28.
2. Cook, D. A., Hamstra, S. J., Brydges, R., Zendejas, B., Szostek, J. H., Wang, A. T., & Hatala, R. (2013). Comparative effectiveness of instructional design features in simulation-based education: systematic review and meta-analysis. *Medical teacher*, 35(1), e867-e898.
3. Azer, S. A. (2015). Can “gamification” of medical education enhance learning and motivate students? *The American Journal of Medicine*, 128(9), 961-964.
4. McCoy, L., Lewis, J. H., & Dalton, D. (2016). Gamification and multimedia for medical education: a landscape review. *Journal of the American Osteopathic Association*, 116(1), 22-34.
5. Gorbanev, I., Agudelo-Londoño, S., González, R. A., Cortes, A., Pomares, A., Delgadillo, V., ... & Yepes, F. J. (2018). A systematic review of serious games in medical education: quality of evidence and pedagogical strategy. *Medical education online*, 23(1), 1438718.
6. Ma, M., & Nickerson, J. V. (2006). Hands-on, simulated, and remote laboratories: A comparative literature review. *ACM computing surveys (CSUR)*, 38(3), 7.
7. Weller, J. M., Nestel, D., Marshall, S. D., & Brooks, P. M. (2012). Simulation in clinical teaching and learning. *Medical Journal of Australia*, 196(9), 594-594.
8. Kneebone, R., Nestel, D., Wetzel, C., Black, S. A., Jacklin, R., Aggarwal, R., & Darzi, A. (2003). The human face of simulation: Patient-focused simulation training. *Academic Medicine*, 78(8), 791-796.
9. Weller, J. M., Nestel, D., Marshall, S. D., & Brooks, P. M. (2009). Simulation in clinical teaching and learning. *Medical Journal of Australia*, 191(9), 544-544.
10. Aliev, M. A., et al. "The Result of Surgical Treatment of Secondary Stenosis of the Cervical Spinal Canal Due to Instability after VertebraSpinal Trauma (Clinical Case)." (2022).
- Aliev, M. A., et al. "Use of Magnetic Resonance Spectroscopy for the Diagnosis of Brain Tumor Recurrence." *Journal of Applied Spectroscopy* 89.5 (2022): 898-904.

12. Шодиев, Амиркул Шодиевич. "К ВОПРОСУ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ НЕЙРОЭПИТЕЛИАЛЬНЫХ ОПУХОЛЕЙ ГОЛОВНОГО МОЗГА." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 22-24.
13. Tashmurodovich, Husanov Zafar. "ANALYSIS OF DIAGNOSTICS AND SELECTION OF SURGERY APPROACHES IN VARIOUS SPINAL CORD TUMORS." Достижения науки и образования 6 (86) (2022): 96-98.
14. Tuychiev L. N. et al. NASOPHARYNGEAL EXTRACTION OF S. PNEUMONIAE FROM ADULT PATIENTS WITH ACUTE RESPIRATORY INFECTIONS AND ANTIBIOTIC RESISTANCE OF ISOLATED STRAINS //Art of Medicine. International Medical Scientific Journal. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
15. Раббимова Н. Т., Матякубова Ф. Э., Тиркашев О. С. ЧАСТОТА ВЫДЕЛЕНИЯ STREPTOCOCCUS PNEUMONIAE ПРИ ОСТРЫХ РЕСПИРАТОРНЫХ ИНФЕКЦИЯХ ДЫХАТЕЛЬНЫХ ПУТЕЙ //VOLGAMEDSCIENCE. – 2021. – С. 589-591.
16. Tuychiev L. N. et al. Antimicrobial susceptibility OF S. Pneumoniae, isolated from adults //湖南大学学报 (自然科学版). – 2021. – Т. 48. – №. 11.
17. Раббимова Н. и др. Математическое моделирование и прогнозирование заболеваемости кожным лейшманиозом в республике узбекистан //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2017. – №. 1 (93). – С. 104-107.
18. Сувонкулов У. и др. Идентификация видовой принадлежности возбудителей кожного лейшманиоза методом полимеразной цепной реакции //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 3 (89). – С. 91-92.
19. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.
20. Абдухалилова Г. К. и др. Назофарингеальное носительство str. e у взрослых. – 2022.
21. Egamovna M. F. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF THE COURSE OF SHIGELLOSIS IN ADULTS AT THE PRESENT STAGE IN 2009-2019 //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1285-1294.
22. Абдухалилова Г. К. и др. Динамика устойчивости к антибиотикам и частота назофарингеального выделения S. Pneumoniae у взрослых с острыми респираторными инфекциями. – 2022.

23. Ярмухамедова Н. и др. Особенности течения хронического гепатита с на фоне туберкулеза //Журнал вестник врача. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 129-132.1
24. Anvarovna, Y. N., Egamovna, M. F., Tashtemirovna, R. N., Buribayevna, M. G., & Saidovich, T. O. (2021). Clinical and Epidemiological Characteristics of Shigellosis in Adults at the Contemporary Stage. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 2(3), 311-318. <https://doi.org/10.47494/cajmnns.v2i3.221>
25. Тиркашев, О. С. Клинико-эпидемиологическая характеристика кори в Самаркандской области / О. С. Тиркашев, Ф. Э. Матякубова, Н. Т. Раббимова // VOLGAMEDSCIENCE : Сборник тезисов VII Всероссийской конференции молодых ученых и студентов с международным участием: материалы конференции, Нижний Новгород, 16–18 марта 2021 года. – Нижний Новгород: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Приволжский исследовательский медицинский университет" Министерства здравоохранения Российской Федерации, 2021. – С. 624-625.
26. Tirkashev O. S. et al. MEASLES AT THE PRESENT STAGE //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 177-

УДК:616.381.49.9-053.3

**BOLALARDA SALMONELLYOZNING ZAMONAVIY
PATOGENLARINING ANTIBIOTIKLARGA CHIDAMLILIGI****Бахриева Зебунисо Джалолидиновна**Самарқанд Давлат тиббиёт университети , Ўзбекистон Республикаси,
Самарқанд шаҳри;e-mail: baxrievazebo1@gmail.com**Резюме**

В данной статье описаны особенности возбудителей сальмонеллеза, их резистентность к антибиотикам, эффективность некоторых антибиотиков. Рассмотрены аспекты антибиотикорезистентности распространенных штаммов возбудителей сальмонелл. Описаны инструкции по подбору противомикробных препаратов, способы применения. Обсуждаются особенности антибактериальной терапии на современном этапе.

Ключевые слова: сальмонелла, Salmonella Enteritidis, резистентность, антибактериальная терапия.

Резюме

Шу нуқтаи назардан, антибиотикларга нисбатан резистентликнинг доимий ўсиши шароитида замонавий антибиотикларнинг афзалликларини аниқлашга қаратилган юқори сифатли тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш зарурати сақланиб қолмоқда. Юқорида айтилганларнинг барчаси S. Enteritidis нинг дори-дармонларга чидамлилигини, клиник ва эпидемиологик хусусиятларини ўрганиш ва ҳозирги замон этиотроп давосини такомиллаштиришни кўрсатади.

Калит сўзлар: сальмонелла, Salmonella Enteritidis, резистентлик, антибактериал терапия

Rezyume

This article describes the features of salmonellosis pathogens, their resistance to antibiotics, the effectiveness of some antibiotics. Aspects of antibiotic resistance of common strains of Salmonella pathogens are considered. Instructions for the selection of antimicrobial drugs, methods of application are described. The features of antibiotic therapy at the present stage are discussed.

Key words: salmonella, Salmonella Enteritidis, resistance, antibiotic therapy.

Болалар орасида ўткир ичак инфекциялари (ЎИИ) ўткир респираторли инфекциялар ва гриппдан кейин туриши билан етакчи ўринни эгаллашда давом этмоқда. Вирус этиологияли ичак инфекцияларининг кенг тарқалишига қарамасдан, бактериал инфекциялардан салмонеллёз касаллиги бугунги кунгача

мамлакатимизда ўз аҳамиятини йўқотмаган. Салмонеллез касаллиги тарқалиш частотаси (шигеллездан кўра кўпроқ), касаллик оғирлик даражаси, касаллик салбий оқибатлар келиб чиқиш эҳтимоли, шу жумладан бактериянинг узок муддат давомида ажралиб туриши ва сезиларли иқтисодий зарар келтириши билан ўз аҳамиятини йўқотмаган. Салмонеллез касаллигининг болалар орасида кенг тарқалганлик даражаси вақтинчалик ногиронлик, даволаниш харажатлари билан боғлиқ катта иқтисодий йўқотишларга олиб келади.

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти томонидан эълон қилинган ўткир ичак инфекцияларини даволаш соҳасида тадқиқот ва ишланмалар рўйхатида кўзғатувчилардан салмонелла ва шигелла юқори даражадаги устуворликни эгаллайди [8,9,13].

Кўпчилик тадқиқотчиларнинг фикрича, салмонеллаларга қарши курашиш ва уларнинг олдини олиш маълум омиллар сабабли қийинчиликлар туғдириши мумкин, бу энг аввало, бактериянинг биологик хусусиятлари, озуқа маҳсулотларининг сақлаш технологияси бузилиши билан боғлиқ. Салмонеллез касаллигининг табиатда кенг тарқалишига салмонеллалар кўп сонли серовариантларининг мавжудлиги; кўзғатувчи патоген омилларининг полидетерминентлиги; касалликнинг полиэтиологик эканлиги, антибактериал дори воситаларининг асосиз кенг қўлланилиши натижасида кўпгина дори шаклларида чидамли бўлган штаммларнинг циркуляцияси ҳисобланади. Салмонеллез инфекциясининг олдини олиш, ташхислаш ва даволашни қийинлаштирувчи муҳим омиллардан бири, салмонеллаларнинг ташқи муҳитга чидамлилиги ва ўзгарувчанлиги, унинг ноқулай шароитга мослашиш қобилиятининг кучлилиги ҳисобланади.

Тадқиқот мақсади – Болаларда сальмонеллезнинг замонавий патогенларнинг антибиотикларга чидамлилигини урганиш.

Салмонеллез касаллигининг этиотроп терапияси антибактериал дори воситалари ҳисобланади. Салмонеллез касаллигида антибиотикларга нисбатан резистентликнинг ўсиб бориши соғлиқни сақлашнинг долзарб муаммосидир. Антибиотикларга резистентликнинг пайдо бўлиши ва доимий равишда кенг тарқалган турли антибиотикларга нисбатан аниқланиши ҳар доим ҳам асосли эмаслиги билан боғлиқ. Тадқиқотлар натижасида, салмонеллаларнинг тахминан 5% беш ёки ундан ортиқ антибиотик турларига чидамли эканлиги аниқланилди.

Катталарда салмонеллез касаллигини даволаш бўйича клиник кўрсатмаларга мувофиқ қуйидагилар қўлланилади: фторхинолонлар, 2-авлод цефалоспоринлар, 3-авлод. авлод цефалоспоринлар, аминогликозидлар, сульфаниламидлар ва б. [2, 9, 15]. АҚШ касалликларни назорат қилиш ва олдини олиш марказлари (СДС) томонидан олиб борилган тадқиқотларга кўра, салмонеллез касаллигида гентамицин, амикацин, ампициллин ва триметоприм +

сулфаметоксазол каби анъанавий биринчи даражали дориларга чидамлилики ошиши муқобил дориларни қўллаш заруратига олиб келди. Салмонеллез касаллиги чидамли штаммлари келтириб чиқарадиган бактериал инфекциялар сезгир бактериялар келтириб чиқарган инфекцияларга қараганда узоқроқ давом этиши мумкин, бундан ташқари, даволаш харажатларининг ошиши кузатилади [7,9,10,14].

1970 йилларда касалланишнинг энг юқори чўққиси *Salmonella typhimurium* туфайли содир бўлди, у асосан болалар шифохоналарида кенг тарқалди ва антибактериал дориларга нисбатан полирезистентлиги билан ажралиб турди. Амалиётда болалар шифохоналарида ва клиник бўлимларида *Salmonella typhimurium* нинг дориларга резистентлиги, клиник кечиши, даво муолажаларининг ушбу инфекцияга таъсири кўрсатиб ўтилган ва яхши ўрганилган. Ўтказилган тадқиқотлар натижасида, сальмонеллез қўзғатувчилари орасида юқори сезгирлик аминогликозидлар (амикацин) - 98%, сульфаниламидлар (бисептол) - 97,5% цефалоспоринлар биринчи ва иккинчи авлодига (цефазолин ва цефтриаксон) 95,02% нисбатан аниқланилди. Айрим тадқиқотларда, сальмонелла қўзғатувчилари сероварлари орасида антибиотикорезистентликни таҳлил қилиш чоғида нитрофуранларга нисбатан резистентлиги аниқланилди.

1980 йилларнинг ўрталаридан бошлаб, юқори вирулентли *Salmonella enteritidis* тури кўп учрайди. То ҳанузга қадар *Salmonella enteritidis* томонидан чақирилган касаллик ўз аҳамиятини йўқотмаган. Салмонеллез касаллигининг бу тури айни дамда кўп ҳудудларда кенг тарқалган.

S. Enteritidis қўзғатувчиси томонидан чақирилган касаллик, унинг давоси ҳақида адабиётларда қилинган ишлар жуда камчиликни ташкил этади. Салмонеллез қўзғатувчисининг муҳим микробиологик хусусиятларидан бири антибиотикларга сезгирлигидадир. Охириги йилларда қўзғатувчининг бу тури кичик ёшдаги болалар орасида ҳам учраши қайд этилмоқда. Ҳозирги кунда турли ҳудудларда салмонеллез қўзғатувчиларининг, жумладан, *S. Enteritidis* нинг дори воситаларига чидамлилиги ҳақидаги маълумотлар кўп сонли эмас, бу борада қарама қарши фикрлар мавжуд. Антибиотик сезувчанлик қўзғатувчининг ажралиш сони ва вақти билан боғлиқ. Бироқ, болаларда сўнгги йилларда *Salmonella Enteritidis* чақирган салмонеллезнинг клиник кўриниши ва унинг эволюцияси етарлича ўрганилмаган. Адабиётларда *S. Enteritidis* касаллигида кенг ишлатиладиган антибиотикларга нисбатан резистентлиги ҳақида маълумотлар мавжуд [3,9], шунинг учун касалликнинг оғир шаклларини даволашда бошқа антибактериал воситалар ва резерв гуруҳдаги препаратларни излаб топиш долзарблигича қолмоқда. Шу сабабли, болаларда *S. Enteritidis* томонидан чақирилган салмонеллез касаллиги этиотроп давосида бошланғич ва

“захира” препаратлари учун муқобил воситаларни излаш долзарб бўлиб қолмоқда. Болаларда ушбу муқобил дорилар учинчи авлод цефалоспоринлари бўлиши мумкин, чунки улар: микробларга қарши фаолликнинг кенг спектрига эга, б-лактамазаларга қарши бактерицид таъсир механизмига эга; организмдаги тўқималарда ва суюқликларда яхши тўпланади; ёшга боғлиқ чекловлари йўқ; тўқималарга ва тана суюқликларига, шу жумладан сафрога кириб бориши билан юқори самарадорликка эга; оғиз орқали ва парентерал юбориш учун дозалаш шакллари мавжуд. Даволашнинг қисқа курсларида зарарсизлиги хисобланади. [1,9,16]. Бундан ташқари, юқорида айтиб ўтганимиздек, S. Enteritidis учинчи авлод цефалоспоринларига юқори сезгирлигича қолмоқда. Бирок, адабиётларда болаларда салмонеллэз касаллигини даволашда уларнинг самарадорлиги ҳақида бир нечта хорижий маълумотлар берилган, холос. Цефалоспорин қатори III ва IV авлод антибиотикларнинг салмонеллэз касаллигини даволашда самарадорлиги ҳақида бугунги кунда жуда кам маълумот берилган [14,16].

Айрим нашрларда, III авлод цефалоспоринларни турли хил дозалаш шаклларида қўллаш тажрибаси уларнинг самарадорлигини кўрсатади, бу цефалоспоринлар касалликнинг оғир шаклларида ва касалхонага ётқизишнинг кейинги босқичларида кўпроқ буюрилганига қарамай, самараси «захира» дори воситаларидан кам эмас. Шу муносабат билан, III авлод цефалоспоринларни қўллаш алгоритми, касалликнинг турли оғирлик шаклларида қўлланилиши, ёшга оид хусусиятлари, ушбу гуруҳ антибиотикларнинг комбинациялашган шакллари қўллаш усуллари етарлича ёритилмаган. Цефалоспоринларнинг учинчи авлод вакиллари орасида цефотаксим, цефтриаксон, цефтазидим, цефаперазон кенг қўлланилмоқда.

Салмонеллэз касаллигини даволашда фторхиналонларнинг фармакокинетик ўзига хослиги, юқори сингувчанлиги ва салмонеллаларнинг бу гуруҳ дори воситаларига нисбатан юқори сезувчанлиги сабабли эффективлиги тўғрисидаги маълумотлар мавжуд. [3,4,11,13]. Аммо бу препаратларнинг ёшга нисбатан қўлланилишидаги чегаралар болаларда қўллаш хавфсизлиги исботланган бўлса-да, ҳанузгача сақланиб турибди. Айрим манбаларда эътироф этилишича, бу гуруҳга кирувчи дори воситаларининг ёшга боғлиқ қарши кўрсатмаларини ҳисобга олган ҳолда, бошқа гуруҳ дори воситаларига нисбатан резистентлик аниқланилганда, заруриятга кўра шифокорлар консилиуми қароридан сўнг тавсия этиш мумкин.

Салмонелла кўзгатувчиларининг антибиотикларга ўсиб бораётган резистентлигини эътиборга олиб, асосланилмаган антибактериал қўллашнинг олдини олиш, дорилар самарасини ошириш мақсадида захира антибиотикларни қўллаш ва дозалаш алгоритминини ишлаб чиқиш лозим.

Хулоса қилиб айтганда, Эрта ёшдаги болаларда салмонеллез инфекцияси клиник кўринишлар полиморфизми, оғир кечиши, юқумли жараённинг чўзилувчан ва рецидивланувчи характерга эгаллиги, бактерия ташувчанликнинг узоқ муддат давом этиши, касалликнинг аралаш шакллариининг кўп қайд этилиши, антибактериал препаратларга резистентлиги билан характерланади.

Шу нуқтаи назардан, антибиотикларга нисбатан резистентликнинг доимий ўсиши шароитида замонавий антибиотикларнинг афзалликларини аниқлашга қаратилган юқори сифатли тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш зарурати сақланиб қолмоқда. Юқорида айтилганларнинг барчаси S. Enteritidis нинг доридармонларга чидамлилигини, клиник ва эпидемиологик хусусиятларини ўрганиш ва ҳозирги замон этиотроп давосини такомиллаштиришни кўрсатади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Бахриева З.Д., Жумаева Н.С., Узакова Г.З. Проблемы биологии и медицины Самарқанд вилояти Юқумли касалликлар клиник шифохонаси материаллари асосида ҳомиладор аёлларда салмонеллез касаллиги кечиш хусусиятларини таҳлил қилиш 2021. №1.1 (126). С.58-61.

2. Вафокулова Н.Х. «Клинико эпидемиологические особенности норовирусной инфекции у детей грудного возраста» Журнал гепатогастроэнтерологических исследований. Ежеквартальный научно-практический журнал №1 (Том 2) 2021 год. С. 19-20.

3. Иванов А.С. Современные представления об антибиотико-резистентности и антибактериальной терапии сальмонеллезов // Клиническая микробиология и антимикробная химиотерапия. — 2009. — Т. 11, № 4. — С. 305–322.

4. Мирзажонова Д.Б., Бахриева З.Д., Абдухалилова Г.К., Имамова И.А. Тошкент тиббиет академияси ахборотномаси Сальмонеллезов на современном этапе (обзор литературы). № 5 2021, 104-110.

5. Мирзажонова Д. Б., Бахриева З. Д. Журнал гепатогастроэнтерологических исследований. Ежеквартальный научно-практический журнал №1 (Том 1) «Болаларда салмонеллез касаллиги тарқалган шакли клинико лаборатор кечиш хусусиятлари» 2021 год. С. 90-92.

6. Рустамова Ш.А., Вафокулова Н.Х. «Сравнительный анализ проблемы острой кишечной инфекции у детей раннего возраста по годам в Самаркандской области». Тошкент тиббиет академияси ахборотномаси. № 5 2021, С. 148-152.

7. Рустамова Ш.А., Вафокулова Н.Х. «Самарқанд вилоятида эрта ёшдаги болаларда ўткир ичак инфекциялари муаммоларини йиллар кесимида солиштирма таҳлил қилиш». Журнал гепатогастроэнтерологических

исследований. Ежеквартальный научно-практический журнал №1 (Том 2) 2021 год. С. 101-104.

8. Рустамова Ш.А. «Республикамизда болаларда ўткир юқумли ичак касалликларининг иқлимий ўзгаришлар билан боғлиқлигини таҳлил қилиш (Самарқанд вилояти микёсида)». Биология ва тиббиёт муаммолари илмий амалий журнал. №3 (128) 2021 С.102-107.

9. Фазульязнова А.И., Ткачева С.В., Сагитова А.Ш., Рахманова О.А. Антибиотикорезистентность распро- страненных штаммов сальмонелл и шигелл. Практическая медицина. 2020. Том 18, № 4, С. 88-90)

10. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А., Джумаева Н. С. ВНЕШНЕЕ ДЫХАНИЕ ПРИ БОТУЛИЗМЕ У ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТЕПЕНИ ТЯЖЕСТИ ОСНОВНОГО ПРОЦЕССА //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 6 (131). – С. 35-43.

11. Anvarovna Y. N. et al. Clinical and Epidemiological Characteristics of Shigellosis in Adults at the Contemporary Stage //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 311-318.

12. Egorova S., Kaftyreva L., Grimont P.A., Weill F.X. Prevalence and characterization of extended-spectrum cephalosporin-resistant nontyphoidal Salmonella iso- lates in adults in Saint Petersburg, Russia (2002-2005). Microb Drug Resist 2007;13(2):102-7.

13. Ko W.C., Yan J.J., Yu W.L., et al. A new therapeutic challenge for old pathogens: community-acquired inva- sive infections caused by ceftriaxone- and ciprofloxacin- resistant Salmonella enterica serotype Choleraesuis. Clin Infect Dis 2005; 40:315-8.

14. Parry C.M., Ho V.A., Phuong L.T., et al. Randomized controlled comparison of ofloxacin, azithromycin and ofloxacin-azithromycin combination for treatment of multidrug-resistant and nalidixic acid-resistant typhoid fever. Antimicrob Agent Chemother 2007; 51:819-25.

15. Varma J.K., Molbak K., Barrett T.J., Angulo F.J., et al. Antimicrobial-resistant nontyphoidal Salmonella is asso- tiated with excess bloodstream infections and hospital- izations. J Infect Dis 2005;191:554-61.

16. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А. Критерии тяжести основного процесса при ботулизме у детей //Children's Medicine of the North-West. – 2020. – Т. 8. – №. 1. – С. 403-403.

17. Ярмухамедова Н. А. и др. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCellosis ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 14-2. – С. 61-66.

18. Sobirovna D. N., Zakirovna U. G., Abdujalolovna S. D. Post-covid syndrome in new coronavirus infection //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1106-1112.
19. Рузиева М., Шукуров Ф., Шодиева Д. Самарқанд вилоятида оив инфекцияси эпидемиологик аспектлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 11-13.
20. Курбонова Л. и др. Бруселлэз билан оғриган беморларда электрокардиограмминг ўзига хос хусусиятлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 6-7.
21. Юсупова Н., Шодиева Д. Ботулизмнинг замонавий аспектлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 20-21.
22. Джумаева Н., Абдухамитова М., Шодиева Д. Клинико-лабораторная характеристика паротитной вирусной инфекции у взрослых в современных условиях //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 54-57.
23. Шодиева, Д., Рустамова, Ш., Абдухамитова, М., & Джумаева, Н. (2012). Ротавирусные гастроэнтериты. Журнал вестник врача, 1(04), 142–144. https://inlibrary.uz/index.php/doctors_herald/article/view/10850
24. Шодиева Д. и др. Ротавирусные гастроэнтериты //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 142-144.
25. Zakirovna U. G., Abdujalolovna S. D. ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN RECURRENT TYPES OF ERYSIPELAS DISEASE IN SAMARKAND REGION //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 4. – С. 62-68.
26. Shodieva D. A. et al. Botulizm kasalligi tashxisotida PSR diagnostika ahamiyati //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 524-529.

ВИРУС ЭТИОЛОГИЯЛИ ЖИГАР ЦИРРОЗИ БУЛГАН БЕМОРЛАРНИНГ COVID-19 ИНФЕКЦИЯСИ БИЛАН ЗАРАРЛАНИШИ

Джумаева Насиба Собировна

*Самарқанд давлат тиббиёт университети,
Юқумли касалликлар кафедраси ассистенти,
E-mail: djumayeva.nasiba1986@gmail.com*

Резюме: Жигар циррози каби сурункали жигар зарарланишлари организмда чуқур ўзгаришларни келтириб чиқаради. Янги вирусли инфекция SARS-2 қўшилиши жараённинг чакмоқ тезлигида ривожланишига туртки берди. Биз турли этиологияли жигар циррозларига COVID-19 таъсирини ўрганиш учун текширувлар ўтаздик. Постковид синдромини ўрганиш мақсадида, анамнезида COVID-19 тасдиқланган ва анамнезида COVID-19 бўлмаган беморларни клиник ва лаборатор маълумотларини таққослаб чиқдик. Постковид синдромини ўрганиш мақсадида, анамнезида COVID-19 бор беморлар лаборатор текширувлари маълумотлари асосида, жигардаги чуқур ўзгаришлар аниқланди, буни беморларнинг лаборатор курсаткичлари исботлайди. Беморларда постковид синдроми клиникаси ёрқин белгиларга эга. COVID-19 ўлим учун юқори хавф омилidir. Инфекциянинг оқибатлари узок вақт давом этиши ва турли хил намоён бўлиши мумкин.

Калит сўзлар: жигар циррози, гепатит, COVID-19, алкогольга боғлиқ бўлмаган стеатогепатит, постковид синдроми.

Долзарблиги: COVID-19 пандемияси бутун дунё бўйлаб тез суратларда тарқалиб кетди. SARS-CoV-2 жигар инфекцияси COVID-19 бор беморларда жигардаги чуқур бузилишларга олиб келувчи асосий хал қилувчи омил хисобланади. COVID-19 беморларидаги асосий жигар ферментлари кўрсаткичлари бузилиши, касаллик оғирлик даражаси билан боғлиқ. Жигар ферментатив кўрсаткичларининг бузилиши, кўшимча ўзига хослик бўлиб, юқори клиник оғохликни талаб қилади.

Кириш. Жигар циррози бутун дунёда касалланиш ва ўлимнинг асосий сабаби хисобланади, аммо оғирлик ва асосий сабаблар турли минтақалар ва демографик гуруҳларда фарқ қилади. Кўпгина давлатларда цирроз саломатлик учун жиддий хавф хисобланади ва бу ҳолат охирига пайтда кўпайди. Гепатит В ва С лар олдини олиш ва даволаш бўйича самарали аралашувлар мавжудлигига қарамай, улар дунёда, айниқса кам даромадли мамлакатларда циррознинг асосий сабабидир. Яқин келажакда гепатит В ва С таъсири заифлашади ва алкогольга боғлиқ бўлмаган стеатогепатит таъсири юқори

бўлади. Жигар циррози бу зўрайиб борувчи жигар фиброзининг охириги босқичидир, бунда жигар архитектураси бузилиши кузатилади. [1]. Шундай қилиб, циррознинг энг кенг тарқалган сабаблари сурункали гепатит В ва С хисобланади., Жигар касаллиги алкоголь ва алкогольга боғлиқ бўлмаган стеатогепатит билан боғлиқ [2]. Циррознинг ривожланиришидаги асосий патогенетик омиллар паренхиманинг некрози, гепатоцитлар регенерацияси, зўрайиб борувчи фиброз ва жигар қон томирларининг ўзгаришидир. Гепатоцитлар некрозида хужайралар регенерациясини рағбатлантирувчи моддалар (цитокинлар, хемокинлар ва ўсиш омиллари) ажралиб чиқади. Жигарнинг нормал қон томир архитектоникасининг бузилиши, одатда одамдаларда 3-7 мм сим.ус.дан ошмайдиган дарвоза томирлари тизимидаги босимнинг ошишига олиб келади. [3]. Коронавирус касаллиги 2019 (COVID-19) вужудга келиши ва тарқалиши соғлиқни сақлаш тизимида глобал, жиддий муаммоларни туғдирди.. Кўпгина тадқиқотлар COVID-19 беморларида ошқозон-ичак ва жигардаги зарарланишлар ҳақида маълумот бермоқда. [4-8]. COVID-19 касаллигининг оғир шакллари кўпинча қариялар, ҳамроҳ касалликлари бор беморларда, шу жумладан астма, юрак қон томир касалликлари, диабет, гипертония, ўпканинг, буйракнинг сурункали касалликлари, саратон, семириш, психоактив моддалар истеъмоли ва психик бузилишларда кузатилади [9-14]. COVID-19 симптомлари ривожланишидан кейин келиб чиққан COVID-19 касаллиги белгилари беморда ўткир давр тугалланганидан кейин соғаймасдан 12 хафтадан кўпроқ давом этиб, бошқа ташхислар билан асосланмаса постковид синдроми билан аталади. Постковид синдроми респиратор, кардиал, гастроинтестинал, ренал, эндокрин, неврологик, психологик, ревматик, дермотологик ва нутритив етишмовчилик сифатида келиб чиқади. Гастроинтестинал варианты диспепсия, диарея, жигар функциясининг бузилиши (цитоллиз, жигар ичи холестази) сифатида намоён бўлади. [15]. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, беморлар турли даражадаги жигар функцияси бузилиши мавжуд - 1% дан 53% гача ўзгарган, асосан, билирубин концентрациясининг енгил ўсиши билан АСТ ва АЛТ концентрациясининг аномал кўрсаткичлари билан кузатилади. [16-19].

Тадқиқот мақсади: турли этиологияли жигар циррози бўлган беморларда постковид синдромининг ўзига хослигини ўрганиш.

Тадқиқот усуллари: Биз Шимкент шаҳри Шаҳар шифохонаси нефрогастроэнтерология бўлимидаги 20 беморларда ретроспектив тадқиқот ўтказдик. Жигар циррози билан ётқизилган стационар беморларнинг 20 та касаллик тарихи ретроспектив ўрганиб чиқилди (11 эркак, 9 аёл). Ўртача ёш 50,3- /+11,4. Касаллик тарихи икки гуруҳга ажратилди: 1 гуруҳ (асосий) –

анамнезида COVID-19 ли постковид синдроми бор беморлар, 2 – гурух (назорат) –COVID-19 бўлмаган жигар циррози бор беморлар.

Тадқиқот натижалари. Лаборатор тадқиқотлар шуни кўрсатдики 1 гурух беморларда жигар ферментлари синтези активлигининг оғир бузилиши рўйхатга олинди (юқори даражада). 2 гуруҳда жуда паст даражадаги ферментлар фаоллиги аниқланди. Постковид синдроми билан жигарнинг циррози бўлган беморларда ферментларнинг юқори даражадаги фаоллиги 2 гуруҳга қараганда анча кўп учрайди.

Хулоса. Жигар циррози бор беморлардаги постковид синдромида жигар ферментатив активлигининг ошиши ёмон оқибатларга ва беморларнинг ўлим ҳолатига олиб келиши анамнезида COVID-19 бўлмаган беморлар билан таққосланганда тезроқ кузатилади. (АЛТ) аланинаминотрансфераза ва (АСТ) аспарагинаминотрансфераза кўрсаткичлари етарлича ошиши (АЛТ 500-543МЕ/л гача, АСТ 1495МЕ/л гача) етарлича юқори кўрсаткичларда, динамикада тушмайдиган, бу юқори цитолиздан далолат беради. Ишқорий фосфотаза ва гаммаглутамилтранспептидаза (ГГТП) АЛТ ва АСТ миқдори қаторида юқори кўрсаткичларга эга. Шунингдек боғланган умумий билирубин, С-реактив оқсил миқдорининг ҳам ошиши, зўрайиб борувчи қон зардобидаги оқсил миқдорининг камайиши ва протромбин вақтининг чўзилиши аниқланди, бу жигар синтетик фаолиятининг бузилиши ва касалликнинг ўлим билан тугалланишига олиб келади. Ёмон озикланиш натижасида альбумин миқдорининг пасайиши аниқланди. Бир вақтнинг ўзида Шу билан бирга, нафас қисилиши, периферик шиш пайдо бўлиши, жараённинг декомпенсацияси қайд этилди.

Хулоса. Шундай қилиб, SARS-CoV-2 вируси ҳаётий тизимлар ва органлар томонидан жиддий оқибатларга олиб келади. Қоида тариқасида, касалликнинг оғир шаклидан кейин асоратлар ривожланади, аммо енгил шаклларида кейин ҳам пайдо бўлиши мумкин. Агар беморда сурункали касалликлар бўлса, касаллик оғир кечиши ўлим билан тугалланиши мумкин.

АДАБИЁТЛАР

1. Sobirovna D. N., Zakirovna U. G., Abdusalolovna S. D. Post-covid syndrome in new coronavirus infection // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1106-1112.

2. Култаева Н. Ж., Джумаева Н. И. Развитие организаторских способностей студентов высших учебных заведений // Молодой ученый. – 2014. – №. 9. – С. 491-493.

3. Джумаева Н., Абдухамитова М., Шодиева Д. Клинико-лабораторная характеристика паротитной вирусной инфекции у взрослых в современных условиях // Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 54-57.

4. Джумаева Н. и др. Характеристика клинических проявлений гипоксически-ишемического поражения у новорожденных в остром периоде // Журнал проблемы биологии и медицины. – 2016. – №. 2 (87). – С. 49-52.

5. Шодиева, Д., Рустамова, Ш., Абдухамитова, М., & Джумаева, Н. (2012). Ротавирусные гастроэнтериты. Журнал вестник врача, 1(04), 142–144. https://inlibrary.uz/index.php/doctors_herald/article/view/10850

6. Ярмухамедова Н. А. и др. Клиническо-эпидемиологические аспекты нейробруцеллеза по данным областной инфекционной клинической больницы города Самарканда // Вестник науки и образования. – 2020. – №. 18-2 (96). – С. 72-77.

7. ШОДИЕВА Д. А., ТАШПУЛАТОВ Ш. А. ОСЛОЖНЕНИЯ ПРИ ПИЩЕВОМ БОТУЛИЗМЕ (литературный обзор) // ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.

8. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А. Критерии тяжести основного процесса при ботулизме у детей // Children's Medicine of the North-West. – 2020. – Т. 8. – №. 1. – С. 403-403.

9. Ярмухамедова Н. А. и др. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCellosIS ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL // Вестник науки и образования. – 2020. – №. 14-2. – С. 61-66.

10. Рузиева М., Шукуров Ф., Шодиева Д. Самарқанд вилоятида оив инфекцияси эпидемиологик аспектлари // Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 11-13.

11. Курбонова Л. и др. Бруселлэз билан оғриган беморларда электрокардиограмманинг ўзига хос хусусиятлари // Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 6-7.

12. Юсупова Н., Шодиева Д. Ботулизмнинг замонавий аспектлари // Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 20-21.

13. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А., Джумаева Н. С. ВНЕШНЕЕ ДЫХАНИЕ ПРИ БОТУЛИЗМЕ У ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТЕПЕНИ ТЯЖЕСТИ ОСНОВНОГО ПРОЦЕССА // Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 6 (131). – С. 35-43.

14. Джумаева Н., Абдухамитова М., Шодиева Д. Клинико-лабораторная характеристика паротитной вирусной инфекции у взрослых в современных условиях // Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 54-57.

15. Джумаева Н. С., Восеева Д. Х., Абдурахмонова З. Э. Современный взгляд на лечение лямблиоза // Достижения науки и образования. – 2020. – №. 16 (70). – С. 65-69.

16. Джумаева Н. С., Ярмухамедова Н. А., Узакова Г. З. Амалиётдан бир ҳолат Covid-19 касаллиги ҳамроҳ касалликлар билан кечиш хусусиятлари // Самарканд: Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований. – 2021.

17. Узакова Г. З., Ярмухамедова Н. А., Джумаева Н. С. Болаларда коронавирус инфекцияси кечишининг узига хос хусусиятлари // Самарканд: Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований. – 2021.

18. Бахриева З.Д., Жумаева Н.С., Узакова Г.З. Проблемы биологии и медицины Самарканд вилояти Юқумли касалликлар клиник шифохонаси материаллари асосида ҳомиладор аёлларда салмонеллез касаллиги кечиш хусусиятларини таҳлил қилиш 2021. №1.1 (126). С.58-61.

19. Бахриева З., Джумаева Н., Эрназаров А. Применение «энтерола» в лечение секреторных диарей у детей // Журнал проблемы биологии и медицины. – 2014. – №. 3 (79). – С. 90-91.

20. Ярмухамедова Н. А., Джумаева Н. С., Восеева Д. Х. ПОСТКОВИД синдромда неврологик ўзгаришлар // Uzbek journal of case reports. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 74-76.

21. Sobirovna D. N. NEUROLOGICAL CHANGES IN POST-COVID SYNDROME // Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 4. – С. 50-55.

22. Мирзажоннова Д.Б., Бахриева З.Д., Абдухалилова Г.К., Имамова И.А. Тошкент тиббиет академияси ахборотномаси Сальмонеллезов на современном этапе (обзор литературы). № 5 2021, 104-110.

23. Мирзажоннова Д. Б., Бахриева З. Д. Журнал гепато - гастроэнтерологических исследований. Ежеквартальный научно-практический журнал №1 (Том 1) “Болаларда салмонеллез касаллиги тарқалган шакли клинико лаборатор кечиш хусусиятлари” 2021 год. С. 90-92.

24. Шодиева Д. и др. Ротавирусные гастроэнтериты // Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 142-144.

25. Zakirovna U. G., Abdjalolovna S. D. ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN RECURRENT TYPES OF ERYSIPELAS DISEASE IN SAMARKAND REGION // Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 4. – С. 62-68.

26. Shodieva D. A. et al. Botulizm kasalligi tashxisotida PSR diagnostika ahamiyati // Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 524-529.

NEUROLOGICAL CHANGES IN HIV INFECTION

Yakubova Nigina Sadriddinovna, Djuraeva Kamola Stanislavovna
Samarkand State Medical University, Samarkand, Republic of Uzbekistan
Djuraevakamola1988@gmail.com

Summary: One of the target organs of HIV is the nervous system: only 1/10,000 of the peripheral blood lymphocytes of AIDS patients are infected with the virus, while in brain tissue HIV affects every hundredth cell. Accordingly, one of the common manifestations of HIV/AIDS is damage to the nervous system. Neurological complications of HIV infection can be either caused by the retrovirus itself or due to opportunistic infections, tumors, cerebrovascular pathology, and the toxic effects of antiretroviral drugs. The clinical and epidemiological features of HIV infection, damage to the nervous system in AIDS, the course of opportunistic infections and their specific treatment among the adult population in the Samarkand region are analyzed.

Key words: HIV infection, opportunistic infections, AIDS, characterization, prevalence, nervous system, ART.

For citation: Yakubova Nigina Sadriddinovna, Djuraeva Kamola Stanislavovna
Changes in the nervous system during HIV infection
Uzbek journal of case reports. 2023;3(2):8-11.

<https://orcid.org/0000-0002-4171-1154>

НЕВРОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ ВИЧ ИНФЕКЦИИ
Якубова Нигина Садриддиновна, Джураева Камола Станиславовна
Самаркандский государственный медицинский университет, Самарканд,
Республика Узбекистан
Djuraevakamola1988@gmail.com

Аннотация: Одним из органов мишеней ВИЧ является нервная система: только 1/10000 доля лимфоцитов периферической крови больных СПИДом инфицирована вирусом, в то время как в ткани мозга ВИЧ поражает каждую сотую клетку. Соответственно, одним из частых проявлений ВИЧ/СПИДа является поражение нервной системы. Неврологические осложнения ВИЧ-инфекции могут быть как вызваны самим ретровирусом, так и обусловлены оппортунистическими инфекциями, опухолями, цереброваскулярной патологией, токсическим воздействием антиретровирусных препаратов. Анализируются клиничко-эпидемиологические особенности ВИЧ-инфекции, поражение нервной системы при СПИДе, течения оппортунистических

инфекций и их специфического лечения среди взрослого населения по Самаркандской области.

Ключевые слова: ВИЧ - инфекция, оппортунистические инфекции, СПИД, характеристика, распространенность, нервная система, АРВТ.

Для цитирования: Якубова Нигина Садриддиновна, Джураева Камола Станиславовна.

Изменения нервной системы при ВИЧ-инфекции

Uzbek journal of case reports. 2023;3(2):8-11. <https://orcid.org/0000-0002-4171-1154>

Introduction: HIV infection is the most widespread, widespread infection and is currently officially registered in all countries of the world. Preventing the spread of HIV infection occupies a special place among health problems, which is due to the global increase in HIV infection, significant socio-economic consequences of the epidemic, lack of reliable specific prevention means and significant treatment costs (2,3). In Russia, the total number of infected citizens in 2018 is 1,272,403 people. The incidence rate in the first half of 2018 in Russia was 35.2 per 100 thousand population. The incidence of HIV infection in 2018 is 666.1 per 100 thousand population. In Uzbekistan, the current situation with HIV infection cannot be analyzed separately from the situation throughout the world. According to official statistics from the Republican AIDS Center, as of January 1, 2018, 37,872 people with HIV infection were registered in the Republic of Uzbekistan (56% men, 44% women). At the same time, the share of parenteral transmission was 40.6%, sexual 41.8%, and vertical 3.4%. The age group from 18 to 59 years is most susceptible to infection. The prevalence of HIV infection is only 0.1% of the population, and the total number of HIV infected people is 109 people per 100 thousand inhabitants. A significant increase in HIV testing coverage (795,481 people in 2008, compared to 2,536,872 people in 2013) has led to an increase in HIV detection rates. Lack of awareness about HIV and prevention measures are the main reasons for the spread of the virus among the population.

Purpose of the study: To characterize the clinical and epidemiological data of patients with HIV/AIDS infection, taking into account secondary diseases and opportunistic infections according to the Samarkand Regional Infectious Diseases Hospital for 2017-2018.

Materials and research methods: The material for research and analysis was 145 seropositive patients staying in the regional infectious diseases hospital in 2017-2018. Data from patients' medical records were used for the study.

For all patients with HIV infection, general clinical and laboratory tests (general blood test, urine, stool), detailed biochemical blood test, serological blood test

(examination of hepatitis B and C markers) and ELISA diagnostics for HIV infection were carried out. Among nonspecific methods, immunological studies were carried out to determine the absolute number of CD 4 + lymphocytes, which were carried out in the regional AIDS center in Samarkand. The fact of HIV infection of all examined patients was confirmed using reference ELISA using test systems in a multireagent Voshar MRW-AM60.Voshar 203 and immunoblotting on test systems in a thermostated shaker Elmi-ST-3. Enzyme immunoassay was carried out using equipment from Rider technologies (USA). Laboratory diagnostic examination using ELISA for markers of HBV (HBs-Ag), HCV (HCV- Ag, HCV - IgM) was carried out using the above-mentioned equipment. A general blood test was carried out using a photoelectrocolorimeter by determining 12 parameters of blood cells. Biochemical blood parameters were examined on a KPD 89 biochemical analyzer with determination of total and direct bilirubin, ALT, AST . When carrying out the work, methods of epidemiological, clinical and diagnostic analysis were used, the corresponding categories of the population were ranked, the district's territories were ranked, taking into account the intensity of the epidemiological process. The diagnosis of HIV infection and opportunistic infections was established on the basis of the international revision classification, taking into account clinical symptoms and confirmed by laboratory data carried out in accordance with the current instructions of the regional AIDS center.

Results and discussions: The predominance of the disease in males was shown - 94 (64.8%), compared to females - 51 (35.1%). Of these, 85 (58.6%) are urban residents, 80 (55.1%) are regional and rural residents.

Below are the distribution indicators of seropositive patients who were hospitalized at the Samarkand Regional Infectious Diseases Hospital, by age category, by territorial prevalence and by clinical diagnoses (Figure 1).

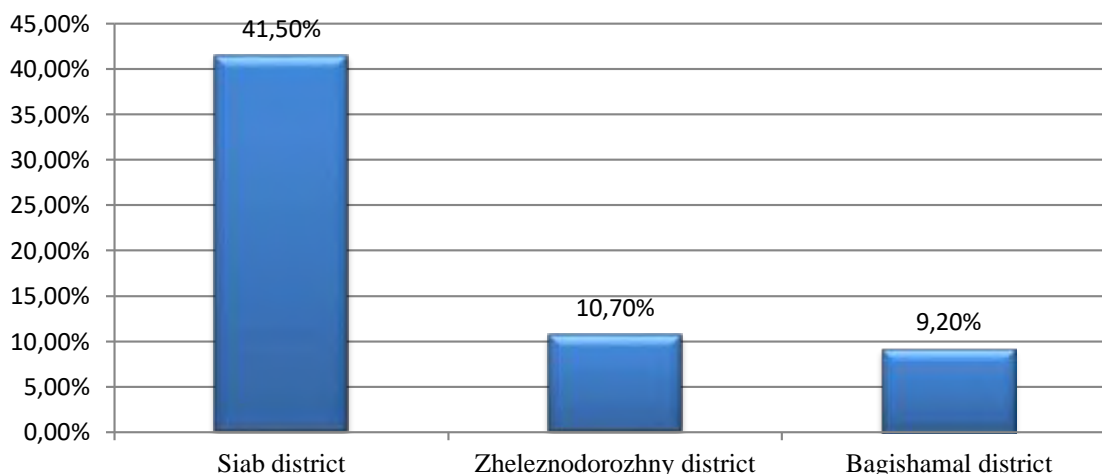

Fig.1 Indicators of distribution of patients in the city of Amarkand

As can be seen from Figure 1, an analysis of the dynamics of HIV prevalence in the region shows an increase in the proportion of urban residents - 58.6% compared to rural residents - 55.1%. According to the city of Samarkand, a high percentage of patients who applied was observed from the Siab region.

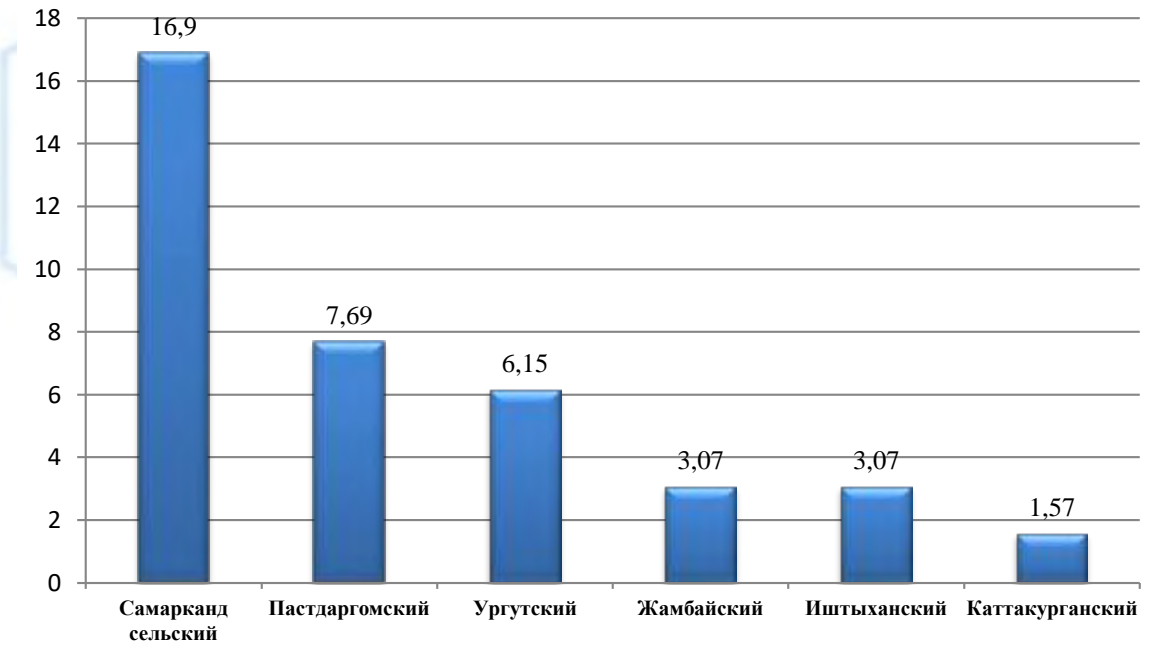

Fig.2 Distribution of patients by districts of the Samarkand region.

Regional distribution data showed a high percentage of patients who came from the Samarkand rural region.

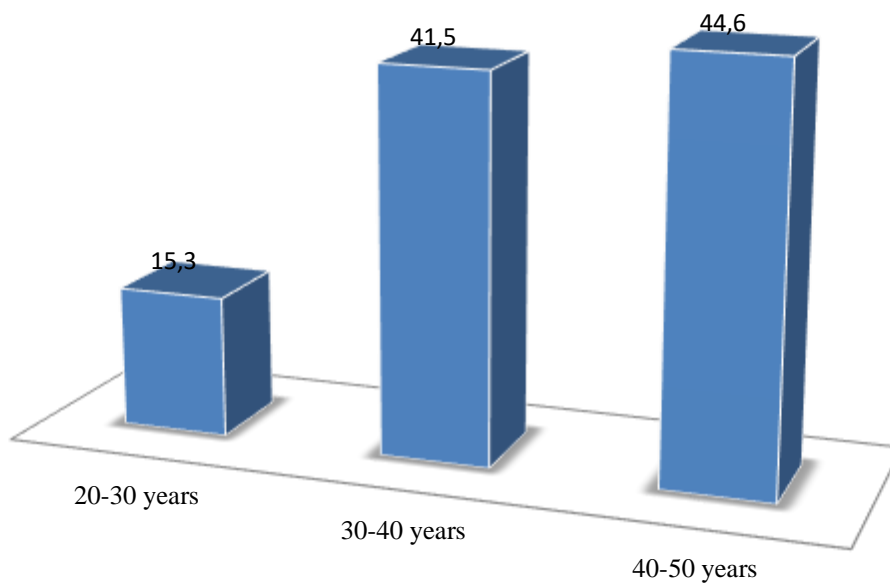

Fig.3 Distribution of patients by age

When distributing patients by age category, we found that the highest incidence rate occurred between the ages of 40 and 50 years – which amounted to 64 (44.1%) patients (Figure 3).

Upon admission to the clinic, patients were examined by a doctor, the patient's complaints were assessed, anamnesis of life and illness, objective data, and laboratory tests were carefully collected. The leading complaints upon admission were fever syndrome in 145 patients (100%), asthenic syndrome was also observed in all admitted patients, lymphadenopathy syndrome was observed in 141 patients (97.2%), hepatosplenomegaly syndrome - in 69 patients (47.5%), chronic fatigue syndrome - in 127 patients (87.5%), neurological syndrome was identified in 140 patients (96.5%).

All 145 patients were admitted to the hospital with varying degrees of fever (37.2 – 40.0 °C). The analysis of body weight deficiency showed that weight was less than 10% in 61 (42%) and more than 10% in 77 (53.1%) patients. High weight loss with cachexia was noted in 17 (11.2%) patients. The number of CD 4+ lymphocytes normally ranges from 800 to 1500 cells . in 1 ml of blood. In 62 (42.7%) patients there was a decrease in this indicator from 760 to 633 cells, in 44 (30.3%) patients from 633 to 510 cells, in 39 (26.8%) patients from 510 and below. A study of hemoglobin in peripheral blood showed that the level of 100-90 g/l was noted in 65 (44.8%), 90-80 g/l in 57 (39.3%), 80-70 g/l in 23 (15, 8%). A study of the number of lymphocytes showed 50-40% of lymphocytes in 79 patients (54.4%), 40-30% in 45 (31.0%), 30-20% in 14 (9.6%) 20% and lower in 7 patients which accounted for (4.82%). A biochemical blood test was carried out in 56 patients (38.6%) with liver pathology, when the patients showed increased levels of bilirubin and enzymes.

After an objective examination and laboratory testing, the patients were prescribed antiretroviral therapy. During antiretroviral therapy, drugs were prescribed according to a standard regimen.

Antiretroviral therapy included three main groups of drugs: nucleoside reverse transcriptase inhibitors (NRTIs), non-nucleoside reverse transcriptase inhibitors (NNRTIs) and protease inhibitors (PIs). From the NRTI group, azidothymidine , zalcetabine , didanosine , lamivudine , stavudine and timazide were mainly used . Of the NNRTI drugs, patients received saquinavir , indinavir , ritonavir , nelfinavir , loverid ... From the drugs in the PI group, saquinovir , indinovir , ritonavir , nelfinovir and abacavir were obtained . Immediately before the start of antiretroviral therapy, patients were tested twice for the content of DM 4 + cells.

Of the 145 patients admitted for inpatient treatment, 73 patients received antiretroviral therapy (ART). Of these, 28 patients were treated with the regimen: lamivudine + tenofovir + efvirenz , 24 patients with the regimen: lamivudine + zidovudine , 16 patients with the regimen lamivudine + abacavir , and 5 patients with the regimen: lamivudine + tenafafir .

As a result of treatment at the Samarkand Regional Infectious Diseases Hospital, out of 145 patients, 127 (87.5%) were discharged in satisfactory condition, 9 patients (6.2%) were transferred to other medical institutions, 6 patients (4.13%) left without permission. 3 patients (2%) were taken home in serious condition.

In general, the Samarkand region is characterized by regional differences in the prevalence of HIV infection, an increase in the proportion of urban residents in relation to rural ones. According to the city of Samarkand, most patients came from the Siab region. Regional distribution data showed a high percentage of patients who came from Samarkand rural region. The incidence and prevalence of HIV infection in different territories and in different population groups is constantly changing. Among the patients there were more males - 94 (64.8%) compared to females - 51 (35.1%). By age category, the highest incidence rate falls on people aged 40 to 50 years. According to clinical diagnoses, a high rate of concomitant opportunistic diseases was observed in patients diagnosed with chronic gastroenterocolitis - a total of 21 patients (14.4%), chronic hepatitis of unknown etiology - 14 (9.6%), fever of unknown origin - 15 (10.3%) , liver cirrhosis of unknown etiology - 15 (10.3%), persistent diarrhea, persistent fever - a total of 12 patients (8.27%), acute gastroenterocolitis - 10 (6.89%), acute gastroenteritis 9 patients (6.2%), chronic hepatitis C 9 patients (6.2%), chronic hepatitis B 9 patients (6.2%), chronic hepatitis B+C 8 patients (5.5%), chronic bronchitis - 6 (4.1%) , herpetic infection: herpes zoster – 4 patients (2.75%). Coinfection can negatively affect the course of HIV infection . In turn, HIV infection accelerates the course of the disease with viral hepatitis and significantly increases the risk of developing hepatocellular carcinoma. Body weight deficiency in the majority of patients was more than 10% - in 77 patients (53.1%), less than 10% - in 61 (42%) and only 17 people (11.2%) were admitted to the stage of severe cachexia. This means that most patients were admitted at clinical stages 3-4 of HIV infection . Mild anemia was detected in 65 patients (44.8%), moderate anemia in 57 patients (39.3%), and severe anemia in 23 patients (15.8%). To study the dynamics of the epidemic process in individual territories, it is necessary to organize and use constant epidemiological monitoring and behavioral studies to identify the sources of HIV by testing for virus markers in population groups with high HIV infection rates. Implementation of preventive programs among vulnerable groups of the population, which prevents these groups from being affected by HIV infection and reduces the risk of HIV infection among representatives of the general population. As well as raising awareness of citizens on HIV issues, informing them about methods of protection, creating an adequate perception of their own risk and motivating them to change dangerous behavior using diagrams and illustrations with examples in various places .

Conclusion: The results of the study showed that the progression of HIV infection is facilitated by opportunistic infections, that is, the worsening of

immunodeficiency leads to a decrease in the quality and life of patients, and therefore neurological changes are observed in the majority of patients. When managing such patients, we must take into account the psycho-emotional state of the patient.

LITERATURE/REFERENCES

1. Rakhmanova A. G. Antiviral therapy for HIV infection. Chemoprophylaxis and treatment of HIV infection in pregnant women and newborns. - St. Petersburg : publishing house of the Scientific Research Institute of Scientific Research Institute of St. Petersburg State University, 2001. - 164 p.
2. Babachenko I. V. HIV infection // Infectious diseases in children: a textbook for pediatric faculties of medical universities / Ed. prof. V. N. Timchenko. — 2nd ed., rev. and additional - St. Petersburg : SpetsLit, 2006. - pp. 436-445.
3. HIV infection: clinical picture, diagnosis and treatment / V.V. Pokrovsky, T.N. Ermak, V.V. Belyaeva, O.G. Yurin. Under general r unit V.V. Pokrovsky. - M.: GEOTAR-MED, 2003. - 488 p.
4. Neurological syndromes in HIV infection / A. Yu. Makarov, R. S. Chikova, I. M. Ulyukin, V. G. Pomnikov // Neurological Journal. - 2004. - No. 5. - P. 45-52.
5. Tsinzerling V. A. Infectious lesions of the nervous system: issues of etiology, pathogenesis and diagnosis. Guide for doctors of multidisciplinary hospitals / Tsinzerlin + V. A., Chukhlovina M. L. - St. Petersburg : " ELBI-SPb", 2005. - 448 p.
6. Zmushko E.I. HIV infection guide for doctors 2001.
7. Yarmukhamedova N. A. et al. Clinical and epidemiological aspects of neurobrucellosis according to the regional infectious diseases clinical hospital of Samarkand // Bulletin of Science and Education. – 2020. – No. 18-2 (96). – pp. 72-77.
8. Yarmukhamedova N. A. et al. MODERN ASPECTS AND ROLE OF CYTOKINE STATUS OF THE PROBLEM OF BRUCELLOSIS Summary // International Scientific and Practical conference « COVID -19 and other topical infections of Central Asia » June 23-24, 2022, Shymkent . – P. 172.
9. Yarmukhamedova N. A. et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCELLOSIS ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL // Bulletin Sciences And education – 2020. – No. 14-2. - WITH . 61-66.
10. Yarmukhamedova NA et al. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCELLOSIS ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL // Infectious sickness . – No. 3. – pp. 60-65.
11. Жураев Ш. А., Рустамова Ш. А., Орзикулов А. О. Клинико-эпидемиологические особенности течения паротитной инфекции у взрослых (на

примере Самаркандской области) //Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 22 (106). – С. 54-64.

12.Соринсон С. Н., Орзикулов А. О. Несбалансированное белковое питание как фактор, отягощающий течение и исходы вирусного гепатита В //Сб. тр.«Здоровье человека и экологические проблемы».—Кировская НПК. – 1991. – С. 122-123.

13.Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Караматуллаева З. Э. Охирги йилларда вирусли гепатит А касаллигининг клиник кечиш хусусиятларини тахлил этиш-Биология ва тиббиёт муоммалари, 2018, 3, 1 (103) 127-128. б. 6. CDC DVH–Viral Hepatitis–Resource Center–MMWR Publications //Биология ва тиббиёт муаммолари. – 2018. – Т. 3. – №. 1. – С. 103.

14.Орзикулов А., Ярмухамедова М., Узакова Г. Клинико-лабораторное течение вирусного гепатита а //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2014. – №. 3 (79). – С. 137-138.

15.Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Жураев Ш. А. Клинико-лабораторные особенности течения рожи на современном этапе //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 9 (63). – С. 72-76.

UDK 616.98:578.834

RESIDUAL EFFECTS OF THE NEW CORONAVIRUS INFECTION

*Djumaeva Nasiba Sobirovna.¹, Shodiyeva Dilafruz Abdusalolovna.¹,
Bakhriyeva Zebuniso Djaloliddinovna.¹*

*Samarkand State Medical University, Republic of Uzbekistan, Samarkand¹
e-mail: djumayeva.nasiba1986@gmail.com*

Эпидемия COVID-19 постепенно перешла из острой в затяжную форму и ко второму году пандемии регистрируется «постковидный синдром». Завершение острой фазы коронавирусной инфекции имеет разный вариант продолжительности. Это показывают, динамические наблюдения за миллионами больных, переболевших за последние 2 года. В статье обсуждаются клинические признаки постковидного синдрома, наблюдаемые при подострой и хронической формах заболевания COVID-19. В постковидном периоде рассмотрены последствия заболевания COVID-19 и причины их возникновения. У трети больных островоспалительный период заболевания может пройти без каких-либо последствий. При тяжелом течении заболевания у большинства больных наблюдаются различные клинические признаки и остаточные явления. Часто эти остаточные явления пропорциональны тяжести заболевания, в ряде случаев исход и остаточные явления не зависят от периода острого воспаления и тяжести заболевания.

Ключевые слова: COVID-19, постковидный синдром, затяжная форма, остаточные явления.

COVID-19 epidemiyasi asta-sekin o'tkir shakldan uzoq davom etgan shaklga o'tdi va pandemiyaning ikkinchi yiliga kelib, "post-COVID sindromi" qayd etilmoqda. Koronavirus infeksiyasining o'tkir bosqichining tugashi boshqa muddatga ega. Buni so'nggi 2 yil davomida kasal bo'lgan millionlab bemorlarning dinamik kuzatuvidan bilsa bo'ladi. Maqolada COVID-19 kasalligining subakut va surunkali shakllarida kuzatilgan post-COVID sindromining klinik belgilari muhokama qilinadi. COVID -19 dan keyingi davrda COVID-19 kasalligining oqibatlari va ularning paydo bo'lish sabablari ko'rib chiqiladi. Bemorlarning uchdan birida kasallikning o'tkir yallig'lanish davri hech qanday oqibatlarsiz o'tishi mumkin. Kasallikning og'ir bosqichida bemorlarning ko'pchiligida turli xil klinik belgilar va qoldiq asoratlar mavjud. Ko'pincha bu qoldiq asoratlar kasallikning og'irligiga mutanosibdir, ba'zi hollarda natija va qoldiq asoratlar o'tkir yallig'lanish davriga va kasallikning og'irligiga bog'liq emas.

Калит so'zlar: COVID-19, post-covid sindromi, cho'zilgan shakl, qoldiq effektlar.

The COVID-19 epidemic has gradually passed from an acute to a protracted form, and by the second year of the pandemic, a “post-COVID syndrome” is being recorded. Completion of the acute phase of coronavirus infection has a different duration. This is shown by dynamic observations of millions of patients who have been ill over the past 2 years. The article discusses the clinical signs of post-COVID syndrome observed in subacute and chronic forms of COVID-19 disease. In the post-COVID period, the consequences of the COVID-19 disease and the causes of their occurrence are considered. In a third of patients, the acute inflammatory period of the disease can pass without any consequences. In the severe course of the disease, most patients experience various clinical signs and residual effects. Often these residual effects are proportional to the severity of the disease, in some cases the outcome and residual effects do not depend on the period of acute inflammation and the severity of the disease.

Key words: COVID-19, post-covid syndrome, protracted form, residual effects.

Introduction. The causative agent of the new coronavirus infection SARS-CoV-2 is the causative agent responsible for the development of COVID-19, which is recognized as a multi-organ disease with a wide range of symptoms [1,6,7]. The end of the acute period of coronavirus infection has a different duration. This can be seen from the dynamic observation of millions of patients who have been ill over the past 2 years. In a third of patients, the acute inflammatory period of the disease can pass without consequences [7,8]. In the severe clinical form of the disease, most patients experience various clinical signs and residual complications. Often these residual complications are proportional to the severity of the disease, and in some cases the consequences and residual symptoms do not depend on the period of acute inflammation.

[1,2,4] This is not the problem we want to focus on. In a certain part of patients, residual complications and secondary syndromes affect the quality of life for several months and require special attention and special correction. The symptomatology of these adverse events is very diverse, covers dysfunctions of many organs and systems, requires the formation of a polymorphism of secondary and delayed complications. The term "polymorph" can be used on any phenotypic basis (morphological, physiological, biochemical, behavioral), including at the genetic level of a trait.

Early reports on COVID-19 analyzed residual complications such as fatigue, shortness of breath, chest pain, cognitive impairment, arthralgia, and reduced quality of life.[1] These consequences can lead to the production of inflammatory cytokines and cell damage as a result of a persistent immune system response. [9,10]

Polymorbid residual complications or signs that occur after a previous COVID-19 disease are observed with the manifestation of one or another symptom or syndrome

predominance. With this in mind, we decided to analyze the post-COVID syndrome that occurs after infection with the novel coronavirus.

Materials and methods of research: outpatient cards of patients who were treated in a hospital, registered in the central multidisciplinary polyclinic of the Samarkand city medical association, served as the material for the study.

As research materials, blood, urine, feces were taken, a laboratory general analysis of blood, urine, feces, blood biochemistry, a study of the blood coagulation system according to Sukharev, the determination of D-dimer, procalcitonin, ferritin, instrumental MSCT of the chest organs, ECG were performed. EEG and UTT were used as examination methods. The results were retrospectively analyzed in an in-depth statistical analysis.

30.7% of patients fully recovered within 4 weeks of onset of COVID-19. 45.6% of patients had subacute or subacute COVID-19 disease. In this group of patients, some symptoms of COVID-19 persisted for 4-12 weeks. In 23.7% of patients, symptoms became chronic after the acute period of COVID-19 disease. These included symptoms and impairments that persisted past week 12 of the acute phase of the illness.

Comorbidities in patients include cardiovascular system (14.5%), chronic lung disease (11.7%), kidney disease (7.6%), diabetes mellitus (25.7%), grade II obesity (15.6%), and III degree (8.4%), HIV. infection (5.8%), tuberculosis (4.7%), chronic liver disease (6%) and others observable.

In 2021 publications, it is customary to refer to changes after an acute period of COVID-19 as Post-COVID-19 Syndrome, or Long Covid. Post-COVID syndrome (ICD-10) has been included in the 10th revision of the International Classification of Diseases as a “post-COVID-19 condition.”[8,10] In 2020, the UK International Health Association:

- acute COVID-19 (if symptoms last 4 weeks); - prolonged COVID-19 (if symptoms last from 4 weeks to 12 weeks); - post-covid syndrome (symptoms of the disease lasting more than 12 weeks, not explained by other diagnoses, changing from time to time, appearing and disappearing with damage to many organs and systems)

1st table.

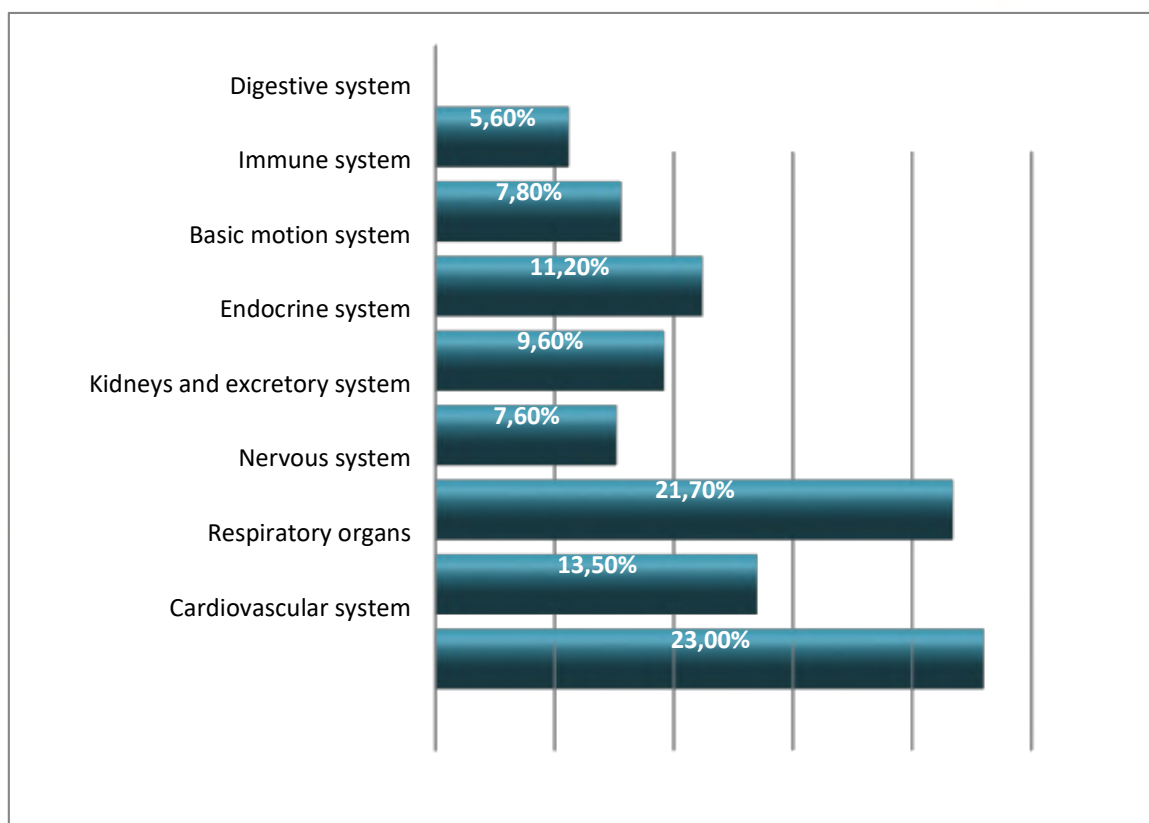
Damage to organs and systems and their clinical manifestations in the post-COVID period in patients under observation

Damaged organs and systems	Syndromic symptoms of diseases	%
The cardiovascular system	Heart attack, arrhythmias, hyper- and hypotensive syndrome, chronic heart failure, various localized thromboses	23%

Respiratory system	Obstructive bronchitis, intercostal neuralgia, prolonged painful cough, prolonged wheezing	13,5%
Digestive system	The state of dysbacteriosis, intestinal dysfunction, persistent flatulence	5,6%
Nervous system	Depressive states, headache, insomnia, memory loss, forgetting professional skills, lifestyle changes, inactivity, constant state of fear, vegetative-vascular dystonia, stroke, smell and taste disorders, encephalopathy, encephalitis, polyradiculoneuritis, cerebrovascular complications.	21,7%
Kidneys and excretory system	If the patient has previously suffered from kidney disease, during COVID-19 dysfunction of the genitourinary system, chronic renal failure, impaired spermatogenesis in men	7,6%
Endocrine system	Transient hyperglycemia due to dysfunction of the pancreas, damage to the adrenal glands, changes in the production of hormones TSH, T3, T4 due to dysfunction of the thyroid gland.	9,6%
Basic movement system	Scattered pain in muscles, joints, arthritis of unknown etiology, myositis	11,2%
The immune system	The response of the immune system in the post-COVID-19 era is neither adaptive nor well understood. A strong inflammatory process developed in the body, other organs and systems were involved in the process. It was noted that the levels of C-reactive protein, ferritin and ECT indicators remained at a high level for a certain period of time after the acute period of COVID-19 disease in patients.	7,8%

The table presents many post-morbid changes, the duration of which followed the disappearance of the primary respiratory syndrome with varying degrees of severity of pulmonary-bronchial lesions. All these cases can be combined by the term "polymorphism" (symptoms, syndromes, diseases). These residual symptoms were observed in patients for 1 year (Table 1).

When analyzing the rate of systemic changes, it became clear that changes in the cardiovascular system and the nervous system predominate (Fig. 1).

1st figure. The rate of occurrence of changes in organs and systems in post-COVID syndrome

At the present stage of studying COVID-19, it can be said that marker polymorphism is the ability of the virus to grow in many tissues, since the SARS-CoV-2 APF2 receptor is involved in the primary inflammatory process, in addition to systemic genetic, neurological, hormonal, and other control of the disease may cause dysfunction. The pathophysiological abnormalities in COVID-19 disease are multifactorial and include microvascular ischemia and injury, immobility, and metabolic changes in severe and severe disease. Besides,

During the COVID-19 pandemic, patients were included in the risk group for infection with bacterial, fungal and other pathogens after the acute period of the disease. Changes after the acute period of the disease are not well studied in large clinical trials. The acute period of the disease leaves certain damage in the body, and in some cases it proceeds easily, secondary syndromes are not excluded. Most often, these residual syndromes occur in the elderly or in people with a set of comorbidities, which in turn leads to poor disease outcomes.[4,5]

However, the issue of studying these conditions in clinical practice is still being discussed in the literature. We considered the course of SARS-CoV-2 against the background of concomitant diseases, mainly in the acute period. It should be remembered that the functioning of any body system is almost always controlled by an ensemble of genes, which normally exists in normal equilibrium. In the acute period of COVID-19 disease, there are a number of comorbid conditions that lead to a severe

course of the disease, an unpleasant outcome of the disease, and the development of post-COVID syndrome.

These are diseases of the cardiovascular system, kidney failure, diabetes mellitus, lung diseases, obesity, endocrine diseases, liver diseases, intestinal dysfunction, etc.

Summary. The accumulation of clinical data on post-COVID changes in patients in the post-pandemic period indicates that disorders involving organs and systems are observed in the later course of the disease. The presented data show that it is necessary to conduct a number of studies to analyze the duration and methods of correction of the post-COVID syndrome in COVID-19 disease.

REFERENCES:

1. Узакова Г.З., Ярмухамедова Н.А., Джумаева Н.С. “Болаларда коронавирус инфекцияси кечишининг узига хос хусусиятлари”. Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований (2021). Инфекционные болезни – актуальные вопросы, достижения и инновационные подходы в охране здоровья населения. II - том. С-126-129.
2. Джумаева Н.С., Ярмухамедова Н.А., Узакова Г.З. “Амалиётдан бир ҳолат Covid-19 касаллиги ҳамроҳ касалликлар билан кечиш хусусиятлари”. Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований (2021). Инфекционные болезни – актуальные вопросы, достижения и инновационные подходы в охране здоровья населения. I- том. С-47-50.
3. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А. Критерии тяжести основного процесса при ботулизме у детей //Children's Medicine of the North-West. – 2020. – Т. 8. – №. 1. – С. 403-403.
4. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А., Джумаева Н. С. ВНЕШНЕЕ ДЫХАНИЕ ПРИ БОТУЛИЗМЕ У ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТЕПЕНИ ТЯЖЕСТИ ОСНОВНОГО ПРОЦЕССА //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 6 (131). – С. 35-43.
5. Ярмухамедова Н. А. и др. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCellosis ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 14-2. – С. 61-66.
6. Sobirovna D. N., Zakirovna U. G., Abdusalolovna S. D. Post-covid syndrome in new coronavirus infection //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1106-1112.
7. Рузиева М., Шукуров Ф., Шодиева Д. Самарқанд вилоятида оив инфекцияси эпидемиологик аспектлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 11-13.

8. Курбонова Л. и др. Бруселлэз билан оғриган беморларда электрокардиограмманинг ўзига хос хусусиятлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 6-7.
9. Юсупова Н., Шодиева Д. Ботулизмнинг замонавий аспектлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 20-21.
10. Джумаева Н., Абдухамитова М., Шодиева Д. Клинико-лабораторная характеристика паротитной вирусной инфекции у взрослых в современных условиях //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 54-57.
11. Шодиева, Д., Рустамова, Ш., Абдухамитова, М., & Джумаева, Н. (2012). Ротавирусные гастроэнтериты. Журнал вестник врача, 1(04), 142–144. https://inlibrary.uz/index.php/doctors_herald/article/view/10850
12. Шодиева Д. и др. Ротавирусные гастроэнтериты //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 142-144.
13. Zakirovna U. G., Abdusalolovna S. D. ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN RECURRENT TYPES OF ERYSIPELAS DISEASE IN SAMARKAND REGION //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 4. – С. 62-68.
14. Shodieva D. A. et al. Botulizm kasalligi tashxisotida PSR diagnostika ahamiyati //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 524-529.
15. Wuhan Municipal Health Commission briefing on the pneumonia epidemic situation. 31 December 2019 (in Mandarin). Pneumonia of unknown cause - China. Disease outbreak news. 5 January 2020. WHO.
16. Hu B., Guo H., Zhou P., Shi Z.-L. Characteristics of SARS-CoV-2 and COVID-19 // Nat. Rev. Microbiol. 2021. Vol. 19. P. 141-154.
17. Shang J. et al. Structural basis of receptor recognition by SARS-CoV-2 // Nature. 2020. Vol. 581. P. 221-224.
18. Wrobel A.G. et al. SARS-CoV-2 and bat RaTG13 spike glycoprotein structures inform on virus evolution and furin-cleavage effects // Nat. Struct. Mol. Biol. 2020. Vol. 27. P. 763-767.
19. Needham D.M. et al. Physical and cognitive performance of patients with acute lung injury 1 year after initial trophic versus full enteral feeding. EDEN trial follow-up // Am. J. Respir. Crit. Care Med. 2013. Vol. 188. P. 567-576.
20. Pandharipande P.P. et al. Long-term cognitive impairment after critical illness // N. Engl. J. Med. 2013. Vol. 369. P. 1306-1316.
21. Inoue S. et al. Post-intensive care syndrome: its pathophysiology, prevention, and future directions // Acute Med. Surg. 2019. Vol. 6. P. 233-246.
22. Жураев Ш. А., Рустамова Ш. А., Орзикулов А. О. Клинико-эпидемиологические особенности течения паротитной инфекции у взрослых (на

примере Самаркандской области) //Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 22 (106). – С. 54-64.

23.Соринсон С. Н., Орзикулов А. О. Несбалансированное белковое питание как фактор, отягощающий течение и исходы вирусного гепатита В //Сб. тр.«Здоровье человека и экологические проблемы».—Кировская НПК. – 1991. – С. 122-123.

24.Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Караматуллаева З. Э. Охирги йилларда вирусли гепатит А касаллигининг клиник кечиш хусусиятларини тахлил этиш-Биология ва тиббиёт муоммалари, 2018, 3, 1 (103) 127-128. б. 6. CDC DVH–Viral Hepatitis–Resource Center–MMWR Publications //Биология ва тиббиёт муаммолари. – 2018. – Т. 3. – №. 1. – С. 103.

25.Орзикулов А., Ярмухамедова М., Узакова Г. Клинико-лабораторное течение вирусного гепатита а //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2014. – №. 3 (79). – С. 137-138.

26.Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Жураев Ш. А. Клинико-лабораторные особенности течения рожи на современном этапе //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 9 (63). – С. 72-76.

БОЛАЛАРДА БОТУЛИЗМ КАСАЛЛИГИДА ПЦР ДИАГНОСТИКА

Шодиева Дилафруз Абдужалоловна

*Самарқанд Давлат тиббиёт университети,
Ўзбекистон Республикаси, Самарқанд шаҳри
e-mail: dilafruz.shodieva85@gmail.com*

Ботулизм - орқа ва узунчоқ мия зарарланиши симптомлари билан кечадиган, кўндаланг-тарғил ва силлик мушакларининг парез ва параличлари, интоксикация белгилари баъзида бошланғич даврида гастроэнтерит белгилари билан намоён бўладиган ўткир юқумли касалликдир. Қўзғатувчиси *Clostridium botulinum*, ҳаракатчан, анаэроб, кучли типоспецифик токсин ишлаб чиқаради. Антиген хусусиятига кўра 7та серологик типлар - А, В, С, D, Е, F ва G га бўлинади. Юртимизда А, В, Е турлари кўп учрайди.

Адабиётларга кўра, ботулизм касаллиги ташхисининг кеч қўйилиши ва касалликнинг оғирлик даражасини тўғри баҳолай олмаслик, ўпканинг сунъий вентилляцияси (ЎСВ) қўйилишидан олдин тўсатдан нафас тўхташидан ботулизм касаллигида ўлим кузатилади. Ботулизмда реанимацион чора тадбирлар ўтказилишидан олдин кузатиладиган тўсатдан ўлим ҳолати кўпинча ўткир нафас етишмовчилигига асосланган. [5, 6].

Касалликнинг кечиши ва касалликдан кейинги асоратлари беморни ўз вақтида ташхислаш ва касалхонага ётқизиш, касалликнинг дастлабки соатларида ёки кунларида антитоксик зардобни киритиш билан белгиланади. Бу ботулизм билан касалланган беморларни шошилиш даволашнинг асосий компоненти дир. Ботулизмнинг бошланиш даврида гастроинтестиналга хос белгилар мавжудлигидан овқат токсикоинфекцияси; фалаж ривожланишидан эса энцефалит, гипертоник криз; кўзиқориндан, метил спиртидан, медикаментозли (атропин, белладонна) заҳарланишлар; миастения, дерматомиозит ва бошқалардан қиёсий ташхислаш қийинчилик туғдирмоқда.

Ботулизм касаллиги диагностикасида замонавий этапда серологик ва бактериологик усуллар комбинациясига асосланган усулларни ёки бир пайтнинг ўзида бир нечта серологик усулларни қўллаш лозимлигини кўрсатади [8, 9].

Шундай бўлса-да, ботулизм касаллиги лаборатор диагностикасини замонавий тенденция асосида такомиллаштириш ботулизм касаллиги диагностикасига текширувнинг молекуляр – генетик усулларини киритишни талаб қилади.

Тадқиқот мақсади: Ботулизм касаллиги ташхисотида ПЦР (Полимеразная цепная реакция) ташхисот усули аҳамиятини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот материаллари: тадқиқот материали бўлиб, охириги 10 йил ичида Самарқанд вилояти юқумли касалликлар клиник шифохонасига (ВЮККШ) мурожаат этган беморлар ҳисобланади.

Тадқиқот усуллари: анамнестик, эпидемиологик, клиник ва лаборатор.

Тадқиқот муҳокамаси: шу мақсадда 2008-2018 йилларда “Ботулизм” ташхиси билан ВЮККШ да даволаниб чиққан беморларнинг касаллик тарихи ретроспектив таҳлил этилди. Ўткир ичак инфекцияси- “ЎИИ” ташхиси билан шифохонага ётқизилган беморларнинг 3,4 % ни ботулизм билан касалланган беморлар ташкил этади. Ташхис эпидемиологик, клиник ва лаборатор текширувлар асосида стандарт бўйича қўйилган. Кузатувлар натижасида маълум бўлдики, касаллик аёлларда нисбатан кам учраган (43,8%). Беморларга стационаргача бўлган этапда қуйидаги ташхислар қўйилганлиги боис, 56,7 % ҳолатда беморлар стационарга кечикиб мурожаат этишган: инсулт (23,6%), алкогольли интоксикация (34,5%), гипертоник криз (11,9%), гипоклигемик кома (13,4%), ЎРИ (9,5%), овқатдан заҳарланиш (2,3%), неврит (4,8%) ва б. 43,3% ҳолда беморлар тўғридан тўғри стационарга мурожаат этишган ва уларга «ботулизм» ташхиси қўйилиб, дарҳол ётқизилган. Беморларнинг стационарга кеч мурожаат қилиниши гиподиагностика билан боғлиқ эканлиги кузатувларда маълум бўлди. Стационарга кечикиб мурожаат этган беморларнинг салмоқли қисмини эркак жинсидагилар ташкил этади. Беморларни йиллар бўйича кесимини тақсимлаганимизда, 2008 йил-19,4%, 2009 йил-14,6%, 2010 йил 12,8%, 2011 йил 9,7%, 2012 йил 9,9%, 2013 йил 6,5%, 2014 йил 6,6%, 2015 йил 6,9%, 2016 йил 5,8%, 2017 йил 4,9%, 2018 йил 2,9%. Охириги йилларда ботулизм касаллигининг учраш тезлиги камайганлигини консерва маҳсулотларини тайёрлашда маълум стандартларга амал қилинаётганлигини билан боғлаш мумкин. Кузатувдаги беморлар ёши бўйича 14 ёшгача бўлган беморлар (9,5 %), 15-19 ёшгача бўлган беморлар (14,3%), 20 – 29 ёш (23,6%), 30-49 ёшгача (36,8%), 50 ёшдан катталар (15,8%) ташкил этди. Кузатувдаги беморларнинг 56,8% 25-49 ёшдаги аёллар ташкил этади. Кузатувдаги беморлар орасида аҳолининг меҳнатга лаёқатли қисми кўпчиликни ташкил этди (60,4%). Таҳлил давомида беморлар яшаш манзилгоҳларига кўра тақсимланганда, беморларнинг аксарияти Самарқанд вилоятидан мурожаат этганлиги аниқланилди (77,8%). Самарқанд вилояти туманлари орасида касаллик асосан Нуробод (35,8%), Пастдарғом (18,7%), Тайлоқ (29,7%) туманларида қайд этилди. Касаллик эпидемиологик анамнези сўраб суриштирилганда, 2,6% ҳолда касаллик этиологик омили сифатида

дудланган балиқ, 19,5% ҳолда уйда тайёрланган икралар, 37,6% уй шароитида тайёрланган помидор консерваси, 34,9% ҳолда уйда тайёрланган бодринг консерваси, 4% қўзиқорин консерваси, 1,4 % ҳолда бошқа турдаги консерваланган маҳсулотлар сабаб бўлган. Касаллик эпидемиологик анамнези сўраб суриштирилганда, касаллик этиологик омили сифатида асосан консерваланган помидор ва бодрингли маҳсулотлар эканлиги аниқланилди (72,5%). Беморларнинг аксарият қисмини аниқ иш жойига эга бўлмаган инсонлар ташкил этади(60,8%). Улар орасида мардикор аёллар ҳам мавжуд. Беморларнинг 15,2% касалликнинг биринчи куни, 22,3% 2-куни, 30,2% 3-куни, 32,3% 4-куни беморлар мурожаат этишган. Касаллик белгилари бир неча соатлардан сўнг келиб чиқиши мумкинлигини эътиборга олган ҳолда беморларнинг 15,2% касалликнинг биринчи куни мурожаат этишган. Бу ҳолат касаллик ташхисотида лаборатор инструментал текширув усуллари етишмаслиги билан боғлиқ. Беморлар асосан касалликнинг 2-4 кунлари ётқизилган (84,8%). Кузатувдаги беморлардан касаллик 4,7 % ҳолда летал оқибат билан тугалланган. Касаллик летал оқибат билан тугаган беморларнинг 3,5 % ни Нуробод туманидан ётқизилганлар ташкил этади. Демак, бу ҳолат шу ҳудуд экотизимида *S. Botulinum*нинг вирулентлиги баланд штаммлари айланиб юрганлиги билан боғлиқ бўлиши мумкин. Бу ҳолат касаллик ташхисотида текширув усуллари такомилаштиришни, қўзғатувчи штаммларини аниқлашга ёрдам берадиган, касаллик специфик давоси эффективлигини оширишга имкон берувчи текширув усуллари киритишни тақозо қилади. Касалликнинг оғир шакли 29,6% ҳолда, ўрта оғир шакли 70,4 % ҳолда аниқланилди. Касаллик ташхисоти асосан клиник ва эпидемиологик усуллар асосида қўйилган. Ботулизм ташхисотида бошқа усуллар паст самарадорликка эга. Шуларни эътиборга олган ҳолда, ботулизм касаллиги лаборатор диагностикасини замонавий тенденция асосида такомилаштириш, касаллик диагностикасига текширувнинг молекуляр – генетик усуллари киритишни талаб қилади. Бу усуллар анъанавий усуллардан паст бўлмасдан, балки анъанавий усулларга(классик) нисбатан устунроқ туради. Бу ҳолат уларнинг юқори сезгирлиги (80% гача) ва спецификлиги (100% гача) билан боғлиқ. Бу усулнинг афзаллиги шундаки, бу усулда касаллик оғирлиги ва босқичига боғлиқ бўлмаган ҳолда таҳлил натижаларини тез олиш, бу усулни оммавий равишда қўллаш имконияти мавжуд [3, 9]. ПЦР текширув усулининг ўзига хос хусусияти шундаки, унинг турли модификациялари реал вақт оралиғида молекуляр маркерларнинг миқдорини ошириш орқали ушбу усулнинг сезгирлиги ва спецификлигини ошириш имконияти мавжуд. Натижада ПЦР усулида битта синамадаги минимал миқдордаги бактерияларни аниқлаш мумкин [10, 11]. Бу усулда касаллик оғирлик

даражаси ва зардоб билан даволаш давомийлигини тахмин қилиш мумкин. ПЦР усули камчилигига унинг нархи қимматлигини, лабораторияларда керакли шароитларни яратиш, лаборатория ходимларини профессионал даражада тайёрлаш киради.

Кўплаб илмий нашрларда кўрсатилишича, ҳозирги замонда ушбу касаллик ташхисоти етарли даражада такомиллашмаганлигини эътиборга олган ҳолда, ботулизм касаллигига қарши аҳоли орасида санитар оқартирув ишларини ўтказиш, турли профилактик ва эпидемияга қарши чора тадбирлар асосий ўринда туради.

Хулоса: Ботулизм муаммоси кўп қиррали ҳисобланади. Бу муаммони бартараф этиш тизимли амалга оширилиш лозим. Ботулизм касаллиги айрим ҳолларда ўз вақтида ташхисланмаслиги боис, касаллик ташхисотида серологик, бактериологик, молекуляр – генетик усуллар комбинациясини ёки бир пайтнинг ўзида бир нечта серологик усулларни қўллаш лозим.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ярмухамедова Н. А. и др. Клиническо-эпидемиологические аспекты нейробруцеллеза по данным областной инфекционной клинической больницы города Самарканда //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 18-2 (96). – С. 72-77.
2. ШОДИЕВА Д.А., ТАШПУЛАТОВ Ш. А. ОСЛОЖНЕНИЯ ПРИ ПИЩЕВОМ БОТУЛИЗМЕ (литературный обзор) //ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ. – 2022. – Т. 7. – №. 5.
3. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А. Критерии тяжести основного процесса при ботулизме у детей //Children's Medicine of the North-West. – 2020. – Т. 8. – №. 1. – С. 403-403.
4. Шодиева Д. А., Ташпулатов Ш. А., Джумаева Н. С. ВНЕШНЕЕ ДЫХАНИЕ ПРИ БОТУЛИЗМЕ У ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТЕПЕНИ ТЯЖЕСТИ ОСНОВНОГО ПРОЦЕССА //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 6 (131). – С. 35-43.
5. Ярмухамедова Н. А. и др. CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL ASPECTS OF NEUROBRUCellosIS ACCORDING TO THE INFORMATION OF SAMARKAND MUNICIPAL INFECTIOUS DISEASES HOSPITAL //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 14-2. – С. 61-66.
6. Sobirovna D. N., Zakirovna U. G., Abdusalolovna S. D. Post-covid syndrome in new coronavirus infection //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1106-1112.
7. Рузиева М., Шукуров Ф., Шодиева Д. Самарқанд вилоятида оив инфекцияси эпидемиологик аспектлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 11-13.
8. Курбонова Л. и др. Бруселлэз билан оғриган беморларда электрокардиограмминг ўзига хос хусусиятлари //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 6-7.

9. Юсупова Н., Шодиева Д. Ботулизмнинг замонавий аспекти //Журнал вестник врача. – 2014. – Т. 1. – №. 01. – С. 20-21.
10. Джумаева Н., Абдухамитова М., Шодиева Д. Клинико-лабораторная характеристика паротитной вирусной инфекции у взрослых в современных условиях //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 54-57.
11. Шодиева, Д., Рустамова, Ш., Абдухамитова, М., & Джумаева, Н. (2012). Ротавирусные гастроэнтериты. Журнал вестник врача, 1(04), 142–144. https://inlibrary.uz/index.php/doctors_herald/article/view/10850
12. Шодиева Д. и др. Ротавирусные гастроэнтериты //Журнал вестник врача. – 2012. – Т. 1. – №. 04. – С. 142-144.
13. Zakirovna U. G., Abdujalolovna S. D. ANALYSIS OF EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN RECURRENT TYPES OF ERYSIPELAS DISEASE IN SAMARKAND REGION //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 4. – С. 62-68.
14. Shodieva D. A. et al. Botulizm kasalligi tashxisotida PSR diagnostika ahamiyati //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 524-529.
15. Жураев Ш. А., Рустамова Ш. А., Орзикулов А. О. Клинико-эпидемиологические особенности течения паротитной инфекции у взрослых (на примере Самаркандской области) //Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 22 (106). – С. 54-64.
16. Соринсон С. Н., Орзикулов А. О. Несбалансированное белковое питание как фактор, отягощающий течение и исходы вирусного гепатита В //Сб. тр.«Здоровье человека и экологические проблемы».—Кировская НПК. – 1991. – С. 122-123.
17. Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Караматуллаева З. Э. Охирги йилларда вирусли гепатит А касаллигининг клиник кечиш хусусиятларини тахлил этиш-Биология ва тиббиёт муоммалари, 2018, 3, 1 (103) 127-128. б. 6. CDC DVH–Viral Hepatitis–Resource Center–MMWR Publications //Биология ва тиббиёт муаммолари. – 2018. – Т. 3. – №. 1. – С. 103.
18. Орзикулов А., Ярмухамедова М., Узакова Г. Клинико-лабораторное течение вирусного гепатита а //Журнал проблемы биологии и медицины. – 2014. – №. 3 (79). – С. 137-138.
19. Орзикулов А. О., Рустамова Ш. А., Жураев Ш. А. Клинико-лабораторные особенности течения рожи на современном этапе //Достижения науки и образования. – 2020. – №. 9 (63). – С. 72-76.

КОМУ НА РУСИ ЖИТЬ ХОРОШО

Денауский институт предпринимательства и педагогики

Джусраева Нодира Маъмуровна

научный руководитель, преподаватель кафедры

русского языка и литературы

Исполнительница: Келдиёрова Мохичехра

Студентка 4 курса

Аннотация. В этой статье анализируем поэму «Кому на Руси жить хорошо». И мы посмотрим история создания, проблематику, главную тему и место в настоящем времени этой поэмы. И чему учат эта поэму нас? И вы можете узнать самое известное произведение Николая Алексеевича Некрасова.

Ключевые слова: Вершина творчества, путешествие, крестьян, правдоискателей, счастливый человек, народ, простые люди, помещик, крепостник

Введение. История создания «Кому на Руси жить хорошо» начинается в конце 1850-х гг., когда Некрасову приходит в голову замысел масштабного произведения-эпопеи, суммирующего весь его творческий и жизненный опыт поэта-революционера. Автор долгое время собирает материал на основе как своего личного опыта общения с народом, так и литературного наследия своих предшественников. До Некрасова к жизни простого народа в своих произведениях обращались многие авторы, в частности И.С. Тургенев, чьи «Записки охотника» стали одним из источников образов и идей для Некрасова. Чёткая идея и фабула сложились у него в 1862 г., после отмены крепостного права и земельной реформы. В 1863 г. Некрасов принимается за работу. Творческая история «Кому на Руси жить хорошо» насчитывает почти четырнадцать лет интенсивной работы автора, сбора материалов, проработки образов, корректировок изначальной фабулы. По замыслу автора, герои, встретившись неподалёку от своих деревень, должны были совершить долгое путешествие через всю губернию, а в конце дойти до Петербурга. Будучи в пути, они беседуют с попом, помещиком, крестьянкой. В Петербурге путешественников должна была ждать встреча с чиновником, купцом, министром и самим царём. Тяжёлая болезнь Некрасова заставила его отказаться от первоначального замысла поэмы, согласно которому она должна была состоять из семи-восьми частей и включать в себя помимо картин деревенского быта сцены петербургской жизни. Также планировалось, что структура поэмы будет опираться на смену времён года и сельскохозяйственных сезонов:

путешественники отправлялись в путь ранней весной, проводили в дороге всё лето и осень, достигали столицы зимой и весной снова возвращались в родные места. Но история написания «Кому на Руси жить хорошо» была прервана в 1877 г. со смертью писателя.

Предчувствуя приближение гибели, Некрасов говорит: «Одно, о чем сожалею глубоко, это – что не кончил свою поэму “Кому на Руси жить хорошо”»

Жемчужина творчества великого русского писателя Николая Некрасова — поэма «Кому на Руси жить хорошо». Содержание произведения в общих чертах описывает, как жили крестьяне после отмены крепостного права, раскрывает взгляды Некрасова на проблемы русского общества. Некрасов признавался, что на протяжении жизни слышал множество историй о судьбах обычных людей. Они в итоге легли в основу поэмы «Кому на Руси жить хорошо».

Произведение начинается с безымянной главы, которая обрисовывает завязку истории. На столбовой дороге встречаются семь мужиков — бывших крепостных. Между ними завязывается спор: кому на Руси лучше всех живется? Каждый предлагает свой вариант: помещику, чиновнику, попу, купцу, боярину, министру или царю.

В каком году — рассчитывай,
В какой земле — угадывай,
На столбовой дороженьке
Сошлись семь мужиков:
Семь временнообязанных,
Подтянутой губернии,
Уезда Терпигорева,
Пустопорожней волости,
Из смежных деревень:
Заплатова, Дырявина, Разутова,
Знобишина, Горелова, Неелова
— Неурожайка тож,
Сошлись — и заспорили:
Кому живется весело, Вольготно на Руси?

Со стороны кажется, будто мужики нашли на дороге клад и теперь делят его между собой. Мужики уже и забыли, по каким делам они вышли из дому (один шел крестить ребенка, другой на базар...), и идут неизвестно куда, пока не наступает ночь. Только тут мужики останавливаются и, «свалив беду на лешего», усаживаются отдохнуть и продолжить спор. Вскоре дело доходит до драки.

Когда драка окончилась, мужики обращают внимание на этого птенчика и ловят его. Пташке легче, чем мужику, – так говорит Пахом. Были бы у него крылья, и он бы облетел всю Русь, чтобы дознаться, кому лучше всего на ней живется. «Не надо бы и крылышек», – добавляют остальные, им бы только хлебушка да «по ведру бы водочки», а еще огурчиков, кваску и чайку. Тогда бы они всю «Русь-матушку ногами перемеряли».

Ермила служил бурмистром у князя, потом купил мельницу, помогал людям, и народ его любил. Но сейчас Ермила сидел в тюрьме из-за народного бунта, а значит, счастье и от него ушло. Потом мужики расспросили помещика. Оказалось, что из-за отмены крепостного права ему тоже плохо живётся на Руси. Крестьяне на него больше не работают, а сам он трудиться не обучен и только зря копит небо. Рассказав это, помещик зарыдал. Странники тоже чуть не заплакали и подумали: «Порвалась цепь великая...: одним концом по барину, другим по мужику!»

Князь Утятин (Последыш) — очень богатый и влиятельный вельможа, худой, седой, один глаз незрячий, крючковатый как у ястреба нос и длинные усы, деспотичный и властный.

Крестьяне начали усиленно ему кланяться и выполнять все его распоряжения. Странники удивились: крестьян давно освободили, а они ведут себя как крепостные. Деревенский бурмистр рассказал, что князь не смог признать отмену крепостного права, и с ним случился удар.

Придя в себя после болезни, Утятин пообещал лишить сыновей наследства, если те дадут волю мужикам. Сыновья уговорили крестьян притворяться перед князем, пока тот не умрёт, а взамен пообещали заливные луга у Волги. Крестьяне согласились и поручили это известному пьянице и мошеннику, сделав его фальшивым бурмистром.

Странники решили поискать счастливицу среди баб. Им подсказали, что в селе Клину живёт такая счастливица — Матрёна Тимофеевна Корчагина по прозвищу губернаторша.

Матрёна Тимофеевна Корчагина — крестьянка, 38 лет, статная, плотная, смуглая, красивая – волосы с проседью, большие глаза, длинные ресницы, очень сильная и мужественная.

Мужики нашли Матрёну и уговорили её рассказать о своей жизни, взамен пообещав сжать всю рожь. **Григорий Добросклонов** — младший сын дьячка, семинарист, худой, ширококостный, с вьющимися рыжеватыми волосами, поэт, самоотверженный.

Гриша всей душой любил свою родину и с 15 лет знал, что отдаст за неё жизнь. В порыве патриотизма он сочинил песню «Русь» об убогой, обильной, могучей и бессильной Руси, о золотом сердце народа и его силе.

Странники, что творилось с Гришей, сразу разошлись бы по домам, потому что «пел он воплощение счастья народного».

Но вопрос о **главном герое** поэмы был поднят не раз, он не дает покоя литературным критикам и по сей день. Если подходить формально, то главными героями можно считать мужиков-спорщиков, отправившихся искать счастливых людей на Руси. Отлично подходит на эту роль и **Григорий Добросклонов** – народный просветитель и спаситель. Вполне можно признать, что главным героем в поэме выступает весь российский народ. Это наглядно отражено в массовых сценах гуляний, ярмарки, сенокоса. Важные решения принимаются на Руси всем миром, даже облегченный вздох после смерти помещика вырвался у крестьян одновременно.

Проблемы, которые поднял Некрасов в своей поэме, очень многообразны и касаются жизни разных слоев общества: алчность, бедность, безграмотность, мракобесие, чванство, моральная деградация, пьянство, высокомерие, жестокость, греховность, сложность перехода на новый жизненный уклад, безграничное терпение и жажда бунта, угнетенность

Неоднозначным является вопрос о том, кого же считать главным героем поэмы. С одной стороны, формально она имеет семеро главных героев – мужиков, странствующих в поисках счастливого человека. Выделяется также образ Гриши Добросклонова, в лице которого автор изображает будущего народного спасителя и просветителя. Но помимо этого, в поэме явственно прослеживается образ народа как образ главного действующего лица произведения. Народ появляется как единое целое в сценах ярмарки, массовых гуляний («Пьяная ночь», «Пир на весь мир»), сенокоса. Всем миром принимаются различные решения – от помощи Ермила до выборов бургомистра, даже вздох облегчения после смерти помещика вырывается у всех одновременно. Не индивидуализированы и семь мужиков – они описаны максимально кратко, не имеют своих отдельных черт и характеров, преследуют одну и ту же цель и даже говорят, как правило, все вместе. Второстепенные персонажи (холоп Яков, сельский староста, Савелий) прописаны автором куда более детально, что позволяет говорить о специальном создании с помощью семи странников условно-аллегорического образа народа..

Язык произведения стилизован под народную песню. В тексте есть много диалектизмов, многочисленных повторов, уменьшительных суффиксов в словах, устойчивых конструкций в описаниях. Из-за этого произведение «Кому на Руси жить хорошо» многие воспринимают как народное творчество. В середине девятнадцатого века фольклор изучали не только с точки зрения науки, но и как способ общения интеллигенции с народом.

Итак, рассмотрев произведение Некрасова «Кому на Руси жить хорошо», можно с уверенностью заключить, что, несмотря на то, что оно осталось неоконченным, оно всё же представляет огромную литературную ценность. Поэма остаётся актуальной вплоть до сегодняшнего дня и может вызвать интерес не только у исследователей, но и у обычного читателя, интересующегося историей проблемами русской жизни.

Список литературы.

1. И.А. Циндидис, Е.В. Маслова «Литература» Издательство Национальной библиотеки Узбекистана имени Алишера Навои Ташкент 2016
2. Т.Т. Кельдиев «Литература» « Qaldirg'och nashriyoti» Ташкент 2023
3. www.ziyouz.com kutubxonasi
4. Н.М. Миркурбанов, И.П. Варфоломеев, Г.Ф. Голеве, Н.А. Чекулина «Литература» Издательско-полиграфический творческий дом имени Чулпана Ташкент-2011

HUMAN COMMUNICATION AND CULTURE

Abdujabborova Madinaxon Abduqodir qizi

Namangan Davlat Universiteti Jahon tillar fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi 3-kurs talabasi

Abstract: There are no mass media texts, messages, cues and portrayals that are free from cultural biases and objectives. Culture, communication and community are key concepts that are inter-related. In order to have proper relationships, culture plays a very important role as a means by which these relationships are expressed, but at the same time there must be adequate communication. In simple terms, globalization has made it necessary for people from different cultures and nations to interact and work together.

Keywords: culture, communication, media interpretation of culture, relationship

Introduction: The word culture, derived from Latin culture derived from the verb “colere” has many meanings. In 1952, Kroeber and Kluckhohn, limited to British uses, identified more than 160 definitions. The term “culture” refers to the complex collection of knowledge, folklore, language, rules, rituals, habits, lifestyles, attitudes, beliefs, and customs that link and give a common identity to a particular group of people at a specific point in time.

All social units develop a culture. Even in two-person relationships, a culture develops over time. In friendship and romantic relationships, for example, partners develop their own history, shared experiences, language patterns, rituals, habits, and customs that give that relationship a special character — a character that differentiates it in various ways from other relationships.

Communication derived from the Latin word “communicare” meaning “to share” is the act of conveying meanings from one entity or group to another through the use of mutually understood signs, symbols, and semiotic rules.

We are constantly communicating, in a wide range of different contexts, such as with each other (interpersonal communication), with different cultural groups or subgroups (intercultural communication), or to large audiences (mass communication), just to name a few. There is verbal communication and non-verbal communication.

In the literal sense, verbal communication is any communication that uses language to convey meaning. It can include oral communication, such as speaking to another person over the telephone, face-to-face discussions, interviews, debates, presentations and so on. It can also include written communication, such as letters and emails.

According to Wikipedia, non-verbal communication is the transmission of messages or signals through a nonverbal platform such as eye contact, facial expressions, gestures, posture, use of objects and body language. It includes the use of social cues, kinesics, distance and physical environments/appearance, of voice and of touch.

Relationship between culture and communication

Media and cultural studies have emerged as one of the most significant academic disciplines over the past quarter of a century. As culture gives an identity to a nation and media are the tools for its promotion or destruction, this area of communication discipline is best characterized as cultural studies (Andrew, 1989, p.2). In this academic arena, culture has been considered as a theoretical problem only because it proves to be socially problematic. Culture, as most communication scholars agree, forms the baseline from where the researchers must begin their analysis, if they want to understand the impact(s) of mass media on masses and their culture. Not only this, how media articulate the dominant values of a social system, what are the prevailing political ideologies and what social changes are taking place can be studied in the light of perspectives provided by the cultural studies to construct the views about world and human behaviour.

Culture plays a major role in your communication. The idea of culture as something that is shared means that it is vital to understand culture and communication in relation to one another. The relationship between culture and communication, in all its forms, is tightly interwoven and interlinked. We can see that communication enables the spread and reiteration of culture. Both communications and the media propagate the values and schemas of a culture through the repeated interaction and exchange enabled by the communications process. It is not in single instances of communication that culture is made, but rather in the repeated exchange of information and the reinforcement of the ideals and values it embodies, all conveyed within a particular moment.

Mass media do and do not alter our opinions at the same time. They do affect our attitudes and opinions in some circumstances, but not all of us receive same effects of media exposure. One of the main functions of mass media is to transfer the cultural heritage to future generations. Not only this, we talk with the past and at times with the future generations with the help of mass media by consulting historical records and leaving today's literature for future. In this way, the culture persists and propagates whereas mass media are the conduits through which this transmission takes place. And, mass media are not innocent and absolutely unbiased rather they alter and alter significantly the cultural transmission process. Mass media transfer the cultural norms and values of old generations through their contents. Almost all forms of mass communication perform this function to enlighten the masses about the successes and

failures of the past, and compare and contrast it with what was there in the past with what exists at present. This form of transmission of cultural values, knowledge and patterns is known as historical cultural transmission. The cultural transmission process does not end here; rather mass media inform their audience about other cultures, communities and nations. Such sharing of cultural traditions and systems among various cultural groups increases the chances of cultural change. This process is regarded as the contemporary cultural transmission which may be one to many — one cultural exposure to many, and many to one — many cultural systems are shown to a particular culture.

Mass media are the primary sources of information and are considered to be the builder of social realities. These realities have shared meanings among all those who are the objects or target of mass media. That's why, it is believed that every reality is 'constructed' or 'mediated' wherein mass media frame it 'in a predicted and patterned way' (McQuail 1994, p.331).

Cultural differences have many effects on communication. People with different cultural backgrounds communicate using different styles. Their language, words, gestures, and phrases may differ even in their application. Culture also shapes peoples' attitudes in times of conflict. While conflict is acceptable in some cultures, it is considered undesirable in others. People from different cultures also have different approaches to delivering and inquiring about information. Certain words or topics may be considered taboo in one culture but acceptable in another.

There are various aspects of cultures that affect how people exchange information, including:

Beliefs: One's culture informs one's beliefs, which are the things accepted as being true. Communicating with people who share your beliefs is easier than exchanging information with those who believe in significantly dissimilar things.

Habits: The customary things people do are regulated by their cultural beliefs and behavioral norms. While these habits are dynamic and adaptable in high-performance societies, they are less so in low-performance societies.

Behavioral norms: Each culture includes norms of behavior. As these shared standards of socially accepted conduct drive how people behave, irrational norms can be extremely difficult to address via communication.

Freedom: Individual freedom differs across cultures. This is because the beliefs, habits, and norms of behavior that comprise a culture directly affect the freedom of those within it. While less developed cultures normalize restricting the freedom of people, developed alternatives protect individual freedom. As you communicate with others, their freedom, or lack thereof, will affect how your information is interpreted, understood, and addressed.

Clothing: In a culture, the beliefs, habits, and behavioral norms of people support a dress code. In cohesive, healthy cultures, there is less interest in enforcing this standard, provided outliers avoid choosing clothing that attacks core cultural beliefs and norms. Communicating with people from a different culture in which individuals — particularly women — have been coerced on what to wear for a long period of time can be challenging. This is due to their beliefs that support their culture's regulation on apparel and disapprove of any article of clothing — including yours — if it differs.

Technology: Some cultures, such as European cultures, are comfortable with using computer technologies for all their work-based communications. In contrast, others prefer in-person interactions.

Happiness: As cultural characteristics include the shared beliefs, behavioral norms, and habits of a specific social group, they directly impact the happiness of the people within it. For example, a culture that normalizes reductions in personal autonomy, inequalities between males and females, and disrespect for each other's inalienable rights can make its people very unhappy. In the workplace, your happiness impacts your motivation, engagement, and productivity. Consequently, communicating with people who are unhappy due to their cultural issues — which you cannot fix — can be counterproductive.

Autonomy: Respecting the personal autonomy of another, which relates to their right to govern themselves and enjoy their inalienable rights, is a core belief and behavioral norm among strong cultures.

Communication across different cultures can be adversely affected by various [cultural barriers](#). These are the challenges that hamper communication between people with different cultural backgrounds. Some of these barriers are discussed below.

- **Language:** Speaking different languages can lead to misunderstandings. Although translation can help people understand the message, it may lead to distortion of meaning. When some people are more fluent than others in a language that is widely used, those who are less fluent may feel sidelined.

- **Ethnocentrism:** This refers to the tendency to view one's culture as superior to those of others. This makes people believe that they are right while others are wrong.

- **Stereotypes:** Stereotypes are the oversimplified perceptions of a certain culture. Most of these perceptions are held unconsciously. Although some of them may be positive, most of them are negative.

- **Prejudice:** Prejudice is expressed as negative feelings and attitudes towards people who belong to a certain group. This can be based on aspects such as social class, ethnicity, social class, and profession.

Understanding how to handle these issues is critical to ensure that they do not get in the way of effective communication and below are some tips in handling culture in communication:

Use technology that suits the culture. During cross-cultural communication, determine the extent to which a culture has contributed to modern technological innovations, progressed with them, and grown comfortable with using them when selecting your communication tools.

Develop strategies to deal with cultural differences. Identify cultural differences that have negative impacts on communication. Then, prepare strategies for handling them. Keep in mind that some cultural dissimilarities cannot be bridged. Focus on the ones you can handle.

Engage similar cultures. Due to the pervasive influence of culture on thinking and behavior, it makes more economic sense to work with similar cultures that share several communication styles and cultural aspects.

Evaluate respect for your autonomy. Assess the respect that potential communication partners have for your autonomy. To communicate effectively, engage with people who respect individual autonomy. They are likely to be easier to collaborate with than others whose cultures preclude respecting individual independence.

CONCLUSION

While all cultures are local, all communication is global. This notion carries strong bearings of unprecedented technological revolution that our age has witnessed. In contemporary 'global media environment', the 'mass media hold a power position' and are capable of changing or creating new social and cultural realities (Said, 1997, pp.135–73). Understanding the impact of culture in communication offers several benefits.

REFERENCES

1. Alvarado, Manuel & Oliver, Boyd-Barrett (1992). *Media Education: An Introduction*. London: BFI/Open University.
2. Andrew, Milner (1989). *Contemporary Cultural Theory: An Introduction*. London: Ucl Press Limited.
3. Baran, Stanley J. (2004). *Introduction to Mass Communication: Media Literacy and Culture*. New York: McGraw-Hill.
4. Ashurova D. U., Galiyeva M. R. *Cultural linguistics* - Toshkent: VneshInvestProm, 2019.
5. Humboldt V. *Selected works on linguistics V. Humboldt*. . М.: rogress, 1 .397 p.
6. Кунин А.В. *Курс фразеологии современного английского языка*. - Дубна: Феникс+, 2005.
7. Кунин А.В. *Фразеология современного английского языка*. - М.: Международные отношения, 1972.
8. А. Mamatov. "Frazeologizmlarning shakllanish asoslari" Toshkent, 1996
9. Mamatov A.S. *Language and culture: a comparative aspect of the study*. М., 2000

VERBAL COMMUNICATION

Aminjonova Durdona Ravshanjon qizi

Namangan Davlat Universiteti Jahon tillar fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotation: This article discusses the picture of the current state of the theory of verbal and non-verbal communication. The connection between verbal and non-verbal means of communication is analyzed.

Key words: verbal and non-verbal means, communication, speech, facial expressions, intonation.

Introduction: Communication is, first of all, communication, that is, a specific exchange of information of emotional and intellectual content that is significant for the participants in communication. One of the central places in the communication process is occupied by verbal communication. Verbal communication is one of the forms of social communication, plays a major role in the communication process and is one of the most universal ways of transmitting thoughts. Verbal communication is the verbal interaction of the parties and is carried out using sign systems, the main one of which is language. Language as a sign system is the optimal means of expressing human thinking and a means of communication.

The language system finds its implementation in speech, i.e. language is constantly present in us in a state of possibility. The term "speech" is used in two meanings. Firstly, speech is one of the types of human communicative activity: the use of language to communicate with other people. In this sense, speech is a specific human activity, expressed either orally or in writing. Secondly, speech is the result of an activity depending on the conditions and goals of communication (business speech, official speech, etc.). The differences between speech and language are as follows. Firstly, speech is specific, unique, relevant, unfolds in time, and is realized in space. Secondly, speech is active, unlike language, it is less conservative, more dynamic, and mobile. Thirdly, speech reflects the experience of the speaker, is determined by the context and situation, is variable, can be spontaneous and disordered. Each statement in the communication process performs one or another function (establishing contact, attracting attention, transmitting information, etc.). Particular functions of specific utterances can be combined into more general ones, which are called functions of speech.

Communication is an integral part of people's lives. In the last decade, communication has been the subject of research by many scientists both in Russia and abroad. Their interest in verbal and non-verbal communication is due to the fact that

the importance of both is very different - the non-verbal channel of communication is dominant, which means that of the two, it is of the greatest value for research. Non-verbal communication can strengthen, complement or replace verbal communication, and can weaken and contradict it. Non-verbal communication takes place unconsciously. This is what makes the possibility of a detailed study, development and control of it attractive. Verbal communication is a verbal interaction of the parties and is carried out using sign systems, the main among which is the language.

Each statement in the communication process performs a function (establishing contact, attracting attention, transmitting information, etc.). The particular functions of specific utterances can be combined into more general ones called speech functions. The following speech functions are usually distinguished:;) communicative, or representative (representation - representation, image), which is dominant;) appellative (appeal - appeal, appeal, i.e. impact), which is grammatically expressed mainly in the imperative mood and vocative form;) expressive, with which the expressiveness of speech is achieved;) fatal, i.e. contact installation. It affects the area of speech etiquette and is carried out through the exchange of ritual formulas;) metalanguage, i.e. interpretation function, when the speaker or the listener needs to check whether they use the same code when communicating;) is voluntary, i.e. function of expression of will. So, the functions that speech performs in each specific communication situation determine the appearance of the statement, primarily the selection of words and syntactic structures. The dominant function of speech is the communicative function, i.e. service communication process.

The communication process can be considered as the exchange of information between people, and its goal is the awareness and understanding of the transmitted and received information. The information contained in the speech is defined as the verbalized transmission of the already obtained, meaningful and organized facts of objective reality. Intonation is a unity of interconnected components: melodics, intensity, duration, pace of speech and pronunciation timbre. In some studies, pauses are included in the components of intonation. Together with stress, intonation forms the prosodic system of the tongue. Intonation is an important means of forming a statement and revealing its meaning.

In a utterance, intonation performs the following functions: distinguishes between communicative types of utterance - prompting, question, exclamation, narration, implication (implication); distinguishes parts of the statement according to their semantic importance, emphasis; prepares a statement into a single whole, at the same time dividing it into rhythmic groups and syntagmas; expresses specific emotions; reveals the subtext of the statement; characterizes the speaker and the communication situation. The first two functions relate intonation to the language system, the rest are related to the speech sphere. A special role is played by intonation

within the whole text: it colors texts of different styles and genres in different ways, divides the text into semantic parts, at the same time making interphrase communication, is an active factor in the emotional and aesthetic impact on the listener.

In a literary text, intonation performs a pictorial function, drawing some elements of reality: fast and slow movement, large and small characters, the emotional state of characters, the forces of good and evil in fairy tales, etc. Intonema has a plan of expression and a plan of content and is one of the signs of the language. Intonemes form a system of linguistic units of the suprasegmental level of the language. In the intonation system, figures are also distinguished: increasing and decreasing melodic movement in different parts of the phrase (ascending intonation, descending intonation), melodic peaks. By themselves, they do not matter, but they can change the communicative and theme-rhematic characteristics of the utterance. The first highlighted feature of non-verbal messages is their situationality: the tone of voice indicates the current state of the speaker and his attitude to the subject of the conversation, but cannot report his experiences last week; people will knock on the door differently depending on their emotional state and on whose door they knock. The second feature of non-verbal messages is their synthetics. Expressive behavior is difficult to break down into separate units.

The spontaneity, spontaneity of many non-verbal actions is another feature of them. Even if people try to hide their intentions or emotions, for the majority they will express themselves through elusive “expressive habits” or “micro expressions of facial expressions or gestures”. People begin to learn most non-verbal signs from childhood through observation, copying, imitation. Non-verbal means of communication are generally universal. However, in some aspects there are differences in the behavior of people of different cultures, ages, and also in accordance with gender differences.

The function of non-verbal messages is the exchange of information. Using non-verbal messages you can get the following information: Firstly, this is information about the identity of the interlocutor or communicator. It includes information about: temperament; emotional state in a given situation; self-esteem; personality traits and qualities; communicative competence, the ability to enter into interpersonal contact, supports it and leaves it; social status; belonging to a specific group or subculture. Secondly, this is information about the attitude of participants in communication to each other, which includes information about: the expected level of communication (social and emotional proximity or remoteness); the nature of the relationship (dominance - dependence, disposition - non-disposition); the dynamics of relationships (the desire to maintain communication, stop it, the desire to "find out the relationship", etc.). Thirdly, this is information about the attitude of the participants in communication to the situation itself. She has information about involvement in this situation (calmness, interest) or the desire to get out of it (nervousness, impatience, etc.).

Nonverbal and verbal communication, accompanying each other, are in a complex interaction. The function of supplementing non-verbal messages makes speech more expressive, clarify and clarify its content. If you shake the interlocutor's hand with both hands at the moment when you tell him that you are very happy to meet, such a gesture complements your speech message.

Speech is more accurately understood and better remembered if it is supported by gestures. For example, in a store, a person accompanies a request to sell two identical types of goods with a gesture (shows two fingers). Non-verbal signs can be used to enhance the most important points in speech. So, you can attract the attention of the listener by increasing the volume of the voice, pausing before the words or gesturing in a certain way (for example, the index finger raised up - the sign "this is important").

REFERENCES

1. Andreeva G.M. Communication and interpersonal relationships. The Psychology of Influence - St. Petersburg: Peter, 2012. - P. 310.
2. Anderson, J. (1987). Communication research: Issues and methods. New York: McGraw-Hill.
3. Auer, P., & Di Luzio, A. (1992). The contextualization of language. Amsterdam: Benjamins.
4. Bateson, G., & Mead, M. (1942). Balinese character: A photographic analysis. New York: New York Academy of Sciences.
5. Bavelas, J. B. (1995). Quantitative versus qualitative? In W. Leeds-Hurwitz (Ed.), Social approaches to communication (pp. 49–62). New York: Guilford Press.
6. Bavelas, J. B., Black, A., Chovil, N., Lemery, C. R., & Mullett, J. (1988). Form and function in motor mimicry: Topographic evidence that the primary function is communicative. *Human Communication Research*, 14, 275–299.
7. Ganina V.V., Kartashkova F.I. Human emotions and non-verbal behavior: a gender aspect. - Ivanovo: Publishing house "Ivanovo State University", 2006. - 201p.
8. Dobrovich A. Interpersonal reactions. Psychology of Influence - St. Petersburg: Peter, 2013. -- S. 202.
9. Povalyaeva M.A., Ruter O.A. Non-verbal means of communication. Series "Higher Education". - Rostov n / a: Phoenix, 2008. -- 352 p.

LANGUAGE AND IDENTITY

*Mirzaarabova Umida Iqboljon qizi**Namangan Davlat Universiteti Jahon tillar fakulteti**Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Abstract: In the first place, Language is an essential aspect of human communication and plays a crucial role in shaping someone's identity. Our use of language reflects and influences our cultural, ethnic, national, and personal identities. It is through language that we express our thoughts, emotions, and experiences, and it's a key element in how we connect with others and form social bonds. Therefore, This research article will explore the multifaceted relationship between language and identity, examining how language acquisition, variations, gender, minority status, and power dynamics contribute to the construction of one's identity.

Keywords: language, identity, relationship, society, gender identity, technology, sociocultural identity, English learners, language learning

Introduction: This research explores the relationship between language and identity; with more than 7,000 spoken languages in the world today, we can transmit our identities and thoughts by using our language, and that is one of the strongest human abilities as far as the language is different as much as the transmitted can be different too since the language is a main and an important method to express our identities in any culture and society. Language is either individual words, connected speech, or even writing. While we use written or spoken language, we do not only express our thoughts, culture, society, intentions but also who we really are and how we want people to see us.

The relationship between language and identity is a strong unbreakable relationship, both of them affect each other in some way, and every person is affected by this relationship. Our language and our surrounding determine who we are, considering the importance of the language which is used among us and between us. While science grows and the researchers increase, they have been curious about that. And studied many places that were unknown, trying to figure out how the differences in the languages can create different identities and really, the differences in our languages can be an obstacle to being able to communicate with each other.

When we learn more about this relationship, it will help us even on a personal level. It will also help our understanding of the surrounding people, even if we are different in languages and identities. The more we know about this relationship, the more we will know how they are connected to each other and which one of them has a stronger effect on society. Our culture, which plays a great role in constructing our

identity, affects our language use; for example, in English speaking countries, the buyer use Thank you in buying things and please in the request more than in other countries. Unlike in Japan, mostly the person who sells is the one who thanks. Even though the situations are similar, and the order of the events is the same, we still find some differences. Our language and our choice of specific words and sentences are shaped by our cultures and our society, as well as the people around us. In some way, our language shapes them too.

Identity refers to the characteristics, beliefs, values, and experiences that define an individual or a group. It presents various aspects such as cultural, ethnic, national, personal, and social identities. Language, as a fundamental mode of communication, is intricately intertwined with these different dimensions of identity. Language serves as a reflection of cultural identity, capturing the shared values, traditions, and beliefs of a particular group. The vocabulary, grammar, and expressions used in a language often reflect the cultural nuances and experiences of its speakers. For instance, the use of specific words, idioms, or metaphors can reveal cultural values and practices. By using language, individuals affirm their membership and connection to a specific cultural group, reinforcing their cultural identity.

In the poem “What’s in a Name?”, written by Jani Rose, the author shares a powerful reflection on the significance of one’s name and its connection to identity. the poem highlights the importance of respecting and honoring the names that people are given, as they are an integral part of their identity and culture.

Our language is intimately connected to ethnic identity. Ethnic groups often have their distinct languages or dialects, which serve as a marker of their cultural heritage and group affiliation. Language can be a source of pride and solidarity within an ethnic community, providing a means to maintain and transmit cultural traditions across generations. It allows individuals to express their unique ethnic identity and foster a sense of belonging.

That being said, we can affirm that Language plays a significant role in shaping national identity. In many cases, a nation is defined by its official language(s), and language can be a powerful symbol of national unity. Speaking a common language fosters a sense of shared history, culture, and values among citizens. Language can also be a tool for national integration, promoting social cohesion and facilitating communication within a diverse population.

Moreover, Language is deeply intertwined with personal identity, because language(s) can influence their sense of self, their relationships with others, and their worldview. Language shapes the way individuals perceive and interpret the world around them, providing a unique lens through which they express their thoughts, emotions, and experiences. One’s choice of language can reflect personal preferences, aspirations, and affiliations, contributing to the formation of their personal identity.

Also, Language acquisition during childhood is a crucial stage in identity formation of a person because it allows children to communicate and engage in social interactions. Through language, children can express their thoughts, feelings, perspective, understanding, and ideas, and can also learn about the world around them. This helps them to develop a sense of self and place in the world.

When it comes to multilingual or bilingual settings, language acquisition becomes even more complex. Individuals who grow up speaking multiple languages navigate different linguistic and cultural contexts, resulting in a multifaceted identity. Bilingualism and multilingualism provide individuals with the ability to express themselves in different ways, adapt to diverse social environments, and engage with a broader range of cultural experiences.

Bilingual and multilingual individuals often develop a hybrid identity that incorporates elements from each language and culture they are exposed to. They may switch between languages depending on the social context or prefer certain languages for specific purposes. This fluidity in language usage allows for a more nuanced expression of identity

To summarize, through reading, it is possible to understand that language is not only a tool for communication, but also a way of expressing the cultural reality of a people. Language reflects the perspective, understanding, and identity of a nation and its individuals. Furthermore, language and culture are closely linked, influencing each other. Understanding this relationship can help with communication and understanding cultural differences.

Language is the main instrument used for communicating with others, but it is also a fundamental part of our identity and is required for all aspects of environmental interaction. In considering the amount of time that parents spend with their children in forming their communicative style and building their character, family is without doubt the most significant factor in children's language development, which contributes to the shaping of their identities. As children mature into adolescents, their identities shift as they become more aware of how their peers perceive them, impacting their language use in such a way as to represent their social standings. Finally, geographic location produces dialect differentiation, which can lead to language barriers, making communication between people who speak the same language difficult. Based on these three factors, one can conclude that identity is never static and varies throughout time as a person's language evolves in a determined social context.

Conclusion: The relationship between a person's language and identity is fundamental. The importance of language and identity is indescribable. As we discussed, our language plays the most important role in expressing our identities and gives the most significant clues about our cultures. However, there is a variety of factors that affect this relationship, such as gender, age. Considering their roles in our

society as well as our daily life, we can not neglect their importance and how they help us to understand our own identities and others. And how we can shape the different aspects of our identities depending on our languages. And to emphasise the beauty in difference and how it will not become an obstacle to communicating with each other. Actually, years from now and with more and more studies, many secrets about the connection between language and identity will appear. Hoping this research will be one of them. I am sure that someday there will be research that covers all the different aspects of this amazing relationship, and I hope that day is soon.

References

1. Crystal, D. and Robins, H (2021, March 9). Language. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/language>
2. Darwin, R., & Norton, B. (2019). Identity. In J. Schwieter & A. Benati (Eds.), *The Cambridge Handbook of Language Learning* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics, pp. 451-474). Cambridge: Cambridge University Press.
3. Sarah, M. (2018). Identity, Ideology, and Language A Literature Review of Theoretical Anchors and Empirical Studies. *Arab World English Journal*, 9(2), .56-69.
4. Shahrebabaki, M. M. (2018). Language and Identity: A Critique. *Journal of Narrative and Language Studies*, 6(11), 217-226.
5. Pereltsvaig, A. (2017). *Languages of the World: An Introduction* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
6. Abdulfattah, O., & Mansour, A. (2017). Geographic location and linguistic diversity. *International Journal of English Linguistics*, 7(4), 220–229. <https://doi.org/10.5539/ijel.v7n4p220>

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	GIPOPITUITARIZM	3
2	QISHLOQ XO'JALIGIDA SUV RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH	5
3	TOSHKENT KECHA, BUGUN VA ERTAGA	7
4	XORAZMIYNING "MUHABBATNOMA" ASARIDAGI MATNLAR TIL XUSUSIYATLARINING HOZIRGI O'ZBEK ADABIY TILI BILAN QIYOSIY TAHLILI	10
5	MULLA RUSTAMBEK IBN YUSUFBEK HOJINING "TA'LIMI AVVAL" KITOBI TAHLILI	14
6	BOLALARGA NISBATAN ZO'RAVONLIK HOLATLARINI OLDINI OLISHNING MUHIM MASALALARI	26
7	SAVE DRINKING WATER	31
8	HAR XIL PROFILLI KONSOL BALKALARNING EGILISHINI TEKSHIRISH	33
9	BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILINI O'RGATISH JARAYONIDA GRAMMATIK QOIDALARNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI	37
10	O'SMIRLAR TARBIYASIDA O'ZIGA XOS TARBIYA VOSITALARI, QIYINCHILIK XUSUSIYATLARI	45
11	IJTIMOIIY ISH XODIMINING YOSHLARNI IJTIMOIIY-HUQUQIIY HIMOYA QILISHDAGI KASBIY FAOLIYATI	49
12	OG'IR HAYOTIIY VAZIIYATLARDA FUQOROLARNI IJTIMOIIY QO'LLAB- QUVVATLASH SHAKLLARI	55
13	OILA FAROVONLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	60
14	IJTIMOIIY ISH AMALIYOTIDA JAMOA BILAN ISHLASH KO'NIKMASI	65
15	IJTIMOIIY ISHCHIDA EGALLAGAN NAZARIY BILIMLARINI AMALIYOTDA QO'LLAY OLISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH	70
16	YOSHLAR MADANIYATI, YOSHLAR VA KEKSA AVLOD O'RTASIDAGI ZIDDIYATLAR	74
17	IJTIMOIIY ISHCHILAR UCHUN ASOSIIY KO'NIKMALAR VA XUSUSIYATLAR.MIJOZ BILAN ISHLASH MALAKASI	80
18	PALLADIYNING KIIYMO SANOATIDA QO'LLANILISHI	90
19	PALLADIYNING QO'LLANISH SOHALARI	94
20	ПЕРСПЕКТИВЫ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	99
21	TEXNIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA FIZIKA FANINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARDAN FOYDALANISH	103
22	ФОНЕТИКАНИНГ ОБЪЕКТИ ХУСУСИДА	106
23	СПОСОБЫ ОЦЕНКИ SOFT SKILLS И ФАКТОРЫ ИХ РАЗВИТИЯ	111

24	ОБРАЗ ЛИСЫ В РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ	117
25	KREATIV FIKRLASH	124
26	INFORMATIKA FANIDA KASBLARDA FOYDALANISH	128
27	ОИВ ИНФЕКЦИЯСИ ИЧАК ПАРАЗИТОЗИ (БЛАСТОЦИСТОЗ) БИЛАН БИРГА КЕЧИШИНИНГ КЛИНИК-ЛАБОРАТОР ХУСУСИЯТЛАРИ	131
28	CLINICAL AND LABORATORY CHARACTERISTICS OF CHRONIC VIRAL HEPATITIS B IN PREGNANT WOMEN	136
29	DIAGNOSIS OF LUMBAR VERTEBRAL CANAL OBSTRUCTIVE PROCESSES: REVIEW OF LITERATURE	141
30	ADVANCEMENTS IN SPINAL HEMANGIOMA DIAGNOSIS AND TREATMENT: A COMPREHENSIVE OVERVIEW	148
31	ADVANCING MEDICAL EDUCATION THROUGH TECHNOLOGY INTEGRATION: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF VIRTUAL REALITY, AUGMENTED REALITY, AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATION	153
32	BOLALARDA SALMONELLYOZNING ZAMONAVIY PATOGENLARINING ANTIBIOTIKLARGA CHIDAMLILIGI	159
33	ВИРУС ЭТИОЛОГИЯЛИ ЖИГАР ЦИРРОЗИ БУЛГАН БЕМОРЛАРИНИНГ COVID-19 ИНФЕКЦИЯСИ БИЛАН ЗАРАРЛАНИШИ	166
34	NEUROLOGICAL CHANGES IN HIV INFECTION	171
35	RESIDUAL EFFECTS OF THE NEW CORONAVIRUS INFECTION	179
36	БОЛАЛАРДА БОТУЛИЗМ КАСАЛЛИГИДА ПЦР ДИАГНОСТИКА	187
37	КОМУ НА РУСИ ЖИТЬ ХОРОШО	192
38	HUMAN COMMUNICATION AND CULTURE	197
39	VERBAL COMUNICATION	202
40	LANGUAGE AND IDENTITY	206

***Напоминание!** — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

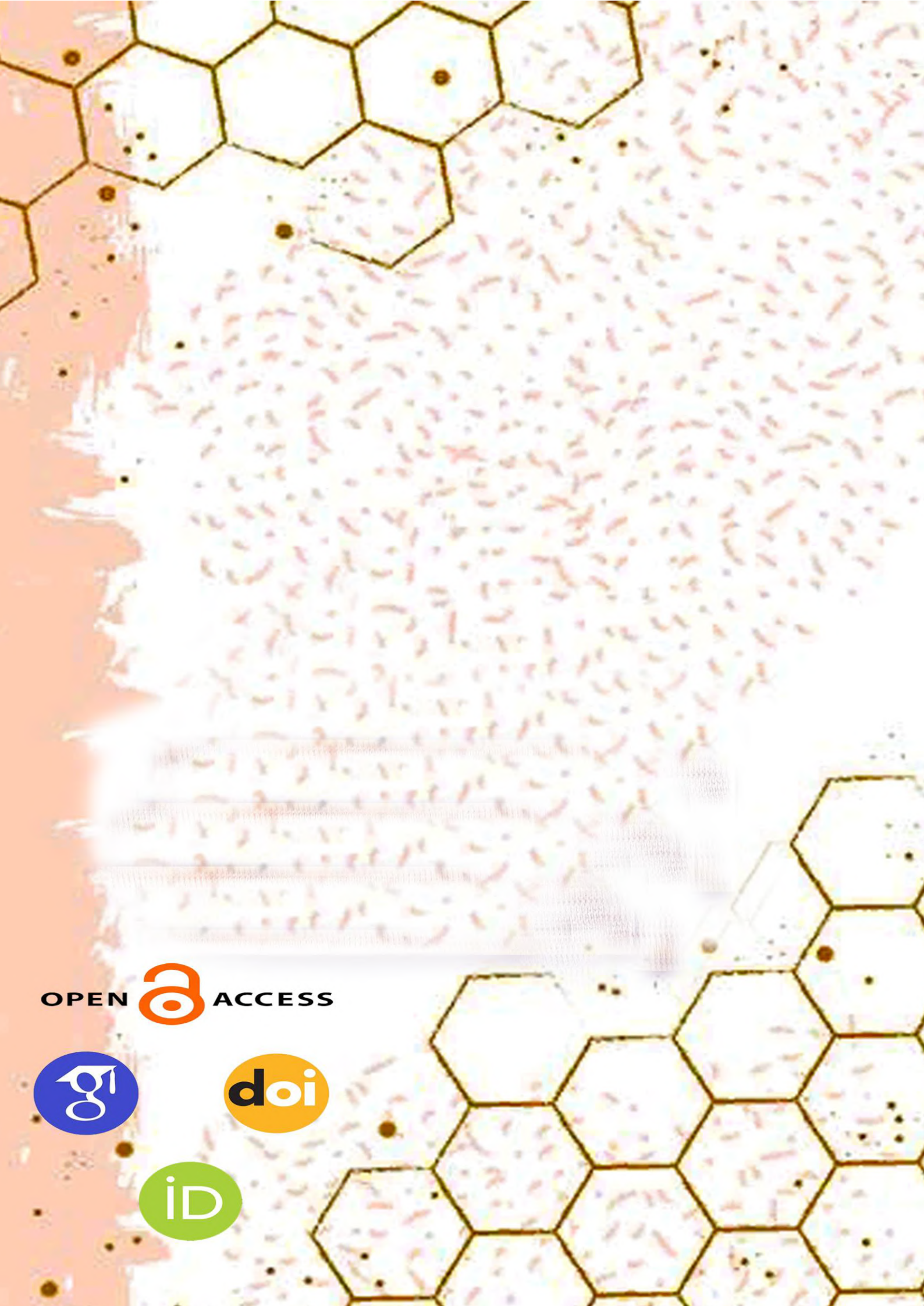
**Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович**

**Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон**

**Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович**

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2024-г.

OPEN ACCESS

